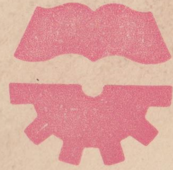
KIZIL ÇİN'DEN NEDEN KAÇTIM

3. BASKI

EKONOMİK VE SOSYAL YAYINLAR

Anlatan
ROBERT LOH
Yazan
HUMPHREY EVANS
Çeviren
CEVDET SAN

EKONOMİK
VE
SOSYAL
YAYINLAR A. Ş.
ANKARA - 1976

SOSYAL
YAYINLAR
SERİSİ
YAYIN NO. 2

Sayın Cevdet San'ın kitaplarını hiç bir maddî karşılık beklemeden ve telif hakkı talebinde bulunmadan şirketimize vermesinden dolayı büyük mutluluk duymaktayız. Kendisine sonsuz teşekkürlerimizi bildiririz.

Ekonomik ve Sosyal Yayınlar A.Ş.

KIZIL ÇİN'DEN NEDEN KAÇTIM

Anlatan:
Şanghay Üniversitesi
Siyasal Bilgiler Asistanı
Robert LOH

Memleketinin ancak Sosyalizmle kalkınacağına inanan Çinli genç bir Üniversite Asistanı sekiz sene Komünist İdare'de kaldıktan sonra, hayatı pahasına kaçıyor ve Komünizmin oradaki yaşama şartlarını ne hale koyduğunu anlatıyor.

Yazan:
Humphrey EVANS

Çeviren:
Cevdet SAN
(Eski Gazlantep Mebusu)

İÇİNDEKİLER

G İ R İ Ş

Evvelki sene dilimize çevirdiğim GİZLİ MÜCADELE, Komünistlerin, 700 milyonluk Çin'i, 15-20 yıl içinde nasıl ele geçirdiğini anlatıyordu. O zamandan beri iki defada 20.000 adet basılan bu kitaba halkımız büyük rağbet gösterdi.[1] *Aynı zamanda birçok dostlar beni bu yolda çalışmaya teşvik etti.*

Komünistlerin Türkiye'de giriştiği Yıkıcı Faaliyetler, son iki senede hızla arttı ve memleketi önce anarşiye sonra iç savaşa doğru büyük bir sür'atle itmeye başladı. Bu sebeple bu defa, Komünistlerin ele geçirdiği bir memlekette neler yaptığını gösteren esaslı bir kitabı dilimize çevirmeyi faydalı buldum. Bu kitabın da Çin'e ait olması daha isabetli olacaktı. Çünkü, GİZLİ MÜCADELE ile birlikte Komünistlerin bir memleketi nasıl ele geçirdiğini ve sonra ne hale getirdiğini anlatmış olacaktı. Şanghay Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Asistanı Robert Loh' un hikâyesini tercih edişimin bir sebebi budur. Robert Loh gördüklerni, duyduklarını ve başından geçenleri tanınmış gazeteci ve yazar Humphrey Evans'a anlatmış, sonra bunu beraberce yazarak "ESCAPE FROM RED

---

(1) GİZLİ MÜCADELE, "The Invisible Conflict" ismindeki kitabın tercümesidir. Bu kitabın yazarı, Milliyetçi Çin Hükümeti'nin Komünistlerle yaptığı mücadeleyi başından sonuna kadar idare etmiş bulunan Millî Emniyet Şefi U.T.HSU'dur.

CHINA" (KIZIL ÇİN'DEN KAÇIŞ) adı altında yayınlamışlardır.

Çin ile Türkiye, Komünizm ile aynı senelerde temasa gelmişti. Sun Yat - sen, 1920'lerde, Çin'i iç kargaşalıklardan kurtarıp demokratik bir idare altında birleştirebilmek için önce Batılılar'ın yardımını sağlamaya çalışmış, bunu başaramayınca Sovyetler'in yardımını kabul etmek zorunda kalmıştı. Sun Yat-sen ve arkadaşları, bu dostluk havasının tesiri altında Çin'de Komünist Partisi'nin kurulmasına ve serbestçe faaliyette bulunmasına müsaade etmişti. İşte Çin, bundan sonra Komünistlerin elinden yakasını kurtaramadı.

Türkiye'ye gelince: Birinci Dünya Savaşı'ndan bitkin bir halde çıkan memleketimize, güneyden Fransızlar, batıdan İngilizlerin desteklediği Yunanlılar saldırmıştı. Türkiye'de iç kargaşalıklar da eksik olmuyordu. Yani o zamanlar Türkiye Batılılarla savaştığı halde Çin, batı düşmanlığı ile karşılaşmıyordu. Atatürk de, Sun Yat-sen gibi, Sovyetlerin yardımını kabul etmiş, Türkiye'de İŞTİRAKİYUN FIRKASI adı altında bir Komünist Partisi'nin kurulmasına ve faaliyette bulunmasına müsaade etmişti. Hülâsâ, kıyaslanınca Türkiye daha güç durumda idi. Buna rağmen, Çin, Komünistlerin eline düştüğü halde Türkiye kendisini kurtarabildi. Bunun başlıca sebebi: Çin'de kurulan Komünist Partisinin, yıkıcı faaliyetlere serbestçe devam edebilmesine karşı Türkiye'deki İştirakiyun Fırkası'nın bunu yapamamış olmasıdır. Çünkü, uzağı gören Atatürk, inandığı bazı arkadaşlarını İştirakiyun Fırkası'na sokarak Komünistlerin niyetini anlamış; yapabilecekleri zararı önlemek için lüzumlu karşı tedbirleri almış; nihayet zamanı gelince bu partiyi kapatarak memleketteki Komünistleri tasfiye etmiş ve bize: "Türklüğün en büyük düşmanı Komünistliktir", demişti.

Milliyetçi Çin'in son Millî Emniyet Şefi U. T. HSU, bu konuda aynen şöyle söylüyordu:

"—Eğer Komünist Partisinin meşruluğu tanınmasaydı, yani açık faaliyet göstermesine müsaade edilmeseydi, yeraltı faaliyetlerinin usulü ve derecesi ne olursa olsun, Çin'de Komünistlik hâkim olamazdı." Bunun sebebi gayet açıktır: Komünist Partisi meşru tanındığı için, mebuslarının Meclis'de söyledikleri ve bunların dışarda yayınlanması suç sayılmıyordu. İşte bu sayede Komünist Partisi, bir taraftan Mebuslarının ağzından en zehirli propagandasını, milletin en yüksek kurulundan, açıkça yaparken diğer taraftan memleketin dört bir tarafında kurduğu Parti teşkilât kademeleri vasıtasiyle Yıkıcı Faaliyetlerini en tesirli şekilde yürütüyordu. Hülâsa bu bakımdan da, bu konuda Çin ile Türkiye'nin durumunu kıyaslamaya elverişli bir kitabın seçilmesini daha faydalı buldum.

Robert Loh, Şanghay Üniversitesi'ndeki asistanlığına, Komünistlerin Çin'i henüz ele geçirdiği 1949 yılında başlamış ve bu sayede Komünistlerin Çin'de tatbik ettiği plânı başından beri takip etmişti. Sonra Loh, Komünizme inanarak Çin'e gittiği için, orada Komünistlerin "Reform" adı altında indirdiği her darbeyi faydalı ve haklı göstermek üzere ustaca uydurulan gerekçeyi -kısmen olsun- haklı görüyor veya haklı görmeye çalışıyordu. Kitabın bir yerinde kendisini de söylediği gibi, bu rejim hakkında yüzde yüz aldanmış olmak ona ağır geliyordu. Bu sebeple aldandığını ancak iki üç sene sonra kabul etmişti. Bundan sonra da insan gibi yaşayabilmek için kaçmaya, beşinci sene karar vermiştir. Bu karardan sonra Loh, kafasını sadece Komünistlerin itimadını kazanmak; bu sayede Gizli Polis'in sıkı takip ve kontrolunu gevşeterek kaçmak için bir imkân hazırlamak yolunda çalıştırılmıştı. Bunu başaran Loh, Çin Komünist Partisi'nin yüksek ka-

deme toplantılarına davet edilmiş hattâ birara Rusya'ya gönderilen bir "dostluk grubu"na tayin edilmişti. Bu sayede bize Kızıl Çin'i idare eden Komünistlerin yüksek kademesi hakkında kıymetli bilgi verdiği gibi Kızıl Çin ile Sovyet Rusya arasında ilgiye değer bir mukayese yapmıştır.

Loh, Komünistlerin Çin'de mevcut cemiyet nizamını ve yaşama şartlarını nasıl ve neden yıkıp değiştirdiğini derinliğine ve isabetle tahlil etmektedir. Bilindiği gibi bir memlekette Komünizmin hâkim olabilmesi için toprak sahiplerinin, ve sanayicilerin teşkil ettiği "orta sınıf" ın bu rejimi desteklemesi veya hiç olmazsa bu rejime karşı muhalefet etmemesi lâzımdır. Lenin, Rusya'da iğfal ettiği Orta Sınıfın yardımı ile iktidarı ele geçirdikten sonra bu sınıfı yok etmişti. Çünkü Komünist Prensiplerine göre bu sınıf, "düşman sınıf" idi. Bu gerçeği, bütün dünya milletlerinin orta sınıfı gibi, Çin halkının orta sınıfı da biliyordu. Buna rağmen Çin orta sınıfını iğfal etmek için Mao'nun başvurduğu hile halkımızın orta sınıfı tarafından cidden ibretle okunmaya değer.

Loh, Komünizmi iyi anlayan az sayıdaki diğer aydınlar gibi, Komünist ikliminin şartlarını bize açık olarak anlatmaktadır: Komünizmin insanı mahkûm ettiği "manevî yoksulluk", sebep olduğu "maddî yoksulluk" dan çok daha müthiştir. Her gün, heran, yalana, hileye, sahtekârlığa, en yakınlarına ihanete zorlanmak, bilhassa aydınlar için açlığa mahkûm edilmekten mutlaka çok daha müthiş, daha fazla ızdırap verici bir şeydir. Komünizm iklimi, bu manevî yoksulluğa dayanamayan; Komünistlerin ezberlettiği yalanları bir papağan gibi tekrarlayamıyan; onların istediği davranışı bir robot sadakati ile yapamayan kimselerin yaşamasına elverişli değildir. O iklimde sevgi, doğruluk, dürüstlük, vefa ve yardım gibi in-

sanlık hisleri boğulur. Ve bu şartlara dayanamayan kimseler, bilhassa aydınlar dalgalar halinde intihar eder.

Bu kitabı Türkçeye çevirirken -bütün tercümelerimde yaptığım gibi- kitabın aslındaki metne ve manaya tamamiyle sadık kaldım. Kitabın aslı 15 bahse ayrılmış, fakat her bahsin başına, o bahsin konusunu gösteren bir başlık konmamıştı. Ben, Türkçesinin okunmasını kolaylaştıracağı düşüncesiyle bu başlıkları koydum.

Ankara, Mayıs 1969

Yüksek Mühendis
CEVDET SAN
"Eski Gaziantep Mebusu"

ÖNSÖZ

ROBERT LOH'la bu kitabı yazmaya karar verdiğim zaman, kendisi bana şöyle diyordu: "Hikâyemi olduğu gibi anlatmalısın ki, okuyucu beni küçük görsün. Çünkü Komünist Çin'de şerefini, haysiyetini, dürüstlüğünü feda etmiyen bir kimse sağ kalamaz. Orada sekiz sene yaşadığıma göre, bende bu meziyetlerin eksik olması, yani benim alçak bir adam olmam lâzım. Eğer okuyucu, Çin'de yalnız hainlerin ve sahtekârların yaşıyabileceğini öğrenirse ancak o zaman Çin Komünizmini anlıyabilir."

Loh, Çin Komünizmini çetin yoldan, yani içinde yaşayarak öğrenmiş bulunuyor. Orada Loh, devamlı tehlike içinde yaşarken, yalnız sağ kalabilmek için bazen merhametsiz olmak gerektiğini görüyordu.

Loh'un Yeni Çin'de geçirdiği yılların hikâyesi aslında hiç bir şey değil. Fakat bu hikâye, Mao Komünizminin idaresi altında Çin halkının nelere katlandığını gösteren canlı bir tablodur. Yalnız bu sebep, Loh'un Çin'den sağ kurtulma yolunda gösterdiği çabayı takdir etmemiz ve kendisine minnettar olmamız için kâfidir. İnsanlığın en esaslı kıymetlerini tanımayan bir sistemin hükmü altındaki topluma tatbik ettiği yaşama şartlarını pek az kimse gözönünde canlandırabilir. Loh, insanlık kıymetlerini hiç bir zaman unutmamış, dayanabilmek için gösterdiği çaba sırasında başkalarını tehlikeye atmamış ve buna rağmen oldukça

önemli mevkîlere yükselmişti. Onun çabası, sadece yeniden insan gibi yaşamak uğrunda olmuştur.

Bu kitap ancak, hikâyenin Çin'de bulunan kahramanları öldükten sonra yazılabilmiştir. Kitapta ismi geçen diğerlerini, Komünist İdarenin zûlmünden, intikamından korumak için, bu kimselerin isimleri, fizik yapıları, işleri veya ünvanları değiştirilmiştir.

Çinlilerin isimlerine kulağımız pek alışık değildir. Fakat bu isimler aslında oldukça basittir: Ekseriya tek heceli soyadı ile iki heceli isimden meydana gelir. Okuyucuya kolaylık için, bu kitapta, erkekler tek heceli soyadları, kadınlar çift heceli isimleri ile adlandırılmıştır.

Karşılaştığımız esas zorluk, Çin dilinin ve yazısının güçlüğünden ileri gelmiştir. Loh, hikâyeyi bana anlatacak kadar güzel İngilizce biliyordu. Fakat buna rağmen, aslının bütün inceliklerini olduğu gibi çevirebilmek için, bazı cümle ve pasajları bir çok defalar tekrar tekrar yazmak icap etmiştir.

Loh'la ben bu kitabı yazarken, tarafsız ve doğru olmanın son derece önemli olduğuna inanıyorduk. Yeni Çinde yaşamış bulunan herkes, duyduğu ızdırapları acı bir dille anlatmaya meyleder. Halbuki Komünist Çin'in asıl şaşırtıcı görünüşü: küçük bir gurup insanın 650 milyonluk bir halk kitlesini, zorla tam kontrolları altına almayı başarmış bulunmasıdır. Bu başarıyı izah edebilmek için, Komünistlerin bu yola teşebbüs etmesinin sebepleri; bu maksat için gelistirdikleri usul ve teknik; usulün yürütülmesinde uydukları disiplin, esaslı ve doğru bir şekilde anlatılmalıdır. Hülâsa, bu kitabın gayesi Çin'de olanları lânetlemek değil, bunların nasıl ve niçin olduklarını anlatmaktır.

Loh'un hikâyesi bu maksada bilhassa uygundur. Çünkü başından geçenler ve tecrübeleri kendisini Komünist

Çin'in çeşitli yönleriyle tamasa getirmiştir. Bunun kadar önemli diğer bir husus şudur: Loh, Komünist Çin'den kaçanlar arasında, orada yakın akraba bırakmıyan bir kaç kişiden birisidir. Gerçekte ben Loh'u Komünist Çin'den hür dünyaya sığınanlar arasında, akrabalarının öldürüleceğinden korkmadan orada olup bitenleri anlatabilen tek insan olarak gördüm.

Humphrey EVANS

I. KARAR

YARALI KALBİM HALÂ HUZUR ARIYOR;
AVARE SÜRÜKLENMELERİMİN SONU YOK!

— CHU YUAN —

Komünist Çin'de yaşamanın, benim için artık tahammül edilmez hale geldiği anı hatırlıyorum. Bu an, 7 Temmuz 1954 gecesi saat onbiribeş geçe idi. O gece Şanghay'da boğucu bir sıcak vardı ve yağmur erken düşmüştü. Demokratik Birlik binasından Bubbling Well Caddesine çıktığım zaman ıslak sokaklar, sıcak havayı katılaştırmış ve nefes almayı güçleştirmiş gibi idi.

Yorgunluktan bitmiştim. Benim devam ettiğim Siyasi Münakaşa Grubu'nun son altı günde yaptığı üçüncü toplantıdan çıkıyordum. Bu toplantılar, tabii Komünistlerce destekleniyordu. Sözde idare ettiğim Un Değirmenleri yazıhanesinde geçirdiğim uzun bir çalışma gününden sonra bu toplantılara katılmanın verdiği vücut yorgunluğu zaten beni berbat bir hale getirmişti. Fakat sinirlerimin gerilmesi daha kötü tesir ediyordu. En küçük bir hata —yanlış bir cevap, hatalı bir duruş, bir dil sürçmesi— felâket getirebilirdi. Devamlı olarak korku içinde yaşayan kimselerin, korkma hisleri zamanla körleşir, fakat bu korkunun, gerdiği sinirler üzerindeki kötü tesiri devamlı olur. Beni en

fazla rahatsız eden şey sonu gelmiyen yorgunluktu. Halbuki yaşama mücadelesine devam edebilmek için her an dikkatli olmam şarttı; bu da biraz olsun istirahat edebilmeme bağlı idi.

Yalnız, bu noktada, katıldığım şu kalabalığın içerisindeki diğer insanlardan farkım yoktu. Her defasında olduğu gibi, bu saatte bu kadar insanın hâla ayakta olmasına şaştım. Eski günlerde sokaklar, tabiî günün her saatinde dopdolu olurdu. Parlak ışıkların aydınlattığı bu sokaklarda, renk renk biçim biçim giyinmiş insanlar kaynaşırdı.

Trafik gürültüsünün üstünde, bu insanların, çene çalan, bağıran, söven ve gülen sesleri duyulurdu.

Halbuki şimdi kimse konuşmuyordu. Binlerce ayağın yürürken çıkardığı hışırtıdan başka bir ses duyulmuyordu. Herkeste aynı pejmürde kıyafet, aynı endişeli bakış ve aynı yorgun adımlar. Tek ışık, ıslak asfaltın üstünde donuk sarı akisler yapan sokak lâmbalarından geliyordu. Arasıra mağrur edalı bir otomobilin geçişi önemli bir olay gibi görünüyordu.

Benim gibi ayakta olan diğerleri de, herkes için tehlikeli sert ve ciddi olan politik toplantılardan geliyor ve sadece kendilerini yatağa atmayı düşünüyordu.

Gordon caddesinin köşesine doğru iki üç adım atınca birden canlandım. Tanıdık bir yüz, gölgeler arasında bana doğru geliyordu. Bu yüz Li-li'nin idi. Onu iki senedir görmemiştim, fakat düşünmediğim zamanlar nâdirdi. Şekilsiz bir elbise içinde bile güzel görünüyordu. Bir insanın başka bir insana nekadar yakın olabileceğini ben Li-li'den öğrenmiştim. Zannederim hiçbirimiz, öbürü olmadan, tam sayılamazdık.

Ve şimdi hiç beklemediğimiz bir anda yüz yüze gelmiştik. Yer, zaman ve kalabalık unutulmuştu. Sadece ikimiz birbirimizin farkında idik. O an, yıllarca uzadı, Li-li'yi tanımanın verdiği saadet ve ızdırap hisleri bir araya toplandı.

Fakat sonra o an geçti. Li-li, kalabalık içinde kayboldu. Li-li'nin, beni tanıdığını gösteren bir işaret vermeyişi içimi yakmıştı. Benim varlığımı hissettiğinin farkında idim. Fakat ne ayakları dolaşmış, ne yüzünün ifadesi değişmiş, ne de gözleri parlamıştı.

O an ben de hislerimi tamamiyle saklamıştım. En keskin gözlü bir kimse, Li-li ile benim tanıştığımızı bile anlıyamazdı. Bunun farkında olunca büsbütün beynimden vurulmuşa döndüm. Hadisenin bana fazla tesir edişinin sebebi, Komünist rejiminin aşkımıza engel oluşu değildi. Her toplumda birçok durumlar, sevişen insanları ayırabilir. Bundan başka Komünistler bizim hislerimizle değil, hareketlerimizle ilgili idi. Li-li ile ben o akşam iç güdümüzle hareket etmiştik. Herbirimiz, tanışıklık vermenin diğerini tehlikeye atacağından korkmuştuk. İçgüdüden gelen bu tepki bana şunu anlatmıştı: Komünistler, sadece devamlı korku hissi aşılamakla, bütün benliğimizi tamamiyle, hükümleri altına almışlardı. O kadarki, hareketlerimiz bile en tabiî ve normal eğilimlerimizi inkâr edecek bir hale gelmişti.

O gece evde, nemli ve sıcak çarşafların üzerinde saatlerce bir taraftan bir tarafa döndüm. Komünistlerin benim davranışlarımı tam kontrolları altında bulundurdukları gerçeği ile iki defa yüz yüze gelmiştim. Bunların niyeti hakkında kendi kendimi nasıl aldatmış olduğumu, o zaman fark ettim. Komünistlerin benliğimi ne kalıba soktuğunu görünce içim dehşet ve tiksinti ile doldu. Tekrar şerefli bir insan olabilmek için hürriyete kavuşmanın şart olduğunu anladım.

Fakat mantığımla yaptığım bütün muhakemeler, benim Komünist kontrolünden kurtulma şansımın sıfır olduğunu gösteriyordu. Bu yolda başarıya ulaşamıyacak bir teşebbüs benim sonum demekti. Tam şafak sökmeden önce tekrar yağmur yağdı ve bir an serin bir rüzgar odamı doldurdu. Kararımı verdim. Bundan sonra, her düşüncem, her hareketim, söyliyeceğim her söz, bir maksada hizmet gayesini güdecekti: Komünist Çin'den kaçmamı sağlıyacak bir plânın hazırlanması ve başarı ile uygulanması.

Benim kaçış hikâyemin anlaşılabilmesi için bunu baştan söylemem lâzım.

ROBERT LOH

II. HEYECAN, İDEAL, AŞK VE SOSYALİZM

BAHARDA SÖKECEK ŞAFAKTAN HABERSİZ UYUDUM;
TASASIZ KUŞLARIN CIVILTISINI DUYDUM.

— Lİ PO —

Ailem ve Çocukluğum - Aşk Başlangıcı - Amerika'ya Gidiş - Amerika'da Çinli Bir İş Adamı - Amerika'da Çin'li Öğrenciler Arasında İki Komünist Ajanı - Çin Komünizmini Destekleme Kararı - Kızıl Çin'de Komünistlerle ilk Temas

AİLEM VE ÇOCUKLUĞUM

Kaçma kararı verdiğim zaman, ilk engelin kendi içimden geleceğini biliyordum. Çünkü başarı halinde, dünya üzerinde bağlı bulunduğum bir yeri, vatanımı, bir daha görmemek üzere terketmiş olacaktım. Bu yolda atılacak böyle bir adım herkese ızdırap verir. Fakat geçmiş hayatım, bende Şanghay'a karşı hususi bir bağ yaratmıştı.

Ailem Şanghay'da "modern" ile "eski"nin garip bir karışımını temsil ederdi. Meselâ dindar bir Budist olan ba-

bam aynı zamanda Amerikan cazını çok severdi. Hattâ bir defasında bir Çarlston yarışmasında kupa bile kazanmıştı. Yine kendisi klâsik bir bilgin olmasına ve meşhur bilginler yetiştirmiş köklü bir aileye mensup bulunmasına rağmen hayatını yatırım komisyonculuğu ile kazanırdı.

Annemle babam sanki şahrin aşırı tezatlarını temsil ediyorlardı. Babamın ailesinin sosyal mevkii yüksek, fakat parası azdı. Annem "yeni zengin" bir ailenin şımarık güzel bir kızı idi. Babam sadeliği sever, annem gösterişten hoşlanırdı. Bir defasını hatırlarım: Bir dost anneme Çan-Kay Şek'in karısının 180 liralık bir çift çorabı olduğunu söylemişti. Annem hemen kendi çorabının 240 liralık olduğunu söyledi. Annem, en iyi elbiseleri, en geniş köşkü, en debdebeli partileri ve en büyük otomobilleri isterdi. Babam işine daima otobüs veya tramvayla gider, yalnız nebatî yemekler yerdi ve yazıhanesi gayet sade döşenmişti.

Buna rağmen annemle babamın arasındaki bu aykırılıklar, ahenkle harman edilir ve denkleştirilirdi; tıpkı Şanghay şehrinin kendisinde olduğu gibi. Meselâ babam, annemin kaprislerine göz yumar, onun sevdiği sosyal hayata intibak ederdi. Buna karşı annem babamın çalışma ve ibadet saatlarında yalnız kalmasına ve rahatsız edilmemesine dikkat ederdi. Bundan başka biz, her yazın bir kısmını bir Buda Manastırı'nda geçirirdik; annem daima bundan zevk almış gibi görünürdü. Aralarındaki aykırılıklara rağmen, çocuklarına sevgi ve şefkat göstermekte birleşirlerdi.

Ben, ailenin üç erkek çocuğunun ikincisi idim, 1924 Ekiminde doğmuşum. Batı stilinde bir köşkte otururduk. Köşkün muazzam kapalı bir bahçesi vardı. Bizi Çin usûlünde yetiştirirlerdi. Yani geniş bir akraba grubundan başka, aileden sayılan kalabalık emektar hizmetçi grubu arasında yaşardık, dışardakiler ile temasımız pek azdı.

Aile dışındakilerle benim ilk temasım, babamın muhafız olarak tuttuğu dört Beyaz Rus ile başlar. Bu muhafız-

lar iri yapılı basit insanlardı. Oyunlarımızdan bizim kadar zevk alırlardı. Biz onlara iyi davranırdık. Fakat o günlerde Şanghay'daki Beyaz Ruslar en süflî, en aşağılık işleri yaparlardı. Çince'de Rus kelimesi, kendi cinsinin en kötüsü, en bayağısı manâsına gelir. Şanghay'daki Ruslar gibi yabancı bir memlekette, hor görülen bir mülteci olmayı, ta küçük yaşımdan beri kaderin kötü bir cilvesi sayardım.

Şanghay'daki diğer yabancılar, bizim muhafız tutmamıza, dolayısiyle sebep olan kimselerdi. Şehir İngilizler ve Fransızlar tarafından idare edilirdi. Fakat Hükümet bozuktu. Para sızdırmak için gangsterlerin adam kaçırması normal sayılacak derecede çok olurdu ve bu işte ekseriya hükümet memurları gangsterlerle ortak çalışırdı. Pek canlı ve hareketli olan annem, sıkı muhafaza tedbirlerine uyamadığı için iki defa kaçırılmıştı. Fakat çok şükür gangsterler kaçırdıkları kimselere fenalık yapmazlar ve onları serbest bırakmak için muazzam paralar istemezlerdi. Ödeme, polisin göz yumması neticesinde yapılırdı. Biz çocuklar, annemiz kaçırıldığı zaman dehşetli bir şok geçirirdik. Ben, gangsterlerden ve onlara yardım eden yabancılardan nefret ederdim.

Çocukluk hayatımın en büyük acısını 1936 da, 12 yaşımda duydum. Hepimizin sevgilisi küçük kız kardeşimiz ölmüştü. Bunun aile üzerindeki tesiri felâketli oldu. Babam, kederinden, işiyle hemen hiç ilgilenememiş ve yaptığı yanlış bir iki yatırım sonunda bütün sermayesini kaybetmişti. Zaten perişan olan annem, eklenen bu felâket karşısında bir kaç ay içinde ölmüştü. Annemin akrabaları bu husuta babamı kusurlu buluyorlar veyahut babam öyle sanıyordu ve neticede araya soğukluk girmişti. Bizler, babamıza daha sıkı sarıldık. Babam otuziki yaşında olmasına rağmen yeniden evlenmedi. Kendisini işine verdi. Bize maddi imkânlar sağlamayı ölen annemize karşı bir borç biliyordu.

Malî durumumuz icabı köşkü bıraktık ve bütün fuzulî masrafları kıstık, fakat sıkıntı çekecek kadar fakir düşmemiştik. Buna rağmen akrabalarımız bizi küçük görüyor, dostlarımız bizi terkediyordu. Adetâ düşman bir dünyada yalnız kalmış gibi idik. Bütün bunların tesiriyle, bizim de mensup bulunduğumuz, zengin sınıftan soğudum. Zengine verilen kıymeti, gösterilen itibarı hakir görmeye başladım. Zengine ve yabancıya karşı duyduğum kin, sevgimi ve sempatimi Çin halk kitlelerine doğru çevirdi. Bu kitleleri zenginlerle yabancılar elinde esir sayıyordum.

Aynı sene, ağabeyimle beraber, Şanghay Üniversitesi'ne bağlı bir koleje yatılı verilmiştik. Hristiyan din adamları tarafından idare edilen bu üniversite Çin'dekilerin en iyilerinden birisi sayılırdı. Biz ancak esas masrafları karşılayabiliyorduk ,diğer öğrencilerin sosyal hayatına katılamıyorduk.

Sınıf arkadaşlarımın benden daha yaşlı olmaları, okul hayatımı daha da kötüleştirmişti. Daha önce, evimizde hususi öğretmenlerden ders gördüğümüz için, ben kendi yaşımdakilere göre daha ileride idim. Okula tamamiyle yerleştikten sonra, arkadaşlarla nasıl geçineceğimizi bilemedik; son derece ürkek yetiştirilmiştik. Az zamanda, bizden daha yaşlı, daha zengin ve daha maddî olan sınıf arkadaşlarımızın alay ve şaka konusu olduk. Bu durum karşısında zengine karşı biraz daha kinlenmiştim.

Bir sene sonra, 1937 de Japonlar Şanghay'ı işgal ettiler. Bu, millî gururuma indirilen ikinci darbe olmuş ve yabancılara karşı duyduğum kini arttırmıştı. Japonlar, Milletlerarası Bölge ile Fransız Bölgesini şehrin geri kalan kısmından ayırmışlar ve Garden Köprüsünü nöbetçilerle kesmişlerdi. Köprüyü geçen her Çinli, nöbetçilerin önünde doksan derece eğilmeye zorlanıyordu. Eğer Japon nöbetçi, bu eğilmede gösterilen saygıyı beğenmezse tokatlanan

Çinli, beğendirinceye kadar, eğilmesini tekrarlamaya mecbur tutulurdu. Japonlar, bu muameleyi en haysiyetli Çinlilere yapmaktan hoşlanır gibi görünüyorlardı. Kadın olsun erkek olsun, yaşlı bir Çinli'nin, kaba bir Japon genci tarafından dövülmesine tahammül edemezdik. Bu sebeple Çinli'lerin çoğu köprüyü geçmekten sakınırdı ve biz yabancı kesiminde tecrit edilmiş duruma düşmüştük.

Japonlar, yabancı okullardan yalnız yabancı kesimde bulunanların faydalanmasına müsaade ediyorlardı. Bu kesimde Şanghay Üniversitesine ait yalnız Ticaret Fakültesi binası vardı. Bu sebeple bu binada sabahları kolej sınıfları, öğleden sonra çeşitli Fakülteler, akşam da Ticaret Fakültesi ders görüyordu. Biz, iki kardeş, şimdi evde kaldığımız için sınıf arkadaşlarımızla günde birkaç saat beraber oluyor ve alaylara daha az hedef oluyorduk.

Bu sebeple yeni durum hoşumuza gidiyordu. Fakat gördüğümüz eğitimin kalitesi gittikçe düşüyordu. Gerçekten, ekonomideki bozukluk ve kargaşalık, idarenin daha fazla bozulması için Japonların başvurduğu tertipler, memlekette ahlâkın ve disiplinin bozulmasına yol açıyor ve bu durum okullara tesir ediyordu. Enflasyon dolayısiyle profesörlerin eline geçen paranın kıymeti çok düşmüş idi. Bu durumda, geçinebilmek için ayrıca bir iki iş daha almak zorunda kalan profesörler öğrencilerin eğitimi ile gereği gibi meşgul olamıyorlardı. Öğretmenler, yine geçim kaygısı ile kendi öğrencilerine hususi ders veriyorlardı. Ve bu, bir çeşit rüşvet şeklini almıştı; çünkü öğrenciler o dersi ister öğrenmiş olsunlar, ister olmasınlar, verdikleri ücrete karşı sınıf geçme hakkını istiyebiliyorlardı. Biraz parası olan herkes sınıf geçme hakkını satın alabiliyordu. Böylece meselâ eğlence yerlerinde dolaşan hafif meşrep kızlar üniversiteye giriyorlardı. Bunların maksadı kısmen zengin çocuklar arasında müşteri bulabilmek, kısmen de sosyal hayatta

"kolej öğrencisi" seviyesine yükselmekti. Biz hususi ders almaya para ayıramıyorduk ve ben sınıf geçebilmek için çok fazla çalışıp bahisleri daha etraflı öğrenmek durumunda kalıyordum.

Babam, bilgiye olan sevgisi dolayısiyle, mümkün olan her yoldan bizi daima daha fazla öğrenmeye teşvik ediyordu. Memleketin bu karışık ve zayıf zamanlarında, babam, hayalinde yeni kuvvetli bir Çin yaşatıyor ve orada ağabeyimi büyük bir ilim adamı, beni de kuvvetli bir devlet adamı olarak tasavvur ediyordu. Bu sebeple ben memleket meselelerini daha ciddi olarak düşünmeye başlamış ve tahsilimi Siyasî İlimler üzerinde yapmaya karar vermiştim. Üniversiteye girdiğim zaman, ben ciddi öğrenciler grubuna dahildim. Sınıf arkadaşlarımız arasında gece kulüplerine gidenlere, kadınlarla eğlenenlere gıpta edilir, fakat hakikaten iyi okuyanlara gerçek bir saygı gösterilirdi.

Siyasi İlimler Fakültesi Dekanı meşhur Dr. Stewart Yui'nin şahsen benimle ilgilenmesi sayesinde itibarım çok artmıştı. Dr. Yui, evine, daha ilerlemiş öğrencilerle beraber beni de davet ediyor ve böylece ben, konu üzerinde faydalı müzakere ve münakaşaları dinliyebiliyordum. Bu profesör, Siyasi İlimlere ait kitaplardan, derslerde gösterilmeyen bazı konuları bana okutur, fikirleri yazıya dökmek hususunda beni yetiştirmeye çalışırdı. Daha önemlisi, bu sayede kendime olan güvenim artmıştı.

Diğer taraftan, babamın malî durumu düzeldikçe benim de kendime güvenim artıyordu. Garipdir ki babamın bu defaki başarısı, geniş ölçüde, durumun karışıklığından ileri geliyordu. İkinci Dünya Savaşı başlamış, Pearl Harbor'dan sonra bütün Batılılar enterne edilmiş ve işlerine Japonlar tarafından el konmuştu. İş durumu karışmış enflasyon kontroldan çıkmış ve karaborsa her tarafı sarmıştı. En ufak bir şayıa, tahvil fiyatlarında şiddetli çalkantılar yaratıyordu. İş adamlarının çoğu enflasyondan korunma endişesi ile

spekülasyona başvuruyorlardı. Babamın bu devrede spekülâtif işlere girmemesi, kendisine beslenen güvenin artmasına ve işinin düzelmesine sebep olmuştu.

Babam her zamanki sade hayatına devam ediyor, artan servetini oğulları ve yanında çalışan memurları arasında paylaştırıyordu. Elime geçen para gittikçe artıyor, en zengin çocukların aldıklarına yaklaşıyordu. Bir iki arkadaşımı en iyi restoranlara götürmeye başlayınca eğlence düşkünü zengin öğrenci grubunun dikkatini çekmeye başladım.

AŞK BAŞLANGICI

Birgün bu gruptan bir arkadaşımın beni, Park Oteli'nin Peacock Hall'una davet etmesi ayrıca gururumu okşadı. Davet yerine gittiğim zaman arkadaşım bir kızla oturuyordu, kızı bana Li-li diye takdim etti. Ben Li-li'yi gördüğüm andan itibaren gözümü ondan ayıramadım. Arkadaşım ona dereden tepeden, durmadan bir şeyler anlatıyordu. Li-li, dikkatle dinliyor, zaman zaman başıyla tasdik işareti yapıyor ve ara sıra gülümsüyor veya bir cevap mırıldanıyordu. O akşam Li-li'ye tek kelime söylediğimi sanmıyorum. Benim israrlı bakışımdan rahatsız olup olmadığını da bilmiyorum, çünkü göstermedi. Tam kalkacağımız sırada bana döndüğü zaman bakışının bende bir şok tesiri yaptığını hissettim. Bana şöyle söylüyordu:

— Arkadaşınızın anlattığına göre, siz Üniversitenin en parlak öğrencilerinden biri imişsiniz.

Bu komplimana lâyık olmadığım yolunda bir şeyler kekelemiş olacağım ki, Li-li şöyle cevap verdi:

— Çok fazla tevazu ile kendinizi küçük görmeniz doğru değil.

Bundan sonra hep Li-li'yi düşündüm ve onu görmek için şiddetli bir arzu duymaya başladım. Arkadaşımı buldum, fakat o, Li-li'yi beraber getirmedi. Nihayet cesaretimi topladım ve ondan haber almaya çalıştım:

— O Li-li, zannederim zarif bir kızdı. Belki bir arkadaşıyla gelir, dördümüz beraber çıkarız, dedim.

Arkadaşım hayretle bana baktı ve cevap verdi: "Sen deli misin? O sokak dilberini istediğin zaman görebilirsin, nihayet bir dansöz."

Gösterdiğim ilk tepki hayret oldu, arkadaşıma inanamıyordum. Mütevazi, ağırbaşlı ve akıllı hali ile Li-li'yi Park Hotel'de herkes iyi bir aile kızı diye kabul edebilirdi. Arkadaşım, Li-li'yi görmek istediğim takdirde onu, Fransız Bölgesinde Sing Hwa dans salonunda bulabileceğimi ısrarla söyledi ve iki gün sonra beni oraya götürdü. Güzel bir merdiven çıktık, hafif aydınlatılmış bir salona girdik. Duvarlar ayna kaplı idi, belki yarısı dolu elli kadar masa görünüyordu. Adamlar, normal orta sınıf mensubu kimselere benziyordu. Fakat bende uğursuz bir yere geldiğim hissi vardı, bize masa gösterdikleri zaman sinirimden titriyordum.

Arkadaşım, garson sandığım birisini çağırdı, meğer bu adam aracı imiş. Daha ucuz salonlarda müşteri, satınaldığı biletleri dans etmek istediği kızlara verirdi. Böyle orta sınıf salonlarda dans edecek çiftleri aracı ayarlardı, bahşiş miktarı tesbit edilmiş değildi ve gizlice verilirdi. Arkadaşım adama, Li-li'nin masamıza gelmesinden memnun olacağımızı söyledi.

Biraz sonra onun bize doğru geldiğini gördüm ve başka herşeyi unuttum. Bizi tanıdığı zaman, memnun olduğu yüzünden belli oldu. Ciddi bir tavırla selâm verdi ve oturdu. Arkadaşım kırk yıllık ahbapmış gibi Li-li ile çene çalmaya

başladı, ben onun bu rahat davranışına gıpta ediyordum. Nihayet arkadaşım Li-li'ye benim kendisini görmek istediğimi söyledi.

Li-li gülümseyerek bana cevap verdi:

— Memnun oldum, dans etmek istermisiniz?

Dans bilmediğimi söyledim, bana öğretmeyi teklif etti. Pistde kolumu onun beline sardığım zaman öyle bir rahatsızlık, şaşkınlık hissettim ki ayaklarım dolaştı, adımlarımı nasıl atacağımı bilemedim. Nihayet durdum ve:

— Bir türlü aklım almıyor, sen böyle bir yerde nasıl çalışabilirsin? dedim. Başını kaldırdı, sitemli bir bakışla şu cevabı verdi:

— Fakat görüyorsunuz işte Mr. Loh. ben sadece bir sıra dansözüyüm..

Bunu son derece tabii bir tavırla söylemişti, utanma veya kendi haline acıma hissetmediği belli idi. Li-li'yi masaya götürdüm, ikimiz yalnızdık, arkadaşım başka bir kızla dansediyordu. Li-li ile yalnız kalınca dilim biraz açıldı, ona ait herşeyi öğrenmek istiyordum.

Fakir olan babası, Li-li'ye iyi bir evlenme sağlıyamamış ancak lise tahsili yaptırmıştı. Böylece Li-li, sekreterlik gibi münasip bir iş bulabilecekti. Fakat enflâsyon dolayısıyle paranın kıymeti o kadar düşmüştü ki maaşlı işlerle geçinmeye imkân kalmamıştı. Dansözlüğün kazancı az değildi, bazen fazla da oluyordu. Li-li, bu işi sevmiyordu, fakat ailesine yardım edebildiği için memnundu.

Şanghay'da dansözlerin çoğu aşağı tabakadan gelirdi ve bunları elde etmek kolaydı. Bununla bearber, içlerinden daha güzel, daha akıllı olan ve kendilerini ucuza satmıyan birkaç tanesinin, saygı kazandığı ve meşhur olduğu görü-

lürdü. Bunların sosyal mevkileri yüksek değildi. Bununla beraber, müşterileri tarafından saygı görürler ve zengin bir adamın ikinci karısı olmayı ümit edebilirlerdi. Li-li işte bu gruba dahildi, dansözlüğe başlayalı henüz birkaç ay olduğu halde, çok aranmaya başlamıştı. Yaptığı işi beğenmiyordum, fakat bu ilk buluşmadan sonra, ona olan hayranlığım artmıştı. Kendisini ertesi günü tekrar görmek istediğimi söylediğim zaman başını salladı: "Senin yerin burası değil." dedi. Sonra önümüzdeki pazar beraber kıra bir yere pikniğe gitmeyi teklif edince sevindim.

Pazara kadar birkaç günümü merak ve heyecan içinde nasıl geçireceğimi bilemedim. Pazar günü Li-li'yi evinden alacaktım. Evleri, babasının oduncu dükkânının üstünde, fakirce döşenmiş iki odadan ibaretti. Li-li'nin giyinmesini beklediğim sırada, babası bana geçinmek için çektiği zorlukları anlatıyordu. Asıl mesleği şoförlükmüş, geçinemediği için işi odunculuğa çevirmiş, fakat yine de kıt kanaat geçinebilecek kadar bile kazanamıyormuş. Bir zamanlar, benim bir akrabamın şoförlüğünü yaptığını da bu arada üzüntü ile öğrendim.

Li-li odaya girdiği zaman, etraf aydınlanmış ve üzüntüm dağılmıştı. Benzin kıtlığından, otomobille gezinti yapmak yasak edilmişti. Li-li'yi bisikletimin arkasına aldım. Beni omuzlarımdan sıkıca tutuyordu. Bu yolculuğun sonsuz olmasını ne kadar istemiştim Şehrin dışında Lung Hwa mabedine gittik. Artık ürkekliğim geçmişti, rahatça konuşuyor ve gülüyorduk. Yemeğimizi mabedin bahçesinde yedikten sonra Buda heykelinin önünde diz çöktük ve dualar mırıldandık Li-li kulağıma:

— Falımıza baktıralım, diye fısıldadı.

Heykelin ayak ucundaki kabı aldım içindeki bambu kıymıklarını yere serptim. Herbirimiz birer kıymık alarak

mabedin rahibine gittik. Rahip, kıymıkların üstündeki rakamlara dikkatle baktı, sonra bu rakamlara ait olan kağıtları çıkardı. Benimki mutlu ve başarılı bir istikbâl gösteriyordu, fakat Li-li'ninki çok fena idi. O mesut günümüze bir gölge düşmüştü. Tekrar bahçeye döndüğümüzde Li-li, elimi okşuyor, sıkıyor ve beni teselliye çalışıyordu.

— Fal doğrudur, fakat üzülme, eğer benim kaderim sefalet olmasaydı ben bir barda çalışacağıma kolejde olurdum.

Biraz düşündü ve sözlerine şunları ekledi:

— Senin bahtının bu kadar iyi olmasına sevindim.

Bu sözler bana çok dokunmuştu. Hiç düşünmeden omuzlarından tutup azğımı onunkine yapıştırdığımın farkına vardım. Li-li'nin teslim olan dudakları taze ve ılıktı. Nihayet geriye çekildiği zaman, sanki onu dünyanın bütün talihsizliklerine, felâketlerine karşı korumak istiyormuşum gibi, omuzlarından halâ sımsıkı tutuyordum.

Bundan sonraki aylarda, Li-li'yi haftada bir iki defa görüyordum. Fakat yayılmaya başlıyan iyi şöhretine gölge düşürmemek için onu kendime metres yapmadım; onun bir dansözden daha fazla saygıya değer bir şey olmak isteyebileceğini düşündüm. Öyle sanıyorum ki benim böyle davranışımı oda takdir ediyordu. Hülâsa, sadece beraber olmak bize sonsuz bir saadet hissi vermeye kâfi geliyordu. Daima konuşacak çok şeyimiz oluyordu. İçimizin en derin his ve düşüncelerini birbirimize anlatıyorduk.

Üniversitenin son sömestrinde idim. Birgün ağabeyim bana "adi bir kadın" ile benim münasebet kurmamdan dolayı babamın son derece müteessir olduğunu söyleyince adeta isyan ettim. Li-li'nin dürüst, temiz ve şerefli bir kız olduğunu ve benim kötü bir harekette bulunmadığımı anlattım. Ağabeyim bana şu cevabı verdi:

— Sen böyle söylediğine göre ben inanırım, fakat başkasının inanmasını bekleme.

Bir hafta sonra Dr. Yui de Li-li hakkında konuşunca ağabeyime hak verdim. Dr. Yui, beni eğlenceye dalmakla suçluyordu. Ona, Li-li'nin nasıl bir kız olduğunu anlatmıya çalıştım, olmadı. Ancak, kendisine, sınıfımda birinci olmaya devam ettiğime göre tahsilime bir zarar gelmediğini hatırlattığım zaman biraz yumuşadı.

Li-li, bu durum karşısında duyduğum ızdırabı hissetti ve beni konuşturdu. Tepkisi, her zamanki gibi sakin ve içli oldu.

O zamanlar, Şanghay Üniversitesini bitirdikten sonra, benim bir iki sene için Amerika'ya gitmem üzerinde çok konuşulurdu. Böylece Siyasî İlimler üzerindeki bilgimi arttırmış olacaktım. Fakat bir iki sene Li-li'yi görmemek düşüncesi bana dehşet vermiş ve ben Amerika'ya gitmek fikrini kafamdan çıkarmıştım. Li-li şimdi bana Amerika'ya gitmeyi tavsiye ediyor, bu şekilde hem babamı hem de Dr. Yui'yi tatmin edeceğimi hatırlatıyordu.

Li-li'nin hakkı vardı. Ben Amerika'ya gitmeyi kabul edince Dr. Yui ferahlamış, babam da "âdi bir kadınla devam eden yakışıksız münasebetimi" keseceğimden dolayı ayrıca memnun olduğunu söylemişti.

AMERİKA'YA GİDİŞ

Geçici bir süre için de olsa, Li-li'den ayrılmak için iradem bütün kuvvetini kullanmak zorunda kaldım. Ben onunla evlenmeye söz vermiştim, o da Amerika'dan dönünciye kadar beni beklemeyi vaat etmişti. Vapurun güvertesinde, beni geçirmeye gelenleri selâmlıyordum. Bir grupta

Dr. Yui ile üniversiteden bazı arkadaşlarım vardı. Bir başkasında babam ve bir kısım akrabalar duruyordu. Ve Li-li beri tarafta yalnız başına kalmıştı. Babamla Dr. Yui'nin bana, insanlık meziyet ve faziletleri diye öğrettikleri her kıymetin Li-li'de mevcut olduğunu biliyordum. Eğer buna rağmen onlar Li-li'yi red ediyorsa bundaki kusur babama, Dr. Yui'ye veya Li-li'ye ait olamazdı; bu kusur, cemiyetimizin esas kıymetlerini bozan, alt üst eden aykırılıklardan ileri geliyordu. Vapur uzaklaşırken acı acı ağlıyordum.

Seyahat sırasında Li-li'ye hergün yazıyordum, memleket dışındaki yerleri ,insanları görmenin verdiği heyecan beni oyalıyor; üstüme çökmüş bulunan melânkoli yavaş yavaş dağılıyordu. Çinli yolcuların çoğu öğrenci idi. Aramızda, resmî işler için Amerika'ya giden birkaç memur da vardı. Öğrencilerin dörtte biri, Milliyetçi memur çocukları veya benim gibi zengin çocukları idi. Öğrencilerin geri kalanı fakir çocuklardı. Bunlar, yarışma imtihanları sonunda resmî kurdan dolar almak hakkını kazanmışlardı. Enflâsyondan dolayı resmî kurdan alınan dolar o kadar ucuza geliyorduki gerçekte bu öğrencilerin esas masrafını hükümet karşılıyordu. Bu öğrenciler arasında üçü, benim gibi Wisconsin Üniversitesi'ne gidiyordu; bu sebeple dördümüz bir grup olduk. Gemimizin Hawaii'ye gelişi ile biz ilk defa yabancı bir şehrin manzarasını görüyorduk. Honolulu tıpkı Amerikan filimlerinde gösterildiği gibi idi. Bu üzerimizde büyük tesir yaptı.

Bu sebeple Birleşik Amerika'yı da filimlerde gördüğümüz gibi bulacağımızı ümid ediyorduk. San Fransisco'nun herhangi büyük bir şehirden farkını göremedik, zaten gangsterlerden korkumuzdan şehri pek gezememiştik.

Fakat tren seyahatında vagonun penceresinden Amerika'ya bir göz atmak mümkün olacaktı, pencere kenarlarında merakla bekliyorduk. Bu memlekette meskûn yerlerin

bu kadar seyrek oluşuna şaştık. Dağlar muhteşemdi, fakat ovalar monoton ve köylerin arasındaki mesafe çok büyüktü. Cheyenne, Wyoming'de tren iki saat durdu. Kondüktörün teşvikiyle istasyonun etrafını çabucak dolaştık.

Bütün korkumuz, şaşırtıcı bir memlekette yabancı oluşumuzdan ileri geliyordu. Meselâ biz İngilizceyi bildiğimizi sanıyorduk. Halbuki Amerikalılar İngilizceyi okadar çeşitli lehçede, okadar çabuk konuşuyorlardı ki, duyduklarımızdan pek azını anlıyabiliyorduk. Korkumuzun diğer bir sebebi para ile ilgili idi. Arkadaşlarımızın herbirinde 1000 dolarlık, Traveler's check vardı; bendeki 5000 dolarlıktan fazlaydı. Bu kadar büyük miktar, yankesicilerin, soyguncuların iştahını kabartır diye düşünüyorduk.

Buna rağmen istasyondan biraz ötede restorana benzer bir yere girdik. İçerisi karanlıktı ve bayat bira kokuyordu. Bir masa bulduk, iri yarı bir kadın geldi, sıtma görmemiş bir sesle ne istediğimizi sordu, hamburger ısmarladık, kadın gittikten sonra etrafımıza bakınca dehşet içinde kaldık. Burası tıpkı filimlerde gördüğümüz kovboyların tabanca ateşiyle duman içinde bıraktıkları barların aynı idi. Biraz daha bakınca karşılıklı ateş açıldığı zaman masamızın iki ateş arasında kalacağını gördük. Arkadaşlarım buradan hemen çıkmak istiyorlardı. Benim de içimden öyle geliyordu, fakat bu korkakca hareketi ağırbaşlılığımıza yakıştıramadım. Böylece, yemeklerimiz gelinceye kadar korkunun verdiği sinir gerginliği içinde bekledik. Ben elim cebimde, çekleri sımsıkı tutuyordum. Yemeklerden birer lokma aldık, hesabı ödedik ve hemen dışarı çıktık.

Saçma gibi görünen bu korkumuzun kökü; kanunsuzluğun normal sayıldığı Şanghay'da gördüğümüz, yaşadığımız olaylardan geliyordu. Meselâ annem iki defa kaçırılmıştı. Bundan başka Batılılar da Şanghay'da Çinli gangsterlerle ortak idiler. Ayrıca, gangsterliğin Amerikan haya-

tında kabul edildiği, hatta hürmet gördüğü fikri, yine Amerikan filimleri tarafından, yıllardır dünyanın dört bir tarafına yayılıyordu.

Trende emniyete kavuşmuştuk. Kondüktör, neden bu kadar çabuk döndüğümüzü sorunca, ben, görmek istediğimiz herşeyi gördüğümüzü söyledim. Kondüktör tasdik etti:

— Birini görürsen hepsini görmüş olursun. Ben:

— Madison da böyle mi? diye sordum.

Adamın cevabı şu oldu:

— O! Hayır, Madison soğuk olur. Kondüktör benim hava durumunu sorduğumu sanmıştı. Böylece onun bu cevabından: "Hava durumu müstesna, Amerika'nın bütün şehirleri Cheyenne gibidir" mânasını çıkardım. Doğrusu bu yüzden ben tren seyahatının sonuna kadar endişe ve korku içinde kaldım.

Madison şehrinin filimlerde gördüklerimize benzemediğini görünce nekadar sevindiğimi hâlâ hatırlarım. Dört tane zümrüt gibi gölü, ağaçlı caddeleri ile Madison gerçekten çok güzel bir şehirdi. Şehirde, üniversitenin akedemik hayatının havası hâkimdi. Korkularım çabucak geçti ve ben hoş bir hayat sürmeye başladım.

Agnes ismindeki karı kocanın evinde pansiyoner oldum. Bu çiftin ikisinin de yetmişinde olduğunu öğrenince hayret ettim. Çin'de bu yaştaki insanlar o kadar mecalsiz bir hale gelirlerki başkalarının devamlı dikkatine ve yardımına muhtaç olurlar. Halbuki Mr. Agnes, demiryollarında 50 senelik hizmetten sonra emekliliğe ayrılmış olmasına rağmen, sosyal faaliyetlerde enerji ile çalışıyordu. Karısı Mrs. Agnes, evinin idaresinden, ahbap toplantılarından başka terzilik etmeye de vakit buluyordu. Her ikisi de bu

işleri, para için yapmıyorlardı; çünkü ihtiyaçları yoktu. Bu işleri sadece, hoşlarına gittiği için, eğlendikleri için yapıyorlardı. Bu, benim üzerimde derin bir intiba bırakmıştı.

Benim de Çin'e ait hikâyelerimi Agnes'ler merakla dinliyorlardı. Bilhassa Mrs. Agnes, Çin'de bizim yaşlılara gösterdiğimiz hürmetin tafsilâtını dinlemekten büyük zevk duyuyordu. Evli oğulları, yakın kasabalarda oturduğu halde onları nadiren, ziyarete geliyordu. Bana göre bu, utanılacak bir ihmal sayılırdı. Çok geçmeden Agnes'ler bana oğulları gibi muamele etmeye başladılar. Ben bu sayede Amerikan adetlerini çabuk öğrendim.

Bazı Amerikan adetleri beni rahatsız ediyordu. Meselâ öğrenciler sınıflarda profesörlere pek hürmet göstermiyorlar, ekseriya itiraz ediyorlar ve onlarla zıtlaşıyorlardı. Asıl garibi, öğrencilerin böyle müstakil, mağrur, hatta küstah bir tavır takınmaları, profesörler tarafından hoş görülüyor, bazen teşvik bile ediliyordu.

Kız ve erkek öğrencilerin birbirine karşı davranışları da beni rahatsız ediyordu. Bunlar herkesin gözü önünde sarmaş dolaş öpüşüyorlardı. Bana söylediklerine göre bu, sevişmekle ancak uzaktan ilgili imiş; daha fazla vakit geçirmek için yapılırmış. Biz Li-li ile nekadar az öpüşmüştük. Hele bunu herkesin gözü önünde yapmayı tasavvur bile edemiyorum.

AMERİKA'DA ÇİNLİ BİR İŞ ADAMI

Neticede Amerikalıların yaşama yolunu takdir etmeye başladım. Gariptir ki bana bunu öğreten bir hemşerim, yani Şanghay'lı bir genç oldu. Babam, benim Birleşik Amerika'yı mümkün olduğu kadar fazla görmemi lüzumlu saymış ve bu maksadı sağlamak üzere bir otomobil satınalmam

için bol para göndermişti. Sene 1947 idi, savaş sonu dolayısiyle otomobil bulmak halâ güçtü. Bu konuda bana Milwaukee'de Charlie Chan isminde Çinli bir gencin yardım edebileceğini söylediler. Bu genç, Çin'in meşhur sanayicisi Chan ailesine mensup olmalıydı. Babam bu aileyi tanırdı, bu sebeple Charlie'ye telefon ettim. Charlie "bu işi tertipliyeceğini" söyledi ve bana ertesi günü Milwaukee'de müracaat edeceğim adresi verdi.

Adres, kısa boylu, şişmanca bir Amerika'lının evi idi, adam hararetle elimi sıkarak beni selâmladı. "Charlie'nin her dostu benim de dostumdur," diyordu. Az sonra Charlie içeriye girdi. Çok uzun boylu, dar alınlı ve gür kaşlı idi. Yüzünde çarpık bir gülümseme vardı. Benim elimi sıktıktan sonra bir kolunu ev sahibinin omuzuna koydu. Ev sahibinin göbeği hakkında, benim nazik bulmadığım birşeyler söyledi. Fakat ev sahibi gülüyordu, iki arkadaş, bir süre birbirlerine dostça hakaretler yağdırdılar. Nihayet Amerikalı:

— Sen beni ödüreceksin. Sen beni sonunda düşkünler evine göndereceksin. dedi.

Charlie şöyle cevap verdi:

— Bu lâfları bırak Joe. Eğer sendeki para bende olsaydı...... Argo karıştırdıkları bu konuşmalardan ben birşey anlamıyor, fakat Charlie'nin İngilizceye bukadar hâkim oluşuna hayranlık duyuyordum. Neticede, birkaç dakika sonra ben yeni otomobilimin direksiyonuna geçmiştim. Bu, birçok yenilikleri olan büyük Buick Roadmaster tipi şahane bir araba idi.

Charlie'yi, çalıştığı Allis-Chalmers tesislerine götürdüm, beni "bazı çocuklara" tanıştıracağını söyledi. Adımı "Bob" koymuştu. Bana birisini şöyle tanıştırdı:

— Bak Bob, bu Hal, benim patronum, Fakat günün birinde Şanghay'da benim yanımda çalışabilir. Ne dersin

Mr. Hal, gülerek:

— Çok isterim diye cevap verdi. Charlie'den herkes gibi, Mr. Hal de hoşlanıyordu.

Biraz sonra Charlie'yi şirketin memurlarına muzlplikler yaparken görüyordum. Benimle de ancak benim anlıyabileceğim şakalar yapıyordu.

Şanghay'da Charlie'nin babası muazzam zengindi, mensucat fabrikaları ve un değirmenleri Çin'in her tarafına dağılmıştı. Baba Chan'ın yedi oğlu vardı; dördü karısından, üçü "odalık" tan. Dört meşru erkek evlâdın her türlü avantajına karşılık odalıktan olanlar ikinci derecede kalırlar, aile tesislerinden hiçbirisinin başına geçemezlerdi. Odalığın en küçük oğlu Charlie, makinalar üzerindeki bilgisini arttırmak üzere Allis-Chalmers Fabrikalarına gelmişti. Zira, bu müessese, Chan fabrikalarına muazzam miktarda makina vermişti. Charlie'ye gösterilen aşırı dostluğun bir sebebi de bu idi. Gerçekte Charlie, Çin'de alamadığı mevkii burada almış; meşhur Chan ailesinin has evlâdı olmuştu. Charlie, Allis-Chalmers tarafından kendisine gösterilen yakınlıktan mütehassıs olmuş ve zannederim burada çalışanların yarısına Çin'e giderek Şarklı hükümdarlar gibi yaşamak ümidini vermişti.

O gün ayrılmadan önce, Charlie beni ertesi hafta sonu için davet etti: bir "cünbüş" yapacakmışız. Ben "cünbüş"ün ne demek olduğunu bilmiyordum, fakat Madison'da arkadaşlara söylediğim zaman yüzüme hayret ve takdirle baktılar: Herhalde "cünbüş" iyi birşey olmalıydı.

Ertesi hafta sonu Charlie beni muhteşem Lincoln arabası ile Şikago'ya götürdü. Otelde herkes Charlie'nin gel-

mesinden memnundu; holden geçerken bol bahşiş dağıtıyordu. Hemen bizi lüks bir daireye götürdüler. Elbise değiştikten sonra gece kulüplerini dolaşmaya başladık. Bunlara benzeyen bir iki tanesini ben Şanghay'da görmüştüm, fakat buradaki "şov"lar, mânasını ve lüzumunu anlıyamayacağım kadar lâubali şeylerdi. Gece gittiğimiz kulüplerden birinde karakteristik Amerikan sanatını gördük: "Striptease", bunu ben pek açık saçık bulmuştum. Charlie herhalde bu işlerde erbaptı. Charlie, numaraları hususi takdir toplayan kızları teşvik için ayağını yere vuruyor ve ıslık çalıyordu. Ben ağırbaşlı olmayan bu hareketler karşısında rahatsızlık hissediyordum. Halbuki salondaki diğer müşteriler her halleri ile Charlie'nin bu hareketlerini beğendiklerini anlatıyorlardı.

Altı kız numaralarını bitirdikten sonra, Charlie bana bunların içinde en fazla hangisini beğendiğimi sordu. Kızlardan yalnız bir tanesinin ismi hatırımda kalmıştı, bende onu söyledim: Dixie. Sevimli, güzel yüzlü bir esmerdi. Charlie zevkimi takdir etmişti: "İyi seçtin." diye bağırdı, sonra ilâve etti: "Onu senin için tertipliyeceğim."

Charlie'nin ne demek istediğini ben tabii, anlamamıştım fakat biraz sonra Dixie ile başka bir kız masamıza geldiler. Herhalde bunlar Charlie'nin arkadaşları olmalıydı; çünkü gece kulübünden bizimle beraber çıktılar. Otele döndüğümüzde Charlie yanındaki kızla, üniversitede gördüğüm gibi öpüşmeye başladı ve yatak odasına girdiler.

Dixie ayağa kalktı, esnedi, bana doğru uzandı:

— Bugün çok yoruldum, haydi şekerim yatağımıza! dedi ve elimden tutarak beni yatak odama çekti götürdü. Yatağın ucuna oturdu. Ayakkabılarını fırlatıp çoraplarını çıkarmaya başladı. Ben Charlie'nin söylediği "senin için tertipliyeceğim" cümlesinin mânasını ozaman anladım. Paniğe tutulmuştum, kaçmak istedim, fakat nereye?

Dixie başını kaldırıp şaşkın ve rahatsız halimi gördü. fakat bu halime yanlış mâna vermişti:

— Biraz fazla kaçırmışım galiba değilmi? dedi. Beni yanına çekerek ilâve etti:

— Gel canım, Dixie sana yardım etsin dedi ve elbiselerimi çabucak soymaya başladı.

Bundan sonraki aylarda Charlie beni Amerika'nın her tarafında cümbüşlere götürdü. Hemen her hafta sonu yeni bir yere, uzunca tatillerde memleketin daha uzak köşelerine giderdik.

Nereye gitsek Charlie, sanki kendi evindeymiş gibi gayet, rahat, herşeyi soruyor, emirler veriyor ve her istediğini yaptırıyordu. Meselâ yer küçükse şaşırtıcı usulü, geçen herhangi bir adamı durdurup ona şöyle birşeyler söylemekti:

— Arkadaş, benim adım Chan. Ama herkes bana Charlie der. Şu sizin muazzam küçücük kasabanızda insan nerede doğru dürüst içki ve kız bulabilir?

Eğer bunu ben tecrübe etseydim muhakkak kafama bir şey inerdi. Fakat Charlie, bu usulü yürütüyordu. Birkaç dakika içinde o yabancı adamla can ciğer ahbap oluyor ve istediğini elde ediyordu. Şehirlerde halkla bukadar çabuk ahbap olmak kolay değildi, fakat böyle bir durumda Charlie'nin usulü yine basitti. Şehirde mevcut en lüks arabayı kiralar ve şoföre muazzam bahşiş verirdi. Bunun üzerine şoför, kendisine düşeni canla başla yapar, şehirde mümkün olan en güzel eğlenceyi tertiplememize yardım ederdi.

Fazla eğlenceye kaçan böyle başıboş bir hayatı ben gerçekten tasvip etmiyordum ve birdenbire son bulmasın-

dan ferahlık duydum. Charlie, kardeşinin bir trafik kazasında öldüğünü bildiren bir telgraf aldı. Charlie'nin dünyaya metelik vermiyen davranışında ilk defa bir değişiklik gördüm. Bir kaç gün içinde Çin'e döndü. Başlıca ilgi ve endişe kaynağı diğer öz kardeşi idi. Chan ailesinin ilgisizliği karşısında onun yardıma ihtiyacı olacaktı.

Çok geçmeden başka bir olay silkinip kendimi toparlamama biraz daha yardım etti. Bana her hafta muntazaman mektup yazan babam birden mektubu kesti. Meraktan çılgına döndüğüm sırada Taiwan'dan bir mektubunu aldım: Şanghay'daki işlerini tasfiye ettiğini; şimdi Taiwan'dan da vazgeçip Hong Kong'da yerleşmeye karar verdiğini yazıyordu. Bu habere hayret ettim fakat babamın işlerini plânsız yaptığını bildiğim için fazla telaş etmedim.

Fakat sonradan ağabeyimden aldığım mektup işin gerçek tarafını ortaya koydu. Babam yatırımın büyük kısmını gayrimenkullere yaptığı için Şanghay'dan ayrılmakla büyük kayıplara uğramıştı. Gerçekte ise yeniden sıfırdan başlamak durumunda idi. Bundan önce geçirdiğimiz böyle bir felâketin acı hatıraları halâ bütün canlılığı ile içimde idi. Bu sebeple ağabeyimin verdiği haber bende bir şok tesiri yaptı. Charlie ile cümbüşlerde yediğim paradan dolayı kendimi suçlu buluyordum. O sefahet hayatından zaten bıkmıştım, bu defa tiksindim. Neticede yaşayışımı kökünden değiştirdim.

AMERİKA'DA ÇİNLİ ÖĞRENCİLER ARASINDA İKİ KOMİNİST AJANI

Çok şükür üniversitedeki çalışmalarımı hiç bir zaman ihmâl etmemiştim. Sonra, Komünistlerin Çin'de iktidarın eşiğine basmış olması, benim Siyasî İlimler üzerin-

deki bilgimin önemini artırmıştı. Anavatanda olaylar büyük bir hızla gelişiyordu. Biz Üniversitedeki Çinli öğrenciler, Çin'de birbirini kovalıyan muazzam değişikliklerin kamçıladığı heyecanla devamlı toplantılar yapıyor, son politik gelişmeleri münakaşa ediyorduk.

Bu gelişmeler karşısında neler duyduğumuzu anlıyabilmek için Çin tarihinin esas özelliğini hatırlamak lâzımdır. Bu özellik, millet olarak elde ettiğimiz kültür başarılarının diğer başarılarımıza göre daha çok ve daha derin oluşudur. Biz Medeniyetimizin büyüklüğünden gurur duyarız. Ecdadımız, barbar görünen Batı'nın kuvvet kaynağının gerçek mânasını anlamakta güçlük çekmişti. Onlar Batı'yı, daha fazla kuvvetli silâhlara sahip olduğu için taktir ediyorlardı. Halbuki Batı'nın kuvvet kaynağı, sadece tesadüfe bağlı birkaç teknik hileden ibaret değildi. Bunu, Asyalılar arasında ilk anlıyanlar Japonlar olmuştur, Batı'da teknolojiyi, inkişâfın, ilerlemenin sonsuz kaynağı ve teşvikçisi haline getiren " organizasiyonu"u örnek almışlar ve bu örneğe göre kendi cemiyetlerini yeniden teşkilatlandırmışlardır. joponlar bu sayede kısa bir zamanda Çin kıtasının büyük bir kısmını hâkimiyetleri altına alacak kadar kuvvetlenmişlerdi. Bu neticenin Çin halkı üzerinde yaptığı tesir her türlü tasavvurun üstünde olmuştur. Dünyada bir millet olarak yaşayabilmemizin, Batı'yı örnek almamıza bağlı olduğunu taktir etmiyen Çinli artık kalmamıştır.

Dr. Sun Yat - Sen'in Yeni Çin için esas aldığı örnek Batılı fikirlere dayanıyordu, fakat yaptığı, ihtilâl başarıya ulaşamadı. Şartlar, kendisini menfaatçi guruplarla felâketli uzlaşmalara zorladı. Sun Yat - Sen Kuomintag (Milliyetci parti) adiyle bir siyasî parti kurmuştu. Fakat onun ölümünden sonra âciz ve menfaatçi ellere düşen Kuomintag, ne içeride Çin halkının desteğini, ne de dışarıda yabancıların saygısını kazanamamıştı. Memleket, utanç verecek

kadar zayıftı ve birlikten yoksundu. Bizler, Çin'in aydın gençleri, bu sebeple, yeni bir sosyal nizam kurmanın hasreti ve ateşi ile yanıyorduk.

Başlangıçta içimizde, Komünistleri ciddiye alan çok az kimse vardı. Çin'in cemiyet yapısına tamamiyle yabancı katı bir sosyal nizam tasvir eden Marks'ın nazariyelerine yani Komünizme saygımız yoktu. Diğer taraftan Çin kıtasını istilâda başardıkları sürati düşünce komünistlerin çok kuvvetli olduğu neticesine varıyorduk. Bize asıl tesir eden Mao Tse - Tung'un "Yeni Demokrasi" adı altında yayınladığı makale olmuştu. Mao bu makalesinde, Çin'de Komünist partisinin liderliği altında evvelâ bir demokratik Toplum" kuracağını; "Yeni Demokratik ihtilâl" tamamlandıktan sonra Sosyalizm'e adım adım sarsıntısız geçileceğini yazıyordu.

Amerika'daki Çin'li öğrencilerin çoğunun komünistler hakkındaki fikri müphem ve karışıktı. Fakat Milliyetçileri tenkit etmekte hemen bütün öğrenciler ittifak ederdi. Çok eskiden kurulmuş bulunan "Çinli Öğrenciler Birliği" Milliyetçi taraftarı bir gurubun idaresinde idi. Fakat mevcut Çinli öğrencilerin düşüncelerini temsil etmekten gittikçe uzaklaşıyordu. 1948 ortalarına doğru, "Teknik Bilgi Yayma Cemiyeti" adı altında diğer bir Çinli öğrenci teşekkülü kuruldu. Benim katılmamı istediler, Teknik Bilgi ile uğraşmadığımı ileri sürerek red ettim. Fakat bu yeni cemiyetin birkaç toplantısına katıldım, münakaşalar sadece politika üzerine yapılıyor, ortaya hiçbir teknik konu atılmıyordu. bundan başka üyeler, Milliyetçileri gayet sert bir dille tenkit ediyorlardı.

Bu kuruluş, benim karşılaştığım "Komünist Cephe Teşkilâtı" na bağlı kuruluşların ilki idi. Tabiî ozaman ben bunun farkında değildim. Yine ozaman Wisconsin Üniversitesinde mevcut 150 Çinli öğrenci arasında iki tane Gizli

Komünist Ajanı bulunduğunu da bilmiyordum. Bunlardan birisi fakir öğrenci gurubundan Yung-Wong-yuan idi. Gurubundaki diğer arkadaşları gibi, ciddi ve çalışkandı, son derece sade yaşardı. Sonraları, Komünist rejiminde Şanghay Üniversitesi Maliye ve İktisat Fakültesi Dekanı ve Genel Sekreteri olmuştu. Amerika'da iken kendisi ile tanışıklığım azdı, fakat Şanghay'a dönünce birçok defalar görüştük.

Frank Chou adındaki diğer ajan yakışıklı, zarif, bilhassa kızlar tarafından tutulan bir gençti. Çinli öğrencilerden eğlenceye düşkün olan gurup arasında çalışırdı ve ben iyi tanırdım. Bana olan ilgisi daha fazla otomobilim için gibi görünürdü. Arada Amerikalı bir kız arkadaşı ile onu gezdirirdim, ben önde şöfölüklerini yaparken onlar arkada öpüşürlerdi. Hülâsa bu ajan, milliyetçilere sempatim olmadığını bilecek kadar bana yakındı.

Frank Chou, Komünist rejiminde Halk Bankası'nın başında idi. Mevkii bukadar yüksek olan bir Komünistin hakkımda olumlu bir raporu olmadan benim Amerika'da Komünist aleyhtarı hiçbir faaliyette bulunmadığıma inanmaları mümkün değildi. Hülâsa hayatımın kurtulmuş olması bu sayede olmuş olabilir.

Ozaman öğrencilerden hiçbirisi, bu ikisinin Komünist Ajanı olduğundan şüpelenmemişlerdi. Bunlar hiçbir zaman komünizm hakkında fikir yürütmezlerdi, sadece Milliyetçilerin aleyhinde açık ve sert konuşurlardı. Fakat milliyetçilerin karşısında yalınız komünistler olduğuna göre Ajanların bu davranışları Komünist tahrikleri kadar tesirli oluyordu.

Bu Ajanlar, "Komünist Cephe Teşkilâtı"nda veya Komünistlerin yararlanacağı herhangi bir harekette hiçbir zaman faal bir rol oynamazlardı. İstenen hareketi yaptır-

mak için ustaca başkalarını ikna edip kendileri hep arka plânda kalırlardı. Bu Ajanlar, öne sürmek istedikleri öğrencileri daima Komünistlerle hiçbir ilgisi ve bağlantısı olmayanlar arasından seçerlerdi.

ÇİN KOMÜNİZMİNİ DESTEKLEME KARARI

Benim kendi politik düşüncelerim de keskin ve menfi idi. nazarî olarak Komünizmi tasvip etmezdim, fakat Milliyetçileri sevmediğimi her davranışımla gösterirdim.

Şimdi anlıyorum ki, Komünizim halkın düşünce ve inanışlarındaki zıtlaşmaların, doğduğu çatlaklardan gayet ustaca faydalanmaktadır. Halbuki, bu çatlak, 1948 de Amerikalıların hür düşüncesine geniş ölçüde hâkim bulunuyordu.

Ozaman Amerikan basınının en dirayetli kısmında öne sürülen fikirlerin çoğu Çin Komünistlerin lehinde idi. Diğer taraftan Amerikan muhafazakârların kafasına bir fikri - Sabit musallat olmuştu: Sosyal reforumlar için gösterilen her gayreti Marks' cı Sosyalizm gibi görürlerdi. Halbuki Sosyal reformların önüne geçmek ve onlardan kaçınmak mümkün değildir. Bu sebeple sosyal reformla Komünizmi bir tutmak, Komünistlerin biran önce iktidara gelmesine yardım etmek demektir. Halbuki elverişli ölçüdeki sosyal reformlar Komünizmi önliyen tedbirlerin başında gelir. Yalnız burada ölçüye dikkat etmek şarttır. Komünistlerin Rusya'da ve Çin'de yaptığı gibi **meselâ** toprağı bir aileyi geçindiremiyecek kadar ufak parçalara ayırıp dağıtmak Toprak Reformu değildir. Bu ancak, sonradan bu toprakları Devlet elinde toplamak yani komünizme geçmek için başvurulan bir hiledir. Sosyal ilerlemenin önündeki en büyük engelin Komünistler olduğunu anlatmaya çalışan birkaç kişinin bu dü-

şüncesine ne libaraller ne de muhafazakârlar pek iltifat etmemişlerdir.

1948 de Çin Komünistleri, gerçek niyetlerini henüz açıklamamışlardı. O zaman dürüst ve disiplinli olduğu söylenen Komünistler, ilerleme, nizam ve Adalet vadediyorlardı. Halkın hasretini çektiği bu huzur ve sükûn unsurlarını Milliyetçiler sağlıyamamıştı. Hülâsa ben, ya hiçbir zaman kifayetli olduğunu ispat edememiş ve şimdi yenilgiye uğramış gerici bir rejimi seçecektim, yahut kudreti şimdi üstün olan yeni bir rejimin vaatlarına inanacaktım. O zamanın düşünce ve şartlarına göre buna seçme bile denmezdi, kafamla, kalbimle Komünizme doğru kaydım.

Benim böyle bir karara varmama Li-li de bilmiyerek yardım etmişti. Amerika'ya ilk geldiğim zamanlarda Li-li bana sık sık, fakat muntazam olmayan fasılalarla yazardı. Mektupları okadar içten gelme ve sıcak olurduki, bunları daima sabırsızlıkla beklerdim. Birkaç ay sonra muntazaman üç haftada bir yazamaya başladı. Li-li artık çok çalışmam için tavsiye ve tenbih dışında pek bir şey yazmıyordu. 1948 senesi sonunda, ünüversiteyi iyi derecede bitirdiğim anlaşılmış, sadece diploma merasimi 1949 Şubatına kalmıştı. Bu haberi Li-li'ye gönderince ondan aldığım mektuplar birden kesildi. Başlangıçta dehşetli merak ediyor, ona çılgınca mektuplar yazıyordum. Fakat haftalar geçtiği halde bir cevap alamayınca onun, yeni bir aşık, belkide bir koca bulduğu için benimle artık ilgilenmediğine kendimi inandırmaya çalıştım. Bu fikri kabul edebilmek kolay olmadı, aylarca ızdırap çekmeme sebep oldu. Ve sonunda kabul ettiğim zaman, hayatımda büyük bir boşluk hisettim. Kendimi sadece Yeni Çin'e adayarak bu boşluğu doldurmak için gayret göstermeye başladım.

Bu, benim koyu bir Komünist olduğum manasına gelmiyordu. Çin Komünistlerine hayranlığım büyüktü, fakat

yapmak istediklerinin memleket hayrına olacağından şüphem vardı. Çin'li öğrencilerin çoğu benim gibi düşünüyordu. Lâkin herbirimiz Komünist rejimine katılmak veya onun karşısına dikilmek hususunda dönülmez bir karar vermek durumunda idik.

Hükümet hesabına okuyan öğrenciler için verilecek karar, feci fakat basitti ve tekti. Pasaportları Milliyetçi Hükümet tarafından verilmişti. 1949 başlarında Komünistler karşısında kesin bir yenilgiye uğrayıp geri çekilen Milliyetçiler bu öğrencilere para yollayacak durumda değillerdi. Amerikan Hükümetinin yaptığı sınırlı yardımdan sadece teknik alanda tahsil gören Çin'li öğrenciler faydalanabiliyordu. Amerika'nın "Muhaceret" kanunu, öğrenci vizesi olan yabancıların iş almasına müsait değildi, artık Amerika'da kalmayan öğrencilerin Çin'e dönüş biletini sağlıyordu. Bu şartlar altında, teknik olmayan sahada son derece istidatlı birçok Çin'li öğrenci şimdi artık Komünistlerin elinde bulunan Çin'e geri gönderildi.

Fakat benim durumumda olan bir öğrenci dört ayrı yol seçebilirdi:

1 — Taiwan'a gidip, yenilmiş bulunan Milliyetçilere katılabilirim. Fakat Milliyetçi İdare hiç bir zaman saygı görmemişti ve ancak dışarıdan desteklendiği müddetçe ayakta durabilirdi. Hülâsa bu yol bana cazip gelmedi. (Taiwan Hükümetinin birgün Çin Medeniyeti ile Batı demokrasisini uzlaştıran bir idare kurabileceğini hele Amerika'nın buna yardım edeceğini o zaman kestirmek mümkün değildir.)

2 — Çok kalabalıklaşmış bulunan Hong Kong'a gidebilirdim. Burada sömürge durumundaki halka hükmeden yabancılarla rekabet ederek yaşamak hoşuma gitmiyordu.

3 — Amerikan vatandaşlığı için müracaat edip burada yaşamayı düşünebilirdim. Bu taktirde Amerikan kanun-

larına göre katlanılacak güçlüklerden başka, bir zaman için babamın göndereceği para ile geçinmek zorunda kalacaktım. Bundan başka Amerika'da ırk ayrımına ben şahsen hedef olmamıştım, fakat gördüklerimden dolayı kendimi burada rahat hissetmiyordum. Amerika'daki yaşama tarzına hayran kalmıştım, fakat bu sadece Amerikalılara mahsus gibiydi ve bana ümitli bir istikbal vaad etmiyordu.

4 — Nihayet Çin'de Komünistlere katılabilirdim. Komünistler Çin'de Yeni Sosyal Nizam'ı kurmaya çalışıyorlardı. Ben tahsilimi bu konu üzerinde yapmıştım. Eğer Komünisler iddia ettikleri gibi gerçekten Reforumcu iseler, bu konudaki istikbalim için hudutsuz imkânlar sağlayabilirdim.

1949 başlarında, Komünist işgali altında bulunan Şenghay'dan aldığım bir mektup, karara varmama çok yardım etti. Bu mektup, kendisine karşı büyük bir hayranlık duyduğum Dr Stewart Yui'den geliyordu. Dr. Yui Şanghay Üniversitenin başına getirildiğini ve aynı zamanda Siyasî İlimler Fakültesini de idare ettiğini yazdıktan sonra bana bu fakültede asistanlık teklif ediyordu. Dr. Yui, Komünist değildi, bu mektubunda "Yeni Rejim"in yaptığı değişiklikleri hararetle sıralıyor; benim gibi kimselere büyük bir ihtiyaç duyulduğunu; idarî makamların bizi yüzde yüz destekliyeceğini; memleketin müstakbel liderlerine tesir etmek ve onları yetiştirmek için elimize bulunmaz bir fırsat geçeceğini anlatıyordu. Ben bu kadar cazip bir teklifi hayal bile edemezdim. Buna rağmen teklifi kabul etmeden önce, Şanghay'daki şartlar hakkında Dr. Yui'den daha fazla bilgi istedim.

Komünist Çin'e gitmek niyetimi aynı zamanda babama da yazmıştım. Babam, hemen cevap vermişti. Mektubunda, Amerika'da kalmamı rica ve israrla istiyor, Komü-

nistler için "kötü insanlar" diyor ve Çin'e gitmekle tehlikeye atılacağımı anlatmak istiyordu. Babamın bana böyle bir mektup yazmış olmasına üzüldüm.

İki gün sonra Dr. Yui'den ikinci bir mektup aldım, Şanghay'da benim için korkulacak bir durum olduğunu anlatan bir şey yazmıyordu. O zaman Komünistlere katılma hususundaki kararım kesinleşti. Babamın, modern dünya gerçekleriyle olan temasını kaybettiği, eski göreneklere bağlı kaldığı ve Komünistleri bu yüzden tehlikeli gördüğü neticesine vardım. Bu sebeple, babama olan sevgime, hürmetime rağmen Amerika'da kalmam hususundaki emrine itaatsizlik ettim ve iki gün sonra Hong Kong'a hareket ettim.

Hong Kong'a Eylül sonlarına doğru varmıştık. Rıhtımda kalabalığın arasında babamı gördüğüm zaman birden afallandım, ayrı kaldığım iki sene içinde nekadar yaşlanmıştı. Beni görünce birden yüzü aydınlandı. Elimi iki elinin arasına aldı. Heyecandan sanki ikimizinde dili tutulmuştu. Nihayet babam öbür elimde unuttuğum sigaraya baktı. Benim sigara içtiğimi hiç görmemişti; şakacı, yapmacık bir ciddiyetle sigarayı parmaklarımın arasından alıp fırlattı. Sanki aradan geçen yıllar kaybolmuş ve ben şefkatli babamın karşısında yine onun sevgili küçük oğlu olmuştum, onu içim titriyerek kucakladım. Babam güldü, aramızda şöyle bir konuşma geçti:

— Oğlum, pek zayıfsın!
— Yolculuktan baba, deniz tuttu.
— Seni hemen şişmanlatmaya başlamalıyız!

Evde, benim gelişimi kutlamak için hazırlanmış büyük bir çay partisi vardı. Bu partiye birçok akrabalar da katılmıştı. O gece babam beni gençler gurubu ile Repuls Bay Hotel'e götürdü Orada akşam yemeğini yedik ve gece ya-

rısına kadar dans ettik. Herkes neşeliydi. Bu kutlamalar birkaç gün devam edince, babamın beni yanında alıkoymak için Hong Kong'u bana sevdirmeye uğraştığını farkettim. Yalınızken benimle ciddi bir konuşmaya girişmekten sakınmaya devam ediyordu. Artık bir gece ben odasına gitmek zorunda kaldım.

Yatağın ayak ucuna oturdum, hafif bir sesle şöyle söyledim:

— Size dört gün sonra gideceğimi söylemeye geldim. Hunan vapurunda yerimi ayırttım. Evvelâ Tientsin'e gideceğiz.

Babam bir cevap vermeden uzandı, masa lâmbasını yaktı, fakat yüzü sanki bir anda biraz daha ihtiyarlamıştı. Nihayet konuştu.

— Bana doğruyu söyle oğlum, Li-li denen o kız için mi dönüyorsun?

Bu soruyu hiç beklemediğim için şaşırmıştım. Li-li'yi görmek imkânını düşünmüştüm. Fakat benim bu kararımla Li-li'nin bir ilgisi yoktu. Babama Yeni Rejim'in hararetli bir savunmasını yapmaya başladım. Babam daima hayalinde kuvvetli hür bir Çin yaşatır ve beni orada büyük bir devlet adamı olarak görmek isterdi. Şanghay'a gitmekle benim için istediği istikbali kazanmaya imkân bulabileceğimi anlatmaya çalıştım. Babamı ikna edemiyeceğimi anlayınca üzüntü ile, neden bukadar Komünistlerin aleyhinde bulunduğunu sordum. Babamın cevabı şu olmuştu:

— Komünistler sadece iktidarı elde etmenin peşindeler. Biz millet olarak savaşmaktan ve adaletsiz yaşamaktan usandık, barış ve huzur istiyoruz. Komünistler bu isteğimizi bizim aleyhimize kullanıyorlar.

Ozaman ben babamın bu sözlerini, modern Komünizmi anlatmak için kullanılamıyacak modası geçmiş kelimeler

diye düşünmüştüm. Sonra babamın düşüncesi, Dr. Yui'ninkine aykırı düşüyordu. Babam, siyasetten anlamadıktan başka Yeni Rejim'de hiç yaşamamıştı; bu sebeple muhalefeti akla yakın olamazdı. Halbuki benim profesörüm, aksine, siyasî ilimlerde ihtisas sahibi idi. Ve Şanghay'da yaşadığına göre Komünistlerin nasıl kimseler olduğunu en iyi o bilirdi. Hülâsa bu sebeple babamın sözüne değil Dr. Yui'nin tavsiyesine uymam lâzımdı. Babama söyliyecek başka bir şey düşünemiyordum, elini sıktım ve gitmek üzere ayağa kalktım.

Fakat babam kolumu yakaladı, adetâ titreyen bir sesle şunları söyledi:

— Oğlum, rica ediyorum, bizi bırakma! Oraya gidince bana sanki dipsiz bir kuyuya düşecekmişsin gibi geliyor, seni bir daha göremiyeceğimi düşünüyorum.

Babamın, hislerini bu kadar açığa vurduğunu o zamana kadar hiç görmemiştim. Izdıraptan adetâ hasta olmuştum. Nihayet şöyle kekeledim:

— Peki, bu işi biraz daha düşüneyim.

Kolumu tutan eli gevşedi, birden yüzünü başka tarafa çevirdi, yanaklarında gözyaşlarının yuvarlandığını gördüm.

O geceyi uykusuz geçirdim. Babamın hali bana pek dokunmuştu. Fakat mantığımla ona hak veremiyordum. Davranışını ve sözlerini hissî sebeplere bağlıyordum. (Herhalde Çin Komünistlerinin, Milliyetçilere karşı kazandığı zaferin muazzam oluşu bizim gözümüzü kamaştırmış; niyetlerini gayet ustalıkla gizlemiş bulunmaları bizi aldatmıştı. Komünistlerin sözüne inanılamıyacağını Rusya'dan sonra Orta Avrupa memleketlerinde de görmüştük. Bütün bunlara rağmen Çin Komünistlerinin Demokratik reformlara bağlı olduğuna sadece biz değil, bütün dünya

inanıyordu. Buna herkesi nasıl inandırabildiklerini anlamak için, bu rejimin içinde yaşayıp Komünist propaganda makinasının nasıl işlediğini öğrenmek lâzım gelmişti.)

Tabiî ben fikrimi değiştirmedim. Rıhtımda babama üzüntülerinin boş olduğunu anlatmaya çalışıyor, bu ayrılığımızın geçici olacağını ısrarla iddia ediyordum. Bana cevap veren babamın son sözleri şu olmuştu:

— İnşallah ben yanılmış olayım ve sen haklı çık. Bunun için sadece dua edebilirim.

KIZIL ÇİN'DE KOMÜNİSTLERLE İLK TEMAS

1949 Eylülünün son son günleri idi. Milliyetçiler halâ Canton'u ellerinde tutuyorlar ve Taiwan'daki üslerinden Şanghay'a hava akınları yapıyorlardı. Çin kıtasının Komünistler elinde bulunan kısmına erişebilmek için Tientsin üzerinden gitmek lâzımdı.

Küçük İngiliz yük gemisi ile Çin'e giden iki arkadaş daha vardı. Sun ve Lui. Bunlara Amerika'dan dönerken vapurda rastlamıştım. İndiana Üniversitesinde hukuk tahsil etmiş olan Sun da Dr. Yui tarafından Şanghay Üniversitesinde asistanlığa alınıyordu. Lui, bizim yaşlarda olmasına rağmen, Boston'da Milliyetçi Hükümetin Konsolos Yardımcısı olarak çalışmış ve sonra oradan istifa ederek Yeni Rejim'e hizmet için Çin'e geliyordu. Onlar da benim gibi, Anavatandaki değişikliklerden büyük heyecan duyuyorlardı. Taku limanına yetiştiğimiz zaman heyecanımız son haddini bulmuştu. Haklarında biribirine zıt şeyler duyduğumuz Komünistleri hayatımızda ilk defa görecektik. Gemi Tientsin'e yaklaşınca etrafı görmek için güverteye sıralandık; hem korku hemde heyecan duyuyorduk.

Bir motor limandan bize doğru geliyordu; içerisi hakî elbiseli askerlerle dolu idi. Çabucak geminin bordasına tırmandılar. Tüfeklerini alışkanlığın verdiği bir rahatlıkla taşıyorlardı. Böylece biz ilk Komünistlerimizi görmüştük

Çok genç oluşları hemen dikkati çekiyordu. Saf yüzlü, basit çiftlik çocuklarına benziyorlardı. Fakat asıl hayretimizi çeken şey ağırbaşlı ve terbiyeli oluşları idi. Herkese karşı nazik olmakla beraber, üçümüze daha da fazla ilgi gösteriyorlardı. Amerika'dan gelen yalnız bizlerdik. Bu disiplinli gençler bize mümkün olduğu kadar yardım etmeye çalışıyorlardı. Maneviyatımız yükseldi, doğrusu ferahlamanın verdiği bir heyecana kapılmıştık.

Karada, gümrük memurları da aynı derecede nazik idi. Bavullarımızı muayene bile etmediler. Herbirimize gayet kibarca ayrı ayrı "hoş geldiniz" dediler. Beklendiğimiz hatırımızdan bile geçmezdi, fakat dışarıda bekliyen bir otobüs bizi şehirdeki en iyi otele, Astor oteline götürdü. Otelde yatak ve yemeğin bizim için bedava olduğunu söylediler. İsteğimize göre, Çin veya Avrupa yemekleri yiyebilecektik. O akşam yemeği için Belediye Başkan Yardımcısının davetlisi idik. Akşama kadar otelde kalamıyacak kadar heyecanlı idik. Komünist idaresinde modern bir Çin şehrinin neye benzediğini görmek istiyorduk. Hemen Tientsin'i gezmeye koyulduk. Şehir intizamlı ve temizdi. Halk önemli işlerde çalışıyor gibi idi.

Halk arasında "Kadro" diye bilinen Yeni Rejim'in memurları her tarafta göze çarpıyordu. Çin'de her yerde herzaman "hâzır ve nâzır" bulunan kadrolar mavi veya hakî renkte aynı biçim sade elbise giyerlerdi. Bunların çoğunluğu sadece Hükümet memuru idi, içlerinden ancak az bir kısmı Komünist Partisinde kayıtlı üye bulunuyordu. Hepsi genç, zayıf ve çok ciddi olan kadrolar cinsiyetsiz ve mutaassıp görünüyorlardı. Yanlarında mutlaka defter ve kalem bulunurdu; her gördüklerini ve duyduklarını not ederlerdi.

Otele döndüğümüz zaman, bizi bir otomobil bekliyordu. Resmî misafirhaneye gittik. Bizi, Belediye Başkan Yardımcısı selâmladı, babacan ve nazik bir adamdı, orada bulunan diğer on davetliye herbirimizi ayrı ayrı tanıştırdı. Davetlilerin çoğu Komünist Partisi'nin sade üniformasını giymişti. Biribirlerini Çince "Yoldaş" mânasına gelen "ton-tse" diye çağırıyorlardı. Herkes Amerika'dan anavatana dönüşümüzü hararetle tasvip ediyor, fakat hiçkimse dışarıda ne öğrendiğimizi sormuyordu. Hepsi, Yeni Çin hakkında bizim ilk intibalarımızı öğrenmek istiyor, bizden aldıkları cevaptan memnun görünüyorlardı.

Akşam yemeği hayret edilecek derecede mükellefti. Sofrada Belediye Başkan Yardımcısı, ne yapacağımızı, nereye gideceğimizi sordu. Sun ile Benim Şanghay Üniversitesinde yerimiz hazırdı. Tren biletimizin mümkün olduğu kadar çobuk temin edilebileceğini söylediler. Boston'da Milliyetçi Hükümetin Konsolosluğunu bırakmış olan Lui'-nin bir plânı yoktu. Onun ne yapacağı, yakınımızda oturan diğer bir memur tarafından tesbit edildi. Lui, Kuzey Çin İhtilâl Kolejine yazılacak, orada altı ay eğitim görüp Komünizm prensiplerini öğrendikten sonra devamlı bir işe tâyin edilecekti.

İçimizden, Komünistler üzerinde, en tesirli intiba bırakan Lui olmuştu. Çünkü, Milliyetçi Hükümetin iyi bir işini kendi isteği ile bırakmıştı. Belediye Başkan Yardımcısı, şerefimize kadeh kaldırarak Lui için şunları söylemişti:

— Yoldaş Lui'yi, karanlığı iterek ışık arama yolunda gösterdiği büyük cesaretten dolayı takdir ve tebrik ederim. Bu davranış, dışarıda Milliyetçiler hesabına çalışan diğer memurlar için bir örnek olmalıdır. Eminimki Lui Yoldaş kendisini bekliyen şerefli hayatı Yeni Çin'de bulacaktır. Yabancı memleketlerde yaşayan ve tahsil gören binlerce Çin'li gencin, siz yoldaşların izinde yürüyeceğini ümit ediyoruz. Hepiniz tekrar hoş geldiniz!

O gece yatarken düşündüm. Tientsin'de gördüklerim, memleketimin hesabına içimi gururla doldurmuştu. Babamın tavsiyesine uymıyarak Yeni Çin'e gelmekle isabet ettiğime karar verdim.

Ertesi sabah kahvaltıdan sonra tren biletimizi getirdiler, yerimiz üç gün sonraki trende ayrılmıştı. Şehrin, Resmî Misafir Ağırlama Komitesi'nden gelen samimi bir yazıda, hareket gününe kadar ne gibi eğlence istersek bizim için tertipleneceği söyleniyordu. En fazla isteğimiz Pekin'i görmekti. Bu meşhur şehri hiç birimiz görmemiştik ve bukadar yakın olunca ziyaret etmemek yazık olacaktı. Bu isteğimizi biraz çıtlatsak, bizi misafir edenlerin bu ziyareti tertipliyecekleri şüphesizdi. Fakat bize gösterilen misafirseverlikten bu ölçüde faydalanmayı doğru bulmadık. O gün trene bindik, öğleden sonra Pekin'e yetiştik. Şehrin batı tarafında küçük bir otele yerleştik ve hemen şehrin görülecek yerlerini dolaşmak üzere dışarı fırladık. O akşam yorgun düşmüştük, fakat gördüklerimiz, daha fazlasını görmek için duyduğumuz arzuyu kamçılamıştı.

Ertesi sabah kahvaltıda verilen eriştelerimizi yerken Yasak Şehir'e yapacağımız ziyaretin plânını düşünüyorduk. Tam o sırada masamıza üç silâhlı polis yaklaştı. Başları, kabaca pasaportlarımızı sordu. İri kemikli çiftlik çocuklarına benziyen komünistlerin görünüşü karşısında yine hayrete düşmüştüm, sanki yaşları ile ciddiyetleri birbirlerini yalanlıyordu. Amerika'ya giderken Milliyetçi Hükümetten almış bulunduğumuz pasaportlarımıza istihfafla baktıktan sonra onları masamızın üstüne fırlattı. Nüfus kâğıdımızı istiyordu. Nüfus kâğıdımızın olmadığını anlayınca tüfeklerini omuzlarından indirdiler. Başları, sesini yükselterek, ne diye buraya geldiğimizi soruyordu. Durumumuzu anlatan Lui Amerika kelimesini söyler söylemez polisler heyecana kapıldılar. Başları, kendisiyle beraber gitmemizi söyledi.

Yakında bir polis karakoluna gittik, bizi bir odaya soktular. İçeride kırık dökük bir masa ile birkaç sandalya vardı. Kapıya silâhlı nöbetçiler dikerek bizi yalnız bıraktılar.

Onbeş dakika sonra bizim yaşlarımızda başka bir polis memuru geldi, adımı, nerede kaldığımızı ve ne zaman geldiğimizi sordu. Sonra Pekin'e niçin geldiğimizi anlamak istedi. Ben anlatmaya başladım, fakat adam devamlı olarak sözümü kesiyordu. Nihayet sabrım tükendi, kendisine, meseleyi anlamak istiyorsa söylediklerimi sonuna kadar dinlemesi lâzım geldiğini söyledim. Başını kaldırıp bana baktı, kızgınlıktan yüzü kararmıştı. Yüzüne bakınca sadece cahil değil aynı zamanda ahmak olduğunu anlamak güç değildi. Korkudan içim ürperdi. Ben etraflıca anlattıktan sonra Pekin'e niçin geldiğimizi tekrar sorunca yeniden baştan başladım fakat bu defa daha basit kelimeler kullanıyordum.

Halâ tatmin olunmamıştı. Nihayet farkına vardım ki karşımdaki bir şehre gelen yabancının o şehrin görülecek yerlerini gezmekten zevk duyacağını anlamıyordu. Sadece yeni bir yer görmek maksadiyle bir kimsenin vaktini ve parasını harcıyacağına bir türlü inanamıyordu. Bu konuda kendisini biraz tenvir etmek istedim, birden ayağa kalktı ve bağırdı:

— Yeter artık bu masal! İnat ediyorsunuz, pekâlâ, o zaman burada oturur beklersiniz. Sonra da kapıyı yüzümüze kapadı, çıktı.

Bu defa, sinir içinde iki saat bekledik. Nihayet içeriye otuzbeş yaşlarında uzun boylu bir adam girdi. Oturup bir sigara yaktıktan sonra soğuk bir bakışla bizi süzmeye başladı. Sonra bazı notlar okudu. Nihayet konuştu:

— Pekâlâ, Pekin'de ne yapıyorsunuz?

Ben, şimdiye kadar anlattıklarımız üzerinde dikkatle düşünmeye vakit bulmuştum. Bu defa daha tafsilâtlı anlat-

tım, bilhassa Tientsin'deki cömert yoldaşların bizi misafir ettikten başka eğlendirmek için ayrıca zahmete katlanmaları ve bütçeden para sarfetmeleri karşısında mahcup olduğumuzu ve sıkıldığımızı ısrarla anlattım. Arada, bizim geri dönen öğrencilerden olduğumuzu söyleyince memur, birden elektriklenmiş gibi ayağa kalktı öne eğilerek sordu:

— Siz dönen öğrenciler misiniz, bunu ispat edebilir misiniz?

Masanın üzerine pasaportları tekrar açtım. Hepsini dikkatle tetkik etti. Sonra birden tekrar ayağa kalktı, adamın gözlerinde korku işaretleri belirmişti. Kekeliyerek özür dilemeye başladı:

— Dönen öğrenci yoldaşlar, sizden nasıl özür dileyebilirim! Size verdiğimiz zahmet, ne müthiş bir yanlışlık. Siz doğru hareket ettiniz. Bütün karışıklık, Tientsin polisinin sizin gelişinizi bize bildirmemesinden çıktı.

Sonra Istirahatımız ve şehri gezmemiz ile meşgul olmak için bizden ısrarla müsaade istedi. Fakat bizde artık Pekin'I gezmek için heves kalmamıştı. Tientsin'e döneceğimizi söyledik. Memur, evvelâ bizi gezdirmek, eğlendirmek için bir hayli israr etti, mümkün olmayınca kendi jipi ile istasyona götürdü ve trenin hareketine kadar özür dilemeye devam etti.

Bu memurun korkmakta haklı olduğunu şimdi anlıyorum. O günlerde Parti Politikası, dönen öğrencilere her türlü nezaket ve yardımın gösterilmesi yolunda idi. Eğer maruz kaldığımız muameleden dolayı şikâyette bulunsaydık buna sebep olanlar, "Parti Politikasını Yürütmekte Başarısızlık" gibi ağır bir suçun sanığı olabilirlerdi. Yine şimdi anlıyorum ki o zaman bizi polise haber vermiş olan Pekin'deki otelin kâtibi idi. Fakat o zamanlar şaşırmış ve muameleye ne mâna vereceğimizi bilememiştik.

Bizi Tientsin'de Resmî Ağırlama Komitesi üyeleri karşılamıştı. Orada geçirdiğimiz 48 saat içinde, bizi, parti, piyes ve konserlerle o kadar meşgul ettiler ki düşünmeye vakit bulamadık. Lui'ye veda edip Şanghay trenindeki yerimizi almak zamanı gelinceye kadar Pekin macerasının tatsız hatırasını unutmuştuk, Yeni Çin'e karşı duyduğumuz heyecan daha da artmıştı.

Şanghay değişmemişti. Hattâ bazı sinemalar son Amerikan filimlerini gösteriyorlardı. Jessfield Parkı yanındaki evimiz olduğu gibi duruyordu. Emektar adamlarımız beni rahat ettirmek için çırpınıyorlardı. O geceyi evimizde geçirdim, ertesi günü şehrin kenarında bulunan Şanghay Üniversitesine taşındım.

Dönüşümün en heyacanlı sahnesi bu oldu. Hayatımın on senesini bu üniversiteye bağlı kolej ve fakültelerde geçirmiştim. Şimdi de buraya önemli bir öğretmen olarak geliyordum. Benimle diğer üç bekâr Profesöre Üniversite Sitesinde güzel bir ev tahsis etmişlerdi. Arkadaşım Sun önceden odasına yerleşmişti, bana diğer iki komşumuzu tanıttı. Bunlardan birisi New York'ta Colombia Üniversitesi'nde kimya okumuş olan Mr. Wong idi. Diğeri Chicago Üniversitesi'nde Felsefe doktorası yapmış bulunan ve şimdi Eğitim Fakültesinde ders veren Dr. Tan idi. Ben bilhassa Tan'ı sevdim. İriyarı, rahat ,iyi kalpli bir arkadaştı ve Çin'in şanlı istikbaline hizmet için beslediğim ateşli ideali benim kadar benimsiyordu.

O gece Dr. Yui ile bir toplantımız oldu. Şimdi, Üniversite Komitesi Başkanı, aynı zamanda Üniversite ile Edebiyat ve Siyasî İlimler Fakültelerinin Dekanı olan Dr. Yui uzun boylu ve zarif tavırlı bir adamdı. O gece toplantıya katılan diğer misafirler arasında, hatırladığım birkaç profesörle dört Amerikalı öğretmen vardı.

Amerikalılar, bilhassa kendilerine verebileceğim memleket haberleri ile ilgileniyorlardı. Sırası gelince, Yeni Re-

jim'in Üniversitede bir değişiklik yapıp yapmadığını sordum, Profesörlerden biri, Komünistlerin, eski Başkan Dr. Henry Ling'i değiştirdiğini fakat başka birşey yapmadığını söyledi. Bu zatın anlattığına göre yüksek idareciler Hristiyan Üniversitelerinde hiçbir değişiklik yapılmayacağı ve genişlemelerine yardım edileceği yolunda kesin vaatlerde bulunmuşlar.

Diğer bir misafir "görünen" bir değişiklik yapılmadığını söyledi. Bu düşünce, hararetli bir münakaşanın başlamasına yol açtı.

Benim için önemli nokta: Derslerin evvelki gibi okutulması; çoğu Amerikan olan eski ders kitaplarının değiştirilmemiş bulunması idi. Bununla beraber "Reform Hareketi" adıyla küçük öğretmen grupları arasında bir "Yenilik Hahereketi"nin başladığını söylediler. Bu grup, Çin dilini, tarihini ve edebiyatını okutan öğretmenlerden teşekkül etmişti. Bunların hiçbirisi dışarıda okumadığı için mevkileri aşağı sayılırdı. Bu da onların hoşnutsuzluklarına sebep oluyordu. Hülâsa bu gruba dahil öğretmenlerin bir değişiklik için tahriklerde bulunması makûl görülüyordu. Bu tahriki yapan kimselerin Komünist olup olmadığını sordum, kimse bilmiyor gibiydi.

Dr. Yui şöyle söyledi:

—Doğrusu, asıl Komünistler halâ gizleniyorlar.

Bu konuşmalardan hiçbirisi beni endişeye düşürmedi. O gece yorgundum, fakat içim "Yeni Hayat"tan heyecanla beklediğim ümitlerle dolu idi.

III. HAYAL KIRIKLIĞI

ŞARKIMIZ SONA ERDİ.
İÇİMİZİ ÇEKEREK GÖKLERE BAKTIK;
GÖZLERİMİZE YAŞ DOLDU.

— TU FU —

Milli Kapitalist - Toprak Reformundan Bir Sahne - Kore Savaşı ve Komünist Propagandası - Li-li İle Mutlu Günler - Eski Milliyetçilerle İlgili Olanların Tasfiyesi - Üniversitede Komünist Reformu

MİLLÎ KAPİTALİST

Şanghay'a dönmenin verdiği başka bir zevk Charlie Chan'ı görmek oldu. İlk hafta sonu tatilimi Chan'ların köşkünde geçirdim. Charlie değişmemiş gibiydi: Aynı yarı şakacı, yarı alaycı görünüş ve aynı çarpık gülümseme. Cumartesi bütün gün Amerika'da yaptığımız bazı cümbüşlerden bahsetti.

Akşam yemeğinden az önce Charlie'nin öz ağabeysi Jen-ping Chan gelince Charlie cümbüş bahsini kapattı. Charlie'den daha yakışıklı daha ciddi ve ihtiyatlı görünen bu ağabeye herkes J.P derdi. Az konuşurdu, güleryüzlü

sayılmazdı. Fakat daha yakından tanıdıkça daha fazla sevilen cömert ve nazik bir adamdı.

Akşam yemeğinde J.P.'nin karısı ile beş çocuğu sofrada idi. Chan'ların, Yeni Rejim altında işlerini nasıl idare ettiklerinin hikâyesini tam olarak ilk defa dinledim.

Ailenin büyüğü, meşhur sanayici, 1949'da, işleri idare edemiyecek kadar yaşlanmıştı. Birkaç senedenberi işlere meşru çocukları hâkimdi. J.P. ile kardeşleri üvey kardeşlerinden koparabildikleri ile geçiniyorlardı. İşleri ellerinde tutan dört kardeş, Komünist Rejiminin kendilerine şans tanımıyacağını tahmin edecek kadar akıllı çıkmışlar; Milliyetçilerin yıkılacağı belli olunca Fabrikalardaki makina ve teçhizatı da alarak memleketi terk etmeye hazırlanmışlardı. Hatta birkaç fabrikanın makinalarını sökerek vapurlara bile yüklemişlerdi. Tam bu sırada aile büyüğü, istirahata çekildiği yerden çıkagelmiş ve makinaların vapurdan boşaltılıp yerlerine monte edilmesi emrini vermişti. Çünkü dost görünen gizli Komünistler ihtiyarın aklına girmişler, fabrikaların elinden alınmayacağına, aksine daha da çoğaltması için kendisine yardım edileceğine onu inandırmışlardı. Bunun üzerine dört kardeş, Şanghay Komünistlerinin eline geçmeden önce, ailenin taşınabilir mallarını alarak şehri terketmişlerdi. Bu şekilde ailenin muazzam sanayî tesislerinin idaresini ellerine alan J.P. ile Charlie, Çin'in en kudretli sanayîcileri olmuşlardı.

J. P. ile Charlie'nin eski idare devrinde üvey kardeşlerinden şikâyetçi bulunmaları, onlara Komünistlerin itimadını kazandırmıştı. Hatta Mao ile görüşmek üzere J.P.'yi Pekin'e bile davet etmişlerdi. Bu görüşmede Mao kendisine: "Halkın yararına, yavrularınızı çoğaltacağınızı ümid ediyoruz" demiş yani Chan tesislerinin artmasını arzu ettiğini anlatmak istemişti. Mao, daha önceki bir konuşmasında: "Çin kapitalizmin fazlalığından değil, azlığından zarar görmektedir." demişti. Diğer taraftan J. P. "Millî Kapitalist"

olarak ilân edilmişti. Bu da Komünistlerin J.P.'ye inandığı ve onu yeni rejime faydalı saydığı mânasına geliyordu. J.P. toprak sahiplerinin tasfiye edileceğini; Milliyetçilerle bağı olan iş adamlarının varlığının ellerinden alınacağını biliyordu. Fakat kendisinin ve diğer "Millî Kapitalist" lerin ezilmiyeceğine, aksine teşvik göreceğine inanıyordu. Çünkü Komünistlerin 25 seneden önce memlekette sosyalizmi tatbik etmek istiyeceklerine ihtimal vermiyordu.

Böylece J. P. şimdi emniyet içinde parlak bir hayat sürüyordu. Muhteşem aile köşkü şimdi kendisinindi. İhtiyar babaları, iki kardeşin annesiyle Şanghay'dan 150 kilometre mesafede Wusih'de oturuyordu. Buna karşı üvey anneleri de J.P. ve Charlie ile beraber aile köşkünde kalıyordu.

Hafta sonlarında muntazaman köşke misafir oluyordum. Charlie, halâ nüktedan ve güleryüzlü idi; sadece lâubaliliği bırakmış, ihtiyatlı ve ketum olmuştu. Hatta diğer bir "millî Kapitalist"ln kızına fena halde aşık olmuş ve onunla evlenmişti. Karısı, Aurora Koleji'nin en güzel kızı, kendisi de Şanghay'ın en mesut adamı sayılırdı. Bu durumda kendimi mahrum hissedeceğimi düşünen arkadaş canlısı Charlie, benim de kolejli çok güzel bir başka kızla buluşmamı "tertip" etmişti;. Fan Su adındaki bu kız da bir Millî Kapitalist kızı idi. Dördümüz beraber çıktığımız zaman dikkati çok çekerdik.

TOPRAK REFORMU'NDAN BİR SAHNE

1950 başlarında kulağımıza, Komünistlerin Toprak Reformu'nu çok sert ve kaba usullerle tatbik ettiği yolunda söylentiler gelmeye başlamıştı. Bu söylentiler 1950 ortalarına doğru ısrarla dolaşmaya başladığı zaman, benim de dahil bulunduğum on profesörü, Toprak Reformu'na ait bir

sahneyi, "Mücadele Toplantısı"nı, görmeye çağırdılar. Bu toplanyı, Şanghay'dan takriben 150 kilometre mesafede bir köydeki toprak sahiplerinden birisi için yapılacaktı.

Köy meydanında 200 kadar, iyice tahrik edilmiş köylü toplanmıştı. Kalabalığın karşısında iki masanın etrafında, Kadro'ya dahil beş komünist oturmuştu. Bunların az arkasında da bize yer göstermişlerdi. İki polis, elleri arkadan bağlı, toprak sahibini getirip masanın önünde diz çöktürdüler. Bu, ürkek bakışlı, kırk yaşlarındaki adamın kafası yere değecek gibi öne sarktı. Bir Kadro, bu adamın köylülere yaptığı haksızlığı anlatan ateşli bir konuşma yaptı. Bugün bu haksızlıkların tamir edileceğini söyledi ve köylüleri, dertlerini dökmeye teşvik etti. Nihayet köylüler isteksizlikle birer birer masanın önüne geldiler, toprak sahibinin yaptığı haksızlıkları anlattılar. Anlattıkları hikâyelere bakılınca toprak sahibi, açgözlü, kötü ruhlu, canavar gibi bir adamdı. Köylüler, bu adama sövüp saymıya teşvik edilince toprak sahibinin saçını çekmeye, arkasını yumruklamaya ve tekmelemeye, yüzüne tükürmeye başladılar. "Mücadele" nin harareti azaldıkça, Kadro'lar köylüleri gayrete getiriyorlardı. Köylüler arasında yalnız bir adamın teşvike lüzum kalmadan toprak sahibine kıyasıya saldırdığını fark ettim. Adam, herhalde, toprak sahibinden çok çekmiş olmalıydı. "Mücadele" sahnesi karanlık basıncaya kadar, dört saat devam etti. Bu süre içinde, sanık bir kere bile başını kaldırmadı veya bir ses çıkarmadı. Fakat ben dudaklarının kıpırdadığını görüyordum, sanki kendi kendine birşeyler mırıldanıyordu. Yalnız bir ara şiddetle sarsıldı, öğürdü ve kustu. Toplantı bittiği zaman adamı sürükleyip götürdüler, yürümeye mecali kalmamıştı. Mahkûmiyeti on sene "İş Reformu"nda çalışmaktı.

Toplantıdan sonra Kadrolar, toplantı hakkındaki düşünce ve tenkitlerimizi öğrenmek istediler. Ben esas olarak Reform'un lüzumuna inandığımı, fakat usulleri biraz

sert bulduğumu söyledim. Bana Mao'nun bir sözü ile cevap verdiler: "Düşmana merhamet, halka zulüm demektir."

O gece ben, yaşlı bir köylünün kulübesinde kaldım. İhtiyar adam köy hakkında hayli konuştu. Bu arada, toprak sahibine en fazla düşmanlık gösteren adamın, toprak sahibinin ağabeyisi olduğunu hayretle öğrendim. Vaktiyle babaları toprağı iki oğlu arasında paylaştırmış. Kardeşlerden büyüğü kumar ve içki yüzünden kendi hissesini satmış ve o zamandan beri küçük kardeşinin isteksizce yaptığı yardımla yaşıyormuş. Bu tenbel ve serseri adam, aynı zamanda küçük kardeşinin başarısını da kıskanmış. Kadro'lar köye gelip, toprak sahibinden en fazla şikâyetçi olan kimseyi sorunca bütün köylü büyük kardeşi göstermiş. Bunun üzerine Kadrolar "Mücadele" de ne yapacağını ona öğretmişler, o da Bölgede "Toprak Reformu Kahramanı" olmuş.

Buna rağmen köylüler neticeden memnun olmuşlardı. Ertesi günü yapılan toprak dağıtma merasiminde nasıl sevindikleri görülüyordu. Yaşlı bir kadın tapusunu göğsüne bastırıyor, bir bebek sever gibi öpüyordu. Bir taraftan da hıçkırıklar arasında, ailesinin nesillerden beri, bir parça toprak sahibi olabilmek için nasıl çalışıp çırpındığını; fakat kazandıkları ile ancak karınlarını doyurabildiklerini anlatıyordu. İşte şimdi bu rüyaları, Komünist Partisi ve Başkan Mao sayesinde gerçekleşmişti. Bu sahne bana pek dokunmuştu. Komünistlerin kullandığı usulleri doğru bulmasam bile başardıkları netiyceyi beğeniyordum.

Aradan bir sene geçmişti. Li-li ile bir kır gezintisinden dönüyorduk. Çok acıkmıştık. Yolumuzun üzerinde bir kasabada küçük bir restorana girip yemek ısmarladık. Orada bir çocuk bize yemek hazırlanıncaya kadar yanındaki bir mabedi gezdirmeyi teklif etti. Mabedi gezip restorana dönünce çocuğa bahşiş vermiştim, Çocuk almak istemiyor, onun yerine restorandan yemeğimizin artık-

larını getirip kendisine vermemizi rica ediyordu. Çocuğun bu isteğinin sebebini anlayamadım. Çünkü kendisine verdiğim bahşişle karnını iki öğün, öğlen - akşam doyurabilirdi.

Çocuk, yerli halkın restoranda yemek yemesine müsaade edilmediğini söyledi. Bu, inanılacak şey değildi. Fakat çocuğu restoranda beraberimizde sokmak istediğimiz zaman lokantanın sahibi engel oldu ve bize hükümetin emri gereğince kendisinin yalınız ziyaretçilere yemek verebileceğini söyledi. Sadece, yemeğimizin bir kısmını, görünüşte yolda yemek üzere, yanımıza almamızı kabul etti. Li-li yemeğin epeyce kısmını ayırdı. Bunu beraberimize alarak dışarıda otomobilimizi bekleyen çocuğa götürdük. Yemeği görünce gözleri parlayan çocuk aç kurt gibi atıştırmaya başladı. Ağzındaki lokmaları yutmaya çalışırken bir yandan da mahalli şartların insana dehşet veren tavsilâtını anlatıyordu.

Halk, eskisinden daha kötü duruma düşmüştü. Toprak sahibi olanlar şimdi tarla kirası vermiyor, sadece vergi veriyorlardı. Vergi, eskiden kirada olduğu gibi, mahsul cinsinden alınır ve nisbeti eski kira kadardı. Fakat vergi, Bölgenin en münbit ve en iyi işlenmiş tarlasının verimine göre hesaplanıyordu. Toprağı az münbit onlar veya tarlasını iyi sürmeyenler vergiden sonra geriye kalan mahsul ile ailelerini geçindiremiyorlardı. Reform'dan önce köylüler, gerçekten sıkıntı içine düştükleri zaman toprak sahibini, tarla kirasından biraz tenzilât yapmaya ikna edebiliyorlardı. Fakat Kadrolar (Komünist memurlar), durumu bilmeyen ve görmeyen âmirlerinin baskısı altında böyle bir müsamaha gösteremiyorlardı. Vergisini geç veren veya vaktinde verip de istenen miktarı yatıramıyanlar, "halkın menfaatlarını çiğnemek" gibi ağır bir suçla cezalandırılıyordu. Bu sebeple Bölge halkının çoğu sıkıntı içine düşmüştü. Bunların bir haylisi tarlalarını satmış iş aramaya Şangay'a gidiyorlardı.

Çocuğun bu anlattıklarına çok üzülmüştüm. O zamana kadar ben, sadece toprak reformu'nda kullanılan usulü sert buluyordum. Yoksa reform hareketinin kendisini ve neticesini komünistlerin en büyük başarısı olarak kabul ediyordum. Çünkü bu reformla hayatî önemi olan ziraat meselesinin halkın menfaatına en uygun şekilde çözümleneceğine inanıyordum. Toprak Reformu'ndan sonra şimdi çiftçilerin eskisinden daha kötü duruma düşmesi, benim Komünist Rejimi'ne bağladığım en büyük ümidin yıkılması demekti.

KORE SAVAŞINDA KOMÜNİST PROPAGANDASI

Ben Komünist taktiklerinin isabetli olduğundan da şüpheye düşmüştüm. 1950 başlarında basın, Amerika'nın o kadar aleyhine döndü ki, bana mânasız gibi göründü. Sonra 1950 Temmuz'unda birden duyduk ki, "Amerikan emperyalistleri" tarafından kışkırtılan Güney Kore'liler "Kudurgan bir saldırı" ile "Barışçı Kuzey Koreliler"e saldırmıştı. Fakat gerçekte barışcı Kuzey Koreli'lerin Güney Kore topraklarında süratle ilerlemekte olduğu hemen anlaşıldı. Biz profesörler, üniversitede birbirimize hayretle sorduk: Eğer Kuzey Koreli'ler bu kadar barışçı ise Güney Kore'deki mücadelede neden bu kadar muaazam ve bukadar süratli askeri hareketlere girişmişlerdi? Ve eğer Güney Koreli'ler saldırgan iseler Kuzey Koreli'ler Güney Kore'de ne arıyorlardı? Bizim bu tenkitlerimiz Komünist idarecilere veya Yeni Rejim'e karşı değildi. Biz, Kore Savaşına ait haberlerin halka aptalca sunulmasını yeriyorduk.

Kore savaşının başlamasiyle Amerikan aleyhtarı propagandanın şiddeti son derece arttı. Komünist idarecilerin

Çin halkı arasında şiddetli bir heyecan yaratmak istedikleri anlaşılıyordu. Bu propaganda dalgası sırasında Üniversitedeki Amerikalı Öğretmenler casuslukla suçlandırıldı. Deliller, aklı başında bir kimsenin inanmayacağı kadar saçma idi. Fakat Amerikalılar apar topar sınır dışı edildiler. Bizler, Komünistlerin tecrübesiz olduğunu; az zamanda süratle çok şey yapmak istediklerini; bu sebeplerle bir iki hata yapmalarının normal olduğunu söyleyerek bu haksızlığı mazur göstermeye çalışıyorduk.

Kasım1950 de bir sabah, Üniversitedeki ahçımız, evde dördümüzü birden uyandırdı. Zavallı adam heyecandan titriyordu; kadro'ların geldiğini, bütün öğrenci ve pofesörlere giyinip üniversite meydanında toplanmak için on dakika mühlet verdiklerini nefes nefese anlattı. Toplantıda elimize tutuşturulan pankartlarda şöyle sloganlar vardı: "KAHROLSUN AMERİKAN EMPERYALİSTLERİNİN YUMUŞAK SÖZLÜ, ENTRİKALI YALANLARI", "AUSTIN'IN HAYASIZCA YALANLARINI PROTESTO EDİYORUZ" Herkes bütün bunların ne demek olduğunu birbirine soruyordu, fakat hiç kimse birşey bilmiyor gibiydi. Vazifemizin pankartlarda yazılı olanları bağırarak tekrarlamak olduğunu söylediler. Bundan sonra Şanghay sokaklarında beş saat mütemadiyen dolaştık. Yollarda bize diğer üniversitelilerin profesörleri ile öğrencileri de katıldı. Şanghay'ın bütün "İlim ordusu"nu teşkil eden bizler, sesimiz kısılıncaya kadar bağıra bağıra bu sloganları tekrarladık. Kadro'lar tatmin olmuyorlar, daima daha fazlasını istiyorlardı. Nihayet üniversiteye döndüğümüzde bize yemek ve istirahat için vakit vermeden Komünist Partisi Sekreterinin ateşli bir nutkunu dinlettiler. Ne yaptığımızı ancak o zaman anladık. Meğer biz, bu gösteriyi, o zaman Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nde Amerikan delegesi Warren Austin'in demecini protesto için yapmışız. Austin, Amerikalıların Çin'de kurduğu üniversitelerle hastahanelerden bahsetmiş,

Amerikan din adamlarının kurduğu ve desteklediği Şanghay Üniversitesi de bunlara dahil. İşte bunun üzerine biz Çinli öğrenci ve profesörler birden çoşmuş ve bu "yalanları protesto" etmişiz.

Bundan sonra diğer "Emperyalist yalanlar"ı içten gelme bir çoşkunlukta protesto etmek için bizi birçok defa çağırdılar. Ekseriya bu "Gönüllü gösterileri" niçin yaptığımızı ancak gösterilerin tavsilâtını gazetelerde okuduktan sonra anlayabilirdik. Basın, Çin'de Amerikan nüfusuna karşı yaylım ateşine devam ediyordu. Amerika'nın Çin Üniversitelerine yaptığı yardım: "Çinli öğrencileri Amerikan emperyalizminin uşağı yapmak için kurulmuş uğursuz bir tuzak" olarak gösteriliyordu. Herkes bilirki Çln'in en ileri gelen araştırma ve eğitim hastanesi Amerikalıların desteklediği Pekin Tıp Kolejl'dir. Bu koleji bile "Amerikalıların Çinli kadınlar ve çocuklar üzerinde canavarca tecrübeler yaptığı bir lâboratuvar" olarak tanıyorlardı. Yine meselâ U.N.R.R.A. "Ünited Nations Relief an Rehabitation Administration" (İklnci Dünya Savaşında zarar gören memleketler halkına ilâç ve gıda maddeleri yardımı yapmak üzere Birleşik Amerika tarafından kurulan bir idare) vasıtasiyle parasız dağıtılan Amerikan yardımı ilâç ve gıda maddeleri milletin gözü önünde bir çok Çinli'nin hayatını kurtarmıştı. Bu Amerikan yardımı için bile "Çinlileri kötü hastalıklara yakalatmak için sinsice kurulmuş bir tuzak" diyorlardı.

Şimdi geriye doğru bakıp düşündüğüm zaman Komünist liderlerin, böyle saçma ve gülünç yalanlarının yayılmasına müsade etmeleri karşısında ne kadar üzüntü duyduğumu hatırlıyorum. Kendi kendime, liderlerin aldatıldığını ve mahsus yanlış taktik kullanmaya doğru itildiğinl sövledim. Bu hataların düzeltilebileceğini ve derhal düzeltilmesi lâzım geldiğini, aksi halde Yeni Rejim'in dünyadakl

itibarını kaybedeceğini düşünür ve üzülürdüm. Birçok Çinli aydınlar gibi milletin modren medeni bir seviyeye erişmesi için Sosyalizm'e ne kadar samimi bir ümit bağlamıştım.

1950 sonunda bu açık yalanlar ve Amerikan aleyhtarı propoganda yine arttırıldı. Bu defaki hedef Kuzey Korelilerle beraber savaşmak için gönüllü toplanmaktı. Aynı zamanda "Amerika'ya karşı dayan; Kore'ye yardım et" kampanyası açıldı. Bundan maksat Kore Savaşı için para toplamaktı. Bu konuda bana geldikleri zaman isteyerek yarım aylık maaş nisbetinde bir yardımda bulunmayı kabul ettim. Fakat hemen bu miktarın az görüldüğünü bana anlattılar ve yardımı üç aylık maaş nisbetine çıkarmadıkça yakamı bırakmadılar. Diğer profesörler de bu nisbette bir Gönüllü yardım" yapmak için zorlanmıştı. Yardımı artırmak için bizi zorlayanlar, bunu "içimizden gelerek" yaptığımıza yine bizi inandırmaya çalışıyorlardı.

Bu "gönüllü yardım" lardan başka, biz profesörlerden, Kore Savaşına gönüllü yazılmaları için öğrencilere "içten gelme" ateşli nutuklar söylememiz istendi. Orduda öğrencilere büyük bir ihtiyaç duyulduğunu öğrendik. Bu nutuklarda kullanacağımız dil ve göstereceğimiz sebepler, yapılmakta olan mânasız ve gülünç propagandalara dayanacaktı. Nutuklarımız yeterli darecede ikna edici görülmediği taktirde, kabul edilebilir hale gelinceye kadar tashih ve islâh edecektik.

Ozaman bu saçma propoganda yalanları ile bizim "içten gelen" gösterilerimizi, "gönüllü" yardımlarımızı ve "orjinal" nutuklarımızı hep bir arada düşününce Yeni Rejim hakkındaki fikrimi yeniden gözden geçirmek lüzumunu duyuyordum. Fakat bu defa da kendimi tamamiyle başka bir meseleye vermiştim: Li-li.

Şenghay'a dönüşümden az sonra, Dr. Yui, uyarmak maksadı ile: Komünistlerin dansözleri fahişelerle aynı gurupta saydığını; bunları, bir işe yaramaz "dejenere elemanlar"olarak kabul ettiğini; bunlarla beraber görünenlerin "dejenere yaşama suçlusu" sayılacağını; ve netiycede Li-li' yi tekrar görmeğe başladığım taktirde istikbalimin tehlikeye gireceğini etraflıca anlattı..

Başlangıçta Li-li'yi görmeye pek niyetim yoktu; onun bir başkasını bulduğunu sanıyordum. Bununla beraber Li-li'yi kafamdan çıkaramıyor ve onun yakında oluşu fikri beni heyecanlandırıyordu. Bir akşam Chan'larla beraber bir restoranda idim. Li-li başka bir gurupla içeri girdi. Beni görünce sarardı fakat tanışıklık vermedi. Onu eskisinden daha güzel buldum. Bende onunla görüşmek arzusu dayanılmaz bir hal almıştı. Charlie'den onun hakkında ne mümkünse öğrenmesini istedim.

Bir hafta sonra Charlie. onun halâ aynı yerde oturduğunu ve halâ dansözlük ettiğini haberini verdi. Charlie' ye sordum:

— Evlenmiş mi, yahut birisinin metresi olmuş mu?

Charlie şu cevabı verdi:

— Görünüşte, hayır.

Şimdi arzu ve merakım o derece artmıştı ki artık daha fazla dayanamadım, çalıştığı yere telefon ettim. Sesimi duyunca hayret etmiş gibi idi. Fakat onun sesinde memnun olduğunu belli eden bir belirti yoktu. Ona söyleyeceğim mühim şeyler olduğunu israrla tekrarladım, nihayet istemiyerek ertesi günü öğleden sonra benimle evinde buluşmaya razı oldu.

Uykusuz bir gece geçirdim. Ertesi günü odasına girdiğim zaman annesiyle babası sessizce çekildiler. Li-li ile birbirimizi süzmeye başladık.

Nihayet söze ben başladım:

— Değişmemişsin, halâ çok güzelsin.

Li-li bana şu cevabı verdi:

— Teşekkür ederim. Fakat sen değişmişsin, anladığıma göre bir "ilerici" olmuşsun.

Ona doğru uzandım, beni durdurdu:

— Konuşmak istiyorsan, çıkalım daha iyi, dedi.

Çay içebileceğimiz ve dans edebileceğimiz bir restorana gittik. İkimiz de dans edemiyecek kadar sinirli idik. Nihayet en fazla merak ettiğim noktayı sordum:

— Neden bana Amerika'ya yazdığın mektupları birden kestin?

Hayretle yüzüme baktı, şu cevabı verdi:

— Çünkü babanız öyle istedi.

Bu defa hayret etme sırası bana gelmişti. Benim Amerka'ya varışımdan az sonra babam Li-li'ye gitmiş, onu incitmeden benimle teması kesmesini rica etmiş. Li-li babamın teklifini kabul etmek zorunda kalmış, fakat mektubu birden kestiği taktirde benim üzüntüye kapılabilceğimi, bundan da tahsilimin zarar görebileceğini düşünmüş, sonunda babama, mektuplarında yalınız benim tahsilimden bahsedeceğini, üniversiteyi bitirdiğimi öğrenince de mektubu tamamiyle keseceğini vaadetmiş.

Boğazıma birşey tıkanmış gibi oldu. LI-li, her zaman olduğu gibi, sadece beni düşünmüş, hem babama hem de bana karşı yüzde yüz dürüst hareket etmişti. Bir zaman konuşmadım. Li-li, ızdırabımı görmüş, biraz yumuşamıştı. Biraz sonra çantasından çıkardığı bir deste mektubu bana uzattı, bunlar benim kendisine Amerika'dan yazdıklarımdı. Bana "bunları geri istiyeceğinl sanıyorum" dedi.

Li-li şimdi beni olduğumdan daha değersiz görüyordu. Benim ihtiraslı bir komünist olduğumu duymuş, geçmişte bir "dejenere eleman"la düşüncesizce davranmış neticesi kurduğum münasebeti saklamak için bu mektupları yok etmek isteyeceğimi düşünmüş. Li-li'ye işin aslını anlatmak biraz zor oldu, fakat inanınca yumuşadı. Tekrar odasına gidince kendisini öpmeme müsade etti. Evvelâ pelte gibi hareketsizdi, sonra derin derin içini çekti, dudakları ağzımda erimiş gibiydi. En kısa zamanda tekrar buluşmak için israr ettim. Başını göğsüme dayadı. Biraz ağladı, fakat görüşme teklifimi kabul etti.

Bundan sonra muntazaman buluşmaya başladık. Münasebetimiz evvelki gibi devam ediyor, sevişmemiz masum bir sınırı aşmıyordu. Dansözlerin durumu değişmiş, gerçek dansöz sayısı birkaç taneye inmiş, diğerleri "parti kızları" (daha kolay elde edilen kızlar) sınıfına düşmüştü. Yakında her iki sınıfın tasfiye edileceği anlaşılıyordu. Li-li'nin istikbal için tek ümüdi bir koca bulmaktan ibaret kalıyordu. Uygun bir evlenme yapabilmesi için, mazisinin, adının lekelenmemiş olması şarttı. Bu sebeple Charlie ile J.P.'ye Li-li'den hiç bahsetmiyor, Cumartesi öğleden sonraları Fransızca lisan dersi aldığımı söylüyordum. Hava müsait olduğu zaman, Li-li ile kırlara gidiyorduk. Bir mabedin bahçesinde tenha bir köşe buluyor, saatlerce ciddi bir meselenin münâkaşasını yapıyor veya elele tutuşup oturuyorduk. Onunla sadece beraber olmanın saadeti bana yetiyordu, başka bir şey istemiyordum. şehirde kalmak icap ettiği zaman, onu sadece dans etmek için gidilen ciddi bir salona götürüyordum.

Buluşmamız, 1950 sonlarına doğru öğrenilmişti. J. P.'nin benim için üzünlüğünü Charlie'den öğrendim. Dr. Yui'nin tutumundaki ani değişiklikten sonra, onunda durumu öğrendiğini anladım. Li-li, eğer kendisi ile görüşmek-

te israr edecek olursam, üniversitedeki işime devamıma müsade etmeyeceklerini söyledi. Daha fenası, ben onun evlenme şansını da tehlikeye koyduğumun farkındaydım. Bu sebeple 1951 yılı başlarında, her ikimiz, istikbalimizin ebedi olarak ayrılmamıza bağlı olduğu gerçeği ile yüz yüze geldik.

Fakat "ebedi" bize korkunç derecede uzun gelmişti, daha önce, son olarak onbeş gün tamamiyle beraber olmaya karar verdik. Böylece 1951 başlarında, kış tatilinden faydalanarak, güzel manzaralı Honchow kasabasına gittik.

En iyi oteller, istirahat yerleri, yalnız ileri gelen Komünist memurları veya onların yabancı misafirleri için ayrılırdı. Buna rağmen West Lake Otelinde güzel bir oda bulduk. Akşam yemeğinde iki gamsız çocuk gibi hep gülüştük. Daha sonra nihayet odamızda yalnız kalmıştık. Li-li'yi bu defa öperken, o derin derin içini çekiyor, kesik kesik inliyordu. Elbiselerini çıkarmak istediğim zaman geri çekildi. Onu okşamaya başladığım zaman titrediğini gördüm. Okşamalarım ve sözlerim nihayet onu yumuşatmıştı, titremesi geçmişti. Bana dönerek beni kendisine doğru çekti. Benim sevgili Li-li'm bakire idi. Buna şaşmamalı idim, çünkü o, bana karşı her zaman dürüst davranmıştı, hiç bir zaman yapmacık bir davranışını görmemiştim. Ne olursa olsun, ona sevişmenin ince taraflarını öğretmiş olmanın zevkini duyuyordum.

Bundan sonraki onbeş gün hayatımın en mesut günleri oldu. Gölde kürek çektik, tepelerde ecdat yadigârı eski mabedleri dolaştık. Tarihî yerlerin efsanelerini, masallarını birbirimize anlattık. Cennet gibi bahçelerde elele dolaşırken sanki saadetten uçuyorduk.

Ne geçmişin münakaşasını yapıyor, ne de geleceği düşünüyorduk. Fakat bir sabah, bu mesut günlerin çabu-

cak akıp gittiğini ve son anlarının yaklaştığını fakedince bundan sonra onsuz yaşamaya kalkmanın nekadar zor, nekadar mânasız olacağını düşündüm. Onu, benimle evlenmeye ikna etmeye çalıştım. Fakat Li-li, bunu düşünmek bile istemiyordu. Kendisiyle evlenmenin benim için felâket demek olacağını, bu mutlu günlerin bizim için son bir hatıra olduğunu kabul etmemiz gerektiğini bana nekadar nazik, nekadar yumuşak anlatmıştı. Bir taraftan da, bir dansöz olarak halâ birkaç müşterisi bulunduğunu, saygı gördüğünü ve arandığını söylüyordu. Hülâsa, kendisi için üzülmenin manâsızlığına beni inandırmaya çalışıyordu. Şanghay'a döndükten sonra, onu artık evli bir kadın olarak düşünmemi ve unutmamı rica ediyordu.

Fakat döndükten sonra onu unutamadım. Onunla bir daha beraber olmamanın vereceği ızdırabı göze alamıyordum. Bunun üzerine Li-li iki ay sonra belli bir günde kendisini görebileceğimi söyledi. O zamana kadar evlenmeyi tertiplemiş olursa, onun istikbali ile benim meşgul olacağımı ısrarla söyledim.

Li-li ile beni Hanchow'da gören birisinin Dr. Yui'ye haber verdiği anlaşılıyordu. Ayrıldıktan iki gün sonra Üniversitede Dr. Yui benimle sert konuştu: Kendi işlerimiz hakkında kendimizin karar verebileceğimiz zamanların artık geçtiğini, Komünistlerin buna daha fazla müsade etmiyeceğini söyledi. "Amerika'ya karşı Dayan; Kore'ye Yardım Et" kampanyası arasında Amerikalı öğretmenlerin nasıl sınır dışına atıldığını hatırlattı. Amerika'da okuyan profesörlerin gittikçe şüpheli duruma girdikleri noktasında ısrarla durdu ve sözlerini şöyle bitirdi.

— Komünistler, senin aleyhinde şiddetle harekete geçmek için bu kızla olan münasebetini bir bahane olarak kullanabilirler.

Dr. Yui'nin korktuğu anlaşılıyordu. Doğrusu ben de korkmuştum.

Li-li ile ayrılığın verdiği ızdıraba rağmen son defa kararlaştırdığımız günden önce, onunla buluşmaktan sakındım. Buluştuğumuz gün, ilkbaharın ılık ve güzel kokulu bir günü idi. Li-li sakin ve güzel görünüyordu; sadece gözlerinde, duyduğu heyecanın izleri vardı. Kendisine yapılan bir evlenme teklifini kabul ettiğini ve nikâhın altı hafta sonra kıyılacağını söyledi, fakat nişanlısı hakkında bilgi vermekten kaçındı.

Hava çok güzeldi, kırlara doğru gitmeyi teklif ettim. Li-li sadece bir an tereddüt etti. Otomobili, gelişi güzel istikametlerde saatlerce sürdüm, pek az konuşuyorduk. Li-li evlenme işine üzülmüyordu. Ben onun bu meselesinin bir neticeye bağlanmış olmasından hem ferahlık hem de ızdırap duyuyordum. Tenha bir arka yolda otomobili çiçek açmış bir ağacın altında durdurdum. İçimden birden Li-li ile sevişmek için dayanılmaz bir arzu kabardı. Onu kollarıma aldım, önce çekildi, sonra mukavemetten vazgeçti. Fakat içten öyle bir ızdırapla ağlamaya başladı ki nişanlısını şerefli bir kadın gibi beklemek isteğine hürmet etmemek mümkün değildi. Hemen kendimi çektim, ondan özür diledim ve o anda artık bizim için sevişmenin sonu geldiğini anladım.

Akşam Şanghay'a döndüğümüzde daha fazla heyecana yer vermeden hemen ayrıldık. Artık kaderimize razı olduk ve herbirimiz kendi meselelerimizle yalınız başımıza uğraşmak üzere birbirimizden uzaklaştık.

ESKİ MİLLİYETÇİLERLE İLGİSİ OLANLARIN TASFİYESİ

28 Niysan 1951, bir Cumartesine rastlamıştı. Hafta sonunu şehirdeki evimizde geçirmiştim. O gece öğrenci kâ-

ğıtlarının tashihi ile uğraşıyordum. Gece sokaklarda süratle gelip geçen kamyon gürültüleri, korna sesleri başladı ve sabaha kadar devam etti. Şehirde önemli birşeyler olduğu belli idi. Huzursuzluk duymaya başladım, fakat telâşa kapılmadım.

Ertesi sabah hizmetçiler, şaşkın bakışlarla, eski hükümet zamanında vazife alanların hep tutuklandığını söylediler. İnanmak istemedim, fakat huzursuzluğum artmıştı.

Öğleden sonra üniversiteye gittim. Odama gireceğim sırada bitişik odanın kapısına gözüm ilişince yıldırımla vurulmuşa döndüm. Kapı kırmızı kâğıttan yapılmış büyük bir X işareti ile mühürlenmişti. Bu işaret, burada oturan kimsenin tutuklandığı mânasına gelirdi ve polis muayenesinden önce eşyasının karıştırılmaması için konurdu. Tutuklanan zavallı iyi kalpli komşum, eski dostum Dr. Tan idi. Çin'in ancak Komünist Rejimi ile kalkınabileceğine içten inanmış, koşarak bu rejime hizmet için gelmişti. Suçu, eski idare zamanında önemsiz bir vazife almış olması idi. Bu yüzden artık onu bir daha göremiyecektim. Bu uğursuz X işaretini görünce bende korkmaya başlamıştım.

28 Nisan 1951 gecesi bütün memlekette tutuklanan kimselerin sayısı bilinmiyor. Fakat herkesin bir akrabası, bir tanıdığı yok olmuştu. Şanghay'da, iki mektep dahil, birçok umumi binalara, haftalarca önce polisler tarafından el konmuş ve hapishane olarak hazırlanmıştı. Bu zavallıların öldürüldükleri yerlerden birisi üniversiteye yakındı. Buraya her gün kamyonlarla taşınan tutukluların cesetleri, yine kamyonlarla üniversite binalarının önünden kanları aka aka geçirilirdi.

Ölüm saçan silâh sesleri, sınıflarda, bütün gün beynimizi tırmalıyordu. Çin'de Milliyetçiler zamanında vazife almış ne kadar insan varsa, işte bu usul ile, birkaç ay içinde yok edilmişti.

Çin tarihinde hiçbir idare bir kısım halkı böyle kitle halinde öldürmemişti. Biz üniversitede afallamış, donmuş kalmıştık. Etrafımızı sarmış bulunan bu ölüm kasırgasının her an bizi yok etmesi ihtimalinin verdiği korkunun yanında komünist Rejiminin bu katilamı hazırlamak için başvurduğu hilenin uyandırdığı tiksinti bize çok tesiri yapmıştı.

Bu hazırlık şöyle olmuştu: Aralık 1950'de -tutuklama hareketinden dört ay önce- Polis Emniyet Dairesi, Milliyetçi Hükümet devrinde vazife almış kimselerin yazılmalarını istedi.

Bu konuda yayınlanan bildiride: Bu işin, "Politik hata" yapmış kimselere "yeni bir hayata başlama şansı" vermek maksadiyle yapıldığı anlatılıyor; "her şeyi halka olduğu gibi itiraf eden kimsenin, eski devirde işgal ettiği mevki ve yaptığı kötü hareketler ne olursa olsun, müsamaha ile karşılanacağı" hususunda tekrar tekrar "garanti" veriliyor; sadece eski devirle olan ilgisini gizleyenlerin cezalandırılacağı anlatılıyordu. Herkesin hal tercümesini yazması, ve bilhassa yaptığı "Milliyetçi Faaliyetler" üzerinde durması isteniyordu. Ayrıca yazılacak "Sosyal münasebet raporları" nda dost, akraba, ortak, hülâsa tanıdık herkes hakkında tafsilâtlı bilgi verilmesi gerekiyordu. Milliyetçilerle ilgisi olan tanıdıkları, ikna yoluyla yazılmaya teşvik etmek de istenen hususlar arasındaydı.

Milliyetçilerle eskiden ilgisi bulunan bazı dostlarımı bu yolda ikna etmeye teşebbüs ettim, fakat bunlar daha önce davranıp yazılmışlardı. Eski Milliyetçiler, polisin bu isteğine cevap verince son derece ferahlanmışlardı. Ne olsa eski politik ilgileri dolayısile endişe duyuyorlardı, fakat şimdi üstlerinden ağır bir yük kalkmış gibi seviniyorlardı. Bunlardan birisi de üniversitedeki evde oda komşum Dr. Tan idi. Bunlar şimdi, Komünistlerin korkusundan vaktiyle anavatandan kaçan kimselere gülüyorlardı.

Hülâsa Komünistlerin verdikleri sözde duracaklarına hepimiz inanıyorduk. 1951 yılı Nisan ayı başlarına kadar bütün eski Milliyetçiler polise başvurarak yazılmışlar ve istenen her bilgiyi vermişlerdi.

Halbuki sonra, memleketin her tarafında aynı zamanda tutuklanmaya başlayan bu insanların çoğu sorgusuz sualsiz gizlice öldürülmüştü. Yalnız kötülükleri, suistimalleri herkesce bilinen memurlarla gangsterler "Halk Mahkemeleri" huzuruna çıkarılıyordu, Mahkeme usulü, "Toprak Reformu"nda olduğu gibi "mücadele toplantısı" ile başlıyordu. Kadro'lar. (Komünist memurlar) bir bölge hakkında muayyen bir meydana toplanma emri veriyor, sonra halkın arasına serpiştirilen yetiştirilmiş komünist tahrikçiler bilinen sloganlara ve küfürlere başlıyorlardı. Elleri kelepçeli sanıklar getirilip "halk kitlesi" önünde diz çöktürülüyordu. Komünist memurlar, sanığı suçlayan ateşli bir nutukla mahkemeyi açıyorlar ve sanığın suçlarının bir listesini okuyorlardı. Daha sonra, önceden tertiplenmiş suçlayıcılar meydana çıkıyor ve şikayetlerini canlı bir dille anlatıyorlardı. Nihayet çılgına döndürülen halk, tahrikçilere uyarak, onlar gibi bağırmaya başlıyordu:

— Öldürün şu ihtilâl aleyhtarını! Öldürün! Öldürün bunun üzerine Komünist Memurlar, "halk kitlesinin isteğine uyarak" sanığa ölüm cezası veriyorlar ve sanık hemen oracıkta kalabalığın önünde öldürülüyordu. Bu tiksindirici sahnelere ben de sık sık iştirak ettirilirdim.

Eski Milliyetçilerin hepsi, derhal açıkca veya sonradan gizlice öldürülmüş değildir, bunların bir kısmı "İş Reformu" denen mecburi iş kamplarında çalışmaya mahkûm ediliyor yani tedricî bir ölüme terkediliyordu. Ben bu kamplardan bırakılan veya sağ kurtulan kimseye rastlamadım. Mahkûmlara sadece ölmeyecek kadar yiyecek verirler, yatacak yerleri - o da verilirse - son derece dar ve pis olurdu.

Bunlara elbise verilmezdi, üstlerindeki parçalanınca, dostlarının veya akrabalarının göndermeye cesaret edebildiği elbiseleri giyerlerdi, o da ellerine geçerse... Takım halinde, birlikte, haftanın yedi günü, günde ondört saat çalışırlardı. Milliyetçiler devrinde Çin'in Boston Konsoloslüğunda bir müddet çalıştıktan sonra oradan ayrılıp gönüllü olarak Komünist Rejimi'ne hizmete koşan arkadaşım Lui İş Reformuna gönderilmişti. Onun beraber çalıştığı işçi gurubu Sikang - Tibet karayolu inşaatına yollanmıştı. Onu bir daha göremedim ve kendisinden hiçbir haber alamadım. Yeni Rejim'e hizmet için beraber anavatana döndüğümüz zaman Komünistlerin içimizden en fazla Lui'ye itibar ettiklerini hatırladım.

Suçları ölümü gerektirmeyen ve İş Reformu'nda çalışamıyacak kadar yaşlı olan veya herkesin fazla saygı gösterdiği kimselere bir çeşit göz hapsi cezası verilirdi. Bu cezanın bir avukat arkadaş üzerindeki tesirini gördüm.

Stanford Üniversitesi'ni bitirmiş bulunan arkadaşım Şanghay Hukuk Fakültesi Dekanı idi. O da benim gibi Yeni Rejim'i heyecanla destekliyordu. Komünistlerin desteklediği bir meslek birliğinin Genel Sekreteri bile olmuştu. Fakat buna rağmen bir sabah kendisini aldılar ve hemen toplanmış bulunan bir kalabalığın önüne götürdüler. Orada, Komünist memurların önünde üç saat diz çökmüştü. Bu sırada, usulüne göre kışkırtılan kalabalık bağırmakta, ona sövüp saymakla meşgul oluyordu. Kendisine "zengine uşaklık, fakire baskı" suçu isnat edilmişti. Fakat mahkûm edilmesinin gerçek sebebi, bir kardeşinin Formoza'daki Milliyetçi Çin Hükümeti emrinde çalışması idi. Neticede arkadaşım üç yıl göz hapsinde tutulma cezasına çarptırılmıştı.

Genel Sekreter olarak çalıştığı Meslek Birliği'nde kendisini kapıcı yaptılar. Verdikleri aylık 80 lira kadardı. Tabiî

evinin eşyasını satarak geçinebiliyordu. Evvelce yanında çalışan memurlar şimdi sadece emir vermek için onu çağırıyorlar, ve davranışı hakkında her hafta rapor yazıyorlardı. Ayrıca kendisi haftada bir polise gidip "Halk Mahkemesi"nin adaletine ve Komünist Partinin müsamahasına karşı duyduğu minnet ve şükran hislerini belirten bir yazı sunuyordu. Eğer bu yazıda lüzumu kadar aşağıdan alınmamışsa yazı beğenilinceye kadar kendisine tekrar ettiriliyordu. Yardım veya teselli şöyle dursun, kimse onunla, konuşmaya cesaret edemezdi. Bu hukuk bilgini arkadaşım ancak 16 ay dayanabildi, sonra bir gün kendisini nehire atarak intihar etti.

Milliyetçilerle benim doğrudan doğruya bir temasım veya ilgim yoktu. Fakat tutuklananlar arasında dostlarımın bulunması dolayısile ben de tehlikedeydim. Tutuklanmış bulunan her dostum için benden bir rapor istiyorlardı. Raporda dostumun kötü hareketlerinin farkında olduğumu ve bunları tasvip etmediğimi yazmam gerekiyordu. Bu rapor aynı zamanda o dostumu suçlamak için kullanılıyordu ve bu sebeple beğenilinceye kadar raporu tekrar tekrar yazmak zorunda kalıyordum.

Dr. Tan ile olan arkadaşlığım sebebi ile polis beni üç ay müddetle haftada birkaç defa sorguya çekti. Anlaşılan Tan'ın beni Milliyetçi taraftarı yapmak için çalışıp çalışmadığını anlamak istiyorlardı. Halbuki Dr. Tan da benim gibi Yeni Rejim'i samimiyetle destekliyordu. Mr. Wu isminde birisi vaktiyle bana Wisconsin'deki müşterek bir dosttan bir tenis raketi getirmişti. Adamı ömrümde sadece bir defa, tenis raketini bana verdiği zaman görmüştüm. Fakat bu sebeple 13 gün sorguya çekilmiştim. Her sorgu şu sual ile başlıyordu.

— Mr. Wu'yu tanımadığını söylüyorsun. Peki o halde Mr. Wu senin kim olduğunu bilmeden sana niçin tenis raketi getirsin?

Tutuklamalar ve mahkemeler 1951 sonlarına kadar sürdü ve "İhtilâl - alyhtarı'nı Bastırma kampanyası" adını aldı. Bu benim gördüğüm ve yaşadığım ilk Komünist Kampanyası idi. Bu kampanya pilânının nasıl inceden inceye düşünülüp hazırlandığını şimdi daha iyi anlıyorum. Maksat, Milliyetçi Rejim'in idaresine iştirak etmiş bulunan her türlü idareci ve eğitimci kimseleri toptan yok etmekti. Çünkü bu aydın zümre iki rejim arasındaki farkı en iyi görebilecek durumda idi. Tutukluların yalnız ufak bir kısmını teşkil eden gerçek suçluları "Halk Mahkemesi"ne gönderip suçsuzları gizlice öldürmekten maksat, halkı, bu zümrenin hep suçlu olduğuna inandırma gayreti idi. Komünistler, bu kampanya sırasında arkadaşı arkadaşa ihanet etmeye, bir aile fertlerini biribirini suçlamaya zorlamışlardı. Sonunda, Çinli'lerin gerçek medeniyet sandıkları büyüklere saygı, kuvvetli aile bağı, misafir severlik gibi üstün ahlâk kıymetleri sarsılmıştı. Ne kadar çok arkadaşımız olursa durumumuzun o kadar fazla tehlikeli olacağını görüyor ve cemiyet hayatının dayanışma kuvvetinden kendi kendimizi yoksun bırakmak zorunda kalıyorduk. Hülâsa, Devlet kuvveti karşısında, her birimiz eli ayağı bağlı âciz duruma düşüyorduk. Komünistlerin esas hedefi de Devlet karşısında halk mukavemetini yok etmekti. Çünkü Komünistler bir cemiyeti, bütün insanlık kıymetlerini inkâr eden maddeci bir kalıba ancak bu sayede sokmayı ümüt edebilirlerdi.

ÜNİVERSİTE'DE KOMÜNİST REFORMU

Şanghay'a dönünce, ilk aylarda, hayatımın en önemli kısmı ünüversitede geçmişti. Sevdiğim bir işte gayretle çalışmanın zevkini duyuyordum. Hayranı olduğum Dr. Yui ile yaptığım işbirliğinden memnundum. Dr. Tan ve üni-

versitedeki evimizin diğer sâkini Wong ile iyi geçiniyorduk. Nadiren bir Komünist görüvorduk. Yeni Rejim'i iyice anlayıp ona gereği gibi hizmet edebilmek için "Marksist-Leninist Nazariye" yani Komünizmin dayandığı pirensipler hakkında verilen konferanslara iştirak ediyorduk. Komünist Siyaseti'nin izahını ayrıca basından da takip ediyorduk. Fakat politika bizi doğrudan doğruya ilgilendirmediği için Komünist idarecilerin çalışmamızda bizi serbest bırakacağına inanıyorduk.

İlk ayların zevkini yalnız küçük bir olay biraz bozmuştu. 1950 başlarında bir akşam "Reform Gurubu"ndan üç öğrenci ile genç bir öğretmen beni ziyarete geldiler. Dr. Yui ile Amerikalı öğretmenler hakkındaki fikrimi soruyorlar, aynı zamanda onlar hakkında gereği gibi saygılı tâbirler kullanmıyorlardı. "Benim fikirlerimden onlara ne!" diye düşündüm. Fakat suallerini nezaketle savuşturmayı daha uygun buldum. Üç gün sonra tekrar gelmelerine hayret ederken iki ay süre ile haftanın birkaç gecesi bunların, ziyaretime gelerek yaptıkları tatsız konuşmalara katlanma durumunda kalmıştım. Dr. Yui ve Amerikalı öğretmenlerle işbirliğinden vezgeçmemi istiyorlar, üniversitenin seçkin başkanını" emperyalist uşağı" olmakla suçlandırıyorlardı. Dr. Yui'nin vatan sever olduğunu, üniversitenin iyiliği için gayretle çalıştığını söyledim. Buna rağmen Dr. Yui'nin "emperyalistlere masum bir safiyetle kapılmış" olduğunu, iyi niyetli oluşunun onu daha tehlikeli bir insan yapacağını söylemekten geri kalmıyorlardı. Bu kendini beğenmiş ziyaretçilerin ukalâlığı beni sinirlendirmeye başlamıştı. Gerçi hiç bir zaman Komünizm hattâ Yeni Rejim sözlerini ağızlarına almamışlardı, fakat klişe şeklinde tekrarladıkları sloganlar Komünistlerinkini andırıyordu. içimden gelen bir his, bir içgüdü bana, bu ısrarcı "Reformcular" karşısında sabırlı olmanın lüzumunu hatırlatıyor idi.

Sonra birden bu ziyaretlerin arkası kesildi. Bunların resmî bir sıfatları yok gibi görünmesine rağmen Yeni Rejim'in bana bir "gerici eleman" gözü ile bakması ihtimalini düşünerek huzursuzluk duyuyordum.

1950 ortalarında "Amerika'ya karşı dayan; Kore'ye yardım et" kampanyası sırasında yapılan devamlı propaganda ve baskı öğrenciler arasında bir huzursuzluk yaratmıştı. Yeni bir "Öğrenciler Birliği" kuruldu. Bu birliğin liderleri seçimle gelmiş gibi görünüyorlardı, fakat gerçekte bunlar Komünist Partisinden veya Yeni Demokratik Gençler Birliğinden gönderilmişlerdi. O zaman Komünistler tarafından perde arkasından idare edilen "Yeni Demokratik Gençler Birliği" sonradan gerçek kimliğini ortaya koymuş ve "Komünist Gençler birliği" adını almıştı. Öğrenciler Birliğinin liderleri, gösterilerin plânlanmasında ve yapılmasında öncülük ediyorlar ve " öğrenci eğitimi"ni gittikçe daha fazla ellerine alıyorlardı.

1951 başlarında, hükümetin Yüksek Öğretim Bürosu, Şanghay Üniversitesi'nin başına yeni bir adam gönderdi. Bu adam Üniversitenin teşkilâtını kökünden değiştirdi. Herkesin saydığı eski profesörler ya üniversiteden uzaklaştırıldılar veya bunların rütbeleri indirildi. Kürsülerinin büyük bir kısmı "Reform Grubu" ndan genç asistanlara, bir kaç tanesi de üniversitenin eski mezunlarına verilmişti. Bu eski mezunların Yer Altı Komünist Teşkilâtı'na dahil olduklarını sonradan öğrenmiştik. Dr. Yui'nin görevleri birer birer elinden alınmıştı. Verdiği dersler, çoğu öğrencilerden daha bilgisiz daha tecrübesiz, adamlara verildi. Benim okuttuğum ders de başkasına verildi, ve ben bilgim dışındaki dersleri okutmaya memur edildim.

Zaten öğretime de artık lüzum kalmamıştı. Modern ders kitapları ve usulleri kaldırılmış, yerine Rusca'dan

yapılan tercümeler sınıflarda şimdi yüksek sesle okunmaya başlanmıştı. Bir gramafon da bu işi aynı şekilde yapabilirdi.

1951 ilkbaharında eski profesörlerden bir grup, Komünist prensiplerini öğrenmeleri için, Suchow'daki "Doğu Çin Halk İhtilâl Koleji"ne gönderildi. Orada bu profesörlerle binlerce defa "geçmişteki kötü düşünceleri" için özür dileyen ve kendi kendilerini tenkit eden, aşağılık gören yazılar yazdırdılar. Bunların üniversitedeki yerlerine, gittikçe daha ehliyetsiz, daha bilgisiz genç asistanlar tâyin ediliyordu. Her yeni tâyinle öğretim üyelerinin ehliyet ve bilgi seviyesi biraz daha düşüyordu. Suchow'daki kurslarını bitiren profesörler tekrar Üniversiteye gönderilmediler, bunun yerine bir köye kütüphane memur yardımcılığı, bir kasabada banka veznedarlığı gibi işlere tâyin edildiler.

Çoğu dünyanın en iyi üniversitelerinde yüksek dereceler almış bulunan bu kıymetli profesörlerin haysiyet ve şereflerinin kırılması, maddi ve manevî varlıklarına ağır darbeler indirilmesi karşısında duyduğum acı, gerçekten büyüktü.

Şimdi artık sıranın bana geldiğini biliyordum. Yerime yarı okümuş bir "ilerici" bulununca, ben de Komünizim inançlarını öğrenip benimsemek için bir İhtilâl Koleji'ne gönderilecektim. Şu acı gerçekle yüz yüze gelmiştim: Yeni Rejim bilgimi ve yaptığım öğretimi sadece lüzumsuz değil, aynı zamanda tehlikeli görüyordu, bu sebeple benim, gerçek manâda bir öğretim yapabileceğim bir kürsüye sahip olmama hiç bir zaman müsaade etmiyecekti. Bu düşünce ile bana harekete geçilmeden önce üniversiteden kendim ayrılmaya karar verdim.

Fakat şimdiden, üniversitede ders veren hiç kimsenin, resmî müsaade dışında işini terketmesine müsaade edil-

miyordu.Meseleyi J.P.'ye anlattım. Onun da "ilerici" bir müdüre şiddetli ihtiyacı vardı. Çünki Komünistler, eskileri çıkarması için epeyce zamandır kendisini tazyik ediyorlardı. J.P., bana üç un değirmeninin idare müdürlüğünü teklif etti; Li-li'yi bir daha görmemeyi kendisine vaad etmem şartiyle... Sonra J.P., Yüksek Öğretim Bürosu'nca üniversiteyi bırakıp kendisiyle çalışmama musaade edilmesi için yüksek bir memurla temas etti.

Müracaatın kabul edileceğini öğrendiğim zaman, ayrılacağımı söylemek üzere Dr. Yui'ye gittim. Ayrılacağımı anladığı anda paniğe kapılan Dr. Yui, Komünist inançlarını iyice öğrenmek için, on gün sonra Suchow'a gönderileceklerin listesinde benim ismimin de bulunduğunu söyleyerek sözlerini şöyle bitirdi:

— Bunu yapmamalıydın, şimdi dikkati üzerine çekmen çok tehlikeli.

Üniversiteyi bırakmam için müsaadenin yüksek makamdan verileceğini söylediğim zaman Dr. Yui ferahladı. Bana üzücü bir şey anlatmak istiyormuş gibi bir hali vardı, nihayet şunları söyledi:

— Sana bunu söylemek zorunda kaldığım için üzülüyorum. Fakat oğlum, sen müthiş bir hata yaptın, Reform gurubundan sana gelen gençler, beni tenkit etmeye, suçlandırmaya başladıkları zaman beni kötülemekte sen derhal onlara katılmalıydın. Komünistler sana aylarca süren bir şans tanıdılar, sen red ettin. Şimdi onlar seni hiçbir zaman affetmiyecekler...

Dr. Yui'nin bu sözleri, bende korkudan fazla kendisine karşı taktir ve sempati hisleri uyandırmıştı. Dr. Yui yanılıyordu: Ne kendisine ne de diğer eski profösörlere Rejim tarafından böyle bir şans tanınmamıştı, buna rağmen

onlar da hiçbir zaman affedilmiyeceklerdi. Benim hatam sadece değerli yaşlı bir profesöre gösterdiğim sadakat değildi. Benim hatam çok daha köklü idi. Komünist Rejimi'nin dürüst olmıyacağını, hiyle ve sahtecilik yapabileceğini, gösteren birçok deliller önceden elimde idi. Komünistlerin, sahtecilik, yalan, hiyle, ihanet gibi namussuzluklarda kendilerine iştirak etmiyen herkesi yok etmek istiyeceklerini anlıyamamıştım. İşte benim büyük hatam bu idi.

Bu gerçeği anlamıyan üniversite arkadaşlarım yok oldular. Elime yeni bir başlama ve deneme şansı geçtiği zaman ben bu gerçeği öğrenmiştim. Diğer bir şansım: ben J.P.ile çalışmaya başladığım zaman artık Komünistlerin kökünü kurutmaya uğraştığı "Aydınlar zümresi"nden çıkacak, "Millî Kapitalist" olacaktım.

Bu defa, bu rejimde yaşayabilmenin gerektirdiği dikkati göstermeye çalışacağım. Artık Komünist Rejimi'ne inanmadığım için kurnazlıkta yalanda, hilede, sahtecilikte onlarla yarış edeceğim.

IV. REFORMLAR VE YAŞAMA ÇABASI

GÜNDÜZLERİ YIRTICI KAPLANLAR,
GECELERİ ZEHİRLİ YILANLAR,
ÖLDÜRÜCÜ PENÇE, ZEHİRLİ DİŞ..
BİZİ HEMEN PARÇALAYACAKLAR.

— Lİ PO —

Millî Kapitalist Oluşum - Üniversitede Düşünme Reformu - Devlet Dairelerinde Üç Kötülüğe Karşı Mücadele Reformu - Sanayide Beş Kötülüğe Karşı Mücadele Reformu - İtiraf Sanatını Öğrenişim - Reformların Şanghay'daki Tesiri

MİLLÎ KAPİTALİST OLUŞUM

Değirmen (un fabrikası) idaresine ait bir bilgim yoktu, fakat en önemli hususu öğrenmiştim: Komünistlerle işbirliği yapacaktım ve Parti Siyasetini güdecektim. Bunun nasıl yapılacağını bilmiyor, fakat zamanla öğreneceğime inanıyordum. J.P. bana, eski Müdürün sert ve muhafazakâr olduğu ve bu yüzden değirmende herkesin kendisine düş-

man olduğunu söyledi. Bu, benim için bir avantajdı: ilerici bir gencin müdür olması herkesi tatmin edecek bir değişiklik olacaktı.

Memur ve işçilerin bu değişiklikten memnun olduğu görülüyordu. J.P. beni fabrikaya götürdüğü zaman burada çalışan 1500 kişi bizi kapıdan karşılamak üzere bir hey'et göndermişti Yemek salonunda memurlar benim şerefime bir çay ziyafeti vermişlerdi. J.P., beni ilk önce Komünist Partisi Sekreterine, sonra İşçi Sendikası Başkanına, daha sonra Yeni Demokratik Gençler Birliği Sekreterine ve nihayet beş şubenin müdürüne ayrı ayrı taktim etti. Diğer 80 numara toptan tanıştırdı. Dikkatle hazırladığım konuşmayı yapmaya başladım:

— Bu değirmenlerin işletmesinden doğacak meseleleri kolayca çözemiyecek kadar gencim. Fakan Başkan Mao bize, hizmetin kitleden kitleye nasıl götürüleceğini öğretmiştir. Bu sebeple ben kitleye sım sıkı bağlı kalacağım ve halka hizmet edebilmek için sizlerden çok şey öğreneceğim.

Parti (Komünist Partisi) Siyasetine bağlılığımı belirtmek için: benim fabrika sahibine hizmet ettiğimi fakat fabrika sahibi ile işçilerin menfaatının daima aynı yönde olmıyacağını bildiğimi söyledim. Sözüme devamla, Komünist Partisinin dürüst siyaseti sayesinde Devlet ile Hususi Teşebbüs'ün menfaatlerinin bağdaştırıldığını ve bundan da işçilerle kapitalistlerin karşılıklı olarak faydalandığını; karşılıklı müzakere ve münakaşa sayesinde fabrikayı herkesin menfatine en uygun şekilde idare edebileceğimizi belirttim. Konuşmamın sonunda, eski usul idarede gerçek ilerlemenin imkânsız olduğunu, fakat şimdi, bu fabrikaları, Yeni Çin' de Hususi Teşebbüs'ün övülmeye lâyık model tesisleri haline getirebileceğimizi söyledim.

Konuşmadan sonra Parti Sekreteri ile odama gittik. Benim yaşlarımda, fakat yarı okumuş, yüzü tamamiyle manasız bir adamdı, Bana şunları söyledi:

— Eski müdür, hiçbir zaman senin gibi konuşmadı. Şimdi artık fabrikaların, saat gibi işleyeceğine inanıyorum.

Bunu muazzam bir iltifat diye kabul ettim ve ferahladım. Belki de işim pek zor olmayacaktı.

Çok şükür ilk günlerde alınması müşkül kararlarla karşılaşmadım. Bordroların imzası, makinaların tamiri, elektrik sarfiyatının kontrolü gibi günlük işleri yürütüyordum. Buna rağmen sık sık Parti Sekreterinin fikrini almaya dikkat ediyordum, Parti Sekreteri, hiç bir zaman kendi fikrini açıkca söylemez, kararı sanki bana aldırıyormuş gibi davranmayı tercih ederdi. Fakat, davranışlarından, söylediği sözlerden benim ne söylememi, nasıl bir karar almamı istediğini anlamaya çalışır ve ona göre hareket ederim. Benim bu gayretimi taktir ettiğini his ediyordum.

Birkaç hafta sonra, fabrikanın bulunduğu yerdeki Bölge siyasi Danışma kuruluna üye olduğum zaman Parti Sekreteri benden memnun olduğunu açıkladı. Bu kurul, sendika üyeleri, öğrenciler, işçiler vesaire gibi gurupların temsilcilerinden teşekkül etmişti. Kurulun yaptığı iş, gerçekte Parti direktiflerini guruplara ulaştırmaktı. Fakat bu toplantılarda parti direktifleri olduğu gibi ortaya konmaz, aksine konuşmalara, sanki Kurul üyeleri serbest tartışma ve kararlar sonunda bu neticelere varmışlar gibi bir hava vermeye dikkat edilirdi.

Benim katıldığım ilk Kurul Toplantısı, Komünistlerin tasfiye etmek istedikleri bir Dinci Gençler Birliği ile ilgili idi. Parti Bölge Sekreteri, bu Birliği, emperyalistlerin casusluk aleti olarak tarif ettikten sonra meselenin tartışılmasına başlandı. Konuşanların çoğu, Birliğin bağlı

olduğu dine ağır sözlerle hücum ediyorlardı. Parti Sekreterinin, bu konuşmaları, gittikce artan bir hoşnutsuzlukla dinlendiğini farkettim. Söz sıram gelince şunları söyledim.

— Her şeyden önce, siyasetimizin ibadet serbestiliği olduğunu hatırlatayım. Genel programın (1954 den Anayasa yerini bu poragram tutuyordu) ilgili maddesini biliyoruz. Fakat bu Birliği, emperyalistler kendi kötü maksatları uğrunda kullanıyorlar. Hülâsa bu Birlik, bir din teşekkülü olduğu için değil, aksine din perdesi altında kötülük yaparak din ve ibadet serbestliğini tehlikeye düşürdüğü için kapatılmalıdır. Bu sebeple Birliği ezerek Din ve İbadet Serbestliği siyasetimizi yürütmek için derhal harekete geçmemiz lâzımdır....

Parti sekreterinin ferahladığı, rahat bir nefes aldığı görülüyordu. İşte böyle bir süs verme fikrini benden başka hiç bir kimse akıl edip söylememişti. Buna rağmen Parti Sekreteri, konuşulanları "halkın isteği" olarak hülâsa ederken sadece benim öne sürdüğüm fikirleri, benim kullandığım kelimelerle tekrar etti. Bu başarı, benim kendime güvenimi sonsuz derecede arttırdı. Komünistlerin düşünce tarzının dürüst olmadığını, eğri büğrü çapraşık olduğunu şimdiye kadar edindiğim tecrübelerle öğrenmiştim. Şimdi bu düşüncelerin basma kalıp olduğuna ve biraz dikkat etmekle anlaşılabileceğine inanmaya başladım. Korkum biraz hafifledi.

ÜNİVERSİTEDE DÜŞÜNME REFORMU

Mao, 1951 Eylülünde şunları söylemişti: "Demokratik Reformun ve Sanayileşmeyi gerçekleştirebilmenin en önemli şartlarından birisi; Düşünme Reformu, bilhassa aydınlarda Düşünme Reformudur." Bununla başlayan Dü-

şünme Reformu, aydınlara yöneltildi ve bilhassa üniversitelilerde toplandı.

Şanghay Üniversitesindeki hazırlık, daha ben orada iken başlamıştı. Bir gün Parti teşkilâtı birden kuvvetlendirilmiş, çıkarılan yeni bir emirle yemek salonunda her masaya ve her yatakhaneye Partiden veya Gençler Birliğinden birer Komünist yerleştirilmişti. Bu Komünistler, gece gündüz öğrencilerin davranışlarını not ederlerdi. Bir Öğrencinin gece uyurken sayıkladığı sözler bile deftere yazılır ve bundan siyasî bir mâna çıkarılırdı. Diğer bir emre göre, üniversiteyi bitiren her genç, Rejimin istediği yere gitmeye ve istediği işi yapmaya mecbur tutuluyordu. Bu sebeple bu "Rejim Bekçileri"nin hazırladığı raporların öğrencilerin istikbali üzerinde hayatî bir önem vardı. Öğrencileri ve sözlerini bu kadar yakından izlemek için ileri sürülen sebep: "onların tayin edilecekleri işlerde çalışma randımanlarını artırmak" idi. Aynı zamanda, "Üniversitedeki gerici elemanların düşünce ve faaliyetleri hakkında bilgi vermek", en fazla makbul tutulan ve en fazla mükâfatlandırılan bir davranış sayılırdı. Yeni öğrenciler, Profesörleri aleyhinde ihbarlar da bulunmaya teşvik edilirdi.

Bu sebeple 1951 sonlarına doğru Şanghay üniversitesinde Düşünme Reformu kampanyası başladığı zaman, Kampanyanın ilk cephesini bu "ilerici öğrenci"lerin hazırladığı raporlar teşkil ediyordu. Saldırı hazırlıkları, hususi şekilde yetiştirilmiş Kadro'ların gelmesi ile başladı. İlk adımda, Üniversite öğretim üyelerinden, sekiz yaşından başlamak üzere uzun ve tavsilatlı hal tercümelerini yazmaları istendi. Bu tamamlanınca, Kadrolar, hazırlanan raporların münakaşa ve tenkit edilmesi için "gurup toplantıları" tertiplediler. Bu toplantılarda Üniversitenin Parti Sekreteri, Çinli aydınların üç türlü "kötü düşünce" beslediğini anlatan bir seri konuşma yapmaya başladı. Sovyetler

Birliği, Komünist Partisi ve Halk aleyhinde beslenen böyle "kötü düşünceler"in bu grup toplantıların kökünden sökülüp atılması lâzımdı.

Bir gruba dahil her üyenin "beslediği kötü fikirlerin kökleri"o üyenin hal tercümesinde aranır ve bu araştırmayı sözde gruba dahil diğer üyeler yapardı. Gerçekte Kadro'lar, her gruptan "mücadele hedefi" olarak bir veya iki kişi seçerdi. "Ağır hedef" adını alan bu talihsizler bütün grubun kötülüğünü temsil ederdi. Bunların akibeti diğer üyeler için birer ders olurdu.

Ağır hedefler, kötü düşüncelere sahip olmakla ve bunları hal tercümelerinde gerçeği gibi açıklanmış bulunmakla suçlandırılırdı. İşte bu grup toplantılarından bir ağır hedefe karşı yapılan "mücadele" sonunda ona bu kötü düşünceler açıklattırılır, ve bir daha böyle düşünceler beslemeye tövbe ettirilirdi. Bu "mücadele"nin devamı müddetince, seçilen ağır Hedef'in kapısı önünde duran bir kamyona yerleştirilen hoparlör, küfürler, tehditler savurur ve o zavallıdan "eksiksiz itiraf" istenirdi.

Bu baskıya "ağır Hedef"lerden ancak bir kaç kişi bir iki günden fazla dayanabiliyor, sonra çılgın gibi çeşitli itiraflar hazırlamaya başlanıyordu. Çünki Kadro'ların hangi türlüsünü beğeneceğini bilmezdi. Yalnız inatcı bir Profesör, beslemediği yanlış düşünceleri itiraf etmekte bir hafta israr etmiş, fakat sonra kabul edilebilir bir itiraf hazırlayıp sununcaya kadar bir odaya kapatılmış ve bir hoparlörle devamlı şekilde rahatsız edilmişti.

Ağır Hedef seçilen profesörlerden bir haylisi böyle bir "itiraf"da bulunmamak için intihar etmişti. İtiraf edenler "Halk Mahkemesi" karşısına çıkarıldı. Bunlardan bir kısmı İş Reformun'da (Mecburi iş kamplarında) yavaş yavaş gelen bir ölüme terk edildi. Birkaç tanesi "göz hapsine"

mahkûm edildi. Geriye kalanların hepsi, -Ağır Hedef ilân edilmiyenler de dahil olmak üzere daha aşağı mevkilere tayin edildi.

Dr. Yui gibi iyi tanınan ve öğrenciler tarafından sevilen profesörler, umumiyetle bir kitle önünde "itiraf" ettiriliyor ve tabî orada haysiyetini, izzeti nefsini kırmak, kötülemek ve kendisini gülünç duruma düşürmek için lüzumlu tertibat alınıyordu. Dr. Yui çok yaşlı ve herkesin saygısını kazanmış olduğu için "Halk Mahkemesi" kendisine müsamaha göstermiş, başka bir ceza vermemişti. Bu ünlü profesör sadece, Şanghay'da bulunan diğer bir üniversitede lisan dersi öğretmenliği gibi önemsiz bir mevkie tâyin edilmişti.

Dostum profesör Long'un başına geleni de iyi hatırlıyorum. Bu profesör, Teksas'da Baylor Üniversitesinden, 1950 de Kore Savaşının patlak vermesinden sonra Çin'e dönmüştü. Samimi bir Komünist taraftarı idi ve bu yolda fiîlen çalışıyordu. Sadece bir Amerikan derneğinden burs almış bulunması sebebiyle "Ağır Hedef" seçilmişti. Baskıya bir hayli dayanmıştı. Fakat bir gece Kadroların sözde kaybolan bir dosyayı aramak bahanesiyle odasını altüst etmesi karşısında çılğına dönmüş, onlara:

— Ben körüm, deliyim! Amerika da bana "geri dönme" demişlerdi, dinlemedim, Komünist Partisine inandım. Gözlerimin kör olması lâzım! diye bağırmış ve sonra iki elinin sahadet parmağını, kan yanaklarından akıncaya kadar gözlerine sokmuştu.

Profesör Long'un başına gelen olay bu noktaya kadar sadece tipik bir olaydı. Komünistlerin yüksek kademesi Long'u masum ilân edince bu olay, aynı zamanda Çin Komünist tarihinde, benzeri olmayan bir olay diye geçti. Fakat bu defa da "tecrübeye dayanamadığı için" ayıplandı.

Komünist düşüncesine göre, siyasi yönden "saf ve temiz" kimse, saflığını isbat için kendi üzerinde yapılacak tecrübeye seve seve katlanmalıdır. Long bu tecrübeye katlanmadığı için siyasi yönden kirli bulunmuş, bu sebeple de başka bir üniversitede önemsiz bir yere tâyin edilmek suretiyle cezalandırılmıştı.

Ben evvelâ Komünistlerin, Long'u kaybetmekle aptallık ettiklerine inanıyordum. Long, Komünistlerden gördüğü bu ihanet, hakaret ve işkenceden sonra şüphesiz onlardan nefret edecekti. Yani Komünistler, değerli bir Komünist taraftarını bir Komünist düşmanı yapmışlardı. Halbuki Komünistler Long'un kendi dâvalarına sadık olduğunu biliyorlardı. Reformdan sonra isyan edeceğini de hesaplamışlardı. Fakat Komünistler onu tehdit ve işkence yolu ile öylesine sindirmişlerdiki bundan sonra artık Long' un "düşünce"si ne olursa olsun, konuşması ve hareketi tam komünistlerin istediği gibi olacaktı. İşte Komünistlerin başarısı bu noktada idi.

"Düşünme Reformu Kampanyası"nın ilân edilen hedefi, "aydınların gerici düşüncelerinin düzeltilmesi" idi. Bu kampanyanın derhal görülen neticeleri: Aydınlar arasındaki Birliğin ve ahengin bozulması; onların karar ve uygulama mevkilerinden uzaklaştırılması ve halk nazarındaki itibarının kırılması şeklinde olmuştu. Fakat asıl gerçek hedef 1952 başlarında, Kampanya bittiği zaman meydana çıktı: "Yüksek öğretimde randımanı artırmak için sistemin yeniden ayarlanması lüzumu" ilân edildi.

Yeniden ayarlamada, muhtelif üniversitelerin kolej ve fakülteleri yeni baştan organize edildi. Bu faaliyet perdesi altında Çin'de dinci teşekküllere bağlı bütün üniversiteler silindi. Meselâ Şanghay Üniversitesinin tesisleri bir Tarım Makinaları Mektebi'ne devir edildi. Hülâsa, Düşünme reformu yoluyla, bir yıl içinde bütün Çin'in yüksek öğretim

sistemi, tanınmayacak şekilde değişmişti. Ne aydınların, Çin'de binlerce senedir görmeye alıştıkları itibardan, ne de bir ilim ocağını diğerinden ayıran ruh ve geleneklerden bir iz kalmıştı.

Komünist Partisi teşkilâtı şimdi eğitimi tamamiyle kontrolü altına almıştı.

DEVLET DAİRELERİNDE REFORM : "ÜÇ KÖTÜLÜĞE KARŞI MÜCADELE"

Komünistler, "Düşünme Reformu" ile aynı zamanlarda "Üç Kötülüğe Karşı Mücadele" adı altında bir "Reform" daha yürütüyorlardı. Görünüşte bu reform, devlet idaresinden "Kırtasiyecilik", "israf" ve "rüşvet" gibi üç kötülüğü kaldırmak için, yani herkesin taktir edeceği yüksek bir gaye uğruna yapılacaktı. Reform kampanyasının başlarında, basında, yüksek rütbeli iki Komünist rüşvet aldığı ve bu parayı hususî sanayîe yatırdığı iddia edilmiş ve bunların aleyhinde şiddetli bir yayın başlamıştı. Az sonra bunlar Halk Mahkemesine verilmiş ve suçları sabit görülerek hemen kurşuna dizilmişti. Herkes, Rejimin kendi saflarında temizlik yapacağına inanıyor ve bu hareketi taktir ediyordu. Buna bende İnanıyor, "Reformu" tasvip ediyorum.

Komünistlerin bu kampanyada kullandıkları usul, evvelkilerin aynı idi: "Kitle mücadelesi", "itiraf" ve halk Mahkemesi Hükmü" Çok geçmeden devlet dairelerinden sel gibi "itiraf" akmaya başlamış ve biz devlet dairelerinde kırtasiyecilikle rüşvetin bu genişliği karşısında şaşırmıştık. Yalnız bu arada benim tanıdığım yaşlı, dürüst ve

çalışkan bir kaç memur sessizce ortadan yok olmuştu. J.P., nin tanıdığı birçok değerli memur da aynı şekilde kaybolmuştu.

Bu "kaybolmalar" çoğalıp olağan bir hal alınca Komünistlerin bu defa memur sınıfını yok etmekte olduklarını gördük. Yalnız Komünistler bu sefer daha kurnazca davranmışlardı. Baştan sanki sadece Komünist Partisi saflarını temizlemek istiyormuş gibi davranarak halkın bir çeşit tasvibini almışlardı. Üst tarafı, Milliyetçilerle ilgili kimseleri ortadan kaldırırken tatbik ettikleri usulün aynı idi: Yani suçlu olanları halk mahkemeleri vasıtasiyla, suçsuz olanları da gizlice yok ediyorlardı.

Komünistler 1949'da iktidarı ele geçirdikleri zaman, devlet memurlarının vazifelerine eskisi gibi devam etmeleri hususunda ısrar etmişler, o zamandan beri, rejimin memurlardan memnun olduğu ve onları koruyacağı yolunda bir çok defalar memurlara teminat vermişlerdi. Bu sayede Komünistler iktidarı sarsıntısız devir almışlar ve esas hizmetlerin devamlılığını sağlamışlardı. Zaten o zaman idareyi ele alabilecek yetiştirilmiş Komünist memurlar yani "Kadrolar"da yoktu. Hülâsa, 1951 sonlarında Komünistler lüzumlu Kadroları yetiştirince eski memur sınıfını ortadan kaldırıyorlardı.

Bundan önce geçirdiğim tecrübeler sonunda artık Komünistlere inanılmıyacağını anladığım halde bu defa başlangıçta yine kanmış, Komünistlerin haklı ve doğru bir iş yaptıklarını sanmıştım. Komünistlerin söyledikleri ile yaptıklarının bir birine taban tabana zıt oluşu beni halâ şaşırtıyordu. Duyduğum korku da artmıştı. Zaten Üniversitede uzun bir zaman, her an mahfolmak korkusu içinde yaşamış ve ancak son dakikada kurtulabilmiştim. Bu defa, yakın bir memur dostumu uydurma suçlamalar sonunda intihara zorlamışlardı.

SANİYEDE BEŞ KÖTÜLÜĞE KARŞI MÜCADELE

"Düşünme" ve "Üç Kötülüğe Karşı Mücadele" Reformları en hareketli devirlerini tamamlarken yani profesör ve memur sınıflarının temizlenmesi sona ererken, ortaya yeni bir reform daha çıktı. Yeni reformun adı (Beş Kötülüğe Karşı Mücadele) idi. Gayesi, sözde: Burjuva sınıfı denen orta sınıfın beş kötülüğünü yok etmekti. Yok edilecek beş kötülük şunlardı: 1) Rüşvet, 2) Vergi kaçakçılığı, 3) Hükümet malını çalmak, 4) Anlaşmalarda sahtekârlık yapmak, 5) Devlet sırlarını çalmak. Son kötülük, meselâ hükümetin bazı maddeleri satın alacağını bilip bunları önceden toplamak suretiyle fahiş kâr sağlamak idi. Gerçekten bir kısım iş adamları, Kore Savaşı sırasında bu yola başvurmuşlardı ve hükümetin sıkı kontrolüne rağmen halâ bu yolda devam edenler vardı.

Burjuva sınıfını bu kötülüklerden temizlemek bana da lüzumlu ve faydalı görünmüştü. Bu kötülüklere karşı mücadele kampanyası ilân edildiği zaman Komünist Partisi Sekreterine, bizim işimizde de böyle kötülükler olmadığını göstermek için resmî bir araştırma yapmayı teklif ettim. Parti Sekreteri de bu düşünceyi uygun görünce bütün şubelerin başındaki memurları topladım. Yaptığımız iki uzun toplantıda, baştan bugüne kadar geçen muameleleri inceden inceye tetkik ettik. Herkes elbirliği ile gönülden çalışıyor, fakat hiç kimse geçmişte, kanuna aykırı böyle muamele yapıldığına dair bir iz bulamıyordu. Şimdi zaten ilgili hükümet dairesi tarafından hazırlanmış ve J.P. tarafından imzalanmış bir mukaveleye göre verilen buğdayı sabit bir ücretle öğütüyorduk. Parti Sekreteri ile Sendika başkanı da defterde ve kayıtlarda fabrika muamelelerinin her yönünü iyice tetkik ediyorlardı. Ben ancak birkaç aydan beri Burjuva sınıfına mensup bir iş adamı sayılırdım, Rejim ile en geniş ölçüde işbirliği yaptığımı ispat etmiştim. Korkacak bir şeyimin olabileceğini tasavvur edemiyordum.

Bu araştırma devresinde şube müdürleri ve diğer memurlar sıra ile izin alıyorlardı. Fakat ben bundan şüphelenmiyordum. Sonra, birgün defterimizde ve kayıtlarımızda "Burjuva günahları" aramaya devam için ilgili memurları üçüncü toplantıya çağırdığım zaman kimsenin gelmediğini gördüm.

O uğursuz günün sabahında, fabrikaya girdiğim zaman beni hiç kimse selâmlamamıştı. Halbuki Çinli memurlar, nesillerden beri âmirlerine derin bir hürmet ile bağlı idiler ve Yeni Rejim'de Hususi Teşebbüs masalı devam ettiği müddetçe memurlar da bu hürmeti devam ettiriyorlardı. Bundan başka ben memurlara karşı resmî değildim, dostça davranıyordum, hülâsa memurlarla münasebetimiz samimi idi. Bu sebeple aniden karşılaştığım bu soğuk muamele bana bir şok tesiri yapmıştı.

Parti Sekreteri, kaba görünüşlü iki Kadro ile odamda beni bekliyordu. Selâmımı görmemezlikten geldi ve bana şunları söyledi:

— Loh, bu andan itibaren tam itirafını yazıncaya kadar bu odada dışarı çıkamıyacağını sana haber veriyorum.

Kafama bir balyoz inmiş gibiydi, kekeledim.

— İtiraf mı?

O zaman neden bu toplantıları yapacak kadar safdillik etmiş olduğuma bugün halâ şaşarım. O zamana kadar Komünistlerin "Düşünme Reformu"nda: "Aydınlardaki kötü düşünceleri yok edeceğiz" derken gerçekte aydınları yok ettiklerini; "Üç kötülüğe Karşı Mücadele" kampanyasında, "memurları kırtasiyecilik, israf ve rüşvetten temizliyeceğiz" derken eski memur sınıfını ortadan kaldırdıklarını görmüş

ve yaşamıştım. Bütün bu tecrübelere rağmen bu kampanyanın kapitalist sınıfa karşı olduğunu niçin kavrıyamamıştım? Komünistlerin fabrikalarda evvelce işlenmiş bir suç aramadıklarını; hedeflerinin ben olduğumu neden halâ anlıyamamıştım?

Belkide anlamak istememiştim, çünkü Komünistlerin Demokrasiye bağlı kalacağına ve Çinli'lerin Batılı Milletlerin medenî seviyesine yükseleceğine inanmıştım. Yeni Rejim'e bu yolda hizmet ederken Batıda edindiğim bilgiden yeni idarecileri faydalandıracak, aynı zamanda kendi şahsıma da şerefli ve yüksek bir mevki sağlıyacaktım. Bu ümit ve tasavvurlar benim için o kadar kıymetli idi ki bu uğurda, bir Çinli için büyük sayılan günahlardan birini işlemiş, babama karşı gelmiştim. Aldandığımı, milletimin istikbali ile beraber kendi istikbalime bağladığım bütün ümütlerin yıkıldığını kafam kabul ettiği halde kalbim, içim bir türlü kabul etmiyordu. Meğer insana en güç gelen şeylerden birisi aldanmış olduğunu içinden kabul etmekmiş. Ah! Komünistlerin, bir defacık olsun namuslu ve dürüst olarak sözlerinde durduklarını görebilmek için neler feda etmezdim.

Fabrikada ozaman yapmış olduğum toplantıların ilk ikisininde, Parti Sekreteri şahsen Reform'un gayesi hakkında yapılan resmî yayına ve beyanlara inanmıştı. Fakat kadrolar, kendisine, üçüncü toplantıda, Komünist Partisi Genel Merkezi'nden gerçek talimatı getirince iş değişmişti.

Şimdi karşımda duran kadro'lara "kaplan terbiyecisi" derlerdi. Bunlar hususi bir şirkete, bir işletmeye girerler, orada memurlar arasında en müsait gördüklerini "tahrikçi" olarak ayırırlar ve "terbiyeci" takımını bunların içinden en fazla kabiliyet gösterenlerden seçerlerdi. Bu terbiyecilere "Kapitalist kaplanı" nın yüzünü kızartacak bilgi ve delillerin nasıl toplanacağı Kadro'lar tarafından öğretilirdi. Bu "terbiyeci" ler fabrikada, memurlar arasında en azından iki hafta evvelinden beri çalıştıkları halde benim haberim ol-

mamıştı. Böylece tam mânasıyla baskına uğramış ve tetbirsiz yakalanmıştım.

Parti Sekreteri, öfke ile, "Beş Kötülüğe Karşı Mücadele"kampanyası için yapılan resmî beyanlardan bana parçalar okudu. Sanki bir hâkim, azılı bir katile, karşı geldiği kanun maddelerini hatırlatıyordu. Fakat Parti Sekreteri beni iyice tanıyordu ve fabrika içindeki faaliyetlerimin en ince teferruatına kadar farkındaydı. Bu sebeple Rejim'in tatbik ettiği bu kadar sıkı kontrol altında benim bu meşhur beş suçtan hiç birisini işliyemiyeceğimi bilirdi. Parti Sekreterinin bu sözlerinin ciddi olabileceğine bir türlü inanamıyordum.

Parti Sekreteri, itirafımı hazırlamam için bana, Partinin müsamahası ile bir gün yerine üç gün verildiğini söyledi ve ancak "tam itirafın" kabul edileceğini, suçlarımı sakladığım taktirde göreceğim cezanın ağır olacağını bana hatırlattı. Sonra, yakındaki iki "kaplan terbiyecisi" ni kapının önüne dikerek çıktı gitti. Bu kaba ve ters adamlar bana, sanki memleketin bir numaralı düşmanı imişim gibi bakıyorlardı.

Masamın önündeki sandalyeye yığıldım. Bir kalem aldım, fakat ellerim titriyor bir şey yazamıyordum. Uğradığım şaşkınlık, kapıldığım korkudan fazlaydı. Hülâsa halâ bu işde bir yanlışlık olduğunu düşünüyordum. Orada, başım ellerimin arasında en aşağı bir saat oturdum, kafamı toplamaya çalışıyordum Reform kurbanlarının içine düştükleri ümitsizlik cehenneminin azabını kendi nefesimde ilk defa hissediyordum. Bazı yakın dostlarımın intihar edişleri, bütün canlılığı ile gözümün önüne gelmişti. Fakat suçsuzluğumu isbat için böyle bir harekete girişmeyi, kahramanlık saymıyordum. Fabrikanın işletmesi hakkında o güne kadar edindiğim, bilgi, neleri itiraf edebileceğim hakkında bana bir fikir verebilecek nitelikte değildi. Işte benim karşılaştığım güçlük bundan ileri geliyordu.

O sabah, biraz sonra, içeriye giren bazı memurlar, bana bakmadan, benimle konuşmadan duvarlara bir takım afişler yapıştırdılar. Afişlerin en büyüğünde benim bir karikatürüm vardı. Beni orada, saçları yukarı taranmış bir Amerikan külhanbeyi şeklinde göstermişler ve kravatımın üstünü de dolar işaretleri ile kaplamışlardı. Bu tip, "Amerika'da okumuş kapitalist" mânasına gelirdi. Bu karıkatürde, elimde gösterdikleri bir kâğıdın baş tarafında İTİRAF yazılı idi. Bu yazının altında görünen bir tüy ile soğan kabuğu; itirafımda, hafif suçlarımı söyleyip asıl önemli ve ağır olanları sakladığım mânasına geliyordu. Diğer afişlerde: KAPİTALİST SINIFIN FESATCI SALDIRISINI EZ", "TESLİM OL PİS KAPPİTALİST", "SAĞ KURTULMANIN YOLU TAM İTİRAFTIR TAM OLMIYAN HER İTİRAF ÖLÜME GÖTÜRÜYOR!" gibi sloganlar yazılı idi.

Tam öğle vakti teknisyenler yazıhanemin bir pençeresine hoparlör yerleştirdiler. Birkaç dakika sonra birisi konuşmaya başladı. Hoparlörü, kulakların zarını patlatacak kadar açmışlardı. Memurların büyük yemek salonunda "kitle toplantısı" yaptıklarını anladım. Bağırmaların çoğu "vicdansız kapitalistler" aleyhinde idi. Tahrikçiler, topluluğu kışkırtıyorlardı. Biraz sonra ne olacağını bilmiyor ve korkudan bir şey hissetmiyordum.

Öğleden sonra saat ikide toplantı bitince terbiyeciler mikrofonu alarak doğrudan doğruya bana hitap etmeye başladılar. Bağırıyorlar, küfrediyorlar, tehtit ediyorlar, hiç durmadan itirafı tam yapmadığım taktirde başıma gelecek felâketleri sayıyorlardı. Bazen hoparlör susuyor, fakat sinirlerim bu sessizlik içinde yatışmaya kalmadan beynimi tırmalayan bağırıp çağırma tekrar başlıyordu. Öğleden sonra saat beşte başka bir kitle toplantısı, dinledim ve devamlı olarak tahrik edilen kalabalığın her an yapabileceği kontrolsuz bir saldırının verdiği dehşeti tekrar tekrar duydum.

Saat altıda, fabrikanın ahçısı, bir yorğanla bir kâse erişte getirdi, yorganı yere attı, kâseyi de masanın ucuna koydu ve sanki yırtıcı bir hayvanın karşısından kaçar gibi dışarı fırladı.

Tuvalete gitmek için müsade istedim, muhafızlar da beraber geldiler ve tuvaletin kapısını kapamaya izin vermediler. Yazıhaneye döndükten sonra muhafızlar değişti, yeni gelen bir çift "kaplan terbiyecisi" beni daha belirli bir nefretle süzüyordu. Yerdeki yorgana sarılarak uyumaya çalıştığım zaman ışığın söndürülmesine müsaade etmiyorlar, benden iki üç adım ötede sessizce oturup gözlerini bir an bile üstümden ayırmıyorlardı.

Üçüncü günün sabahı, bir "terbiyeci" beni parti Sekreterinin odasına götürdü. Benden ne istediklerini keşfedebilmek için üç gün kafa patlatmış, fakat itiraf edecek bir suç bulamamıştım.

Yolda binanın içinden geçerken işçilerle memurlar bana, "kapitalist domuz", "vicdansız köpek", "kapitalist sınıfının şirret köpeği" gibi hakaretler yağdırıyorlardı. Yakınından geçtiklerim yüzüme tükürüyor ve bana vurmaya davranıyor, fakat muhafızlarım dayağı önlüyordu. Bana en çok bağıran, en ağır hakaretleri yapanlar kendilerine en fazla yakınlık gösterdiğim memurlardı. Evvelâ bu davranış bana çok dokunmuştu. Fakat sonra, sırf bana yakın olmaları sebebiyle en büyük tehlikeyle bunların karşılaşacağını düşündüm: Bu zavallılar kendi emniyet ve selâmetleri bakımından, "benim gibi bir canavar kapitalist'te karşı ancak küçümseme ve nefret duygusu beslediklerini" anlatmak için çırpınıyorlardı. Gariptir ki böyle düşününce kendimi daha iyi hissetmeye başladım. Hiç olmazsa şimdi üstüme çöken kâbusun hudutlarını sezebiliyordum. Kampanyanın başlarında neden bu kadar çok memurun ve işçinin izinli çıktığını o zaman anladım Bunlar.

bana karşı nasıl davranacakları konusunda "eğitim" görmüşlerdi.

Parti Sekreteri'nin odasına girdiğim zaman, benim kendisine ilk defa geldiğimi fark ettim. Bundan önce, sözde benim otoritemi korumak düşüncesi ile hep kendisi benim odama gelirdi. Şimdi masasının arkasından başını kaldırıp bakmadı bile. Sadece bana doğru elini uzatarak "itiraf yazınız?" dedi.

Sakin görünmeye çalışıyor, aşağıdan alıyordum:

—Özür dilerim, çok çalıştım, fakat "itiraf" edecek bir şey düşünemedim. Belki akılsızlığımdan... dedim.

Sözümü keserek şunları söyledi:

— Akılsız! Öylemi? İtiraf istendiği zaman birden akılsız oluyorsun. Fakat halkı sömürdüğün zaman pek kurnaz görünüyorsun!

Birden ayağa fırladı, hiddetini yenmeye çalışıyor gibi idi. Parmağını burnama doğru uzatarak:

— Siz kapitalistler, halka karşı sonu gelmeyen suçlar işlerken hiç bir şey yapmadığınızı iddia edebileceğinizi sanırsınız... dedi.

— Herşeyi itiraf etmek istiyorum, fakat nasıl yapacağımı bilemiyorum, diye cevap verdim.

Parti Sekreteri tekrar yerine oturdu ve şunları söyledi:

— Yapmacık iddiaları bıraksan daha iyi edersin! Bana bak Loh, halkın gösterdiği sabrın da bir sınırı vardır. Sana 2 gün daha veriyorum, yine de tam bir "itiraf" getirmezsen, tutuklanmanı önliyemem.

Sırtımda aynı elbiselerle, tıraş olmadan ve yıkanmadan, muhafızların kin ve nefret saçan bakışları altında, ho-

parlör'ün sinirleri kemiren şamatası karşısında iki gün daha geçirdim. Bu iki gün içinde, itiraf edilmesi mantığa uygun düşecek bazı suçlarımı bulmak için yine kafa patlattım. Fakat nafile. Beni tekrar parti Sekreteri'nin odasına götürdükleri zaman, hakikaten bir daha dönemiyeceğimi sanıyordum. Bu başarısızlığım Parti Sekreterini pek hiddetlendirmişti. Fakat buna rağmen bana 24 saatlik bir mühlet daha verdi. Alay eden hakaret yağdıran kalabalığın arasından geçip odama giderken tam bir ümitsizliğe kapılmıştım.

Bir saat sonra muhasebecilerden birisi, elinde defterler, içeri girdi. Hayret ettim, çünkü beni buraya kapattıkları gündenberi hiçbir memurun odama girmesine müsaade etmiyorlardı. Muhasebeci, muhasebe defterlerinden birini masamın üzerine çarptı, parmağı ile 30.000 çuvala ait giriş kaydını gösterdi ve şöyle bağırdı:

— Servetinin nereden geldiğini hiç düşündün mü?

Cevap vermeme vakit bırakmadan, Japonların işgal günlerine ait başka bir eski defter açtı, yine çuvala ait benzeri sayıda bir kayıt daha gösterdi. Ben kafamı toplayıp bütün bunların mânasını anlamaya çalışırken karşımdaki beni suçlama ve sorgu yağmuruna tutuyordu:

— Olup biteni bilmeden sen bir Işi nasıl idare edersin? Halkın malını çalmakla suçlu iken, masum olduğunu nasıl iddia edersin?

Nihayet anladım: 1946 da yani benim işe başlamamdan 5 sene önce, demirbaş defterine kayıt edilen 30.000 çuval aslında Japonlardan kalma olduğu için önce Milliyetçilere, şimdi de "halk"a ait olması ve bedelinin "halk"a ödenmesi icap edermiş. İşte benim suçum bu imiş! Ferahladım, geniş bir nefes aldım. Gerçi karşılaştığım tehlike azalmış değildi. Fakat, sahneye konan bu oyunda benim

rolümün ne olacağı hakkında bir ipucu elde etmiştim; ferahlamam bu sebeptendi. O gün öğleden sonra itirafımı yazdım ve Parti Sekreterini görmeye gittim.

Komünist, "itiraf"ıma bir göz attı, sonra kâğıdı birden buruşturdu, yere attı ve tabii bağırdı:

— Yaptığın irtikabın bu kadar az olduğunu nasıl iddia edersin? Bu, halka hakaret sayılır! Seni son defa uyarıyorum, Loh. Ya "tam itiraf" yaparsın, yahut kendi hazırladığın akibete katlanırsın.

Parti Sekreterinin bu defaki tehdidi beni fazla korkutmadı, fakat üzdü. Çünkü oynanan oyunda rolümün uzun olacağını anladım. Ben, inatcı azılı bir suçlu kapitalist rolünü oynıyacaktım. Komünistler de benim suçlarımı ortaya çıkarmak için "halk"adına, yorulmadan çalışan becerikli idealist ve mükemmel memur tipini canlandıracaklardı. Bu sebeple "itiraf"ımın benden devamlı sıkıştırma usulü ile parça parça koparılıp tamamlanması lâzımdı.

"İtiraf"ım altı defa kifayetsiz görüldü ve red edildi. Her defasında yeni irtikaplar icad edebilmek için bana ip ucu veriyorlar üst tarafını ben mantığa uydurmağa çalışıyordum. Bu suçların sayısı yüzden fazlaya yükselmişti.

Yedinci defa değiştirdiğim son "itirafı"ma sebep olan suçum hepsinden daha gülünçtü. Komünistler, 1950 de, J. P. ile 50.000 ton buğday öğütülmesini ön gören bir anlaşma imzalamışlardı. Anlaşmaya göre fabrika, her 10 ton buğdaya karşı 65 Ton un teslim edecekti. Unun fazlası ile kepek, fabrika ücreti sayılacaktı. Şimdi Komünistler, 100 ton buğdaya karşılık 70 ton un verilmesi lâzımken, başlangıçta ilgili Komünist memurların vicdansızca iğfal edildiğini ileri sürüyorlar ve beni "halk"a 3.000 ton un ödemeye mahkûm ediyorlardı. Bu da 3 milyon lira tutuyordu. Kendilerinin hazırlayıp imzaladıkları bir mukaveleyi pervasızca tanı-

mamaları zaten kötü bir şeydi. Fakat, benim işe başlamamdan iki sene önce yapılan bir muameleden dolayı beni gerçekten suçlu bulabileceklerine ihtimal veremiyordum.

Parti Sekreteri, yedinci "itiraf"ımı alınca:

—Nihayet, nisbeten tam sayılabilecek bir itiraf hazırlıyabildin! dedi.

Sonra kâğıdı yanındaki heyet üyelerine uzattı. Bunlar da önemli tavırlar takınarak itirafımı tetkik ve tasvip eder göründüler. Sekreter son olarak bana şunları söyledi:

— Tabiî, son hükmü "halk" verecektir Sen şimdi işlediğin suçlar karşısında bundan sonra nasıl davranacağını gösteren bir "davranış bildirisi" yaz.

Böyle bir çok "davranış bildirisi" okumuştum. Bu bildirilerde "halktan af dilemek", "halkın merhametine sığınmak", "yaptığım kötülükleri anlamama yardım ederek doğru yola dönmemi sağlıyan Komünist Partisine ve Başkan Mao'ya minnet ve şükranlarımı sunmak" şart idi.

Bildirlyi bitirdikten birkaç saat sonra benim gibi "bir kapitalisti kötülüklerden kurtarmak için yapılan mücadele"nin son safhası ile karşılaştım. "Kaplan terbiyecilerl" beni kollarımdan tutup ite kaka fabrikanın yemek salonuna götürdüler. Fabrikanın tekmil memurları ve işçileri salonda idi. İçeri girmemle beraber kıyamet koptu, hiddet çığlıkları, hakaret ve slogan haykırışları kulakları sağır ediyordu. Beni küçük sahneye götürdüler. orada masa başında oturan Komünistlerin karşısında, başım öne eğik, merhamet dilenen bir suçlu pozunda ayakta tuttular. Tam altı kilo zayıflamıştım, bacaklarım titriyordu. Bir haftadır traş olmamıştım ve yıkanmamıştım, üstüm başım pislik içindeydi. Arkamdaki bağırmalar haykırmalar birden kesildi. Parti Sek-

reteri, ayağa kalkarak benim aleyhimde düzenlenen "halk suçlamaları"nı okudu, bitirince halka karşı dönmemi emretti. Aynı tavırla kitleye karşı döndüm.

Aynı haykırmalar bir daha başladı ve bir az sonra birden kesildi. Parti Sekreteri konuştu:

— İçinizde "bu kapitalist"i suçlayacaklar varsa gelip anlatsın.

Eski işçilerden, yeni işçilerden, her şubeden, her gruptan birer birer geldiler ve beni suçladılar. En ağır suçlamalar bana en yakın olanlardan geliyordu, fakat artık onların neden böyle davrandıklarını biliyor ve kırılmıyordum, aksine içimde onlara karşı bir acıma ve sempati belirmişti. Ezberletilen konuşmalarını şaşıran bazı memurların gözlerinde utanma ve ızdırap hislerinin izlerini görüyordum. O zaman: "Vaktiyle Dr. Yui'yi, en yakın dostlarından birisi sıfatıyla kötüleseydim acaba neler hissederdim?" diye düşündüm.

Bununla beraber suçlamaları büyük bir dikkatle dinledim, çünkü söylenenler arasında kaderimin ne olacağına dair bir ipucu elde edeceğimi umuyordum. Bütün suçlamalar, benim mensup bulunduğum kapitalist sınıfına yöneltilmişti. Meselâ bunlardan tipik birisi: yaşlı bir adam, bundan on yıl evvel, hasta karısına ilâç almak için Müdürden 5 lira istemiş, Müdür parayı vermedikten başka adama ceza da vermiş... ve karısı ölmüş. Yaşlı adam bir artist gibi parmağını burnuma doğru uzatarak sözlerini şöyle bitirdi:

— Seni hırsız, vicdansız kapitalist seni! Karımın kanı ellerinden damlıyor!

Sahneye diğer yaşlı birisi çıktı. Zayıf, beli bükülmüş bir adamdı, bir an durdu, gözlerini kapadı, kendisine ezberletilen konuşmayı hatırlamaya çalışıyor gibi idi, söze:

"Müdür bey..." diye başladı. Halbuki ondan evvel konuşanlar en hafifinden: "Kapitalist köpek" diye başlamışlardı. İdareye karşı Çin'de nesillerden beri beslenen hürmet geleneği, ihtiyar adamın, kendisine ezberletilen kötü sözleri bana söylemesine engel olmuştu. İhtiyar konuşmasına devam edemedi. Sahneye atlayan iki "kaplan terbiyecisi" adamı omuzlarından yakalayarak merdivenlere doğru ittiler. Aşağıdakiler tutmasaydı zavallı ihtiyar yere kapaklanacaktı. Adamın yüzünün aldığı şekil, gözlerindeki ızdırap belirtisi, zaten azalmış olan tâkatımı, tahammülümü bitirmişti, yere yığılmamak için son gayretimi, sarfediyordum. "Terbiyeciler" kitleyi küfür ve slogan korosuna başlatarak bu güç durumu atlattılar.

Suçlama, aşağı yukarı üç saat devam etti. Bundan sonra beni sahneye çıkardılar. Çok güçlükle beğendirebildiğim "itiraf"ımı zayıf bir sesle okudum. Sonra, beni affetmeleri ve "halk"a hizmet için bana bir şans vermeleri için yalvardım. Milletin iyiliğine çalışan dâhi Başkan Mao'nun liderliğinde, bu hayırlı Reform kampanyasını açan büyük Komünist Partisine minnet ve şükranlarımı sundum. Çünkü ben, bu Reform sayesinde, içimdeki kötülüğü öğrenmiş ve böylece, iş işten geçmeden, iyi bir insan olmak için bir şans daha istemek fırsatını bulmuştum.

Sözümü bitirince Parti Sekreteri, kitleye tekrar sordu:

— İçinizde, bu kapitalist tarafından işlenen başka suçları bilen ve aydınlatmak isteyen var mı?

Kaderimin belli olacağı anlar yaklaşmıştı. Bu oyunu sahneye koyanlar, eğer benim rolümün facia ile bitmesini istedilerse, memurlar ve işçiler arasında bir veya iki kişiyi öğretip bana "itiraf"ımda bulunmayan bir suç yakıştırmaları kâfi idi. Gözlerimi kapadım, nefesimi tuttum.

Kimseden ses çıkmadı. Nihayet Parti Sekreteri yeniden söz aldı:

— O halde, bu kapitalistin "itiraf"ının nisbeten tatmin edici olduğunu kabul ediyorsunuz demek. Bununla beraber, bu kapitalistin davasını yenilemeyi gerektirecek kötülükler aramalısınız.

Sekreter bana döndü, aramızda şöyle bir konuşma geçti:

— Loh, bütün bu söylediklerin, işlediğini itiraf ettiğin günahlar, bir daha böyle günahlar işlememeyi vaad mânasına gelirmi? Bunda samimi misin?

— Tamamiyle samimiyim.

Sekreter bu defa kitleye döndü, heybetli bir hâkim rolünde, elini kaldırarak hükmünü okudu:

— Sizlerin fikrine tercüman olarak ilân ediyorum: Başkanımız Mao'nun aydınlatıcı emirleri ile açtığımız "Beş Kötülüğe Karşı Mücadele" kampanyası, fabrikamız için yüzde yüz başarı ile bitmiştir.

Kalabalıktan neşeli bir tasvip korosu yükseldi. Bir an başım döndü, sonra sahnedeki oyunda rolümün faciasız bittiğini ve perdenin kapandığını anladım. Tabiî, irtikap ettiğim, "halkın kesesinden" çaldığım 5 milyon lirayı ödemeye mahkûm edilmiştim. Fakat bir polis kurşunu ile ani ölümden veya "İş Reformu"nda yavaş yavaş gelen bir ölüme terk edilmekten kurtulmuştum. Serbest idim, bir saat sonra eve gittim. Traş oldum, yıkandım, bir tabak çorba içip yatağa girdim. On saat deliksiz uyku uyudum.

Fabrikada çalışmaya başladığımdan beri, Chan'ların köşkü benim "evim olmuştu. Gerçekten ailenin bir ferdi haline gelmiştim. Ben uykuda iken Charlie'de eve gelmiş. Onun mahkemesi, Chan fabrikalarının başka bir grubunda görülmüş ve hesaplaşma, zaman bakımından tam benimki kadar sürmüştü. Yalnız, hırsızlığı benimkinden büyüktü:

10 milyon liraya mahkûm edilmişti. Charlie, bu bir hafta içinde tamamen değişik bir adam olmuştu. O zamandan sonra, güldüğünü nadiren gördüm, hiç şaka yapmıyor ve pek az konuşuyordu. Sadece ağabeyisinin söylediklerini yapıyordu.

J. P.'nin derdi, bizimkilerle kıyaslanamıyacak kadar büyüktü. J.P., Çin'de 30 ayrı fabrikadan sorumlu olduğu için onun "halkın kesesinden çaldığı" 80 milyon lirayı buluyordu.

Yalnız, J.P.'nin 1 numaralı "Millî Kapitalist" olarak tesis ettiği Milletlerarası şöhret ve yüksek rütbeli Komünist memurlarla olan bağları sebebi ile onu odaya kapayıp yarı cahil "kaplan terbiyecileri" eli ile kendisine eziyet etmemişlerdi. Buna rağmen evinde hapsedilmişti. Dağlar gibi yığılan muhasebe defterleri arasında, 80 milyon lira takdir edilen hırsızlığı yakıştırmak, mantıklı göstermek ve nihayet tesirli bir "itiraf" hazırlamak kolay iş değildi. Bir kitap kalınlığını bulan "itiraf"ının yazılmasına, hep sabahın erken saatlerine kadar çalışarak kendisine ben yardım ettim.

KAMPANYANIN ŞANGHAY'DAKİ TESİRİ

Ofisimde hapsedildiğim zaman zaten dışarı ile temas etmeme müsaade edilmiyordu. Ondan sonraki haftalarda J. P.'nin eşi ile çok meşgul olduğum için dışarıda olup bitenlerden pek az haberim oluyordu. Halbuki "Beş Kötülüğe Karşı Mücadele" kampanyası bütün kampanyalar arasında en şiddetlisi olmuştu. Fakat bu kampanyanın tafsilâtını, sonradan yavaş yavaş öğrendiğim için Şanghay'daki diğer iş adamlarının geçirdiği şoku geçirmekten ben kurtulmuştum.

Bu saldırının en büyük ızdırabını, memleketin sanayî ve ticaret merkezi olan Şanghay çekmişti. Bütün Çin'deki

hususi yatırımın yarısından fazlasını sinesinde toplayan Şanghay'da, faaliyette bulunan hususi teşebbüs sayısı 165.000 den fazla idi. Bunların hepsinde birden meşhur Beş Kötülük aramak imkânsız olduğu için bu saldırı üç safhada yapıldığı Birinci safhada, en büyük tesislere saldırılmış, bu arada başta gelen Chan tesisleri, hususi bir ilgi ve dikkat görmüş; müsamahalı muameleye tâbi olmuştu. Diğerleri bu kadar şanslı değildi.

"Beş Kötülüğe Karşı Mücadele" kampanyasında üç türlü baskı usulü kullanıldı. Bunlardan birincisi, şirket işçileriyle memurlarından geliyordu. Tam bizim fabrikada olduğu gibi Kadro'lar, işçilerle memurlar arasında "kabiliyetli" olanları "terbiyeci" olarak yetiştiriyorlardı. Bu terbiyeciler de işçi ve memur kitlesini idare aleyhinde devamlı şekilde kışkırtıyordu. Benim dâvamda bu baskı azdı. Çünkü beni J.P.'nin kudreti koruyordu. Böyle koruyan kimselerden mahrum olan veya geçmişte işçi ve memur kitlesine sert davranan idarecilere karşı yapılan baskı gerçekten çok şiddetli olmuştu. Birçok idareci işkence görmüş, en hafif atlatanı benden çok daha fazla hırpalanmış ve hakaret görmüştü. Komünistlerin kullandığı başka çeşit bir baskı daha vardı, buna "iti ite boğdurma usulü" derlerdi. Bu usul şöyle idi: Mücadelenin en başında her sanayî kolundan gerçekten vicdansız ve sahtekâr olan iki üç kişi yakalanır. Bunların suçları usulüne göre itiraf ettirilir, işledikleri suçların cezasının "bir ölümden fazla" olduğu; fakat gerçek akibetlerinin, bu kampanyada yapacakları yardıma bağlı bulunduğu kendilerine anlatılır. Neticede "kaplan terbiyecisi" olarak yetiştirilen bu iş adamları, canlarını kurtarmak ümidi ile Kadro'lardan daha zalim, daha canavar olurlar. Ayrıca, kendi branşlarındaki iş adamlarından her birisinin iş durumlarını iyi bildiklerinden diğerleri için suç tertibinde büyük bir kaabiliyet gösterirler. Ahlâkı kökünden yıkan bu usulün tatbiki sonunda dürüst ve rabıtalı iş adamları; ev-

velce hor görülen bu sahtekârların karşısına çıkarılıyor, o sahtekârların işlediği suçlar kendilerine yükleniyor ve bu suçları kabullenip itiraf etmeye zorlanıyorlardı. Bu kampanyada beni en büyük hayal kırıklığına uğratan şey, milletin insanlık anlayışını kökünden yıkmaya çalışan bu usul olmuştu. Gerçekte bu vicdansız işadamları kampanyada fayda ve lüzumları kalmadığı anda yok edilmişlerdi. Fakat bunlardan herbiri, kendi işlediği suçlar için bir çok namuslu işadamının mahvedilmesine alet olmuşlardı. Komünist Rejiminin hiçbir zaman dürüst olamıyacağını gösteren bundan daha kesin bir delil bulunamazdı. Bu kampanya sonunda bütün iş âlemi derin bir ümitsizliğe kapılmıştı.

Üçüncü baskı usulü daha da fena idi. Komünistler kurbanlarından istedikleri "itiraf"ı koparmak için onların ailelerini, genellikle karılarını ve çocuklarını kullanıyorlardı. Kocasının iş durumunu bilen Çinli kadın hemen hiç yok gibidir. Kocasının tutuklanmasından dolayı üzüntü ve endişe içinde kıvranan kadının yanında, "yardım meleği" gibi sempatik bir "terbiyeci" peydah olur. Kadına kocasının ağır suçlar işlediğini; buna rağmen kocası, sadece bu suçları itiraf ettiği takdirde "halk"ın kendisine müsamahalı davranacağını ve onu yuvasına kavuşturacağını, fakat "itiraf" etmemekte inat ederse mutlaka öleceğini anlatır. Kocasını kurtarmak ümidi ile heyecandan çılgına dönen kadın, çocukları ile beraber adamın yanına götürülür. Sahne gerçekten feci olur: Adamın önünde karısı diz çökmüş yalvarıyor, onun arkasında boynu bükük duran çocuklar sessizce babalarına bakıyorlar. Bu sahne karşısında büsbütün yıkılan, perişan olan masum koca: Suçsuzluğuna kendi ailesini inandıramadıktan sonra kime inandırabileceğini acı acı düşünüyor. İki yoldan birisini seçmek durumunda kalıyor: "İtiraf" yolu veya "ölüm" yolu.

Bu durum karşısında Rejimin, namussuzluğuna ortak olmaktansa ölmeyi tercih edenlerin sayısı gittikçe çoğalı-

yor, dalga dalga gelen intiharlar, bazan bir bölgede, bazan de bir sanayî kolunda yayılıyor; kendisini pencereden aşağı fırlatan kimselerin hareketi normal bir manzara alıyordu. Bu devirde nadiren dışarı çıktığım halde ben bile iki defa rastlamıştım. Tabutçular tabut yetiştiremiyorlardı. Birkaç kişinin cenaze töreni tek odada aynı zamanda yapılıyordu. Halkın kendisini ağaca asmasını önlemek için parklarda devriye geziyordu.

Bir kimsenin kendisini öldürmesi de kolay değildi. İş adamlarının çoğuna karşı "mücadele" yapıldığı için bunlar devamlı olarak "terbiyeci"lerin muhafazası altında bulunduruluyor, etraflarında intiharda kullanabilecek hiçbir şey bırakılmıyordu.

İş âlemini ümitsizlik kapladıkça, mücadele kurbanları kitle toplantılarında ölümü, herkesin gözü önünde, Rejime meydan okumak için kullanmaya başladılar. Meselâ, tıbbî ecza ticareti ile uğraşan bir akrabam, kendisine ve tanıdıklarına siyanür hapları hazırlamıştı. Bir "kitle toplantısı"nda sıra kendisine gelince Parti Sekreterine şöyle bağırmıştı:

— Halkın esas düşmanları Komünistlerdir! Sizlerin akibeti bizimkinden beter olacak. Bizim cenazemizde hiç olmazsa dostlarımız ve akrabalarımız ağlıyacak. Fakat sizler öldürüldüğünüz zaman arkanızdan ağlıyacak kimse bulunmayacak!

Ve sonra Parti Sekreterine, polis çağırmaya vakit bırakmadan siyanür haplarını yutmuştu.

Charlie'nin kayınpederi, eline geçirdiği bir iple kendisini tuvaletde asmıştı. Şanghay'da işleri benimki ile kıyaslanabilecek un fabrikası müdürünün sayısı sekizdi. Bunlardan ikisi intihar etti. Birisi yazıhanesinde, gece sarındığı yorganın içinde saatının camı ile bileğini kesmişti. Diğeri

muhafızları ile boğuşarak kendisini pencereden dışarı atmış ve görünüşe göre bir "kaplan terbiyecisi"ni beraberinde çekmeye uğraşmıştı.

Bazı kurbanlar "kitle toplantısı"nda; "terbiyeciler"e meydan okuyarak,

— Bizler suçsuzuz. Halk düşmanı bizler değil sizlersiniz. diye bağırıyorlardı. Fakat bu davranış büyük cesaret isterdi. Çünkü hemen bunun arkasında polisin tutuklaması ve dayanılmaz vahşi işkenceler gelirdi.

Komünistler bu defa Chan ailesinin reisi, yetmiş yaşındaki ihtiyarı hedef tuttular. Ufak bir sermaye ile işe başlamış olan bu adam, zamanla Çin'in en büyük sanayîcisi olmuş ve memlekette hayır severliği ile herkesin hürmetini kazanmıştı. Komünistler ihtiyarın hizmetçilerini almışlar ve gelirinden geçinecek kadar para almasına engel olmuşlardı. Kampanyanın devamı süresince, kapitalistleri Şanghay'dan dışarı çıkarmadıkları için ihtiyar adamın yardımına gidemiyorduk Nihayet büyük tehlikelere katlanarak bulabildiğimiz bir haberci ile elimizde bulunan az bir parayı Wusih'e gönderdik. Haberci tam zamanında yetişerek parası ve yiyeceği kalmayan ihtiyarın aç kalmaya başladığını görmüştü. Fakat komünistler birkaç yüz fabrika işçisini adamın evine göndermişler, ve orada kapitalist sistem aleyhinde şiddetli gösteriler yaparak ihtiyarı "aydınlatıcı eğitim"e tabi tutmuşlardı. Komünistlerin Çin'de hususi teşebbüsü yaşatmıyacağını, oğulları vaktinde kendisine söylemişlerdi. Fakat Chan ailesinin yaşlı reisi o zaman yeraltı koministlerinin vaad ve telkinlerinin tesiri altında oğullarını dinlememişti. Hattâ şehrin düşmesinden az önce Şanghay'daki fabrikaların makine ve teçhizatını vapurlara yüklemiş olan oğullarına, bunları boşalttırmış ve eski yerlerine koydurmuştu. Şimdi Komünistlerin bu vahşi saldırısı karşısında duyduğu hayal kırıklığının, gördüğü ağır hakaretlerin acısına dayanamıyan bu adamın yüreğine inmişti.

İhtiyarın ölüm haberini getiren adamı, muhafızlar Köşkten içeri sokmamışlar, onu kapının önünde görmek için bizi dışarı çıkmaya zorlamışlardı. Sabrı taşan J. P. habercinin söylediklerini dinledikten sonra, bir an düşünmüş sonra Komünistlerin duyabileceği kadar yüksek sesle şunları söylemişti:

—Komünistler, bir adım daha yaklaşırsa beni ölü bulurlar!

J. P., söylediğini gerçekten yapabilecek yaradılışta idi, etrafı dehşetin verdiği bir sessizlik havası kapladı. İntiharının Rejime ağır bir darbe olacağını J. P. biliyordu. Bu sayede hiç olmazsa o andan itibaren "Beş Kötülüğe Karşı Mücadele" kampanyası boyunca bir daha rahatsız edilmekten kurtulmuştuk.

Komünistler çok ileri gitmişlerdi. Ümitsizlik ve tethiş memleketin her tarafına yayılıyordu. Anavatanın içine düştüğü şartlar, diğer memleketlerce öğreniliyor ve Rejime karşı her tarafta tepki artıyordu. Dış memleketlerdeki Çinlilerin gönderdiği paralar, rejimin esaslı döviz kaynaklarından birini teşkil ediyordu. Bu da azalmaya başlayınca Komünistler hata ettiklerini anladılar.

Bu kampanyanın gerçek gayesini biz daha sonra anlamıştık. Maksat Kapitalist sınıfın sosyal prestijini yıkmak, devletin sanayî ve ticaret üzerindeki kontrolünü artırmak ve hususi teşebbüsün kârını elinden almaktı. Yoksa Komünistlerin niyeti, Millî Kapitalistleri tamamiyle silmek değildi; Çünkü yarı cahil Kadro'lar, sanayîin idaresini henüz ellerine alacak kadar yetiştirilememişti. Aynı zamanda Orta sınıfın bu kadar çabuk silinmesi dışarıda Rejimin şöhretini kökünden sarsacaktı.

Komünistlerin düştüğü en büyük hata, insan yaradılışının mânevi cephesini gereği gibi anlıyamamış olmalarından

doğmakta idi. Komünistlerin inandıkları basma kalıp fikirlere, doğmalara göre bir iş adamı, menfaat kaygısı ile hareket eden alçak yaradılışlı korkak bir dalkavuktur. İş adamları arasında böylece bir çoğunluğun, ölümü şerefsizliğe tercih edebileceği Komünistler için anlaşılır bir şey değildi. Komünistler bundan başka insanların tedhişe karşı gösterecekleri tepkiyi yanlış hesaplamıştı. İnsanlar korkuya, yaşamak ve kurtulmak ümidi oldukça boyun eğerler. Tedhiş ve baskı, bu ümidi ortadan kaldıracak kadar ağır olursa, ozaman insanın tedhişe boyun eğip katlanması için ortada sebep kalmaz Komünistler hata yaptıklarını kabul etmediler. Fakat 1952 yazına doğru güttükleri siyaseti değiştirmeye başladılar.

Değişiklik Şanghay Belediye Başkanı Chen Yi'nin önemli bir konuşması ile başladı. Bu konuşmada, kampanya sırasında "itiraf edilen suçlar" beş dereceye ayrılmıştı:

1 — Kanuna itaat eden iş adamları;
2 — Kanuna oldukça itaat eden iş adamları;
3 — Kanuna yarı itaat eden iş adamları;
4 — Suçlu iş adamları;
5 — Ağır suçlu iş adamları;

Chan'lar ve ben birinci dereceden suçlu idik. Bu da günahlarımızın çoğunu bilmeyerek yapmış olduğumuz manâsına geliyordu. Bununla beraber çaldığımızı "itiraf" ettiğimiz miktarı halka geri vermek zorunda idik. Burada kanuna itaat, itiraf manâsına geliyordu.

O zaman kampanya, ikinci derece suçlulara karşı "mücadele" safhasında devam ediyordu. Kampanyanın birinci derece suçlulara tatbik safhası çok kötü tesir etmişti. İş âleminin morali son derece düşüktü, ve yumuşayan Komünist siyasetinin moral üzerindeki müsbet tesiri henüz görülmüyordu. Komünistlerin beni yardıma çağırmalarına

hayret ettim. Fakat sonra "kaplan terbiyecileri"nin ikinci sınıf iş adamları karşısında bir şey yapamaz hale geldiklerini gördüm. Bu iş adamları, tedhiş havasından o kadar yılmışlardı ki, baskı biraz arttırılınca bunların arasında intiharlar derhal dalga halinde yayılmaya başlıyordu. Benden istenen; bu iş adamlarına kendi durumumdan bahsetmek, yani "itiraf" ettiğim suçların çok daha büyük olmasına ve 5 milyon lira ödemeye mahkûm edilmiş olmama rağmen, serbest olduğumu; "itiraf"da korkulacak bir şey bulunmadığını anlatarak onları "itiraf" etmeye teşvik etmekti. Bu adamlarla grup halinde meşgul oluyordum. Meselâ bir bölgenin kumaş tüccarlarının "itiraf"larını grup halinde alıyordum. Bunlardan herbirisi kendisini kurtarabilmek için, iş durumunu yakından bildiği diğer arkadaşlarını suçlamak zorunda olduğunun farkında idi. Aynı bölgede ve aynı iş kolunda çalışan bu rakip iş adamları biribirlerinin noksan ve kusurlarını biliyorlardı. Bu sebeple elde edilen "itiraf"lar makbul sayılıyordu.

Hülâsa, "Kaplan terbiyecileri"nin bu toplantılarda görünmesi bile iş adamlarının akıllarının karışmasına, dillerinin tutulmasına kâfi geliyordu. Bu sebeple "itirazlar"ı ben topladıktan sonra "terbiyecilere" götürürdüm, münakaşasını orada yapardık. O zamanki siyaset, iş adamlarını intihara zorlamadan onlardan mümkün olduğu kadar fazla koparmaktı. Diğer taraftan iş adamları da, canlarından başka bir şey kurtaramıyacaklarını anlamışlardı. Bu iki uç arasında bir uzlaşma payı kalıyordu ve ben bu pay üzerinde tesirli şekilde aracılık yapmayı çabuk öğrenmiştim.

Birçok acıklı hallere şahit oldum, fakat beni en fazla üzen, ızdırabın en büyüğünü dürüst iş adamlarının çekmiş olduğunu görmem oldu. O zamana kadar, Kapitalist memleketlerde yalnız hileye kaçan iş adamının gerçek başarı sağlıyabileceğini, Komünist idarede dürüstlüğün mükâfat-

landırılacağını sanırdım. Halbuki şimdi, dürüst iş adamının Kapitalist idarede belki az kanacağını, yani oradaki kaybının nihayet para olacağını anladım. Buna karşı dürüst Çinli bir iş adamının Komünist idarede kazanmak şöyle dursun, sadece yaşayabilmesine bile imkân olmadığına şahit olmuştum.

Buna rağmen, en haklı bir iki dâvada, hem iş adamına yardım, hem de "terbiyeci"leri tatmin ettim. Beni "Model Millî Kapitalist" ilân ederek Hususi Bölge Halk Mahkemesi Başkan Yardımcısı tâyin etmişlerdi. Bu mahkeme, suçunu itiraf etmiş bulunan dördüncü dereceden suçlu iş adamlarının dâvasına bakardı. Hakimler hey'eti 15 kişi idi. Bunların çoğu, bu kampanyanın tanınmış "terbiyecileri" idi. Ben mahkeme toplantılarına katılmazdım. Yalnız Hâkimler Heyeti Başkanı vazifesini gören Parti Sekreterinin hükümleri okuduğu toplantıda bulunur, diğer üyeler gibi tetkik etmeden bu hükümleri imzalardım.

Birgün özelliği olan bir dâva ile karşılaştım. Usulen her hükümde mahkûma temyiz takkı tanınır, fakat hiç kimse "Halk Mahkemesi"ne itiraz etmeye cesaret edemezdi. Bir bisiklet tamircisi 18.000 liraya mahkûm edilmişti. Bu para, o adamın bu işten o ana kadar kazandığının toplamından daha çoktu. İşte bu bisikletçi bu hükme itiraz ediyordu. O gün Mahkeme Başkanı vazifesini gören Parti Sekreteri yoktu. Yerine bakan yardımcısı, Sendika Başkanı, tahsili ve kavrayışı kıt bir adamdı.

Hâkimler Heyeti, bu bisikletçinin "Beş Kötülüğe Karşı Mücadele" kampanyasından ders almadığı neticesine vararak para cezasının iki mişline çıkarılmasına ve ayrıca bir sene "İş Reformu"nda çalıştırılmasına karar verdi.

Ben Parti Siyasetini yakından izlediğim için muhalefet ettim. Hükümde kesin olarak yer almış bulunan itiraz

hakkını kullanan adamın cezasını daha da artırırsak hiç kimsenin itiraza cesaret edemiyeceğini anlatarak sözlerimi şöyle bitirdim:

— Halk Mahkemesinin verdiği binlerce hüküm arasında bir veya iki tanesinde hataya düşmediğini kim iddia edebilir? Eğer biz bu bisikletçinin itirazını dikkate almazsak, işte o zaman hataya düşebiliriz.

Ben tabiî, Mahkemesince verilen hükümlerde adaletle ilgi aramak gibi gülünç bir çabanın içinde değildim. Halk Mahkemesini, "adaletli olmak" gayreti içinde imiş gibi gösterecek olan bu sözlerimin, Parti siyasetine uygun olduğunu ve bu sebeple Parti Sekreteri tarafından beğenileceğini tahmin ediyordum. Mahkeme heyetinin diğer üyeleri beni, "vicdansız iş adamlarının koruyucusu" olarak damgaladı ve azarladı. Neticede hüküm, 1'e karşı 13'le bisikletçinin cezasını artırma şeklinde çıktı. Ertesi sabah Parti Sekreteri, beni haklı görerek dâvayı bozduğunu bana telefonla söyledi. İçimden güldüm, diğer taraftan parti siyasetini doğru tefsir edişim, bana, Yeni Çin'de halâ yaşayabilme imkânımın mevcut olduğu ümidini verdi ve sevindim.

V. İŞÇİLER ARASINDA REFORM

TAVUK HIRSIZI, ŞİMDİ,
TOPLUMUN TEMEL DİREĞİ OLMAK İDDİASINDA:
TAM ÜÇ GÜNDÜR HİÇBİR TAVUK ÇALMAMIŞ!

— ÇİN ATASÖZÜ —

Muazzam Bir Cenaze Töreni - İşçiler Arasında Demokratik Reform - Reformlardan Sonra Fabrika İdaresi - Refah Yılı - Sosyalizm Hazırlıkları - Babamla Son Mektuplaşmam

MUAZZAM BİR CENAZE TÖRENİ

Chan ailesinin reisi, 1952 Temmuz'unda öldü. J.P.'ye, cenaze törenini hükümetin hazırlayacağını söylediler. Töreni hazırlayacak komitenin başına Kiangsu valisini tâyin ettiler ve masraf için 100.000 lira ayırdılar. Şanghay'dan Wusih'e hususi trenler kaldırıldı. Tören alayının boyu birbuçuk kilometreyi buluyordu. Mahallî Parti Sekreteri ile İşçi Sendikaları Başkanı da törene katılmıştı. Halbuki ihtiyarın ölümüne sebep, bunların yaptırmış olduğu "aydınlatıcı eğitim" idi. Cenaze alayını hüzünlü bir manzara vermek için meslekten yetişme "ağlayıcılar" kiralanmıştı. Tören'in son bulduğu'

Halk Konferans Salonunda, yüksek memurlar, ölen adamı öven uzun, tumturaklı nutuklar söylediler. Memleketin her tarafında basın, Chan ailesinin ölen reisini övmek için sayfalar ayırdı. Kendisi resmen: "Bütün hayatı boyunca Çin'de emperyalizmle, derebeyliği ile bürokratik kapitalizmle savaşmış olan vatansever kapitalistlerin modeli" olarak ilân edildi.

Daha üç ay önce, Rejim'in düşmanlığı yüzünden açlığa mahkûm edilmiş bulunan bu meşhur Kapitalist için "resmî şefkat" damarlarının birden kabarması karşısında hepimiz hayret ediyorduk. Bu debdebeli cenaze töreni ve basında çıkan övme yazıları; Rejim'in hususi teşebbüse ve iş adamlarına karşı tutumundaki değişikliğin bir işareti idi.

Bu değişikliğin esas sebebini anlamak zor değildi. Beş Kötülüğe Karşı Mücadele Kampanyasında yapılan aşırı baskı ve tedhiş iş adamlarını deşhet içinde bırakmış, hata yapmak korkusundan hiçbir iş yapamaz hale getirmişti. Ticaret ve sanayî felce uğramış, istihsal tehlikeli şekilde düşmüştü. Koministler henüz, hususi teşebbüsün elindeki tesislere el koyup işletebilecek eleman yetiştirememişlerdi. Bu sebeple kapitalislere halâ ihtiyaç vadı ve Rejim iş âleminde sarsılmış bulunan itimadı yeniden kurmaya çalışıyordu. İş adamları genel toplantılara davet ediliyor, orada geçmişte Rejim'e yaptıkları yadım, yüksek memurlar tarafından övülüyor, gelecekte de aynı gayreti göstermeleri için teşvik ediliyordu. Vergi yükünü azaltmışlardı. Asıl önemlisi; Beş Kötülüğe Karşı Mücadele Kampanyasında verilen para cezaları "yeniden kontrol" edilmiş ve esaslı şekilde indirilmişti. Mesela Chan tesislerinin para cezası yarıya indirilmiş ve 20 sene takside bağlanmıştı. Bu para cezası dolayısiyle iflâs durumuna düşen firmalara düşük faizli hükûmet kredisi açılmıştı. Bazı iktisadî Devlet Teşekküllerinin faaliyeti tahdit edilerek işin yönü tekrar hususi teşebbüse

çevrilmişti. Yeni düzenlenen Beş Yıllık Plânı gerçekleştirmek için, hükümetin yakın gelecekte büyük ölçüde mamul madde alacağı sanayîcilere anlatıldı.

İhtihsali artırabilmek için işçiler arasında disiplinin yeniden kurulması lâzımdı.

İŞÇİLER ARASINDA DEMOKRATİK REFORM

Beş Kötülüğe Karşı Mücadele Kampanyasında, iş adamlarının itibar ve haysiyeti okadar kırılmıştıki, fabrikada işçiler üzerinde hiçbir otoriteleri kalmamıştı. Bundan başka kampanya sırasında Kapitalistlere karşı işçilerin yardımını sağlamak için, onların kafasını devamlı şekilde "Yeni Rejim'de hâkim sınıf işçi sınıfıdır" düşüncesi yerleştirilmişti. Şimdi artık işçiler, ne idareye ne de Komünist Partisi'ne pek aldırış etmiyorlardı. Komünist Partisi bu durumu düzeltmek için 1952 sonlarında İşçi Sınıfı arasında Demokratik Reform Kampanyası açtı.

Bu kampanyanın resmen ifade edilen maksadı: "İşçiler arasında Ortaçağ sömürgeciliğinin kaldırılması yoluyla Demokratik Reform'un gerçekleştirilmesi" diye ilân ediliyordu. Gayedeki mânasızlıktan şüphe etmekle beraber, kampanyanın faydalı olacağına inanıyordum. Eğer Yeni Rejim'de işçiler hâkim olacaksa bunların kendi vazife ve salâhiyetlerini öğrenmeleri şart idi. Komünistler Beş Kötülüğe Karşı Mücadele Kampanyası devrinde işçilerden faydalanmak için onlara hudutsuz bir serbestlik vermişlerdi. Bu hudutsuz serbestliğin artık devam edemiyeceğini işçilere anlatmak lâzımdı. Bundan başka Rejim'in gerçekten "işçilerin bilgisini arttırmak, siyasî ve sosyal seviyesini yükseltmek" istediğine de inanıyordum.

İşçilerin bilgisini arttırmak için her sanayî tesisine hususi şekilde yetiştirilmiş Kadro'lar geldi. İşçilere yaptırılan

"eğitim toplantıları"na biz idareciler de "davet" ediliyorduk. Kampanyanın ilk safhasına, "Çekilen Izdırapların Açıklanması" adı verilmişti. Bu safhada her işçi Eski Rejim'de gördüğü kötü muamelelerin, çektiği ızdırapların tafsilâtını anlatıyordu. Kadro'lar bilhassa enteresan tafsilât veren işçilere, bu hikâyeleri anlatmak sanatını öğreterek onların bilgisini arttırıyorlar ve böyle hikâyeler üzerinde hayli yayın yapıyorlardı.

Bundan sonra gelen "Zehirli Köklerin Sökülmesi" safhası da idarecilere açıktı. Bu safhada: "Komünist zaferinden önce işçilerin neden bu kadar fazla ızdırap çektiği" noktası üzerinde önemle duruluyordu. Bu konuşmaları dinlerken tahrikçilerin baskı taktiklerini görünce şüphelenmeye başladım. Milliyetçilere karşı uyandırılan düşmanlık, "işçileri yeni standartlara yükseltme ve onlara yeni selâhiyetlerini, sorumluluklarını öğretme" gayretinin ötesinde idi. Nihayet bir toplantıda, işçiler, çektikleri ızdırabın kaynağının "gerici Milliyetçi Rejim" olduğuna "oybirliği ile karar" verdiler. Ozaman huzursuzluk duymaya başladım, kampanyanın bitmediği anlaşılıyordu.

Gerçekte Kampanya yeni başlıyordu. Kampanyanın üçüncü safhasına ben davet edilmedim, fakat bu safhada ne olup bittiğini tabiî öğreniyordum. Toplantılar, bilinen şiddetli "Mücadele Toplantıları"na dönmüştü. Bütün işçileri, Eski Rejim'de sendikada çalışmış bulunan liderlerin üstüne merhametsizce saldırttılar ve bu liderleri "itiraf"a zorladılar. Sonra, "kitlenin isteğine uyarak" tutukladıkları bu liderleri birkaç gün içinde ortadan yok ettiler. Yalnız bizim fabrikalarda çalışan 1500 işçi arasından 53 lider, "İş Reformu"na gönderildi, yani mecburi iş kamplarında ölüme terk edildi.

Bu liderler, Eski Rejim Devrinde yapılan işçi hareketlerinin belkemiğini teşkil ediyorlardı. İşçileri organize ederek grevleri idare eden, işçi haklarının elde edilmesi için gerek-

li bütün mücadeleleri yöneten bu liderler olmuştu. O devirde "Komünist Cephe Teşkilâtı", yani, perde arkasında çalışan Komünistlerin demokratik isimler altında kurduğu dernekler, bu liderleri daima daha fazlasını istemeye, daima daha şiddetli hareketlere teşvik ederlerdi. Tabiî ozaman Komünistlerin güttüğü gaye, Milliyetçi Rejim'i biran önce yıkmak için mümkün olan her türlü huzursuzluğu çıkarmaktı. Bu liderlerin bir kısmı Milliyetçi Rejim tarafında tanınmıştı. Bunları Komünistler, İhtilâl Aleyhtarını Ezme Kampanyası'nda iş başından zaten uzaklaştırmışlardı. Şimdi de bu liderlerin bir kısmını Milliyetçilerle yapmış olduğu bu işbirliği bahane edilerek tekmil işçi liderleri yok ediliyordu. Komünistlere göre, Yeni Rejim'in adı "İşçi Diktatörlüğü", yani bu rejim'de hâkim sınıf işçi sınıfı olduğuna ve bütün haklar işçi elinde bulunduğuna göre Komünist devrinde işçi haklarının korunması gibi bir konu mevcut olamazdı! Hülâsa İşçi Liderleri'nin İşçi Sendikalarında bir rolü kalmamıştı. Fakat Komünistler ilk zamanlarda işçilerin yüzüne güldüğü için bu liderler Komünistlerle tam bir işbirliği yapıyorlardı. Hattâ bunların bir çoğu Kötülüğe Karşı Mücadele Kampanyası'nda "kaplan terbiyecisi" olmuşlardı. Bu liderlerin gerçek suçları, işçi sınıfı üzerindeki tesir ve nüfuzlarının halâ devam etmiş olmasıydı. Böylece Komünistler, işçilerin gerçek menfaatlarını savunmuş olan bir grubu ortadan kaldırmak için bunların üstüne yine işçileri saldırtmışlardı. Komünistler, memlekette mevcut sanayî şirketlerinin hepsinde aynı usulü tatbik etmişler ve neticede işçi sınıfını tamamiyle hükümleri altına almalarına engel olabilecek en büyük kuvveti, yani işçi liderlerini ortadan kaldırmışlardı.

İşçiler arasında bu liderlerden başka, dürüstlüğü ve ağırbaşlılığı ile arkadaşlarının sevgi ve saygısını kazanmış cesur diğer bazı kimseler de vardı. Bunlardan bazıları, Kadroların, hâkim sınıf sayılan işçilere karşı küstahca dav-

ranmalarına engel oluyorlardı. Tabî bütün işçilerin hayranlığını kazanan bu gibi kimseler de Komünistlerin işçi sınıfı üzerinde kurmakta oldukları mutlak hâkimiyet için can sıkıcı bir engel oluyordu. Diğer taraftan bu adamlar Eski Rejim'e son derece bağlı halis Komünist idiler. Bu sebeple bunları temizlemek için Demokratik Reform Kampanyasında bile bir bahane bulunamıyordu.

Böyle kimseleri temizlemek için Komünistler "Şeref Listesi" adıyla yeni bir muamele icad ettiler. Fabrikamızın dergisinde zaman zaman yayınlanan bu "Şeref Listeleri"ndeki isimler Parti Sekreteri tarafından böyle cesur işçiler arasından seçilirdi. Bu şekilde şeref kazananlar için muazzam vedâ törenleri tertiplenir, törenlerde bu "Şerefli İşçiler"in kahramanlıkları ateşli nutuklarla övülür, sonra bunlar uzak, ıssız bölgelere gönderilir ve orada İş Reformu'nun getirdiği tedrici ölüme terk edilirdi. Benim çalıştığım fabrikalarda bu Kampanya süresinde işçilerimizin en iyilerinden yüz kadarı bu şekilde "Şeref kazananlar" arasına girmişti. Komünizme, kafasıyla, kalbiyle bağlanmış olan bu dürüst ve cesur işçi liderlerinin tek suçu: "Komünist idarede işçi sınıfının hâkim olduğu" masalına inanmış olmaları idi. Hülâsa Demokratik Reform Kampanyasının baskı ve tedhişi bütün işçileri ezmişti. Şimdi artık işçilerin durumu bizimkinden iyi değildi ve korkuları bizimki kadar büyüktü, yalnız sayılarının çokluğu bakımından biz Kapitalistlere göre ne olsa daha kuvvetli durumda idiler.

İşçiler kendiliklerinden, yavaş yavaş Pasif Mukavemet'i öğrendiler. Hiçbir kimse onlara bu yolda, bir telkinde bulunmamıştı. Pasif Mukavemet, en fazla işlerin yavaşlatılması şeklinde kendini gösteriyordu. İşçiler, Komünistlerin istediği gayreti gösteriyormuş gibi davranıyorlar, fakat işin hızını ve kalitesini düşürüyorlardı.

Bu mukavemet, en fazla, iş başında bulunmamak şeklinde kendini gösteriyordu. İş Kanunlarına göre, hastalık

dolayısiyle iş başında bulunmayanlardan gayet küçük bir para cezası kesilirdi. "Hastalar"ın çoğu doktorların teşhis edemediği hastalıkların ârâzını, alâmetlerini gösteriyor, doktorlar da bu durum karşısında genellikle birkaç günlük istirahat veriyordu. Komünistler, kabahatı doktorlarda buluyorlardı. Doktorlar iki ateş arasında kalmışlardı. Çünkü izin vermediği işçi gerçekten hasta olduğu ve bu yüzden işbaşında bir kazaya uğradığı veya sebep olduğu takdirde yine doktor sorumlu tutuluyordu. Bu sebepten doktorlar şüpheli hallerde istiharatı veriyordu. Birçok fabrikada işbaşında bulunmuyanların nisbeti %20'ye kadar yükselmiş, bizim fabrikalarda ortalama %16'yı bulmuştu.

Bu durumdan rahatsızlık hisseden Komünistler, çok geçmeden işbaşında bulunmayanlar için karşı tedbir olarak İşçi Sendikaları Sağlık Komitesi'ne "Teselli Heyetleri"-ni kurdurmuşlardı. Bizim fabrikanın Teselli Heyeti beş kişi idi. Bunların vazifesi, her hasta işçiyi evinde ziyaret ederek sahiden hasta olup olmadığını kontrol etmekti. Bu heyetin faaliyete geçmesi üzerine izinli hastalar birden % 6'ya düştü; fakat birkaç hafta içinde yine % 16 ya çıktı. Bir gün bu Teselli Heyeti üyelerinden birisi yazıhaneme geldi, kederli bir tavırla bana dert yandı:

— İşçi yoldaşların bu kadar hileye kaçmaları inanılır şey değil! Şimdi hastalık dolayısiyle istirahat alanlar, Teselli Heyetinin gelişini gözetlemek üzere karılarını veya çocuklarını gözcü olarak bekletiyorlar. Böylece ne zaman gitsek hastayı ızdıraptan kıvranıyor buluyoruz!

Komünistlerin işçilere saldırması, onları muhalefete ve pasif mukavemete sevkettl; fakat işçilerin nisbeten imtiyazlı olan eski seviyeye çıkmalarına hiçbir zaman müsaade edilmedi. Sonra, işçilerin itibarının düşürülmesi Kapitalistlerin itibarının yükselmesine sebep olmadı. Beş Kötülüğe Karşı Mücadele Kampanyası sırasında Kapitalistler okadar

ezilmişlerdi ki artık onlar, bir seviye veya itibar düşünecek durumda değillerdi, sadece canlarını kurtarmayı düşünüyorlardı. Hülâsa bundan sonra hususi teşebbüste söz sadece doğrudan doğruya Komünist Partisine bağlı olan kimselerdi. Bu durumda işçilerle biz idareciler, karşılıklı sempati ve anlayış içinde, sessizce biribirimize yaklaştık. Böyle bir netice ozamana kadar hayal bile edilemezdi.

Komünistlerin işçilere saldırısı, benim gözümü tamamiyle açtı ve ben, nihayet Komünizmin gerçek yapısını görebildim. O zamana kadar, Komünistlerin vahşiliği beni dehşete düşürmüştü. Hiçbir zaman dürüst olmayan hilekâr ve sahtekâr hareketlerine karşı isyan hissi duymuştum. Fakat halâ, Komünistlerin, yalnız işçilerin hâkim olacağı ve yalnız işçilerin faydalanacağı bir Yeni Rejim kuracaklarına inanıyordum. Komünistlerin engelleri ortadan kaldırmak için kullandıkları usulleri beğenmiyebilirdim; bana bu rejimde bir mevkî tanımamış olmaları karşısında hayal kırıklığına uğramış olabilirdim; fakat, Rejim'in ilân edilen gayelerine karşı hiçbir gerçek muhalefetim olamazdı. Lâkin, toplumda yalnız işçi sınıfını hâkim kılmak iddiasıyla diğer bütün sınıfları ezen Komünistler, şimdi işçi sınıfına da saldırınca halka hizmet etmediklerini; aksine halkı kendilerine hizmet ettirmeye kararlı ve kasıtlı olduklarını; maksatlarının sadece iktidarı ele geçirmek ve sonuna kadar iktidarda kalmak olduğunu ispat etmişlerdi.

Komünist Kampanyalarının ilân edilen gayeleri ile gerçek maksatları arasındaki farklar, şimdi tamamiyle aydınlanmıştı. Tarım Reformu'nu nekadar içten tasvip ettiğimi, sonra köylülerin Reform sonunda eskisinden daha kötü bir duruma düştüklerini öğrenince nasıl şaşkına döndüğümü hatırlıyorum. Halbuki Tarım Reformu'ndan Komünistlerin güttüğü maksat, toprak sahiplerinin köylüler üzerindeki nüfuzunu kırmak ve köylülerin doğrudan doğruya Devletin, daha doğrusu Komünist Partisini idare eden ufak

bir zümrenin hükmü altına koymak idi. Fakat bu gerçeği ancak şimdi anlıyabilmiştim.

İhtilâl Aleyhtarlarına Karşı Mücadele Kampanyasında, eski Milliyetçilerden kalma grupların yok edilmesi; bunların birleşerek siyasî bir muhalefet vücuda getirmelerini önlemek içindi. Düşünme Reformu, "Aydınlar arasındaki gerici düşünceleri düzeltmek" için değil; aydınların kendisini tahrip etmek için yapılmıştı. Maksat yine, Komünist Rejimin içyüzünü en iyi görebilecek olan aydın zümresinin muhalefete geçmesini önlemekti. Üç Kötülüğe Karşı Mücadele'de, niyet Hükümet dairelerinden rüşveti kaldırmak değildi. Esas hedef, Eski Rejim'de hizmet etmiş olması dolayısiyle iki rejim arasındaki farkı anlıyabilecek memur sınıfını yok etmekti. Yine, Beş Kötülüğe Karşı Mücadele'de güdülen maksat, Kapitalistlerin günahlarının temizlenmesi değil, yapısı itibariyle Komünistlerin muhalifi olan Kapitalist sınıfın tahrip edilmesi idi.

Ve nihayet Demokratik Reform'un gayesi, işçilerin bilgisini ve siyasi seviyesini arttırmak değil; onları Komünist Partisinin uşağı haline getirmekti.

Hülâsa, halk arasında Komünistlerin gerçek niyetini anlamıyan hiçbir zümre kalmamıştı. Kapitalist, aydın, köylü veya işçi olarak hepimiz, kendimizin Rejim'e hizmet eden birer alet olarak kullanılacağımızı, faydamız ve lüzumumuz kalmayınca da temizleneceğimizi biliyorduk. Fakat her zümre, teker teker zincire vurulmuş, birleşik kurtulma imkânı hemen hemen hiç kalmamış, gibi görünüyordu.

Bu Kampanyaların, her birisinin gayet dikkatle plânlanmış ve son derece verimli bir şekilde yürütülerek, güdülen gerçek maksadı elde ettiğini ancak şimdi anlıyabilmiştim Rejim, halk arasında tesiri olan her grubu merhametsizce ezmişti. Evvelce, bana, ufak bir zümrenin, 650 mil-

yonluk bir halk kitlesini arzusu hilâfına, mutlak hâkimiyeti altına alması imkânsız gibi görünüyordu. Şimdi bu işin hem mümkün olduğunu, hem de güç olmadığını anlamıştım. Burada kullanılan hile, halkın, huzur ve emniyet isteğini, haysiyetine riayet edilmesi arzusunu sömürmek ve bunları halkın aleyhinde kullanmaktı. Komünistler halkın huzur ve emniyet isteğini, haysiyetine riayet edilmesi arzusunu sömürmek ve bunları halkın aleyhinde kullanmaktı. Komünistler halkın bu istek ve arzularını yerine getireceklerini söylediler, fakat bütün yaptıkları, vahşi tedhiş usulleriyle, halk adına halka boyun eğdirmek oldu.

Ben en nihayet, Rejim hakkında tam bir hayal kırıklığına uğramış, fakat işin garibi, Rejim'i şimdi iyice anlamış ve onunla çatışmadan yaşıyabilmeyi daha iyi öğrenmiştim.

REFORMLARDAN SONRA FABRİKA İDARESİ

Reformlardan sonra fabrika idaresinin havası tamamiyle değişti. Beş Kötülüğe Karşı Mücadele Kampanyasından sonra, işçilerin benim gibi hırsızlıktan mahkûm bir Kapitalist"i sayması beklenemezdi. Diğer taraftan Demokratik Reform'dan sonra işçilerin de bir sınıf üstünlüğü hevesine kapılmalarına imkân kalmamıştı. Bilhassa, Rejim şimdi Kapitalistleri biraz destekliyor ve teşvik ediyordu. Hülâsa hepimiz, işçiler, memurlar ve ben, karşılıklı oynayacağımız rolleri iyice öğrenmiş, aynı zamanda, fabrika idaresinde selâhiyetin ve otoritenin sadece Parti Sekreterinde olduğunu anlamıştık.

Bununla barebar benim müphem bazı selâhiyetlerim vardı. Yeni çıkarılan "Hususi Teşebbüs için Geçici Tüzük", Kapitalistlere; kendi şirketlerinin "genel idaresi"ni, malî işlerini ve -İşçi Sendikalarının tasdik etmesi şartiyle- memurlarını kontrol etme selâhiyetini vermişti.

Benim durumum değişmemiş gibi görünüyordu: Yine sanki her karar benden çıkıyormuş hissini vermek için Parti Sekreteri ile karşılıklı rol yapıyorduk. Parti Sekreteri, meselâ İşçi Sendikalarının bir isteğinin kabulünü istiyorsa gülümsiyerek "Oo... karar senin. Fakat münasip gibi görünüyor!" der. Yok eğer bu isteğin reddini istiyorsa bu defa gülümsemez ve şöyle cevap verirdi: "Benim bir diyeceğim yok, karar senin!" Yalnız bu defa -nekadar önemsiz olursa olsun- her kararın mutlaka Parti Sekreterinden çıkması lüzumunu bana anlattılar. Hülâsa benden beklenen şey düşünür görünmek, fakat gerçekten sadece itaat etmekti.

Birşeyler daha öğrenmiştim: Komünist Partisi her zaman "yanılmaz ve hata etmez" gibi görünmeli ve gösterilmeli idi. Fabrikanın her türlü başarısı, Parti Sekreterine bile değil, Partinin kendisine mal edilecekti. Bu sebeple fabrikada, Parti, Gençler Birliği veya işçiler tarafından yapılan bir hatanın mesuliyetini, suçunu ben kendi üzerime alacaktım; benden beklenen şey bu idi.

Bunu bir misal ile anlatayım: İşçi Sendikası Sağlık Komitesi'nin isteğine uyarak bir hemşirenin işe alınması için Parti Sekreteri bana "talimat" vermişti. Tabiî ben, işe alınması Parti Sekreteri tarafından uygu görülen hemşireyi, yine Parti Sekreterinin isteğine göre üç aylık bir tecrübe devresi için tâyin ettim. İşini tatmin edici şekilde yapan bu hemşire fabrikanın evli bir doktoru ile münasebette bulunmaya başlamıştı. Gençler Birliği üyesi bulunan hemşirenin bu ahlâksızca hareketi, Komünist Partisinin yüceliğini, sâfiyetini kirletecek mahiyette görüldü. Bu sebeple, Parti, İşçi Sendikası ve Gençler Birliği üyeleri, hemşireyi bu kötü davranıştan vazgeçirmeye çalıştılar. Bu yoldan bir netice alamayan bu üç teşkilâtın başkanı beni hususi şekilde ziyaret ederek, bana, hemşirenin böyle bir davranışına fabrika idaresinin müsamaha etmesinin doğru

olmadığını anlattılar ve otoritemi kullanarak bu hemşireyi işten çıkarmamı tavsiye ettiler. Onlar gider gitmez, hemşireyi çağırdım; çalışmasının idarece tatmin edici görülmediği için fabrikadaki işine son verildiğini kendisine söyledim. Ve meseleye kapanmış gözü ile baktım.

Halbuki ertesi günü, aynı grup beni tekrar ziyarete geldiler. Fakat bu seferki ziyaretleri resmî idi ve yanlarında hemşire de vardı. Hepsi gayet ciddî duruyordu. Önce İşçi Sendikaları Başkanı konuştu:

— Müdür Bey, vazifesini tam manasiyle yapan bu yoldaş hemşireyi işinden haksız yere çıkarmış bulunuyorsunuz. İşçi sınıfı menfaatlerini korumakla görevli birisi olarak, durumu düzeltmenizi size ihtar ediyorum!

Hayretten donakaldım.

Parti Sekreteri de görüşünü şöyle açıklamıştı:

— Müdür Bey, eski gerici devir geçti! Bugün Komünist Partisinin ve işçi sınıfının liderliği altında yaşıyoruz. Artık siz Kapitalistler, işçi sınıfına eskisi gibi muamele edemezsiniz!

Aklım karışmıştı, fakat çok geçmeden kendimi toparladım, işçi sınıfına gösterdikleri ilgiye teşekkür ettim, meseleyi tekrar inceleyerek kararımı ertesi günü bildireceğimi vaad ettim. Hemşire hakkındaki resmî görüş 24 saat içinde değişmişti! Bunun sebebini hemen öğrenemedim, fakat yapılacak şeyi biliyordum. Ertesi günü heyet tekrar geldiği zaman onlara şöyle söyledim:

— Hemşirenin çalışmasını, kayıtlardan kendim tetkik ettim ve tatmin edici buldum. Bu sebeple kararımı değiştiriyor ve kendisini resmen tekrar işe alıyorum. Bir yanlışlığı doğrultmam için zamanında yaptığınız tavsiyeye teşekkür ederim. İşçi sınıfına hizmet hususunda...

Parti Sekreteri şu cevabı verdi:

... Müdür Bey, sen bu işte acele ile akılsızca hareket ettin, fakat hatânı vaktinde anladın ve tashih ettin. Bu, iyi bir işaret!

Böylece hemşire tekrar işe alındı ve doktorla olan münasebetine devam etti. Hemşirenin, Komünist Partisi yüksek kademesinde bir akrabası bulunduğunu, sonradan, yaşlı bir memurdan öğrendim. Hemşire işinden çıkarılınca sıra ile Gençler Birliğine, İşçi Sendikasına ve Parti Sekreterliğine tekrar işe alınması için müracaat etmiş. Her taraftan red cevabı alınca akrabasına gitmek zorunda kalmış. Yüksek mevkîdeki Komünist akraba Parti Sekreterine, hemşirenin tekrar işe alınması için emir vermiş. Hülâsa ben, parti içindeki bu akraba kayırma gayretini örtmek için paravana olarak kullanılmıştım.

Böyle hizmetlerde bulunmakla, Parti Sekreterinin tasvibini hattâ işbirliğini elde ediyordum. Halbuki fabrikadaki Parti Sekreteri ile benim aramda dostca bir münasebet kurulması ihtimalini önlemek için Parti kendi adamını sık sık değiştirirdi. Fakat bu adamların hepsi birbirine benziyordu ve benim her birisi ile olan meselelerim aynı idi. Onlara karşı bir düşmanlık beslemiyordum. Sözde benim mevkîim onlardan yüksekti, gerçekte onlar benim çok üstümde idi. Fakat onlar da, benim gibi, âmirlerinin gözünden düşmek korkusu içinde yaşıyorlardı. Bunların işliyeceği her hata Parti'nin kredisini düşüreceği için âmirleri tarafından af edilmezdi. Meselâ hemşire işinde, ben bilerek veya bilmiyerek gerçek durumu açıklasaydım, Parti Sekreteri başka bir yere kaldırılırdı. Fakat az sonra bana da, bir suç yakıştırılır, ben de tutuklanırdım. Böyle şeyler, bir çok tanıdığın başına geldiği için işin sonunda ne olacağını kestirebiliyordum.

Aksine, Parti Sekreterinin yaptığı hatayı kendi üstüme almakla, onu ve dolayısiyle Parti'yi korumuş olduğum için,

Parti Sekreteri hiç olmazsa kendi hatası yüzünden benim ceza görmemi istemiyebilirdi. Bunu canı-gönülden yapıyordum, çünkü yaşayabilmem böyle davranmama bağlı idi. Fakat bir defasında, yanlış hesaplayıp onların istemediği bir karara vardığım takdirde başıma geleceği düşünüyor ve devamlı bir korku içinde yaşıyordum.

Diğer taraftan, mütemadiyen alçalarak yaşadığımı görmenin tesiri; korkunun tesirinden de beterdi. Yaptığım açık namussuzluk, beni kendimden iğrendiriyordu. Katlandığım zilletin tarifi güçtü. Diğer Millî Kapitalistler de yaradılışlarına göre, durumu kabulleniyorlar ve derin bir hissizlik şeklinde kendini gösteren ümitsizliğin ızdırabını çekiyorlardı.

REFAH YILI

Komünistlerin bütün cesaret vermelerine ve teşviklelerine rağmen felce uğramış bir gövde gibi uyuşmuş bulunan iş âlemi bir türlü harekete geçemiyor, ticaret ve sanayî bir türlü canlanamıyordu. Bu sebeple Komünistler daha taviz vermek mecburiyetini duymuşlardı. 1953 yılı başlarında, birçok tahditler birden kaldırıldı. Halkın moralini yükseltmek için daha serbest bir sosyal hayata müsaade edileceği anlaşılıyordu. Bu tedbirler, neticesinde 1953 yılı, halk arasında sonraları "Refah Yılı" adını aldı ve daima hasretle anıldı.

Refah Yılı'ndan bilhassa küçük iş adamları faydalanmıştı. Birçokları hayatlarında görüp görecekleri refahı o yıl tatmışlardı. Makinist ve demirci gibi küçük sanat erbabı faaliyetlerini genişleterek ufak birer fabrika sahibi oldu. Bizim fabrikada çalışan makinistlerin bir kısmı bile ikinci müteahhit veya taşaron sıfatiyle hükûmetten götürü iş alarak gece evlerinde çalışıyordu. O zaman: "Gündüz Sosya-

lizm, gece Kapitalizm! sözü, herkesin dilinin persengi olmuştu.

Gece hayatı bile, eski parlaklığının, soluk da olsa, bir hayalini canlandırıyordu. Kapanmış bulunan birkaç gece kulübü devamlı dolup taşıyordu. Çoktanberi çalışmaları yasak edilen sıra dansözlerine izin verilmiş ve genel kadınların gizli çalışmasına göz yumulmuştu. O zamana kadar fabrikada çalışıp kasvetli bir hayat süren kızlar da yeni parlıyan bu zevk ve eğlence havasına kapılmış gibi idiler. İşçi Sendikası Başkanı, 15 çift yüksek ökçeli ayakkabısı ve birçok gece elbisesi bulunan bir kızı işten çıkarmamı söylediği zaman bu durumu daha açık görmüştüm.

Eski orta sınıf ile yeni zenginleşen küçük iş adamları, eğlenceye normal ölçülerin çok üstünde para sarfediyorlardı. Sanki ileride varlıklarının ellerinden alınacağını sezmiş gibi idiler. Zaten her sınıf halk varken sarfediyor, imkân bulmuşken eğleniyordu. Bu çılgınca eğlencede bir hayli sinirlilik ve biraz hüzün vardı.

Chan kardeşlerle ben de bu devrede biraz rahat ettik, kendimize geldik, fakat gittikçe göze batan durumumuz dolayısiyle şehirdeki hareretli gece hayatına hiçbir zaman karışmıyorduk. Dostlarımızla ve yüksek Komünist memurları ile köşkde eğleniyorduk. J.P., Komünist Partisi yüksek kademesi ile temaslarını devam ettirmeye çok dikkat ederdi. Pekin'e sık sık giderek toplantılarda bulunur ve en büyük liderlerle görüşürdü. Şanghay Belediye Başkan Yardımcısı Pan Han-yin, sık sık köşke akşam yemeğine ve briç partisine gelirdi.

Chan'ların köşkünde en debdebeli eğlenceyi, Çin Opera Partileri teşkil ederdi. Müzisyenler gelir, misafirlerle beraber en sevilen şarkılar söylenirdi. J. P., bir defasında Pekin'in meşhur yıldızı Mai Mee'yi akşam yemeğine davet et-

mişti. Ozaman yirmlüç yaşında olan yıldız, minyon yapılı, son derece canlı, neşeli, hoş sohbet ve nüktedan bir kadındı. Mai Mee, yaradılış itibariyle Li-li'nin tam zıddı idi. Bana opera dersi vermeye başlamıştı. Pekin'de genç bir kocası olmasaydı, Ll-li'yi unutmamış olmama rağmen Mai Mee'ye aşık olabilirdim.

Chan'ların beni evlendirmek istediği belli idi ve bir bebek kadar güzel olan Fan Su ile anlaşabileceğimi umuyorlardı. Güzel fakat zeki olmayan Fan Su, Li-li'den sonra yavan geliyordu. Bütün bunlardan başka, evlenmenin zamanı olmadığını düşünüyordum. O yıl, "Refah Yılı" olmasına rağmen, şüphe ve itimatsızlık havayı tamamiyle zehirlemişti. Ne Chan'lar ne de ben istikbalimizi emin görmüyorduk. Rejim'in başımıza ne gibi yeni felâketler getireceği düşüncesi bizi ürkütüyordu.

Fan Su üniversiteyi bitirdikten sonra hükûmet dairesinde bir işe girmişti. Bir gün Şanghay'ın Gizli Polis Teşkilâtı Başkanı tarafından görülen Fan Su, ertesi günü onun sekreterliğine tâyin edildiğini öğrenmişti. Mao Tse-tung dahil, en büyük Komünist liderlerin, Burjuva sınıfına olan düşmanlıklarına rağmen, bu sınıfa mensup kızlara karşı zayıf bir tarafları vardı. Bu kadar büyük bir memurun kendisine önem verişi tabiî Fan Su'nun hoşuna gidiyor, gururunu okşuyordu. Bir akşam Komünist Polisinin kullandığı usuller hakkında Fan Su'nun verdiği tafsilât bizi dehşet içinde bırakmıştı: Komünistlerce, önemli sayılan herkes için muazzam dosyalar tutulduğunu; her dosyanın içinde mevcut -gerçek veya uydurma- delillerin o kimseyi istendiği anda tutuklamaya ve yok etmeye kâfi geleceğini anlatırken korkudan büyüyen masum gözlerle bize bakıyordu. Fan Su'nun ağzını sıkı tutmayı akıl edemiyeceğini düşününce korkumuz büsbütün arttı. Böyle konuşmalar onun başını yakabileceği gibi bizi de felâkete sürükleyebi-

lirdi. J. P. onu hemen o gece susturmaya çalışmıştı. O geceden sonra hepimiz Fan Su ile karşılaşmaktan sakınmaya başladık.

Buna rağmen Fan Su'nun başka bir boşboğazlığı sonunda. Li-li'nin kocasının başına gelen felâketi öğrendim. Küçük bir fabrika sahibi ile evlenmiş bulunan Li-li'nin, ozamana kadar rahat bir hayat yaşadığını sanıyordum. Fakat polis, fabrikanın asıl sahibinin eski bir Milliyetçi olduğunu ve Milliyetçi Çin hükûmetinin başkenti olan Taiwan'a kaçtığını öğrenmiş, Bunun üzerine polis tarafından tutuklanan Li-li'nin kocası, "Düşman malı saklamak" tan suçlu ve "gerici grupla gizli münasebetlerde bulunmak"tan sanık olarak mahkeme edilmiş ve sonunda İş Reformu'na gönderilmişti Li-li'nin de "gerici grupla gizli münasebetlerde bulunmak"tan sanık olarak devamlı baskı altında tutulacağını ve sorguya çekileceğini biliyordum. Çok geçmeden polis, beni de sorguya çekti ve Li-li'nin evlenmesinden sonra da kendisi ile temas ettiğimi iddia etti. Halbuki ben 21 Nisan 1951 den yani ikibuçuk seneyi aşkın bir zamandan beri Li-li'yi görmemiştim. Nihayet J.P.'nin, doğru söylediğime onları inandırması üzerine yakamı bıraktılar. Onunla tesadüfen karşılaşmış olsaydım hele bu karşılaşmada selâmlaşıp birkaç kelime konuşmuş bulunsaydım, polisin dosyalarımızı yalanlarla doldurup her ikimizi mahvetmesi işten bile değildi. Li-li, sonuna kadar şüphe altında yaşamaktan kurtulamıyacaktı, çünkü kocasına yakıştırılan suç çok ağırdı. Sonraları ailesinin yanına döndüğünü ve bir "terzilik kooperatifi"nde hizmetçilik ettiğini haber aldım.

1953 yılının son aylarında, Li-li'nin neler çektiğini tahmin ediyor, fakat ona yapacağım en ufak bir yardım teşebbüsünün her ikimizi felâkete sürükliyeceğini de biliyordum. Zalim Rejim, bu faziletli ve cesur kadına insanca en ufak bir ilgi bile göstermemi engellemişti. Bu yüzden çektiğim

azap, bana o zamana kadar duyduğum bütün ızdıraplardan daha ağır gelmişti. İşte "Refah Yılı", Li-li'nin başına gelen facia ile son bulmuştu.

SOSYALİZM HAZIRLIKLARI

Aralık 1953 de, Komünitler, "Sosyalizme Geçiş Devresi için Genel Siyâset ve Genel Görev" adı altında yeni siyâsetlerini açıkladılar ve bu yeni siyâsetle Sosyalist bir cemiyetin temellerini kuracaklarını ilân ettiler. O zaman, bizi nasıl bir akibetin beklediğinden artık şüphemiz kalmadı. Resmî siyaset dilinde "sosyalizm" kelimesi ilk defa kullanılıyordu. Evvelce, Genel Program'da sosyalizm'in neden söz konusu yapılmadığı sorusuna verilen cevap daima: "Sosyalizmi tasarlamanın çok uzak olduğu" yolunda idi. O zamana kadar biz, sözde, Yeni Demokrasi'yi kuruyorduk. "Sosyalizme Geçiş Plânları"nın yapılabilmesi için bu Yeni Demokrasi'nin tamamlanması ve düzeltilmesi lâzımdı. Halbuki şimdi Mao, birden "Sosyalizmi, Ekim 1949 dan beri kurmakta olduğumuzu" ilân etmiş ve bu iddianın dört senedenberi, bu konuda söylenenlerin ve yazılanların tamamiyle aksi bulunuşu noktasına önem vermemişti. Şimdi bir taraftan, dört senedir bu yolda yapılan yayınlar piyasadan kaldırılıyor; diğer taraftan Komünist ileri gelenleri Genel Siyaset'i anlatan uzun konuşmalar yapıyordu.

Şimdi Genel Siyaset konusu üzerinde yapılan sonsuz toplantılara katılmanın verdiği ilâve yorgunluğa dayanmak meselesi vardı. Zaten Rejim'in başlangıcından beri, Komünistler bugün halkı gruplara; grupları da "kitle"lere veya organizasyonlara ayırmışlardı. Böylece Profesörler, Eğitim İşçileri Birliği'ne; öğrenciler kendi birliklerine; her köylü Köylüler Birliği'nin bir şubesine; ev kadınları da kendi birliklerine katılıyordu. Bu birliklerin her semtde ve her cad-

dede şubeleri vardı. Normal olarak herkes kendi organizasyonu toplantısına en az haftada bir defa katılmaya mecburdu. Fakat mücadele kampanyalarında toplantıların sayısı büyük ölçüde arttırılır ve süresi son haddine kadar uzatılırdı. Bu toplantılarda yapılan konuşmalara, sanki Rejim'in ogünkü siyaseti, oradaki münakaşalar sonunda kararlaştırılıyormuş gibi bir hava verilmesine son derece dikkat edilirdi.

Gerçekte o toplatılarda Komünistler, kendi kararlarına "halkın düşüncesi" süsünü verirler ve onu önceden söyletirlerdi. Bunun üzerine, güdülen siyasetin münakaşası başlar, sonra övülmesine sıra gelir ve nihayet "ittifakla desteklenmesi" kararı alınır. Bu toplantılarda hiç kimse kendi düşüncelerini söylemekten kaçınamazdı. Hattâ herkes kendi düşüncesinin ifadesini toplantıdaki Komünist memurlara beğendirinceye kadar tekrarlamak zorunda idi. Herkesin cevapları, davranışı ve durumu, devamlı şekilde incelenir ve gözetlenirdi. Toplantıda bulunan üyeler, kendisini Komünist memurlara beğendiremiyen bir üyeye hep birden saldırmak zorunda idiler. Çünkü saldırmayan üye sırası gelince Komünist memurların kendisini beğenmiyeceğini bilirdi.

Halbuki, aynı gruptaki üyelerin, normal olarak, biribirlerini en iyi anlıyacak ve en fazla koruyacak kimseler olması lâzım gelirdi.

Polis, her şahsın her hareketini, o kimsenin oturduğu mahallede ayrıca gözetlerdi. Çalıştığı yerde Komünist memurlar, onun, "gericileri ihbar etmek" gibi Rejim'e faydalı işler yapmasını sağlardı. Hülâsa Komünistler, kurdukları bu kontrol mekanizması sayesinde Cemiyet içindeki fertler arasındaki güven ve dayanışmayı parçalıyor, hattâ onları birbine düşman ediyordu. Neticede bu fertleri Devlet karşısında müdafaasız, aciz bir duruma düşürüyordu.

Fertlerin davranışı üzerindeki en sıkı kontrol, bu toplantılar yolu ile yapılırdı. Rejim'in insanı en fazla bunaltan tarafı bu toplantılardı. İnsan bu toplantılarda, haftanın birçok günlerinde bazan da hergün saatlerce sadece yalan dinliyor ve yalan söylemeye zorlanıyor; yalnız sahtekârlık ile ihanet görüyor ve sahtekâr olmaya, ihanet etmeye mecbur ediliyordu. Bu toplantıların ömür boyu süreceğini düşündükçe insan cidden çıldıracak gibi oluyordu. Bu toplantılarda yalnız bir defa eğlenceli bir olaya raslamıştım:

1954 yılında, bir toplantıda, bizim yaşlı hizmetçi kadına Yeni Anayasa hakkındaki düşüncesini söyletmek istediler. Şanghay lehçesinde "Anayasa" kelimesi ile "sihirbaz hilesi" telâffuz bakımından güç ayırt edilecek kadar biribirine yakındı. Okuyup yazması olmayan yaşlı kadın, kendisine bütün öğretilenlerden: "yeni sihirbazın hilesini desteklemek" manasını çıkarmış ve düşüncesini şöyle anlatmıştı:

— Yetmişüç yaşıma geldim. Bugüne kadar sadece bir sihirbaz hilesi gördüğümü hatırlıyorum! Bu sebeple şimdi bu, sihirbaz hilesini yürütecek olan Halk Hükûmetini destekliyorum!

Kadro'lar ateş püskürüyor, kimse gülmeye cesaret edemiyordu. Fakat memurlar herkesin, hiç olmazsa içinden alay ettiğini düşündüler ve ceza olarak toplantıyı saatlerce uzattılar. Nihayet iktiyar kadına, Anayasa'ya dair Kadro'ların beğeneceği bir şeyler söylettiler ve toplantı dağıldı.

Ben iki "Kitle Organizasyonu"na birden üye idim. Birisi, üniversitede iken katıldığım, aydınların toplandığı, Demokrasi Birliği idi. Bu birliği destekliyen ve idare eden Komünistlerdi. Yalnız ilk zamanlarda bu destekleme ve idare işi daha fazla perde arkasından yapılırdı. Bu birliğe, Komünist Partisinden ayrı bir siyasî parti süsü verilir ve böylece Rejim, Komünist Partisinden başka siyasî partile-

rin de faaliyetine yer veren gerçek bir demokrasi imiş gibi gösterilmek istenirdi. Fabrikaya geçtikten sonra, Çin Sanayî ve Ticaret Odaları Federasyonu'nun mahallî şubesine de katıldım. Komünistler, Milliyetçi Hükûmetin son zamanlarında Ticaret ve Sanayi Odası'nın idaresini, sızma yolu ile ele geçirmişler ve bu teşekkülü ilk zamanlarda perde arkasından idare etmişlerdi. Bu birlik, sonradan yine bir Komünist Cephe Teşekkülü olan Çin Sanayî ve Ticaret Odaları Federasyonu şeklini almıştı. Aralık 1953 de, Komünistler, Genel Siyaset'i münakaşa ve müzakere konusunu ortaya attıkları zaman, ben her iki organizasyonun desteklediği toplantılara katılıyordum. O zaman, ticaret sanayî ve ziraatın, hattâ el sanatlarının yavaş yavaş Hususi Teşebbüsün, şahısların elinden alınarak Devlete mal edileceğini öğrendim. Bundan sonra Hususî Teşebbüse karşı Parti siyaseti: "Kullanmak, sınırlandırmak ve yeni kalıba dökmek" olacaktı. Hususî Teşebbüs, millî ekonomi plânının genel çerçevesi içindeki yerine oturtulacaktı. Fabrikaların şimdiki sahipleri "kendi kendilerini idare eden işçiler" durumuna gelecekti. Sanayî için öncü durumunda "pilot tesisler" kurulunca bizim durumumuzun ne olacağı belli olacaktı.

Çoğumuz, tahmin edilenlerin en kötüsünü bekliyorduk. Rejim'in bizi önceden uyarmaya çalışır görünmesi karşısında hep şaşırmıştık. Çünkü Komünistlerin kullandığı taktik, hemen daima, yalan ve sahte vaatlerle, garantilerle gerçek maksatlarını gizlemekti. Bazıları bu tutumu, Beş Kötülüğe Karşı Mücadele Kampanyasında dersini alan Rejim'in şimdi bize karşı dürüst davranmak lüzumunu duymasına yordular. Bunlar, akibetimizin, Komünistlerin şimdi açıkladığından daha kötü olamıyacağına inanıyorlardı. Diğer bazılarına göre, Rejim bizi son derece ezilmiş ve çiğnenmiş gördüğü için, aldatmak maksadı ile ayrıca bir gayret göstermeyi lüzumsuz buluyordu.

Charlie ile ben, Rejim'in bize karşı ne plân kurduğunu, Şanghay Belediye Başkanı'nın bir kitle toplantısında, ileri gelen iş adamlarına karşı yaptığı konuşma sonunda sezmiştik. Belediye Başkanı: "Sosyalizme Geçiş Devresinde Genel Siyaset"in manâsını anlattıktan sonra konuşmasına şöyle devam etmişti:

... Millî Kapitalist dostlar, siz şimdi yolunuzda iki önemli engele yaklaşıyorsunuz. Bu engel "Sosyalist engel"dir ve bunu aşmak kolay değildir!

Bugüne kadar çektiklerimizin hiç denecek kadar önemsiz olduğunu; güçlüklerin ancak şimdi "ilk engel"i aşmak için yapacağımız hazırlıklarla beraber başlıyacağını anlamamız lâzımdı. Charlie, Beş Kötülüğe Karşı Mücadele Kampanyasında fena halde sarsılmıştı. Fakat şimdi omuzları büsbütün çökmüş, yüzünde hudutsuz bir ümitsizliğin izleri belirmişti. Ben de aynı şeyleri duyuyordum. Belediye Başkanı, bu engele kendi gücümüzle tırmanma durumunda olduğumuzu, tırmanma teşebbüsünde kimsenin ezildiğini, öldüğünü görmek istemediğini söylüyor; Parti'nin "yardım ve tavsiye"lerini hiçbir zaman esirgemiyeceğini hatırlatıyordu. Parti'nin "yardım ve tevsiye"lerinin mahiyetini, geçmiş tecrübelerimizle çok iyi anladığımız için, bugünkü durumumuz üzerinde hayale kapılmıyorduk.

Durumumuzun kökünden değiştiğini, fabrikadaki işimden derhal anladım. Komünistler hem beni hem de işçileri iyice küçümsemeye, saymamaya başlamışlardı. Parti Sekreteri, benimle devamlı şekilde, kedinin fare ile oynadığı gibi oynuyor; beni ezen kuvvetin büyüklüğünü biran bile unutmamam için boyuna gururumu kırıyor ve beni küçük düşürüyordu.

O zaman fabrikada ücret esasına göre çalışılırdı, yani buğday ton başına belli bir para karşılığında öğütülürdü. 1954 başlarında hem ücret, hem de öğütülmek üzere gön-

derilen buğday son derece azaltıldı. Bir ayda gönderdikleri buğdayı beş altı günde öğütüyorduk. Boş kaldığımız günlerin işçi sayısını azaltmamıza da müsaade edilmiyordu. Gelirimiz işçi ücretlerini karşılayamıyor ve işi paydos etmemize izin verilmiyordu. Bütün kabahat, benim "kötü kapitalist usuller"ime yükleniyordu. Benim yapabildiğim ancak, borç almak için bankalara müracaat ve bir değişiklik ümidi ile beklemekten ibaret kalıyordu.

O güne kadar dürüst olmayan alçaltıcı bir yaşayış içinde yalana dayanan şerefsiz bir iş yapmaya zorlanmıştım. Şimdi bana ilâveten kapitalizmin kötülüklerini anlatan bir komedyayı sahneye koymuşlardı ve bu komedya da da başrolü bana yaptırıyorlardı. Vaktimin çoğu, "bir hususî teşebbüsü yürütmek üzere kredi isteğinde bulunan iş adamı" rolünü oynamakla geçiyordu. Bankayı idare eden Parti Sekreteri'nin karşısında kredi isterken aşağıdan alıp yalvaran bendim, fakat parayı alıp alamıyacağımı bilen fabrikamızdaki Parti Sekreteri idi. Parti Sekreteri, para alamıyacağımı bildiği günlerde işçilere, "ücretlerin dağıtılması şerefine toplantı" gibi birşeyler yaptırır ve beni onların karşısına eliboş çıkarıp büsbütün küçük düşürürdü. O zaman herkes bana "budala bir beceriksiz" diye küçümsiyerek bakardı. Böylece ben, işçilerin karşısında, onların ızdırap çekmesinden memnun olan, çocuklarının aç kalmasına seyirci kalan "canavar ruhlu kalpsiz bir kapitalist" durumuna düşerdim. Hepsinden fenası, bazen, "diş tırnak kazandıkları parayı" kendilerine sanki ben verdirmiyormuşum gibi üstüme yürürlerdi. Birçok defasında beni yakalayıp nehire atmalarından korkmuştum. Bununla beraber, banka, tam son dakikada birkaç günlük bir ödemeye yetişecek kadar para gönderdi. Ekseriya gelen para ancak işçilere yetişirdi, ben aylığımı alamazdım.

Durumumuzun ne kadar ümitsiz olduğunu anlamak için aylarca böyle muamele görmemize lüzum yoktu. Re-

İlm'in baskısı, bütün memleket sathına ağır bir kitle gibi çökmüştü, her sınıf halk bu baskının altında eziliyordu. Biraz neşeli görünmek "dejenere yaşayış" kabul ediliyor ve suç sayılıyordu. En basit bir müsamaha karşısında kaşlar çatılıyordu. Komünistlere göre halkın tez zevki sosyalizme hizmet olmalıydı.

Komünistlerin halk üzerindeki baskıyı hiçbir zaman kaldırmıyacaklarını, daha doğrusu kaldıramıyacaklarını anlamıştım; çünkü kaldırdıkları anda, aldattıkları halkın patlaması sonunda yok olacaklarını biliyorlardı.

BABAMLA SON MEKTUPLAŞMAM

Hergün bir evvelkinden daha uzun, daha kasvetli gibi görünüyordu. Geceleri kâbul içinde geçiriyor, hiçbir zaman yeteri kadar uyuyamıyordum. Sıcak ve sıkıntılı bir Haziran akşamı babama mektup yazıyordum, birdenbire ızdıraplarımı babama duyurmak arzusu içimden taştı. Kendisine; ne kadar haklı çıktığını; nasihatını dinlememekle nasıl akılsızca bir hata işlediğimi; bundan sonra hep sözünü dinliyeceğimi yazıp ondan af dilemek için içim yanıyordu. Bunları tabiî açıkca yazamazdım. Fakat mektupları sansür edenlerin tahsili ekseriya pek kıt idi. Bu sebeple düşüncelerimi anlatmak için klâsik Çin şiirlerinden beyitler seçtim Bunlardan birisi şöyle idi: "Bir defa atılan yanlış bir adım, hiçbir zaman geri döndürülemez." Bir başkası da: "Atılan yanlış adımı geri çevirebilmek için 100 sene ister." Yani "Bir insanın yaşadığı zaman zarfında yapılamaz." manâsına geliyordu. Çin'ce'de bu beyitler, yaptığım hatanın büyüklüğünü babama anlatacak kuvvette idi.

Aradan on gün geçmişti. O gün fabrikada yorucu bir çalışmadan sonra grup toplantısında gece yarısına kadar,

sonu gelmiyen, basma kalıp can sıkıcı münakaşaları dinlemiş ve eve bitkin bir halde dönmüştüm. Hizmetçi kadın bana bir telgraf uzattı. Hong Kong'dan ağabeyimden gelen bu telgraf, ogün öğleden sonra babamın bir kalp krizinden öldüğünü haber veriyordu. Bir zaman donakaldım, sesim çıkmıyor, sadece titreyen elimde kağıdın hışırtısı duyuluyordu. Yüzümün aldığı şekil hizmetçi kadını ürkütmüş olacakki biraz sonra diğer hizmetçilerle beraber içeriye tekrar girdi. Ev, çok geçmeden ,akraba ve dostlarla doldu. Konuşmaya uğraşıyordum, fakat sesim çıkmıyordu. Tek ümidim ve temennim, babamın, mektubumu okumadan önce ölmüş olması idi. Babamın ölümüne, ızdırabımı anlatan o mektubumun sebep olmuş bulunması ihtimalini düşündükçe çıldıracak gibi oluyordum.

Üç gün fabrikaya gidemedim. Üçüncü gün öğleden sonra, biraz hava almak için İessfield Park'a kadar yürüdüm. Eve döndüğüm zaman masanın üzerinde bir mektup buldum. Zarfın üzerinde babamın yazısını tanıyınca dehşet içinde kaldım. Babamın ölmeden birkaç saat önce yazdığı bu mektup benimkinin cevabı idi. Üç gündür içimi kemiren korkunç şüphe artık acı bir hakikat olmuştu. Babamın ölümüne ben sebep olmuştum. Duyduğum vicdan azabı, küllenmeye başlıyan ızdırabımı yeniden alevlendirmişti.

Babamın mektubu hayat ve ümit dolu idi. Hislerimi, düşüncelerimi anlamış, bana cesaret vermeye çalışıyordu. Babam da bana aynı şekilde cevap veriyordu. Beyitlerden birisi şöyle idi: "Mavi dağlar var oldukça ağaçların büyüyeceğinden şüphe edilemez." Diğer beyitle: bana, bir defa atılan yanlış adımı geri döndürmek imkânsız olsa da atılacak yeni adımlarla dehşet ve ızdırap kaynağından uzaklaşmanın mümkün olduğunu anlatıyordu.

Babam bana, kaçıp kurtulma ümid ve imkânının varlığını anlatmak istiyordu. Üstümüzdeki kontrol okadar sıkı

idikl kaçmak imkânsız görünüyordu. Buranın şartlarını bilmeyen babamın safdilce bir iyimserlik gösterdiğine inandım. Fakat vaktiyle babamın Komünistler hakkındaki fikrini de "bilgisiz ve safdilce" bulmuş olduğumu hatırladım. Izdıraplı hayatın günlük işlerine yeniden başladığım zaman hissimin keçeleştiğini gördüm, artık akibetimin ne olacağını düşünüyordum.

Babamın son mektubunu 5 Temmuz 1954 de almıştım. İki gece sonra Li-li'ye rastladığım zaman, külçe haline gelmiş vücuduma yeniden hayat dolduğunu hissettim. Beni iğfal ederek buraya gelmeme sebep olanlara karşı içimde bir hiddet dalgası kabarmıştı. Babam, Komünist Çin'e gelmemem için vaktiyle yalvarmıştı ve şimdi bana buradan kurtulabileceğim ümidini veriyordu. Kurtulabilirsem onun son isteğini yerine getirmiş olacağım. O zaman babam beni göremiyecek. Fakat ben, vaktiyle babamın sözünü dinlememekle ona verdiğim ızdırabı biraz telâfi ettiğimi düşünerek bir parça ferahlıyacağım.

Bana artık Komünist Çin'de yaşamak ölümden de beter gelmeye başlamıştı. Bu sebeple beni hayata bağlıyan bir tek bağ kalmıştı: Birgün kaçıp kurtulmak ve hür yaşamak ümidi!

VI. KAÇMA KARARI VE REFORMLARIN DEVAMI

Kaçma Çaresi: KOMÜNİST Görünmek - Husisî Teşebbüsün Yumuşatılması - Çinli Bir Opera Yıdızı: Mai Mee - Demokratik Seçim ve Komünist Ziyafetleri - Doğum Kontrolü - Fabrikada Bir Sovyet Mütesıhassı - Durumumuzun Emniyet Derecesi

KAÇMA ÇARESİ: KOMÜNİST GÖRÜNMEK

7 Temmuz 1954'den sonra, kaçıp kurtulma çareleri üzerinde devamlı şekilde kafa yormaya başladım. Fakat düşündükçe bu işin güçlüklerini daha yakından görüyordum. Hatırıma yalnız bir tek çare geliyordu. Hukûmet dışarıya "kültür" ve "ticaret" heyetleri gönderiyordu. Gerçi, bu heyetlerin çoğu Sosyalist Bloku'na dahil memleketlere gidiyordu, fakat içlerinden tarafsız Asya Milletlerini ziyaret edenler de vardı. Tarafsız bir memlekete giden bir heyete katılabildiğim takdirde orada iltica edebilirdim.

Bu sebeple, tarafsız memleketlere gönderilen delegelerin nasıl seçildiğini gizlice araştırmaya başladım. Çok

geçmeden, dışarıya gönderilecek kimselerde genel olarak iki şart arandığını öğrendim.

1 — Komünist Partisi üyesi olmak veya uzun ve parlak bir hizmet süresi sonunda Parti'nin itimadını kazanmış bulunmak.

2 — Çin'de rehine olarak bırakabileceği bir ailesi veya yakın akrabası bulunmak, yani Komünistler tarafından uzaktan kontrola elverişli bulunmak.

Bende bu şartlar bulunmadıktan başka, vaktiyle hür bir memlekette iki sene kalmış bulunmam benim aleyhime sayılıyordu.

Cesaretim kırılmıştı, fakat vazgeçmedim, aksine bir fırsatını bulmak için daha çok araştırmaya karar verdim. Evvelâ, her ne pahasına olursa olsun, Komünistlerin rehine olarak tutmak isteyecekleri çoluk çocuğa sahip olmamaya yani evlenmemeye karar verdim. Ll-li ile vaktiyle evlenmemiş bulunduğuma ilk defa memnun oldum. Diğer taraftan bırakacak bir rehinemin bulunmayışı dışarı çıkma şansımı azaltacaktı. Bu sebeple bütün gayretimi, birinci şartı gerçekleştirmek için sarfetmeye karar verdim. Rejim'e uzun ve parlak hizmetler gördüğümü belirten bir sicilim olacak ve bu sayede Komünistlerin itimadını kazanacaktım.

Bu da son derece güçtü. Çünkü Parti Siyaseti, şimdi iş adamlarının tekrar aleyhine dönmüştü. Yürürlükte olan Sosyalizme Geçiş Devresi Genel Siyaseti'ne göre, biz iş adamları, "Pavlov'un köpeği" (aç bırakılan köpeğe uzaktan et gösterip iştahını kabartma) usulü ile yumuşatılıyor ve Sosyalizm'e doğru döndürülüyorduk.

1954 sonlarına doğru Devlet ve Hususî Teşebbüs Ortaklığının ilk tesisleri kurulunca, Hususî Teşebbüse yani Kapitalistlere tatbik edilecek olan "yumuşatma" usulü iyi-

ce ortaya çıktı. Hususi Teşebbüs ve Devlet Ortaklığını kurmak için: Endüstrinin her branşından en iyi teçhiz edilmiş ve en kârlı çalışan tesislere sahip iki üç firma seçildi ve bu firmaların bir kısım hisseleri Devlet tarafından satın alındı. Devlet sadece bir iki işe para yatırmıştı, genellikle, "ihtilâl-aleyhtarı elemanlar"a firmaların bir kısım hisse senetlerini, Beş Kötülüğe Karşı Mücadele Kampanyası sırasında bu firmalara kesin para cezalarına karşılık olarak alıyordu. Meselâ büyük yatırımcı T.V. Soong'un firmalarına böyle yapılmıştı.

Devletin Hususi Teşebbüs ile kurduğu bu ortaklıkların idare etttiği tesislere mümkün olan avantaj sağlıyordu: Hesaplanan yatırım ve sermaye ile konulan vergi normaldi. Düşük faizli hükûmet kredisi ile istedikleri kadar ham madde her zaman emirlerinde idi. İşçi meseleleri üzüntüsüz çözümlenirdi. Ulaştırma ve dağıtma işlerinde bunlara öncelik tanınırdı.

Hülâsa, ortağı Devlet olan Kapitalistlerin işi son derece mükemmel idi. Bunların herbirisi, sosyalizmin parlak istikbalinin çizdiği tabloda pembe birer köşe tutmuş gibi idiler.

Halbuki, firmaları Devlet tarafından ortaklık için seçilmeyen bizim gibi "Millî Kapitalistler"e bu avantajların hiç birisi tanınmıyordu. Aksine, katlandığımız şartlar, eskiye nisbetle, çok daha fazla ağırlaştırılmış, tahammül edilmesi gerçekten güçleşmişti. Çünkü Genel Siyaset'e göre "yumuşatılma" ve "yeniden kalıba dökülme" safhasında idik. Meselâ bizim fabrikada, öğütme ücreti biraz daha kısıldı, öğütülmek üzere gönderilen buğday biraz daha azaltıldı neticede zararımız daha büyüdü. Banka kredisi sağlamak daha fazla güçleşti, fabrikayı kapamamıza yine müsaade edilmiyor. aleyhimizdeki işçi gösterileri körükleniyordu.

Bu "yumuşatma"yı ve yeniden "kalıba dökme"yi çabuklaştırmak için yeni bir silâh daha kullanmaya başladı-

lar: Vergi Dairesi.. Vergi nisbeti normaldi: Kârımız üzerinden % 34.5 alınıyordu. Fakat kâr'ın hesap usulü normal ve haklı değildi. Meselâ bizim fabrikamış üç senedir zarar ettiği halde çeşitli yollardan bizi kârlı gösteriyorlar ve vergilendiriyorlardı. Bu yollardan birisi: Kâr ve zarar hesabında amortisman tanımıyorlar, meselâ kuvvet nakleden bütün transmisyon kayışlarını hep yeni kıymeti üzerinden alıyorlar, eskiyip atılanların bile kıymetini düşmüyorlardı. Halbuki bizimki gibi eski tip makinaların transmisyon kayışlarını çok eskittiği bilinen bir şeydi. Vergilendirilecek kıymet yalnız bu yüzden çok yüksek bulunuyordu.

Bundan başka 1920'lerin yapısı olan fabrika makinaları, o tarihlerde 30 senelik idi. Tabiî, modern makinalara göre elektrik enerji sarfiyatı çok fazla idi. Modern makinaların sarfiyatı bizimkinin yarısı kadar olmuyordu. Hülâsa elektrik enerjisi için bizim yaptığımız masraf daha fazla idi. Fakat Vergi Dairesinin Kadro'ları, masraf hesabında elektrik masrafımızı, yaptığımız gerçek sarfiyatı hiç nazara almadan, en modern makinaların düşük sarfiyatına göre hesaplıyorlardı. İtiraz ettiğim zaman aldığım cevap şu idi:

— Senin Kapitalizmden gelen randımansızlığın cezasını Devlet neden çeksin?

Vergi memurları aynı zamanda polis kuvvetini de kullandığı için bütün iş adamlarını korku içinde bırakmışlardı. Bir gece yaşlı bir arkadaşım, karısı ve iki çocuğu ile beraber yataklarından kaldırılarak dışarıya sürüklenmiş, yüzleri evlerinin duvarına dönük, saatlerce ayakta bekletilmişti. Bu sırada vergi memurları, vergi kaçakçılığına ait vesika ve delil bulmak için evi alt-üst etmişler birşey bulamayınca yaşlı dostuma, özür dileyecek yerde, şöyle bağırmışlardı:

— Seni vicdansız Iş adamı! Sen kendini kurnaz sanıyorsun. Fakat bekle, istediğimiz delili er-geç bulacağız!.

Bu muamelenin bilhassa çocuklar üzerindeki tesiri çok defa olmuş, korku nöbetine tutulan bu zavallı yavrucakları günlerce yatakta tutmak icap etmişti.

Kadro'lar işkence de yapıyorlardı. Bakkal dünkânı sahibi bir akrabamı, vergi Kadro'ları nöbetleşe 28 saat hiç ara vermeden sorguya çekmişlerdi. Birinci takım gelmiş, yarım saat müddetle kimisi tabanca namlusunu şakağına dayayarak bağırmış, kimisi küfür etmiş, sonra hep birden çıkıp gitmişler. Arkalarından, güler yüzlü birisi yardım meleği rolünde, güzel şeyler söylemiş, teselli etmiş; daha sonra gelen grup, adama saatlerce işkence yapmıştı. Ve neticede aklını oynatan akrabam bundan sonra hiçbir zaman düzenlememişti.

Halbuki görülmemiş sıkılıkta bir kontrol altında tutulan iş adamlarının gelirlerini saklamalarına imkân yoktu. Bu sebeple, bu tedhiş usulünün tatbikinden asıl maksat, iş adamlarının moralini bozmak ve cesaretini kırmak idi, yoksa neticede iş adamlarından zorla alınabilecek pek bir şey kalmamıştı.

İşte vergi memurları, iş adamlarını "yumuşatma" ve "yeniden kalıba dökme" siyasetine böyle yardım etmişlerdi. Neticede, 1955 yılı başlarında, ümidi ve tahammülü kalmayan iş adamları arasında intihar kasırgası yeniden esmeye başladı. Evvelce olduğu gibi bunların birçoğu intihardan önce karşıdakilere meydan okuyorlardı. Şanghay'ın Cha-pei kesiminde, seyyar bir balık satıcısının davranışı herkes tarafından bilinir. Satıcı, vergi memurlarının isteklerini karşılıyabilmek için herşeyini satmıştı. Karısı, kendisini terketmişti, çünkü onu geçindiremiyordu. Vergi memuru karşısına gelip daha fazlasını isteyince, eline büyük bir balık satırı alan satıcı, herkesin gözü önünde önce vergi memurunun kafasını parçalamış, sonrada kendi gırtlağını kesmişti.

Hülâsa diğer baskılara ilâveten bu malî baskı altında ezilen iş adamları, Devlet Ortaklıklarının gayet rahat ve kâr-

lı bir şekilde çalıştığını görüyor; böyle ortaklıklara kabul edılmek için yalvarıyor, fakat reddediliyordu. (Pavlov'un köpeği usulü.)

Bütün bunlardan başka, işçiyi aleyhimize eskisinden daha büyük ölçüde kışkırtıyorlardı. İşçi Sendikasının bir isteğini, Parti Sekreterinin talimatı üzerine, kabul ettiğim zaman, "kapitalizmin kötü usulleri ile fabrikanın malî durumunu daha fenalaştırmakla" suçlandırılıyordum. Bu isteği, yine Parti Sekreterinin talimatına uyarak red ettiğim zaman, bu sefer de işçiler beni "fakiri ezmek" ve "işçi sınıfını sömürmek'le suçlandırıyordu.

Tatbikatta, Parti Sekreteri, işçi isteklerinin kabulü lehinde bana nadiren talimat verirdi. Bunun bir sebebi; beni daima işçi sınıfına düşman gibi göstermek çabası idi. Diğer sebebi de sanki idare otoritesi bende imiş gibi göstermek gayreti idi: Çünkü Parti'nin işçiler üzerinde mutlak hâkimiyeti yoktu.

Demokratik Reform'dan sonra işçileri tamamen ezen Komünistler işçilerin "hükmeden idareci sınıf" olduğu masalını geçer akça gibi kullanmaya halâ çalışıyordu. Bu durum karşısında zavallı işçiler, gerçekte Partinin idaresine ve hükmüne boyun eğdikleri halde sanki kuvvet kendilerinde imiş ve idareyi kendileri yapıyorlarmış gibi davranmak zorunda bırakılıyordu. Birçokları bu karışık rolü oynamıya çalışırken hata yapıyordu. Hususi teşebbüsün bundan daha önce Komünistler tarafından tamamiyle devir alınmamış olmasının başlıca sebebi, işçilerin yapacağı münasebetsizlikleri biz Kapitalistlere yüklemek imkânını elde tutmak idi.

Gerçekten, aşağıdaki olay budurumu aydınlatmaktadır. Bu "yumuşatma" devresinde hükümet, aynı zamanda, Dört Afete Karşı Mücadele Kampanyası açmıştı. Bu dört

afet: Karasinek, sivrisinek, serçe ve fare idi. Bunlar arasında, bizi en fazla uğraştıran fareler idi. Bin kadar fare kapanı satın alarak bütün ambarlara yerleştirdik. Yem satın alıp bu kapanlara takmak için bir işçi tâyin ettik. Yakalanan fare sayısı hergün biraz daha azalıyordu. Fareleri bitirmek üzere olduğumuzu sanarak, bu kampanyayı idare eden Gıda Dairesi'ne tesislerimizin fareden temizlenmek üzere olduğunu bildirdik. Fakat farelerin un çuvallarına verdikleri zarar devam ediyordu. Yaptığımız tahkikat sonunda, işçinin yem alması için verilen paraları çaldığı anlaşıldı. Yakalanan işçi, "hâkim sınıf"ın bir üyesi olmak sıfatiyle, eline geçen parayı istediği gibi harcayabileceğine inanıyor gibi idi. Komünistler onun bu düşüncesini çabucak tashih ettiler. Parti Sekreteri, dâvaya bakmak üzere bir toplantı tertiplemek için bana talimat verdi. İşçiye bu toplantıda suçunu "itiraf" etmesi emri verildi. İşçi, Sendika tarafından hazırlandığı anlaşılan aşağıdaki beyanı kâğıttan okumaya başladı:

— Ben, alçaltıcı kapitalist düşüncelerin tesiri altında kaldım. Biraz para çalarak kendim de kapitalist olmak istedim. Çok şükür yakalandım ve Komünist Partisinin yardımı ile hatamı anladım. Bu andan itibaren, kötü kapitalist düşüncelere karşı savaşmaya karar verdim...

İşçi Sendikası Başkanı, Gençler Birliği Sekreteri ve birkaç işçi temsilcisi, yaptıkları konuşmalarda, kapitalist düşüncelerin kötülüğünü ve bu kötülüğün fabrikalardaki kaynağının da ben olduğumu uzun uzun anlattılar. Sıra bana gelince fare kapanına konacak yem işine gereği gibi bakamadığım ve bilhassa işçinin ahlâkı üzerine kötü şekilde tesir ettiğim için kendi kendimi tenkit ettim. Sözlerimi, o zaman her Millî Kapitalistin konuşmasında bulunması gereken şu cümlelerle bitirdim:

— Yoldaş B... nin davası dolayısiyle, kapitalist sınıfın alçaltıcı ve tehlikeli düşüncelerini daha açıkça anlamaya

başladım. Bundan böyle; dikkatimi arttırmaya, kendi kendimi islah için daha çok çalışmaya; işçi sınıfını sömürmeyi derhal terk etmek için kendi nefsimle mücadeleye; ve biran önce başkasının sırtından geçinmeyen, "kendi kendine yeter bir işçi" olmaya çalışacağım.

Toplantı, kapitalistlerin toptan suçlandırılmasiyle sona erdi. Bununla beraber, o işçinin adı da, birkaç hafta sonra ilân edilen "Şeref Listesi"nde görüldü.

Böyle hallerde, üzülmeden, suçu otomatik olarak üzerime almaya alışmıştım. Bu kampanyada beni üzen nokta, kendim dahil, herkesin günde iki fare yakalıyarak teslim etmesi mecburiyeti idi. Fabrikadaki fareleri yakalama imtiyazı, kampanya tahrikçileri ile Kadro'lara yani Komünistlere ait idi; ben faydalanamıyordum. Evimde fare yoktu. Nihayet hizmetçilerimden birisi beni bu dertten kurtardı. Bu kampanya dolayısiyle şehirde bir "ölü fare karaborsası" almış yürümüştü. Hizmetçi. her gün iki ölmüş fareyi tedarik edip hususi bir kaba koyuyordu. Bana yalnız, temizce sarılmış bu iki murdar hayvanı, hergün fabrikaya taşımak kalıyordu.

Kritik bir işçi anlaşmazlığında daha güç bir duruma düşmüştüm. Fabrikamız nehir ağzında idi, buraya buğday mavnalarla gelir, buradan un yine mavnalarla giderdi. Eskiden bu mavnalar otomatik olarak doldurulur ve boşaltılırdı. Şimdi elektrik enerjisinin yetersizliği karşısında, yükleme - boşaltma işini 800 kişilik bir işçi ekibi ile yapıyorduk. Bu işçiler bizim sayılmazdı, ayrı bir Birliğe bağlı idi. Biz sadece onlara öğle yemeği ve istirahat için yer göstermiştik. Buna rağmen, birgün, fabrikanın, yükleme boşaltma işinde çalışan her işçiye bir maşraba ile iki havlu vermemizi istediler. Makûl olan bu isteğin karşılanması fazla bir masrafı gerektirmiyordu. Ayrıca o zaman, Parti Sekreteri aksine emir vermedikçe, her Millî Kapitalist, işçilerin bu gibi istek-

lerini otomatik olarak yerine getiriyordu. Bu halde, işçilerin bu isteği, aramızdaki anlaşma ile kendilerine karşı yüklendiğimiz taahhütlerin dışında idi.

Bir prensip meselesi ortaya çıkıyordu: Bu isteği kabul ettiğimiz takdirde bir emsal tesis edilmiş olacak ve ben: iğfal edip aşırı isteklere teşvik etmek"le suçlandırılacaktım. Meseleyi fabrikanın Parti Sekreterine açtım. Sözlerinden ve davranışından bu isteği red etmem lâzım geldiği manâsını çıkardım .

İsteği red edince tabiî olarak "mücadele" ile karşılaştım. İşçiler hergün gönderdikleri temsilcileri vasıtasiyle beni yazıhanemde devamlı şekilde rahatsız ediyorlar, dışarı çıktığım zamanlarda tehdit ve hakaretlerine hedef oluyordum. Nihayet ihtilâfı İşçi Meseleleri Hakem Dairesi'ne götürmeyi teklif ettim.

İş ihtilâflarına, İşçi Dairesi'nin Avenue Joffre üzerindeki büyük binasında bakılırdı. Hakeme giden bir dâvayı işçiler nadiren kazanırdı. İhtilâfın hakeme gelecek kadar uzamış bulunması, Parti Sekreterinin fabrika sahibine önceden bu isteğin reddi yolunda talimat vermiş bulunduğu manâsına gelirdi. Bu sebeple Hakem Heyetinde sahneye konacak komedyanın konusu, isteğin red edilmiş olmasının suçunu Parti Sekreteri yerine fabrika sahibi Millî Kapitalistin üzerine yüklemekten ibaret olacak; fakat sonunda işçi isteği yine de red edilecekti. Tâyin edilen hakem odasına sabahleyin 8 de gittim. Dâvada karşı tarafı temsil etmek üzere, işçilerden 8 kişiye ilâveten Birliğin yüksek memurlarından dört kişi gelmiş, salondaki yerlerini almışlardı. Fabrika idaresini yalnız ben temsil ediyordum. Dairenin dört hakemi, işçilerin isteğini bana okudular. Üzüldüğümü, fakat bu isteği kabul edemiyeceğimi nezaketle söyledim.

Bunun üzerine, oniki işçi temsilcisine dört hakem de katıldı, küfür, hakaret, tehdit başladı. Masaları yumrukla-

malar ve bağırmalar saatlerce sürdü. Alışılmış standard usule göre, ben red kararında direnirken Komünistler tamamiyle işçilerin tarafını tuttuklarını gösterecekler; sonunda "kalpsiz kapitalistlerden başka ne beklenir?" feryatları arasında işçi istekleri red edilecek ve komedya bitecekti.

Fakat saatler geçtikçe, yavaş yavaş, bu komedyanın standard usulü takip etmediğini görmeye başladım. Usul icabı, bağırmalar, hakaretler sonlara doğru azalacağına, çoğalıyor, ses tonları düşeceğine yükseliyordu. Öğle vakti ikişer ikişer yemeğe çıktılar. Yemekten vazgeçtim, benim bir bardak su içmeme bile müsade etmediler. Bundan başka, bana yapılan hücum ve hakaret alışılmış olan normal sınırı çok aşmış bulunuyordu. Meselâ Kadro'lardan birisi şöyle demişti:

— Mr. Chan gibi mükemmel bir Millî Kapitalist, nasıl oluyorda işinin başına senin gibi bir eşkiyayı getiriyor?

Bir diğeri, Benim için: "İnadı bir kaya kadar katı bir gerici!" iltifatını savurmuştu. Bir üçüncü, "emperyalist uşağı" olduğumu söylemişti. Hakaretlerin çok daha ağırlarını hergün duyduğuma göre, bunlar üzerinde bilhassa durmamın sebebi başka.. Komünistlerin her konuya göre kullandığı hakaretlerin ifadesi, tonu ve çeşidi hep ayrı idi ve bunların hepsi bir modele, bir usule sıkı sıkıya bağlı idi. Hakemlerin bu usulün dışına çıkması ya onların yahut benim ciddî bir hata yaptığımız manasına gelirdi. Gerçekten korkmuştum, çünkü Parti Sekreterinin bu konudaki talimatını yanlış anlamış olmam ihtimali olduğu gibi, onunla son konuştuğum günden beri Partinin bu konudaki siyaseti değişmiş de olabilirdi. Akşamın saat altısında şamata halâ bütün hızı ile devam ediyordu; fakat herkes yorgunluktan bitmişti. Benden ne istediklerini bilemiyor, yorgunluktan, korkudan terliyordum. Nihayet J. P.'ye telefon etme müsaade-

sini aldım. Hepsinin karşısında J. P.'ye telefonda şöyle söyledim:

— Sabahın saat sekizinden beri aç susuz, buradayım. İsterlerse beni tevkif etsinler, artık tahammülüm kalmadı!

J. P. biran düşündü, sonra şu cevabı verdi:

— İsteklerini kabul et ve hemen oradan çık! Bu işi sonra ben takip ederim. Şimdi sen oradan mümkün olduğu kadar çobuk ayrıl.

J. P.'nin kızdığı sesinden anlaşılıyordu. Ahizeyi yerine koydum. Hakemlere dönerek sakin bir sesle kararımı söyledim:

— Pekâlâ, işçi isteklerini kabul ediyorum. Verin kâğıdı imzalayım.

İşçiler, zaferlerini sevinç çığlıkları ile kutlarken, Birliğin yüksek memurları ile hakemler afallamışlar, şaşkın gözlerle bana bakıyorlardı. Biraz önce bana yumruğunu sıkan bir hakemin kolu havada kaldı; yavaşça elini açtı, tehdit birden nezakete dönmüştü.

Aramızda şöyle bir konuşma geçti:

— Şimdi... bak... Mr. Loh.. bu kadar acele etmemeli idik. Sana bir çay getirelim!

— Hayır, teşekkür ederim. Lütfen kâğıdı verin.

— Mr. Loh, sizin gibi mükemmel, ilerici bir Millî kapitalist bizim de meselelerimizin olacağını takdir eder. Ben eminim ki, oturup biraz daha konuşsak...

Adam gerçekte: "Lütfen başımızı belâya sokma!" demek istiyordu. Fakat ben artık dinlemedim, kâğıdı aldım, imzaladım ve dışarı çıktım. Eve geldiğim zaman yorgunluktan adetâ hasta gibi olmama rağmen, olup bitenler hakkında tafsilâtlı bir rapor yazdım. Benim davranışım tehlikeli

olabilirdi, çünkü kapitalistlerle sözde "hakim sınıf" olan işçiler arasında, Komünistlerin ilgilendiği her anlaşmazlıkta, kapitalistin her türlü cesaret ve fedekârlık göstermesi kâfi değildi; tehlikenin geçmesi için meselenin, çabucak ve sükûnetle kapanması lâzımdı. Halbuki ben işçilerin isteğini kabul ettiğime göre Parti Siyasetine karşı gelmiştim; böyle yapacağım yerde, sonuna kadar dayanıp haklı olduğumu ispat etmeli veya israrımın neticesine katlanmalı idim.

Fakat gerçekte bu ağır hatayı yapan hakemlerdi. Kadro'lar (Komünist memurlar), veya işçiler, neticesi Partiye dokunacak böyle bir hata yaptığı zaman, suçu, biz Millî Kapitalistler üstümüze alırdık; fakat bir Kadro, kendisine âmiri tarafından çizilmiş bir siyaseti yürütürken hata yaparsa ozaman kendisinin başı belâya girerdi. Hülâsa hakemlerin, işçi tarafını tutar görünmesi, moralimi bozması, beni küçük düşürmesi usule uygundu; fakat beni, işçi isteklerine boyun eğmiye mecbur edecek kadar zorlamaları usule aykırı idi. İşte Kadro'ların yaptığı hata burada idi. Nihayet fabrikalar, benim menfaâtıma değil, Parti'nin menfaâtına çalışıyordu ve işçi isteklerinin kabul edilmiş olması, ilerisi için bir emsâl teşkil edecek ve Rejim'in fabrikalarda uğradığı güçlülüğü artıracaktı.

Günlerce merak ve korku içinde yaşadım, fakat J. P., olay için hazırladığım raporu Şanghay Belediye Başkanının dikkatine sununca ben kurtuldum. Dört hakem, Şanghay dışında, daha aşağı mevkîlere tâyin edildi. Hattâ Parti hususi şekilde özür bile diledi. Durum benim için bundan daha iyi bir şekil alamazdı. Ben Parti yüksek kademelerine, Parti siyasetini gerçekten anlamış ve bu siyaseti savunmak için bir "mücadele"ye 10 saat göğüs germiş birisi olarak tanıtılmıştım, ancak otoritelerin itimadını kazanma yolu ile Kaçma imkânını, hazırlıyabilecektim. İşte bu olay sayesinde bu yolda, bir parmak olsun ilerlemiştim. Moralim bir parçacık yükselmişti.

ÇİNLİ BİR OPERA YILDIZI: MAİ MEE

Moralim, 1954 sonlarına doğru, bambaşka bir olay dolayısiyle biraz daha yükseldi. Haziranda, babamın ölümünden hemen sonra, Chan'ların köşkünden kendi evimize taşındım. Çin geleneğine göre, akrabası ölen bir kimse 49 matem gününde ailenin evinden dışarıda kalamazdı. Matem süresinin bitiminden sonra da evde kalmaya devam ettim, fakat yemeği hep Chan'larla beraber yiyordum. Genel Siyaset'in moral bozucu "geçiş" devresinde çok yalnızdım, hep kaçma imkânları üzerinde kafa yorardım, bazen iyimser, çoğu zaman ümitsiz ve üzüntülü idim. Li-li'yi aklımdan çıkaramıyordum, bu da huzursuzluğumu büsbütün arttırıyordu. Yine üzüntülü olduğum bir akşam, Pekin Operası'nın canlı, nükteci yıldızı Mai Mee'nin Şanghay Operasında temsil verdiğini öğrendim. Hemen o gece için bir bilet almak üzere opera binasına gittim, her taraf dolu idi. Mai Mee'yi görmek ümidi ile sahne kısmının giriş kapısından içeri girdim. Niyetim, daha sonraki temsillerinden birisini görmek istediğimi kendisine söylemekti.

Mai Mee, beni gördüğüne memnun gibi idi, bana o gece için ön sıradan bir yer ayırttı. Opera binası eski Çin geleneğine göre yapılmıştı; artistlerin meskeni binanın içinde idi. Temsilden sonra Mai Mee'ye teşekkür etmek için tekrar arka tarafa geçtim. Mai Mee, dairesinde bana çay ikram etti; Şanghay'da temsil vereceği iki ay süresince her akşam için bana bir yer ayrılmasını sağladı ve temsillerine sık sık gelmemi söyledi. Ondan sonra operaya hemen her akşam gidiyor ve temsilden sonra kendisini dairesinde ziyaret ediyordum. Mai Mee'nin, bilhassa kitle tarafından tutulduğunu o zaman farkettim. Bana Pekin Operasının hususiyetlerini öğretti. Fakat asıl önemlisi, Mai Mee'nin hayat hikâyesini öğrendim.

Mai Mee, nesillerden beri opera artisti yetiştiren bir aileye mensuptu. Geleneğe göre, yalnız Yıldız Artistler se-

yahat ederdi. Bunun dışında her tiyatronun kendi binası içinde devamlı kalan karakter artistleri ve figüranlar vardı. Mai Mee'nin babası Çin Operasında meşhur "savaşçı" rolünü oynarmış ve benim şimdi kendisini ziyaret ettiğim dairede vaktiyle babası kalırmış. Mai Mee; altı yaşına geldiği zaman operaya ait herşeyi ve herkesi biliyormuş. Muntazam tahsili ve okuyup yazması pek azdı, fakat akıllı ve kavrayışlı idi, rollerini mükemmel anlıyordu. Henüz yirmi yaşında, rollerde geniş tecrübe sahibi olmuş ve hususi bir rol tekniği geliştirmişti. Operanın geleneğe çok bağlı kısımlarında kalıplaşmış jestleri bile tadil etmişti. Sahneleri daha anlaşılır, daha canlı hale getirmiş, operaya bilhassa seks'i, kadının cinsiyet tesirini sokmuştu. Halk kitlesi bu yenilikleri çok tutuyordu; Mai Mee'nin şöhreti, süratle yayılmaya başladı. Şimdi yirmidört yaşında muazzam para kazanıyor, ayrı bir trup, bir kumpanya kurmaya hazırlanıyordu.

Mai Mee, artistlerden bıkmıştı, tahsili, zerafeti ve sosyal prestiji olan kimselerin tesirinde kalıyordu. Pekin koleji öğrencilerinden, kendisinden iki yaş küçük bir gençle evlenmesinin sebebi bu idi. Mai Mee, kendisine bir kedi gibi sokulan, sırnaşan bu genci seyahatlerde nadiren yanına alıyordu.

Mai Mee, bana gittikçe daha fazla itimat ediyor, daha fazla açılıyordu, ben de ona aynı şekilde itimat edebileceğimi anladım. Komünist bir idare altında yaşamıyanlar bunun önemini anlamazlar. Komünistlerin, fertleri, şahısları tam hâkimiyetleri altına almak için kullandıkları teknik; fertler arasındaki itimadı, dayanışma ve yardım düşüncesini tahrip ederek onları Devlet Kuvveti karşısında mukavemet ve muhalefet edemez bir duruma düşürmektir. Bu sebeple Komünist bir memlekette, insanın itimat edebileceği bir kimseyi bulması, anlatılması güç bir zevktir. Bu, benim kendisine, Rejim hakkındaki düşüncelerimi veya kaçmaya

niyet ettiğimi söylediğim veya söylemek iştediğim mânasına gelmez. Sadece, onunla konuşurken, devamlı şekilde şüphe içinde ve tetikte duracağım yerde rahat olabilmenin verdiği saadettir. Benim şahsi meselelerime karşı sempati ve anlayış gösteriyordu. Bana dostluk gösterirken, aklımdan çıkaramıyacağım bu kadın hissini veriyordu; bu yönde Li-li'ye benzemiyordu. Bu dostluk benim moralimi yükselten bir nimetti.

Ben de ona yardım edebiliyordum. Yeni Rejim'de Mai Mee, benzeri olmayan bir durumda idi. Bunu kendisi iyice bilmiyordu, sadece idarenin kendisine düşman olduğunu biliyor ve istikbali için endişe duyuyordu. Bir gün bana telâşlı bir mektup gönderdi: Önümüzdeki üç gece için iki ön sıranın Kültür Dairesinden gelecek heyete ayrıldığını, benim temsile gelmememi yazıyordu. Bunun manasını her ikimiz biliyorduk; işten kurtulur kurtulmaz onu görmeye gittim.

Mai Mee'nin derdinin esası, halkın kendisini gerçekten sevmesi ve desteklemesi idi. Birçok defalar bir Devlet Opera grubuna katılması istenmiş, fakat Mai Mee, her seferinde bu teklifi red etmişti. Bunun sebepleri vardı: Evvelâ Devlet Operasında rollerini istediği stilde yapamıyacaktı, sonra bu şekilde çok daha fazla para kazanıyordu. Halbuki Komünistler, halk kitlesinin gerçek desteğini kazanıp Rejim'in tam kontrolü altına girmeyen herkesten şüphelenirlerdi. Komünistler; bugüne kadar, Mai Mee'nin halk arasında fazla tutulması sebebiyle ona karşı açıktan harekete geçmemişlerdi, fakat ergeç ona saldıracaklardı. Kültür Dairesi delegesinin maksadı, Mai Mee'ye karşı yapılacak bir saldırıda kullanılabilecek birşeyler bulmaktı.

Bu sebeple Mai Mee'ye, o gece rolünü mümkün olduğu kadar geleneğe uygun olarak yapmasını, kendisine mahsus bilhassa kadınlığını gösteren jestleri gizlemesini tavsi-

ye ettim. Mai Mee, fazilet taslayan Komünistlere bu sayede mümkün olduğu kadar az tenkit imkânı vermiş olacaktı. Buna rağmen ertesi günkü gazeteler, verdiği temsil hakkında zehirli tenkit yazıları ile dolu idi: Mal Mee'nin temsili "Sarı" olarak damgalanıyordu. "Sarı" tâbiri, kaba ve şehvet kabartan manâsına gelirdi, meselâ Amerikan cazına "sarı müzik" derlerdi.

Mai Mee pek üzülmüştü. Rejim'in desteğini sağlaması, aynı zamanda müstakil kalabilmesi için kendisine bir plân hazırlamayı düşündüm. Onun tarafından, yüksek idarî makamlara gönderilmek üzere bir mektup taslağı hazırladım. Bu mektupta Mai Mee, idarenin desteği ile yazılmış bulunan bazı "ilerici" operaları temsil etmek için müsaade istiyordu. Bu operaların çoğunda Komünist propagandası pek göze batan şekilde yapılmıyordu. Fakat pek iyi olmadıkları için Mai Mee, bunları temsil etmek istememişti. Şimdi bunlardan bir iki tanesini temsil ederek halka sevdirebilirse idarecileri memnun edebilecekti.

Ayrıca, münasip fırsatlarda vermesi için, Mai Mee'ye birkaç demeç hazıraldım. En muteber, en gözde cümlelerle süslenen bu demeçler Mai Mee'nin Rejimi desteklediğini anlatacaktı. Nihayet: "Mai Mee'nin müstakil çalışmasına müsaade edilmekle Rejim'in serbest kültür teşebbüslerine düşman olmadığı inancının devam ettirilebileceği" fikrini uygun vasıtalarla yüksek mevkîdeki ilgili otoritelere duyuracaktık. Mai Mee, benim direktifim altında bu plâna göre kampanyasına başladı, Komünist idarecilerin antipatisi, düşmanlığı derhal azalmaya başladı.

DEMOKRATİK SEÇİM VE KOMÜNİST ZİYAFETLERİ

Mai Mee ile kurduğum dostluk beklenmedik bir netice verdi. Bizim fabrika işçileri Mai Mee'nin temsillerini merak-

la, hayranlıkla takip eder ve her gelişlerinde beni orada görürlerdi. İşçilerin, bu yüzden bana karşı saygı beslediklerini fark ettim; fabrikada adetâ bir kahraman olmuştum. Kadro'lar bile tesir altında kalmıştı. Gerçi Komünistler, resmen beni küçümsemeye, işçiler de aleyhimdeki gösterilerine devam ediyorlardı, fakat bu davranışlarında hafif bir isteksizlik seziliyordu.

Mai Mee ile dostluğumun işçilerimizin üzerinde bıraktığı tesir; Parti'de yapılan bir "Serbest Demokratik Seçim"i kazanmamda rol oynamıştı. Mai Mee'nin Şanghay'dan ayrılışından az sonra Parti tarafından Bölge Halk Kongresi'ne temsilci adayı gösterilmiştim. Komünistler bu "serbest demokratik seçim"de beni tek aday olarak gösterdiler ve ben su seçimi kazandım! Seçim, halkı, hükümet işlerinde söz sahibi imiş gibi göstermek için titizlikle hazırlanarak sahneye konmuş bir başka komedya idi.

Millî Halk Kongresi, hükümette "seçim" ile gelinen en yüksek mevkî idi. Benim ilk mevkîim Bölge seviyesinde olmuştu.

Bizim fabrikalar, Bölgemizdeki üç serbest Teşebbüs'den birisi idi. Bölgede mevcut 9000 işçi, üç temsilci seçecekti. Komünistler, bu üç serbest teşebbüsün birisinde bir Parti Sekreterini; diğerinde bir Sendika Başkanını ve bizim fabrikadan Milli Kapitalist olarak beni aday göstermişlerdi. Üç adayın biyografisini, hususiyetlerini gösteren afişler, fabrikalarda her tarafı kaplamaya başladı. Ben bu Biyografimde, Beş Kötülüğe Karşı Mücadele Kampanyasında anlatıldığımdan çok başka türlü gösterilmiştim.

Seçim günü fabrikanın büyük salonu süslenmiş, işçilere en iyi elbiseleri giydirilmişti. Birçok nutuklardan sonra oy pusulaları dağıtıldı. Oy pusulasında üç adayın isimleri altında üç boş satır vardı. Seçmenler bu satırlara istedikle-

ri isimleri yazabilirlerdi. Seçim, grup liderlerinin sıkı gözetlemesi altında yapıldığı için üç aday, oyların % 97'sini almıştı. İşçilerin adaylar dışında yazdığı birisi 200 oy toplamıştı. Aslında, 200 oy işçilerin gerçek seçimini gösterdiği için Partinin tâyin ettiği adayların aldığı 8800 oydan daha mânalı idi. Bu tek aday, tok sözlü olması, işçi menfaatlarını Kadro'lara karşı bile savunması sebebiyle işçilerin saygısını ve sevgisini kazanmıştı. Fakat, Parti'nin karşısında 200 oy almak suretiyle yaptığı küstahlığa karşı kendisini seçimden altı hafta sonra Şeref Listesine koydular ve Sinkiang Çölüne ölüme gönderdiler. O günden sonra fabrikada kaldığım üç sene içinde kendisinden hiçbir haber çıkmadı. Zavallının karısı, bir haber almak ümidi ile arada bir fabrikaya uğrardı.

Bundan sonra daha yüksek olan Şanghay Halk Kongresi "seçim"ini de aynı şekilde tek aday olarak kazanmıştım. Bu mevkîde bile Parti Siyasetini sadece "müzakere" eder ve sonunda "ittifakla tasvip" ederdik. Fakat Rejim'deki siyasî mevkîim yükselmiş, yüksek Komünist memurların verdiği partilere, ziyafetlere davet edilmeye başlamıştım. Bu ziyafetlerdeki israf karşısında hayretler içinde kalırdım. Bu ziyafetlerde sadece, en cazip artisler, en pahalı yemekler ve ithal malı en nefis içkiler bulunuyordu.

Bu partiler ekseriya sabaha kadar devam ederdi. Normal zamanlarda etrafa korku ve dehşet veren Parti Liderleri burada kendilerini çılgınca bir zevk neşe seline kaptırıyorlardı. Bunlar ekseriya sabaha karşı otomobillerine muhafızları tarafından sırtta veya kucakta taşınırlardı. Meselâ bir akşam Şanghay Gizli Polis Şefi Yang Van dehşetli sarhoş olmuştu. Bir ara elinde bir içki şişesi sallıyarak "18 Temas" adı verilen açık saçık, müstehcen birşarkı şöyledi. Bu şarkı Komünist Polisi tarafından, müstehcen olduğu için yasak edilmişti. Yang Van daha sonra, polisin bu sa-

bah, "üç kâğıtçılık"la geçinen bazı serserileri tevkif ettiğini söylüyor: "Ben bu işi onlardan daha iyi yaparım." diye övünüyor, bir deste kâğıt üzerinde hünerlerini gösteriyor ve kendisini de vaktiyle bir ara "üç kâğıtçılık"la geçindiğini anlatıyordu.

Bu ziyafetlerde ben eğlenmiyor, aksine korkuyordum. Çünkü her türlü kudret ve salâhiyeti ellerinde toplayan bu adamların bir an sonra ne yapacakları belli olmuyordu. Partilerin hoşuma giden tarafı sadece yemeklerinin iyi oluşu idi. Bu yemekleri dışarıda bulmaya imkân yoktu. Gerçekten memlekette Rejim'le beraber gıda maddeleri kıtlığı başlamış ve durum gittikçe kötüleşmişti. Vesika usulüne başvurmak zorunda kalınmış, şeker ve pirinç gibi en zaruri ihtiyaç maddeleri bile vesikaya bağlanmıştı. Fabrikaya öğütülmek üzere gönderilen buğdayın neden gittikçe azaltıldığını o zaman anladık. Toprak Mahsulleri rekoltesi hakkında şişirilmiş rakamlar veriyorlardı. Gerçekte bu mahsuller gittikçe azalıyordu.

Hülâsa bu ziyafetler, Komünistler hakkındaki son inancımı da yıkmıştı. Komünist memurların dış görünüşlerine bakarak, onları basit bir hayat süren tutumlu insanlar sanırdım. Hele milletin kıtlık ve sıkıntı içinde bulunduğu bir devirde böylesine israf ve sefahat içinde yüzecekleri hatırıma gelmezdi. Komünistler, işçiyi, köylüyü, bütün fakir halkı; "sömürücülerden kurtarma" ve "dünya nimetlerinden eşit faydalandırma" vaatları ile iğfal ederek hükümleri altına aldıktan sonra, onları eskisinden daha yoksul bir yaşayışa mahkûm etmişlerdi. Ve şimdi dünya nimetlerini "halk adına" sadece kendi aralarında paylaşıyorlardı!

Birgün, Çin Gıda Maddeleri Ortaklığı'nın satış memurları fabrikaya geldi. Çobucak bir satış yeri kurarak etrafı şöyle afişlerle doldurdular:

"Yoldaş, vatanseverliğini göstermek için portakal marmelâtı satın al!"

Hoparlörle bizi marmelât almaya zorlayan Parti Sekreterinin konuşması şöyle devam ediyordu:

— İşçi Yoldaşlar, bizim sağlığımızla daima yakından ilgilenen Partimiz ve Hükümetimiz işçilere, böyle besleyici marmelâtı hazırlaması için Çin Gıda Maddeleri Ortaklığı'na emir vermiş bulunmaktadır. Bizim de, mümkün olduğu kadar fazla marmelât satın alarak bu ilgiye cevap vermemiz lâzımdır..

Işçiler, marmelât şöyle dursun, evlerine yeteri kadar ekmekle pirinç alamıyorlardı, fakat marmelât satın almadıkları takdirde vatansever olmamakla damgalanacaklardı. Teneke kutular için satılan bu bilmedikleri yiyecekten çaresiz, herbiri ufak birkaç kutu aldı. İşçilere marmelâtın nasıl yeneceği öğretildi. Nihayet bu maksatla yapılan toplantılarda işçiler, kendilerine marmelât yaptıran Parti'yi ittifakla övdüler ve ona karşı minnettarlıklarını yine ittifakla bildildiler!

Birkaç hafta sonra mermalât işini aslını öğrendik. Sovyetler büyük bir partl marmelât siparişi vermişlerdi. Anlaşmanın şartnamesine göre meyvenin kabuğu ile beraber marmelât yapılması lcap ederken tercümanın dikkatsizliği yüzünden marmelât kabuksuz portakaldan yapılmış ve neticede Sovyetler şartnameye uygun olmaması gerekçesiyle bu marmelâdı almaktan vazgeçmişti. Bunun üzerine Dış Ticaret Dairesl, bu stokun işçilere satılması için Şanghay İşçi Sendikasına emir vermişti. Yanl, Rejim'in hatasını işçl ödemişti.

DOĞUM KONTROLU

Yiyecek sıkıntısı artıkça, Rejim, doğum kontrölünü teşvlk etmeye başladı. Nufus artışı, istihsâli büyük ölçüde ge-

ride bırakıyordu. Bu ölçü, Rejim'in memleketi kontrol etmesini engelliyecek bir dereceye gelmişti. Halbuki Komünist Nazariye doğum kontrolüne karşı idi. Bunun üzerine: "Komünist Çin'deki doğum kontrolünün emparyalist memleketlerde olduğundan tamamiyle farklı bulunduğu"nu anlatan propaganda kampanyası başladı. Fakat bu "fark"ın ne olduğu anlatılmıyor ve kimse Parti Siyaseti hakkında sual sormaya cesaret edemiyordu. Zaten herkes Komünistlerin garip mantığına alışmıştı.

Hareket, doğum kontrölünün önemini anlatan yazıların geniş ölçüde yayınlanması ile başladı. Gazeteler, evvelce "gerici düşünce" diye damgaladıkları doğum kontrolünü şimdi övüyorlardı. Çin Eczacılık Ortaklığı, Şanghay'da büyük bir binanın zemin katında prezervatiflerin gösterilmesine ve satışına başladı, diğer geniş ecza depoları aynı şeyi yapmaya başladılar. Komünistler korunmanın nasıl yapılasağını, prezervatiflerin nasıl kullanılacağını, satıcı genç kızlara anlattırıyorlardı. Büyük toplantılar tertiplendi, fakat halk üzerindeki tesiri pek önemsiz oldu. Bunun üzerine bu kampanyayı işçilerin çalıştığı işyerlerinde devam ettirmek için tedbirler alındı. Fabrikaya gönderilen prezervatifler, bedeli maaştan kesilmek üzere, herkese dağıtıldı. Öğle yemeği paydosunda, klinik doktoru, doğum kontrolünün nasıl yapılacağını hoparlörle anlatıyordu. Bu durum, salonda kadın-erkek beraber yemek yiyen işçiler arasında ızdırap verici bir şaşkınlık yaratıyordu. Bana anlattıklarına göre evdeki şaşkınlıkları daha sıkıcı oluyormuş. Tasarruf maksadiyle, işçilere prezervatiflerin yıkanıp tekrar kullanılması tavsiye edilmiş. Yıkanmışlarını gören çocuklar, bunları balon sanarak alıp oynuyorlarmış. Doğum kontrolünden alınan netice az olmuştu. Bunun sebebi Parti'ye karşı duyulan itimatsızlık dolayısiyle, halkın bu konuda gereği gibi işbirliği yapmamış bulunması idi.

Rejim, Çin halkına, Rusları sevdirmeyi de başaramamıştı. İki memleket arasında münasebetleri işçiler bir türlü anlıyamıyordu. Bir grup yabancının, meselâ Amerikalıların dışarı atılıp başka bir grubun içeri alınmasına hiç akıl erdiremiyorlardı. Çünkü eskilere sağlanan avantajlar, yeniler için de aynen devam ediyordu. Meselâ bir Rus'un maaşı, aynı kabiliyette olan bir Çinli'nin eline geçenin on misli idi. Daha fenası vardı: Şanghay'ın en lüks ve temiz semti olan Hung Jao mahallesi Japon işgali zamanında bile Çinli'lere kapalı değildi. Halbuki şimdi kapalı olduktan başka, etrafı duvarla çevrilmiş ve giriş kapılarına nöbetçiler dikilmişti. Mağazalarda eskiden kalma ithal malı saat, dolma kalem, fotoğraf makinası gibi lüks eşya satın almaya Çinlilerin artık gücü yetmiyordu. Sovyet mütehassısları ellerine geçen bol bol para sayesinde şimdi bunları kapış kapış alıyorlardı.

Bilhassa fabrikadaki işçiler bu vaziyete çok içerliyordu. Çünkü öğütülen beyaz unun hepsi Rusya'ya gönderiliyor, işçilerin satın almasına müsaade edilmiyordu. Yüklenen unun temizliğini kontrol etmek için 20 yaşında bir Rus kızını başımıza "mütehasıs" diye göndermişlerdi. Aldığımız talimata göre, kıza saygı gösteriyor, çayın, sigaraların en iyisini ikram ediyor, korunması için sivil polisler tahsis ediyorduk. Buna karşı kız, işçilere pek kabaca davranıyordu. Değirmende bir böcek görüldüğü zaman, bütün makinalar sökülüyor, temizleniyor, yeniden takılıyordu. Bu iş, tam bir hafta sürüyordu. Bir defasında böyle bir temizlikten hemen sonra tekrar bir böcek görülünce "mütehassıs" Rus kızı, bütün makinaların yeni baştan sökülüp temizlenmesi emrini vermişti. Bu, işçileri kızdırmıştı. Tecrübeli, yaşlı bir teknisyen dayanamamış şöyle bağırmıştı:

— Bu bir böcek insanı öldürmez. Makinaları temizlemek için biz gece gündüz çalışıyoruz. Sen bu kadar titiz

davranıyorsun, fakat biz size buğday unu ögütürken kendimiz patates unu yiyoruz. Siz aç gözlü Ruslar, Çinli'lere yiyecek en ufak birşey getiriyor musunuz? Sizin "menfaatsız destekleme" dediğiniz bumu? Kim kimi destekliyor? Bu yaşımda isterlerse beni öldürsünler..

Kız Çince bilmiyordu, fakat işçilerin kendisine kızdığını anlamıştı, hemen fabrikayı terketti ve bir daha görünmedi. Bu olay dolayısiyel, Gıda Maddeleri Bürosu, bizi şiddetle tenkit etti Parti Sekreteri ile İşçi Sendikası Başkanı; "İşçilerin eğitimini gereği gibi yapamadıkları" için fabrikadan alındı. Bir ay müddetle "kendi kendimizi tenkit toplantıları" yaptık. Bu toplantılarda usule uyarak, en büyük rolü ben oynadım, yani suçu üzerime aldım. İşçilerin, yaşlı teknisyene olan sempatileri çok fazla idi. Bu sebeple Parti, Rus kızına karşı bağıran bu ihtiyarı "Şeref Listesi"ne koymak için bir sene bekledi.

DURUMUMUZUN EMNİYET DERECESİ

Sosyalizme Geçiş Devresi'nin en tehlikeli kısmında, J. P.'nin Parti yüksek kademesi ile yaptığı temaslara bakarak Chan'ların ve benim ufak ölçüde bir emniyet payımız var sanıyordum. J. P., en yakın teması, Şanghay Belediye Başkanı Chen Yi'nin Başyardımcısı Pan Han-yin ile kurmuştu. Pan, iyi tahsil görmüş güzel konuşan zarif bir adamdı. Komünistlerin çoğunda bulunan hile ve tehdit havası bunun davranışında yoktu. Kendisiyle gerçekten dost olmuştuk. Chan Yi'nin Pekin'de yüksek bir mevkîe tâyin edileceğini biliyor ve onun yerine, Pan'ın geçeceğini tahmin ediyorduk. Bu sebeple Şanghay'ın her çevresinde Pan'a son derece itibar ediliyordu. Tam yeni Belediye Başkanı tâyin edileceği zaman, Pan'ı Pekin'den çığırdılar. Bu davetin tâyinle ilgili

olduğunu düşündük. Pan, bir akşam önce J. P.'nin evinde yemekte rahat ve mesut görünüyordu.

Fakat iki gün sonra, Pekin'e ulaştığı anda "hiyanet" suçu ile tevkif edildiğini öğrendiğimiz zaman adetâ şok geçirdik. Ne başka bir tafsilât verildi, ne Pan'dan bir daha haber duyuldu. Kendimizi korumak için şimşek hızı ile, davranışımızı yeni duruma göre ayarladık. Pan'ın hakkında en ağır suçlamaları, en yakın dostları olan bizler yaptık. Daha birkaç gün önce ona yaltaklanan memurlar bir suçlama korosu halinde onun aleyhinde konuşmaya ve yazmaya başladılar. Ben, bir basın toplantısında şöyle konuştum:

— Bundan sonra hainleri tanımak için daha uyanık davranacağım ve öyleleri ile arama daha belirli bir sınır koyacağım...

J. P.'nin, titreyen ellerle albümleri karıştırdığını, Pan'ın bulunduğu her fotoğrafı çıkarıp yaktığını hatırlıyorum.

Bir hafta sonra Gizli Polis Şefi Yang Van da tutuklandı, ne ile suçlandığı açıklanmadı, sadece ortadan kayboldu. Güzel Fan Su, onun sekreteri bulunması yüzünden bir sene hapis yatmıştı. Hapisten çıktıktan sonra Fan Su'yu gördük, yaşlı bir kadına benzemişti, rabıtalı, doğru dürüst konuşamıyordu.

Bu olaylar, beslediğlmiz azıcık emniyet hissini de yok etmişti. Şimdi bir hain olan Pan'ın en yakın arkadaşı olduğumuzu harkes biliyordu. Yang Van kadar kudretli olan yüksek memurlar bile emniyet içinde olmadıktan sonra biz ne bekliyebilirdik?

Kaçma plânımı bir an önce tertiplemeye karar verdim. En münasip çıkış noktası, Hong Kong gibi görünüyordu. Sadece üç sene önce hür ve istediğim yere gidebllecek durumda bulunduğumu düşününce içim yandı. Şimdi bir

çıkış müsadesi, bana ölüm cezasını affedilmesi kadar hayat bağışlayıcı bir mucize gibi görünüyordu.

Haftalarca enine boyuna düşündükten sonra, Hong Kong'u ziyaret imkânı üzerinde Parti Sekreterini iskandil etmek için bir vesile bulmuştum. Ona, babamın ölümünü, mezar yapısının tamamlanmak üzere olduğunu, gömülme töreninin bir ay içinde yapılacağını anlattıktan sonra ihtiyatla şunları söyledim:

— Gitmemin lüzumlu olduğuna inanmıyorum, yalnız düşüncenizi ve tavsiyenizi rica ediyorum.

Parti Sekreteri şu cevabı verdi:

— Ölen ölmüş... Halka daha iyi hizmet edebilmek için kederini enerjiye döndür!

Bu cevap kesin bir "yok" mânasına gelirdi. Rejim içinde kendime "itimat" sağlıyabilmem için anlaşılan, daha uzun zaman çalışmam gerekiyordu.

VII. KOMÜNİST REJİM'İ DIŞARIYA NASIL GÖSTERİLİR

GAYRET BAHA BİÇİLMEZ BİR HAZİNEDİR,
FAKAT YAŞAYABİLMENİN TILSIMI İHTİYATTIR.

— ÇİN ATASÖZÜ —

Yabancı Ziyaretçileri Aldatma Sanatı - Karşı İhtilâlcilerin Ortadan Kaldırılması Kampanyası - İtimat Havasının Yaratılmasında Mai Mee'nin Rolü - Tarımda Sosyalizm - Sanayîde Sosyalizm Hazırlığı

YABANCI ZİYARETÇİLERİ ALDATMA SANATI

Parti'nin itimadını kazandıracak en elverişli fırsatı, Komünistlerin zayıf bir tarafından faydalanarak elde ettim. Komünistler, yabancılara, kendi sosyal nizamlarının olduğu gibi gösterilemiyeceğine ve mutlaka tahrif edilmiş şeklinin gösterilmesi lâzım geldiğine inanırlardı. Yabancıları aldatma usulü, tiyatro piyeslerine benzerdi. Her kısmının sahneye konması ve prova edilmesi gayet dikkatli yapılırdı. Artistlerin son derece maharetli ve itimat edilebilir kimselerden olması istenirdi. Tabiî bütün bu niteliklere sahip yeter sayıda aktör bulmak daima güç oluyordu. Bu sebeple,

başarı gösteren artistlere, Rejim'de ufak ölçüde emniyet sağlanması gibi bir imtiyaz tanımak icap ediyordu.

İlk zamanlarda, İngilizce konuşanlar arasında "ilerici", yani Komünist olmayan hiç kimseye bu aldatma piyesinde gerçek bir rol vermezlerdi. Bir süre ben, daha az önemli rollerde başarı göstermiştim. İdare de benim gibilerin kullanılmaması halinde piyeslerin fiyasko vereceğini anlamış ve bana esaslı roller vermeye başlamıştı.

Meselâ ilk zamanlarda, yabancı ziyaretçiler için yapılan bir karşılamada, Rejim'in prestijini kıran bir fiyaskonun nasıl yapıldığına ben şahit olmuştum. J. P., ben ve diğer iki Millî Kapitalist, hep beraber, İngiliz sanayîcilerinden önemli bir grubu, Şanghay demiryolu istasyonunda karşılamaya "davet" edilmiştik. İki Komünist memurun direktifi altında hareket edecektik. Memurlardan yalnız birisi biraz ingilizce biliyordu. Aldığımız talimata göre, biz, İngilizce bilmiyormuş gibi davranacaktık, az ingilizce bilen bir Komünist de bizim tercümanımız rolünü oynayacaktı ve bu şekilde bizim Rejim'e zararlı bir şey söylememize engel olacaklardı.

Giyiniş ve davranışlarından önemli kimseler olduğu anlaşılan yabancılar trenden indi. Karşılayıcı heyet olarak bizim de kılığımız, kıyafetimiz, görünüşümüz düzgündü. İngilizler bundan memnun görünüyordu. Bize dostça ellerini uzattılar ve teşekkür etmeye başladılar. Biz rolümüz icabı, sadece yabancıların elini sıkıyor, önlerinde eğiliyor ve şaşkın dilsizler gibi bir yabancılara, bir de "tercüman" rolünü oynayan Komünistlere bakıyorduk. "Tercüman"ımızın kaba hareketleri durumu daha kötüleştiriyordu. İngiliz ziyaretçilerinin yüzlerinde beliren hayret ifadesini halâ hatırlarım. İçlerinden birisi yanındaki arkadaşına şunları söyledi:

— Ben bunu anlıyamıyorum, Şanghay sanayîcileri hep İngilizce konuşur. Ve sonra "tercüman"ımıza bizim kim ol-

duğumuzu sordu. "Sanayîci" kelimesini karşılığını bilmeyen "tercüman", "dükkâncı" olduğumuzu söyledi. Tabiî bu seçkin ziyaretçiler, bir dükkâncı grubu ile yarı cahil bir tercüman tarafından karşılanmış bulunmaktan memnun kalmadılar ve bundan sonra çekingen, mağrur bir tavır takındılar. Neticede Komünist memurlar, bu ziyaretçilere Rejim hakkında iyi intiba verilmediğini anladılar.

Rejim'in ilk günlerinde Rusların bile edindiği intiba iyi değildi. Meselâ yüksek bir Sovyet memurunu, Şanghay'ın en iyi bandosu ile karşılayan Komünistler, Bandonun çaldığı parçaya Sovyetlerin kızması karşısında şaşırmışlar, sonradan bunun Lenin'in cenaze töreninde çalınan bir cenaze marşı olduğunu öğrenmişlerdi.

Bu gibi laflar, Komünistleri, Yabancı Ziyaretçileri Karşılama ve ağırlama Komitesine dahi iyi kimseleri tâyin etmeye zorladı. 1954'de Şanghay'ı önemli yabancı misafirler ziyaret etmeye ve buna karşılık tesirli karşılama törenleri Sahneye konmaya başlandı. Gerçek aktörler yine tercümanların sıkı gözetlemesi altında idi, fakat artık İngilizce konuşmalarına ve rollerini daha serbest yapmalarına müsaade ediliyordu.

Bu tercümanlar genellikle saçları örgülü Komünist kızlardı ve görevleri, daha fazla, olup biteni rapor etmekti. Her karşılama programında önce karşılayıcı aktörlere gelecek misafirler hakkında bilgi verilir ve sorulması ihtimal dahilinde olan suallere nasıl cevap verileceği öğretilirdi. Aktörlerle karşılama memurları, karşılama sahnelerinde ziyaretçiler üzerinde yaratılmak istenen tesirler için gerekli vasıtaları beraber hazırlar ve provasını beraber yaparlardı.

Göstermelik kapitalistler arasında, Yıldız Aktör rolünü başlangıçtan beri J. P. oynuyordu. Bunun sebebi, kısmen Çin'in en büyük Millî Kapitalisti olması, kısmen de rolünü

gayet mükemmel yapmakta bulunması idi. Bundan başka, Şanghay Belediye Başkanı Yardımcısı Pan Han-Yin'in tutuklanmasından sonra, yüksek memurlarla kurulan dostluğun emniyet sağlama hususunda faydalı olmadığını gören J. P., kendisini bu yoldan Rejim'e faydalı gösterme gayretine düşmüştü. Bu sebeple fazla rol alınca bu defa da Komünistler; bazı ziyaretçilerde "Rejim'i destekleyen Millî Kapitalist'in sadece J. P. olduğu" gibi bir intibaın uyanmasından korktular. Karşılamalarda J. P.'ye ekseriya ben yardım ederdim, bir defasında benim Amerika'da okumuş bulunmam bir avantaj sayılmıştı. Böylece, ben de Komünist Çin'deki hayatın gerçek yüzünün yabancılar tarafından olduğu gibi görünmesine engel olabiliyordum.

Şimdi Komünistlerle olan münasebetim yeni bir şekil alıyordu. Fabrikada Parti Sekreteri ile ben, birbirine karşı olan tarafta idik. Halbuki yabancı ziyaretçileri aldatabilmek için Karşılama ve Ağırlama Memurları ile yan yana, beraberce, birbirimizi destekliyerek çalışıyorduk. İki taraftan birisinin sürçmesi, milletlerarası akisler yaparak bizi Rejim'in nazarında kötü bir duruma düşürebilirdi. Bu sebeple ne zaman yabancı bir ziyaretçi grubunu karşılama ve ağırlama heyetine seçilsem, karşılamadan en az bir hafta önce bana haber verilirdi. Bundan sonra başlıyan hazırlık toplantılarında lüzumlu "direktif"i alırdım. Bununla beraber, benim de tavsiye veya tekliflerde bulunmama müsaade edilirdi. Tabiî benim bu tekliflerim müzakere ve münakaşa sonunda, kabul, tâdil veya reddedilirdi.

Karşılama ve Ağırlama süresince "tercüman"lar, benim söylediğim ve yaptığım herşeyi not ediyorlardı. Ben de, misafirlerle aramda geçen herşey hakkında tam bir rapor hazırlardım. Bu raporlar arasında çelişmeler aranır, bulunursa derhal araştırma ve sorgu başlardı. Tercümanlarla çalışmak benim için daha emin oluyordu. Çünkü onlar da,

yapılmasına iştirak ettikleri, Karşılama ve Ağırlamanın, güdülen maksadı sağladığını yazmayı candan isterlerdi. Bu sebeple her başarı, benim gibi onların da kredisini arttıracak ve Rejim'deki mevkîlerini sağlamlaştıracaktı.

Bu ağırlamanın zevkli tarafları da vardı. Meselâ bu münasebetle evim, sık sık sanat eserleri, kitaplar, plâklar, vesaire ile süslenirdi. Bilhassa memurlar, daima iyi yetiştirilmiş hizmetçiler ve uşaklar gönderirlerdi. Beni daha zengin göstermek için garajımda en azından bir otomobil fazla bulundurulur ve benim fazla benzin almama müsaade edilirdi. Bana normal olarak elde edilmesi güçleşmiş bulunan gıda maddeleri, ithal malı sigara ve içki gibi lüks maddeler bol verilirdi. Son, ağırlama kışın olduğu zaman evimi ısıtmam için bana akaryakıt tahsis ederlerdi. Akaryakıt sıkıntısı o kadar fazla idi ki kışın ancak yabancı misafirler olduğu zaman ısınabiliyorduk. Hepsinden daha iyisi, bu başarımın, beni kaçma imkânına yaklaştıracağı düşüncesi idi.

Buna mukabil başarısız tek bir rol veya kasıtsız tek bir hata, bir daha karşılama ve ağırlamaya çağrılmamam için kâfi idi. Tanıdıklarımdan rolleri beğenilmeyen göstermelik iki kapitalist bir daha çağırtılmamış ve böylece Rejim'in teveccühünü kaybetme felâketine uğramışlardı. Komünistlerin düşmanlığını kazanan herkesin yaşayabilme şansı azalıyordu. Bu sebeple rolümün Komünistleri tatmin edici olmakta devam ettiğini gösteren her işaret benim için son derece kıymetliydi.

Diğer taraftan yapmakta olduğum alçakça saktekârlık bana dehşetli üzüntü veriyordu. Bazen kendimi çok aşağılık görüyordum, bu da Komünistlere olan nefretimin artmasına sebep oluyordu. Fakat ağırlamanın en kötü tarafı Rejim'in teveccüh ve itimadını bir anda yıkabilecek ağır bir sürçme korkusu idi. Tabiî sürçme sık sık olurdu. Birinsini hatırlıyorum, 1955 başlarında, Genel Siyasetin yürütüldüğü zaman-

da olmuştu. O zaman benim yabancı ziyaretçilerle buluşmam sanki plânsız, tesadüfen karşılaşma şeklinde oluyormuş gibi gösterilir, diğer bir deyimle, memurlar sanki bu ziyaretçileri rastgele bir sanayîci ile konuşturuyorlarmış gibi davranırlardı. Bu; Kadro'ların Plânlamayı daha dikkatli yapmasını, benim de rolümü daha büyük bir hünerle oynamamı icap ettiriyordu.

Böylece bir gün öğleden sonra, Güney Asya gazetecilerinden bir grup evime "beklenmedik" bir ziyaret yaptığı zaman, birden şaşırmış fakat memnun olmuş bir ev sahibi rolü oynadım. Sorulan sorular beklediklerimdi, cevaplarım da bana verilen talimata uygundu. Çayımızı içerken gazetecilerden birisi, birden şunları söyledi:

— Uşağınızı tanıdım, daha önce görmüştüm. Bugün öğle yemeğinde garsonluk yapıyordu!

Paniğe kapılmamaya gayret ettim. Yabancılar öğle yemeğini, benimle ilgisi olmayan memurlarla beraber yemişlerdi. Gazeteci, çay partisinin, tertiplenmiş bir oyun olduğunu anlıyacaktı. Buradan ayrıldıktan sonra bunu gazetesine yazınca benim "göstermelik kapitalist" mesleğim sona erecekti. Yeni Rejim altında, malî cihetten eskisine göre daha emin, daha sağlam bir durumda olduğum için bir bekârın gerçekten muhtaç olduğu hizmetçi ve uşaktan fazlasını tuttuğumu söyledim. Bu sebeple hususi şekilde para kazanması için bazen bir garsonuma müsaade ettiğimi ve o gün öğleden sonra misafir beklemediğim için öğleden evvel kendisine izin verdiğimi sözlerime ekledim.

Çok şükür misafirim hikâyeye inanmış ve bunun tesiri altında kalmış görünüyordu. Bu meseleyi raporuma da nasıl yazacağımı düşünüyordum, misafir gider gitmez raporu yazmaya başladım. Tabiî, usule göre, suçu üstüme aldım, fakat bundan sonra hususi hizmetçilere verilecek işler üze-

rinde karşılama ve ağırlama memurlarının daha dikkatli durmasını tavsiye ettim. İki gün sonra bu memurlarla yaptığım bir toplantıda, bu tavsiyemin kabul edildiğini bana söyledikleri zaman ferahladım. Gösterdiğim gayret takdir edilmiş ve ben felâketten kıl farkı ile kurtulmuştum.

Gerçekte Komünistler, yabancıları aldatmak için plânlarını, vasıtalarını mükemmel hale getirdikten sonra nadiren gaf yaparlardı. Ağırlamanın ve ziyaretlerin yolunda gitmesi için sonsuz zahmetlere katlanırlardı. Her ziyaretin bir tertip eseri değilmiş de gelişi güzel raslanan bir şeyin içten gelen anlatılması gibi gösterilmesine son derece dikkat ederlerdi. Bu da göründüğü kadar zor olmuyordu. Çünkü her ziyaretçinin görmek, bilmek istediği şeyler aşağı yukarı aynı idi, sahne ve dekorlar buna göre hazırlanıyordu. Bir yabancı, pek nadir olarak, dikkatle hazırlanmamış bir şeyi görmek, öğrenmek istediği zaman onu öyle ustalıkla baştan savarlardıki ziyaretci kendisinden birşeyler saklandığını anlamazdı.

Bundan başka her ziyaretçiyi önceden büyük bir dikkatle, ustalıkla tetkik ederler ve ona en fazla hoşlanacağı, tesiri altında kalacağı şeyleri gösterirlerdi. En iyi oteller, sadece Yüksek Komünist memurlarına veya onların misafirlerine ayrıldığı için yabancı ziyaretçiler bu otellerde kalır. Böyle otellerin girişindeki dükkânlarda lüsk eşyalar, mahallî sanat eserleri yok pahasına satılırdı. Fakat bu lüks eşyalar, yalnız yabancılara sunulur, bunları Çinliler alamazdı. Ziyaretin sonunda yabancıya dikkatle hazırlanmış pahalı hediyeler verilir, böylece ziyaretçi Çin'den iyi hatıralar ve Rejim hakkında müspet intibalarla ayrılırdı.

Bize üç türlü yabancı misafir gelirdi: birincisi Sovyet Rusya'dan veya Sosyalist Blok'a dahil memleketlerden; ikincisi, tafafsız milletlerden; üçüncüsü "emperyalist" memleketlerden yani Hür Dünyadan. Her üç grup misafire

karşı oynadığımız rol aynı, sadece davranışımız farklı idi. Meselâ Sovyet Rusya'dan gelen "Ağabeylerimiz'e karşı daha rahat ve teklifsiz davranırdık. Kardeşçe münasebetler dolayısiyle, bu misafirlere Rejim'in sadece parlak bir tasviri gösterilirdi, zaten onlar da başka birşey görmek istemezdi.

Tarafsızlara çok yakın bir dostluk gösterirdik. Tarafsızlar genellikle bizim ferahlatıcı uydurmalarımıza inanmak istiyen kimseler olduğu için bunları aldatmak kolaydı. Hattâ zamanın Hindistan Başvekili Nehru ve Endonezya Cumhurbaşkanı Sukarno bile tertiplediğimiz temsillerin tesiri altında kalmışlardı.

Fakat emperyalistler daha şüpheci oluyorlardı. Onlara karşı nazik bir gurur gösterirdik. Eski aşağılık durumumuz kurcalanmazdı. Biz Millî Kapitalistler, bunları misafir etmiye korkardık, çünkü o zaman Kadro'lar bizi daha büyük bir dikkatle gözetlerdi. "Emperyalist"ler, Komünizmin gerçek yapısından bazı şeyler öğrenmeye çalışırladı, bu sebeple gerçeği onlardan gizlemek daha zor olurdu.

Afrikalı iki memurun hanımları üzerinde iyi intiba bırakabilmek için katlanılan zahmetleri hatırlıyorum: Chan'lar, aldıkları talimat üzerine bu iki hanımı eve davet edeceklerdi. Hazırlık başladı: Charlie'nin karısı, üç yaşındaki kızına bir bebek aldı, bebek siyaha boyandı. Sıra, söylenecek "en münasip" sözlerin ezberlenmesine ve rollerin provasına geldi. Yemekten sonra, Charlie'nin karısı çocuğa bebeği getirmesini söyledi. Benim rolüm, bebeği öptükten sonra kıza şu soruyu sormak olmuştu:

— Senin böyle bir "siyah hala"n olsun istemez misin?

Çocuk, yeni oyuncağından dolayı kendisine gösterilen ilgiden memnun görünüyor ve bebeği çok seviyordu. Sonra bir gün çocuğa, bazı "siyah halalar"ın kendisini ziyarete

geleceği anlatılıyor. Charli'enin karasına biraz çukulata alması söyleniyor. Afrikalı kadınlar gelince, kız koşup onları öpecek, karşılığında da bu çukulataları alacaktı.

Charlie'nin kızı, böyle bir rol için çok küçük olmasına rağmen, birkaç provadan sonra bu işi oldukça iyi başardı ve biz ferahladık. Bu sahnenin tesiri ile iki hanımın gözleri yaşardı. Komünistlerin; istedikleri tesiri yaratmak hususunda gösterdikleri bu hünerler karşısında bir defa daha şaşırmıştık.

Komünistlerin, hükümleri altına aldıkları memleketlerde, "din" ve "aile hayatı" gibi varlıkları yıkmaya uğraştıkları bilinen bir gerçekti. Komünistler Hür Dünya'dan gelen ziyaretçilere, bu varlıkları koruyormuş ve destekliyormuş gibi görünmek isterlerdi. Meselâ Rejim'in ilk zamanlarda, sözde evlenmelerin tertibi ve çeyiz sistemindeki kötülükleri ortadan kaldırmak için yürürlüğe konan Evlenme Reformu, sonradan aile birliğini mümkün olduğu kadar parçalamak maksadı uğrunda kullanılmıştı. Bundan başka, Komünistlerin Kampanyalarda aile fertlerini birbirlerini suçlamaya zorlamaları, aile bağlarının parçalanmasında son derece tesirli olmuştu. Buna rağmen yabancılar üzerinde, "Komünist İdarenin aile birliğine önem verdiği ve aile yaşayışını ıslâh ettiği" intibaını uyandırmak için, onlara, titizlikle tertiplenmiş "aile saadeti" sahneleri gösterilirdi.

Böyle sahnelerin tertip ve temsil edilmesinde J. P., büyük başarı gösterirdi ve "tesadüfen" gelen yabancı, J. P.'nin karısını, kocasına süveter örerken bulur, kadın neş'elidir. Pencereden bakılınca görünen dekor şöyledir: Bahçenin bakımlı çimleri arasında, iyi giyinmiş bir çocuk bakıcısı bir bebek arabasını iter, etrafta, cins iki köpek koşuşur ve sıçraşır. Duvarın üstündeki haç, ibadet serbestliğini gösterir. Kitaplıkta, Marks ile Sheakspeare'in eserleri yanyanadır. Başka bir odada J. P.'nin kızı plyano çalmaktadır. Ve

bütün bunlar Komünist idarede kültür serbestliğinin varlığını göstermek içindir. Bu sırada odaya giren J. P. keyiflidir, karısına yaklaşır, örülmekte olan süveterin provası yapılır. Arada geçen konuşma bahçeye dairdir; dinleyen, bu ailenin çiçeklere en iyi gelen gübre cinsini araştırmaktan başka derdi olmadığına inanır.

Böyle sahneleri gören yabancılardan bir Fransız kadını şunları söylemişti:

— Ben hiçbir yerde, hiçbir zaman, bundan daha mesut bir aile görmedim! Böyle sahnelerde, J. P.'ye sorulan değişmez sorulardan biri şöyle idi:

— Sizin gibi büyük bir Kapitalist, nasıl oluyor da kapitalizme düşman olan bir sistemden bu kadar memnun kalabiliyor ve böyle bir idarede nasıl bu kadar tasasız yaşayabiliyor?

J. P. bu sual karşısında ciddileşir, derin derin düşünür, dudaklarını bükerek şöyle cevap verir:

— Başlangıçta ben de hayli korktum. Komünistler Şanghay'ı kurtardığı zaman, canımız için değilse bile malımız için endişe ediyorduk. O zaman Komünistlerin Millî Kapitalistleri koruyacaklarına dair verdiği söze tam olarak güvenebileceğimizi bilmiyorduk. (Tam bu sırada J. P. yabancı misafirlerin gözlerinin içine bakar, titremeye başlayan sesi içten gelen sözlerin safiyetini gösterir.) Halbuki Komünistler vaatlerini tuttular. Ve sonunda Çin Komünistlerinin halkı hiçbir zaman aldatmadığını gördük.

Bir defasında, böyle bir sahneden sonra yalnız kalan J. P.'nin yüzünü nefret ifadesi kaplamış, dişlerini gıcırdatarak şunları söylemişti:

— Yaşamak arzusu insanı nekadar alçaltıyor! Bir taraftan tehdit, hakaret ve yumruk altında ezilirken diğer ta-

raftan dünyanın böyle maskaraca aldatılmasına alet oluyoruz...

Komünistler Halkı, din hakkında aldatmak için aynı gayreti gösterirlerdi. Meselâ Şanghay'da vaktiyle yüzlerce Budist mabedi vardı. Şimdi yalnız on tanesinin açık kalmasına müsaade ediliyordu. Dine meyil gösteren herkese "gerici" damgası vuruluyordu. Bütün rahipler sivil hayata dönmeye zorlandı, sadece Rejim'in propagandasını yapan birkaç tanesi bırakıldı. Kalan rahipler Devletin idare ettiği kiliselerde çalışıyor, bir sendikaya bağlı bulunuyor ve herkes gibi grup toplantılarına iştirak ederek Parti siyasetini öğrenmeye mecbur tutuluyordu.

Fakat, Tibet'in dinî Hükümet başkanı Dalai Lama'nın ziyareti bahis konusu olunca, çoktanberi hükümet dairelerine tahsis edilmiş bulunan meşhur Yu Fe ve Kaynarkuyu mabetleri hemen boşaltıldı, tamir edildi, boyandı ve yalnız dekorrasyonu için 2,5 milyon lira sarf edildi. Tabiî maksat, Dalaî Lama'ya, Komünistlerin dini desteklediği intibaını vermekti. Bundan sonra gelen bütün yabancı misafirlere bu mabetler gezdirilmeye başlandı. Bu ziyaretler sırasında mabetlerde rahip rolünü oynayan bir Komünist memur, Komünist Partisinin yaptığı "Din Reformu sayesinde dinin gerçek çehresinin nasıl meydana çıktığını" anlatıyor ve yabancılara din ile Komünizmin kaynaştığı intibaını vermek istiyordu.

İşçilere rol yaptırmak daha güç oluyordu. Fabrika işçilerini yabancılar tarafından sorulacak suallere münasip cevaplar verebilecek şekilde yetiştirmek için daha plânlı ve titiz çalışmak icap ediyordu. Tabiî münasip cevaptan maksat, işçilerin Rejim için büyük bir şevk ve gayretle çalıştıkları intibaını verecek cevaplardı. Bu da başarıldı. Yeni Çin'de işçilerin hususi hayatının ne kadar rahat ve cazip olduğunu yabancılara göstermek için Şanghay yakınlarında

Shao Yang Yaylası adında bir köy kurulmuştu. Bu köyde oturtulanlar: Daima en iyi elbiselerini giymeye ve daima temiz olmaya; Komünistlerin işçi sınıfından beklediği gibi görünmeye, yani utangaçlık, çalışkanlık ve bir çocuk safiyetini gösterecek şekilde rol yapmaya; yabancı ziyaretçilerin sorgularına, Kadro'ların hazırladığı cevapları harfi harfine noksansız vermeye mecbur idiler. Komünistler, yabancı ziyaretçileri bu köye, günün hemen her saatinde "tesadüfen" getirirler; evlerde oturan işçilerin hususi hayatını, hayvanat bahçesinde hayvan teşhir eder gibi bu ziyaretçilere gösterirler ve aileden bekledikleri rolün kusursuz olmasına nezaret ederlerdi. Hülâsa göstermelik konforlu evlerde oturan işçiler, bunun bedelini kendi aile mahremiyetini, ev halini günün her saatinde teşhir etmek ve çoluk çocuğu ile bareber rol yapmayı kabul ekmekle öderdi.

İşçiler bu köyde oturmaktan son derece nefret ederlerdi. Kendi gönlü ile gitmek istiyen az bulunduğu için işçilerin çoğunu, Komünist usulüne göre bu konuda "ikna" etmek lâzım gelirdi. Fabrikamızdan, bu köye gönderilmek istenen işçilerin nasıl bir tiksinti ve dehşet duyduğunu memurlar bana anlatırdı. Ne zaman bu köye ziyaretçi götürsem, insanlık haysiyeti ile oynanan bu işçilerin hali içime dokunurdu ve az çok buna alet olduğum için kendi kendimden nefret ederdim. Bu ziyaretçilerin arasında, zekâsı, görüşü işlek ve keskin olan bazılarının, işin içyüzünü anlayarak tiksinti duyduğunu hissederdim.

Bana en fazla endişe veren şey, Komünist Çin'deki hayatın iç yüzünü anlamak isteyen bazı ziyaretçilerin kurnazca davranışlara teşebbüs etmeleri idi. Yabancıların kanaatlarının aksine, bu işde kurnazlık pek az iş görebilirdi. Bir defasında aldığım talimat üzerine bir İngiliz iş adamını ağırlayan Chan'lara gittim. Komünist Çln'de gördüklerini,

İngiltere'ye dönüşünde yazmak istediğini söyleyen ziyaretçi birden bana dönerek şunları söyledi:

— Mr. Loh, lütfen benimle beraber bitişik odaya gelir misiniz? Sizinle biraz hususî konuşmak istiyorum.

Sendelememek için kendimi zor tuttum. Konuşmamızı yazmakta olan "tercüman" kıza göz ettim. Kız "olur" manasında başını hafifçe öne eğdi. Bitişik odaya girip kapıyı kapar kapamaz bana şunları söyledi:

— Konuştuklarımız ne olursa olsun aramızda kalacak. Şimdi bana açıkça söyleyin, siz sahiden Kapitalist misiniz? Yoksa ziyaretçilere sosyalizmi şirin göstermek için Kapitalist rolü oynayan bir Komünist Partisi üyesi misiniz?

Adamın bu bönlüğü, safdilliği karşısında öfkeden çıldıracaktım. Bu adam öbür odadaki hususi konuşmalarımızın birkaç kişi tarafından sonradan rapor edilmek üzere, not edilmekte olduğunu görmedi mi? Şimdi buradaki gizli konuşmaları rapor etmeye mecbur olduğumu ve bu defa söylediklerimi doğrulayacak başka bir rapor verilemiyeceği için benim tehlikeli duruma düşeceğimi tahmin etmedi mi? İngiltere'ye döndükten sonra, konuşmalarımızı ne şekilde yazarsa yazsın, bunların cevabını benim vermek durumunda olduğumu düşünmedi mi? Yazısında güya beni korumak için, ismimi, zamanı ve yeri değişik olarak gösterse bile, buradaki her hareketim, her temasım not edilmiş olacağına göre beni nasıl olsa yakalayacaklarını akıl edemedi mi?

Bundan başka, sorduğu akıllıca bir sual de değildi. Eğer ben gerçekten Komünist Partisi üyesi olsaydım kendisine bunu açıklayarak Parti'ye ihanet eder miydim? Nihayet kendisini gerçek bir Kapitalist olduğuma inandırdım. Fakat buna rağmen, bu defa daha bönce bir sual sordu:

— Şimdi ikimiz de Kapitalist olduğumuza göre, siz Rejim'i gerçekten tutuyor musunuz, yoksa tutar görünmeye zorlanıyormusunuz?

Eğer ben zorlanıyorum desem, kendisi de bunu dönüşte yazsa bana ne yapacaklarını tahmin edemiyecek kadar akılsız mıydı bu adam? Kendisine, Komünist Partisini ve Rejimini hayatımdan fazla sevdiğimi hararetle anlattım. Adam kendisini hayal kırıklığına uğrattığımı, benden umduğunu bulamadığını söylerken, ben sadece başıma açılacak derdi hafif atlatmayı düşünüyor ve biran önce Komünistlerin bulunduğu odaya dönmeye can atıyordum. Nitekim, bundan sonra birden şüpheye düşen Komünistler, İngilizle aramda geçen konuşmanın aslını anlamak için, beni iki hafta müddetle sorguya çektiler,

Hakkımda böyle bir şüphenin uyanması çok aksi bir zamana rastlamıştı. Çünkü sonradan anladığıma göre, Parti uğrunda yaptığım gayretler, yüksek memurların dikkatini çekmiş ve tam o günlerde benim daha yüksek bir mevkiye tâyinim bahis konusu imiş. Her ne ise sonradan beni daha ciddi ve daha uzun bir imtihana tâbi tuttular.

KARŞI - İHTİLÂLCİLERİN ORTADAN KALDIRILMASI KAMPANYASI

1955 yılının ilk aylarında başlayan bu kampanyayı, 1951-1952'deki Karşı-İhtilâlcilerin Ezilmesi Kampanyası ile karıştırmamak lâzımdır. 3-4 sene önceki kampanya eski Milliyetçileri hedef tutmuştu, halbuki yenisi aydınlara karşı idi. 1951-1952'deki Düşünme Reformu, muayyen siyasî kanaatı olmayan fakat Komünist prensiplerini destekleyen solcu aydınları ezmek lüzumunu duyuyordu. Bilindiği gibi Komünistler sosyalist prensiplerine sadece iktidarı ele geçirinceye kadar bağlı görünürler. Çünkü bu devrede sosyalist prensiplere samimi olarak bağlı idealist aydınların desteğine şiddetle muhtaçtırlar. Halbuki şimdi, Komünistlerin bu-

güne kadar tatbik ettiği usuller karşısında hayal kırklığına uğrayan, aldatıldıklarını anlayan solcu aydınların Komünizme muhalefet etmesi gayet tabiîdir. Komünistler iktidarda kalabilmek için karşılarında muhalefet edebilecek köylü-işçi, sanayici, memur gibi zümreleri ezerken, muhalefetin en tehlikelisini yapabilecek solcu aydınlara dokunmamaları elbet akla gelmezdi.

Komünistler, aydınların, hiçbir ahlâk prensibine bağlı olmayarak körü körüne Parti siyasetini desteklemesini bekliyor, yani Parti nasıl dün yerdiğini bugün övüyor, dün ak dediğine bugün kara diyorsa aydınların da aynı şekilde davranmasını istiyordu. Bu gaye ile aydınlar ve bilhassa yazarlar, son derece sıkı kontrole tâbi tutuldular. Bu durum karşısında bir kısım yazarlar, çaresizlik içinde boyun eğerek işi ruhsuz bir takım propaganda yazılarına döküyor, diğer bir kısmı da benliğini, şahsiyetini korumaya çalışıyordu. Bu sonuncu gruba dahil olanlar, eskiden beri tanınmış daha yaşlı yazarlardı ve bunlar idare ile daima az-çok ihtilâf ve mücadele halinde idiler. Bu grubun başında, Çin'de 25 seneden beri Komünist taraftarı olarak tanınmış meşhur yazar Hu Feng vardı. Gerçekten bu yazar, 1930 dan beri bir Komünist Cephe Teşekkülü (Komünistler tarafından perde arkasından idare edilen bir teşekkül) olan Solcu Yazarlar Birliği üyesi idi ve o zamandan beri daima Komünistleri savunurdu. Fakat meselâ, yazarlara Komünist inançları aşılamanın faydasızlığına ve bazı edebî dergilerin Parti kontrolünden çıkarılması lüzumuna inanırdı. Hu Feng daha ileri giderek, kendisi gibi düşünen diğer yazarları bir grup halinde topladı ve bu müşterek görüşü Parti Liderlerine benimsettirmek için bu grubu seferber etti. Halbuki, Parti siyasetinin sadece yürütülmesi düşünülebilirdi. Bu siyasetin tenkidini yapanlar tâdilini veya azıcık değişmesini isteyenler Partinin pençesinde yok olmaktan kurtulamazlardı.

Kampanya başlar başlamaz, verilen direktiflere uyularak bütün memlekette, grup toplantılarında, hep birden Hu Feng'e saldırıldı ve onun düşünceleri tetkik edildi; bizimkilerle benzerliği arandı. Daha sonra, toplantı grubumuza dahil olan arkadaşların "Karşı - İhtilâl" düşüncelerini meydana çıkarmak için usulüne göre faaliyete başlandı.

Karşı İhtilâlcilerin Ortadan Kaldırılması Kampanyası, Düşünme Reformu kadar vahşi ve kanlı olmadı. Fakat aynı usul takip edildi. Aydın sınıfına mensup sayılan herkesin, sekiz yaşından başlamak üzere hal tercümesini tafsilâtlı olarak yazması, bütün hayat boyunca beslediği düşünceler üzerinde bilhassa durması lâzımdı. Bu kâğıtların tetkiki işi, aynı gruba dahil diğer üyeler tarafından yapılarak sahibinin eski düşünceleri arasında kabul edilmeyecek mahiyette olanlar meydana çıkarılıyor ve sembolik mahiyette tenkit ve uyarmalar yapılıyordu. Her gruba dahil "ağır hedef"ler yine Kadro'lar tarafından tâyin ediliyordu ve "ağır hedef" seçilen zavallının üzerine kendi grup arkadaşları saldırtılıyordu. Nihayet, "ağır hedef", arkadaşlarının baskısı altında geçmişteki düşüncelerinin "tam gerçeğini itiraf" ediyor ve ağır hedefin akıbeti ileride kötü düşünceler besliyecek arkadaşlarına bir ders oluyordu. Benim grubumdan "ağır hedef" olarak beni seçmeleri karşısında hayret ve dehşet içinde kaldım.

Hal tercümemde ne yazarsam yazayım, gece toplantılarında grup arkadaşlarım reddediyordu. Ve her reddedişte, üstüme yağdırılan alay, hakaret, tehdit daha ağırlaşıyordu. Gündüzleri fabrikada işçilerden daha kötü muamele görüyordum. Gece gündüz bu kadar ağır hakaretlere dehef olmayan kimse bunun tesirini anlıyamaz. Kâğıtlara tekrar tekrar yazdıklarımdan başka birşey düşünemiyordum. Neleri "itiraf" ettiğim umurumda değildi, önemli de değildi, önemli olan şey Komünistlerin neyi "itiraf" etmemi istedikleri idi.

Aynı zamanda bir Karşı-İhtilâlci olarak suçlandırılmayı ve cezalandırılmayı da beklemiyordum. Böyle bir suça delâlet edecek hiçbir delil yoktu, aksine bütün deliller Parti Siyasetini desteklediğim yolunda idi. Düşünme Reformu sırasında Profesör Long'un baskıya dayanamıyarak geçirdiği sinir buhranı sırasında "itiraf" ettiği suçları işlemediği Parti tarafından kabul edilmişti. O zaman Long, "Siyasî inanışların saf ve temiz olduğunu isbat tecrübesi"ne dayanamamış olması dolayısiyle ayıplanmıştı. Ben de böyle bir tecrübeye tâbi tutulduğumu tahmin ediyor, sonuna kadar dayanabilmek için kendi kendime telkin yapıyordum.

Sinir gerginliğimin devamlı şekilde arttığı bu sıralarda bile yabancı ziyaretçilere karşı rol yapmak için bir gece beni mücadele toplantısından af etmişlerdi. Bu ziyaretçi beni yalnız odaya götürüp başımı belâya sokan kalın kafalı İngiliz idi. Ben, bu durumdan sonra canımı nasıl kurtaracağımı düşünürken, o, "komünizmi beğeniyorum" dediğim için "uğradığı hayal kırıklığından" bahsediyordu. Ondan nasıl nefret etmiştim.

Bu kampanya dolayısiyle ben sadece bir tercübeye tâbi tutulmuştum, fakat diğer bazı arkadaşlar benim kadar şanslı çıkmadı. Eski mektep arkadaşlarımdan Mr. Ming, bunun bir misalini bana anlattı. Düşünme Reformu'ndan sonra, Ming'e üniversitede önemsiz bir öğretim işi verilmişti. Diğer öğretmenlerle beraber üniversite sitesinde oturuyordu, dairesinin numarası 12 idi. Bir gece, sabaha karşı saat 2'de kapısının yumruklandığını duyarak uyandı. Kapıyı açtığı zaman karşısında iki sivil polis ile altı silâhlı polis gördü. Altı otomatik silâh kendisine çevrilmiş, polislerden birisi şöyle bağırmıştı:

— Kımıldama! Seni alçak Karşı-İhtilâlci seni!

Ming'i dışarıya sürükleyerek ellerine kelepçe vurmuşlar. Tam boğazına bir ip geçirilirken kolejdeki emniyet memuru görünerek polislere seslenmiş:

— O değil, o değil, 21 numara!

Bunun üzerine Ming'i bırakıp 21 numaradaki profesörü yakalamışlar. Tabiî o profesörü bir daha gören de olmamış, ondan bir haber alan da... Ming günlerce sinir krizleri geçirmiş.

Bu arada Profesörün karısı, biri bebek, diğeri üç yaşında bir kız olan iki çocuğu ile 21 numaralı dairede oturmaya devam ediyormuş. Bir akşam kadının hizmetçisi, telâşla Ming'e gelmiş, hanımını uyandıramadığını söyliyerek hemen yardımını rica etmiş. Ming tabiî, Karşı-İhtilâlci olarak mahkûm olan tanınmış bir adamın ailesinin yanına gitmeye cesaret edememiş, sadece polise telefon etmesi için hizmetçiye yardım etmiş. Yarım saat içinde sivil polis 21 numaraya gelmiş. Ming, olanları sonradan hizmetçiden öğrenmiş.

Kadını yatakta baygın bir halde bulmuşlar, yerde boş bir lizol şişesi varmış. Bebek kadının kolları arasında ağlarken, üç yaşındaki kız annesinin elini sımsıkı tutarak hıçkırıyormuş. Komünist polis sahneyi tetkik ettikten sonra doğrulmuş, bacaklarını açmış, yumruklarını kalçasına dayamış ve nihayet yere tükürerek bağırmış:

— Aptal aydınlar! Bizi kandıracağınızı sanıyorsun! Rol yaptığını biliyorum. Sana söylüyorum! Bu sersemce numaraya son vermezsen pişman olursun.

Tabiî kadın rol yapmıyordu, ölmüştü. Kadro (Komünist memur) hata yapmıştı ve bunun için belki de azarlanacaktı.

Bununla beraber, Kadro'nun yerinde olsaydım, ben de aynı şekilde hareket ederdim. Çünkü Parti üyeleri veya doğrudan doğruya hükûmete bağlı memurlar, "sağ sapıklık" veya "sol sapıklık" meselesini düşünmek zorundadır. Eğer kadın intihar taklidi yapıyor olsaydı ve eğer polis ona

yardım etseydi, hattâ sadece merhamet eseri gösterseydi; Karşı-İhtilâlcinin karısına müsamaha etmiş olmakla suçlandırılacaktı. Çünkü Komünist prensiplerine göre, "düşmana müsamaha, halka zulümdür". Bu sebeple Kadro'nun bu müsamahası, "Burjuva hassasiyeti" sayılacak ve yaptığı hata "sağ sapıklık", cezası da ağır, hattâ bazen Karşı-İhtilâlcilerinki kadar korkunç olacaktı.

Halbuki "sol sapıklık", "halkın iyiliği için" fazla gayretkeş veya sert olmaktan ileri gelirdi. Bu, sadece bir "teknik hata" sayılır ve cezası hafif olurdu. Gerçekte polis başka türlü hareket edemezdi. Çünkü merhamet, şefkat gibi insanî hislere dayanan bir hareket, Polisin, cezası ağır olan "sağ sapıklık" ile suçlandırılmasına sebep olurdu. Komünistlerin, insanlık hislerinden sıyrılarak birer robot halini almalarını en büyük sebeplerinden birisi budur.

Bu durum, benim Karşı-İhtilâlcileri Ortadan Kaldırma Kampanyasında neden bu kadar endişe duyduğumu izah eder. Eğer benim grubumun mücadele toplantılarını idare eden Kadro, bir "sol sapıklık" hatasına düşerek grubumdaki arkadaşları benim tahammülümü aşacak kadar üstüme saldırtırsa, ben de pekâlâ bir ikinci Profesör Long olabilirdim.

Haftalar geçtikçe, Kadro'nun benim Amerika'da kaldığım süre ile daha fazla ilgilendiğini fark ettim. Ve bu sayede nihayet doğru yolu buldum; yani Komünistlerin neyi itiraf etmemi istediklerini anladım: Komünistler Amerika'ya bir umacı çehresi yakıştırmışlardı ve şimdi benden bunun doğrulanmasını bekliyorlardı. Yapılan Amerika aleyhtarı propagandaları hatırladım. Bu yolda bazı olaylar uydurup kendi bşımdan geçmiş gibi göstermek faydalı olacaktı. Bu sebeple uydurduğum hikâyelere Amerikan polisinin işçilere ve azınlıklara müthiş baskı yaptığını gösteren feci sahneler ekledim. Tarifi güç hakaretlere uğradığım olaylar icat

ettim. Bildiğim Amerikalıların isimlerini ve tahmin ettiğim adreslerini listeler halinde yazdım. Listeler yeteri kadar uzun görülmeyince münasip sayıda isim ve adres ekledim. Anlattığım masallara göre, bu Amerikalılar, Komünist Partisi'ni suçlandırıyorlar ve kendi görüşlerini kabul etmediğim için bana eziyet ediyorlardı. Amerika'da başıma gelenleri dinliyenler, benim oradan nasıl kaçıp kurtulabildiğime şaşarlardı. Nihayet gördüm ki, Amerika'nın çehresini ne kadar kötü göstersem geçmişte yaptığım hatalar o nispette azalıyordu. Hal tercümemim sonunu şu muteber cümle ile bitirdim: "Burjuva'ya mensup olmam dolayısiyle, bazı düşünce ve davranışlarım Amerikan emperyalistlerinkine benziyordu. Ve ancak şimdi, geçmişte kötü düşünceler beslediğimin farkına vardım."

Bana karşı yapılan grup mücadelesi sekiz hafta sürmüş, bende şamar oğlanı gibi didiklenmekten bıkmıştım. Tam böyle bir anımda, 70 büyük sayfa tutan hal tercümemin "nispeten tatmin edici" bulunduğunu söylediler. Çilem bitmişti. Sonradan anladığıma göre, İdare benim Amerika'daki durumumu, vaktiyle Komünist ajanı olarak çalışmış bulunan Frank Chou ve Yung Won-Yoan'dan sormuş onlar da Milliyetçi taraftarı olmadığımı ve Komünist aleyhtarı hareketlere katılmadığımı bildirmişler. Benim dâvamın bitmesi için yapılan en son tahkikat bu olmuş.

Artık tecrübeyi başarı ile atlattığım anlaşılıyordu. Bana karşı davranışlar biraz yumuşamıştı. Fabrikadaki işçilerle Kadro'lar eski kötü davranışlarını değiştirmişlerdi. Fakat benim artık fabrika ile ilgim azalmıştı, beni pek çağırmıyorlardı. Şimdi vaktimi, daha fazla, Karşılama ve Ağırlama Komitesi memurları ile yapılan uzun toplantılar alıyordu. Aynı zamanda J. P. ve Charlie ile Sanayi ve Ticaret Odaları Federasyonu'nun bitmek tükenmek bilmeyen toplantılarına da katılıyordum. Bu Federasyon bir Komünist Cephe Te-

şekkülü idi ve Sosyalizme geçiş meselesi ile ilgilenirdi. Nihayet, "seçilmiş" bir temsilci olarak Şanghay Halk Kongresi'nde siyasî meselelerin müzakeresine daha fazla iştirak ediyordum ve Rejim içindeki politik durumum yukarı seviyelere doğru yükseliyordu.

Buna rağmen son kampanyadan sonra, Komünist Çin'in havası tekrar kökünden değişti. Cemiyet içinde Komünist taraftarı aydınlar dahil tekmil aydın tabakası, son derece ezilmiş, çiğnenmiş ve azınlık derecesine düşmüştü. Ve artık kendi fikrini söylemeye cesaret edemiyor, papağan gibi sadece Parti Siyasetini tekrarlıyordu. Bu aydınlar arasında sayısı herhalde birkaç yüzü geçmiyen benim gibi ezilmiş, yeni kalıba dökülmüş ufak bir azınlık, Rejim için kabul edilebilir hale gelmişti. Bu azınlık Rejim içinde daha yüksek mevkilere çıkabilir, fakat bunlara hiçbir zaman gerçekten itimat edilmezdi. Bunlar şahsî insiyatiflerini, teşebbüslerini ve şahsiyetlerini gösterdikleri anda, mevkilerini kaybederler ve en ufak bir isyan işareti, yok edilmeleri için kâfi gelirdi. Hülâsa Rejim içinde sadece hürriyet, şahsiyet, insiyatif, ilim haysiyeti, insanlık şerefi gibi tehlikeli konuları bir tarafa bırakıp Parti Siyasetini bir papağan sadakati ile tekrarlayan aydınlar için yaşamak imkânı vardı.

Bu ufak grubun çoğunluğu, benim gibi batı tahsili görmüş, nisbeten daha yaşlı kimselerdi. Bunlar, Rejim'in Çin kıtasına tamamiyle hâkim olmasından önce dışarıdan gelip Komünistlerle işbirliği yapan kimselerdi. Bunlar arasında aşağı yukarı benim yaşımda olan birkaç kişi kaderlerini tamamiyle Rejim'e bağlamışlardı ve Parti üyeliğine kabul edilmek ümidi ile çalışıyorlardı; veya benim gibi kaçmayı plânlamışlardı. Bunların arasında, Çin'de rehine olarak bırakacak kimsesi olmayanlar İdare'nin gözüne batıyordu. Bu sebeple benim en mühim meselem, karımın ve çocuklarımın olmaması dolayısiyle otomatik olarak uyandırdığım şüpheyi hafifletmekti.

Bu yolda bana opera yıldızı Mai Mee yardım edebilirdi. Yabancı ziyaretçi temsilcilerinde ilerlettiğim artistik kabiliyetimi, bu maksat uğrunda kullanmak üzere dikkatli bir plân hazırladım: Etrafa, Mai Mee'ye deli gibi aşık olduğumu yaymaya başladım. Meselâ, münasip bir hüzün ve ızdırap karışımı ifade eden tavırlar ve şöyle konuşuyordum:

— Demek benim kaderim evli bir kadına aşık olmakmış!

Komünist memurlarla beraber olduğum zaman "derin bir ümitsizliğe kapılmış bir insan" rolünü oynuyordum. Derdimi sordukları zaman, içimi çekerek, ümitsiz aşkımın hikâyesini merak etmelerini ve bu hikâyenin tafsilâtını ağzımdan parça parça almalarını sağlıyor, sonra onlardan nasihat ve tavsiye bekliyordum. Benim bu ümitsiz aşkıma "burjuva hassasiyeti" gözü ile bakıyorlar ve bana ekseriya şuna benzer bir nasihat veriyorlardı:

— Böyle saçma şeyleri bırak, enerjini halk için sarf et!

Buna rağmen, Komünistler, böyle hassasiyet belirtilerini benim gibi kimselerin zayıf tarafları olarak kabul ettikleri için bu belirtiler onlara normal insanlardan fazla tesir ederdi.

Çin'de, insanlar arasındaki normal münasebetler, son kampanya dolayısiyle daha da değişmişti. Her kampanya, cemiyetin sadece bir parçasına karşı yapılmış olmasına rağmen, tedhişin tesirleri bütün halka yayılıyordu. İdare'den gelen baskı, dalgalar halinde ritmik bir şekilde ilerliyordu. Bir süre şiddetle tatbik edilen baskı biraz hafifliyor, sonra tekrar şiddetleniyordu. Her defasında, üstümüze ağırlık daha fazla basıyor, endişemiz daha fazla artıyor ve korku, benliğimizin daha derinlerine iniyordu. Artık herkes birbirinden gittikçe daha kuşkulanıyordu. En yakın dostlarımızla bile serbest münakaşaya girişmekten sakınıyorduk.

Bir akşam Chan'ların oturma odasında J. P., Charlie ve hanımlar hep beraber ouruyorduk. Çocuklar yatmış, hizmetçiler işlerini bitirip çekilmişlerdi. J. P. birara, askere yazılma işinden bahsediyordu. Charlie birden şunları söyledi:

— Ne yazık, otuz yaşımı geçtim. Askere gitmek şansım kalmadı. Memeleketime ve halka bu yolda hizmet imkânımın bittiğine üzülüyorum.

Bir an hepimiz sustuk, böyle bir "grup toplantısı konuşması"nı şimdi de hususi oturma odamızda duymanın verdiği şokun tesiri altındaydık.

Charlie'nin karısı sükûnetle şu cevabı verdi:

— Sen evinde ailenle berabersin Charlie, Bizimle bu şekilde konuşmana lüzum yok.

Fakat Charlie'nin hanımı haksızdı ve bunu hepimiz biliyorduk. Zannederim o anda hepimiz kafamızda şu sualin cevabını bulmaya çalışıyorduk: "Eğer içimizden birisi Rejim tarafında nafaroz edilirse diğerleri ne yapar?" O zaman eğer diğerleri kendilerini kurtarmak isterse, "istenmiyen"i suçlamak durumunda kalır. Hem de yıllarca süren dostluk sonunda onun hakkında elde edilen bilgiyi ona karşı ihanet vasıtası olarak kullanmak zorunda kalır. O anda her birimiz, iç güdümüzle, kendimiz için en büyük tehlikenin, diğerlerinden geleceğini bilmenin verdiği ızdırap içindeydik. Bundan sonraki aylarda dıştan değişmemiş görünüyorduk, fakat bir araya gelince, konuşmalarımız, hiçbir ciddî meseleye dokunmaya, çene çalma kabilinden ufak ve "zararsız" cinsten olurdu.

Charlie'nin bu şekilde konuştuğu o geceden itibaren hatıra defteri tutmaya başladım. Karşı-İhtilâlcileri Ortadan Kaldırma Kampanyasından birşey daha öğrenmiştim: Bu-

gün suç sayılmadığı için söylediğimiz bir söz, bir sene sonra en büyük suç sayılabiliyordu. Bu Kampanyada yok olan, ezilen birçok kimse, az bir zaman önce birer kahraman sayılıyordu. Hülâsa, Komünistlerin istediği manâda "doğru" konuşma talimleri yapmak için hergün resmî işimde veya hususi hayatımda her söylediğimi not ediyordum.

İTİMAT HAVASININ YARATILMASINDA MAİ MEE'İN ROLÜ

Bekâr oluşumun Komünistlerde uyandırdığı şüpheleri dağıtmak için, beni evlenmekten alıkoyan sebebin Mai Mee olduğu hissini yaymaya çalışıyordum. Bir turdan Şanghay'a döndüğü zaman temsilinde bulunmak üzere kendime yer ayırttım. Ümitsiz bir aşkla uzaktan sevmeye mahkûm, çaresiz bir adam rolü oynamaya başladım. Benim bu halim karşısnda Komünistlerin sabırsızlandığını gördükçe, rolümdeki başarıdan dolayı memnun oluyordum. Gerçekte tek sıkıntı, rolümün lüzumundan çok daha çabuk tesir etmesinden çıktı. Şanghay'a gelişinden bir hafta sonra, kendisine olan aşkımın ve çektiğim ızdırabın hikâyesi Mai Mee'nin kulağına gitmişti.

O zamana kadar karşılıklı münasebetimiz eskisi gibi idi. Temsilden sonra kendisini tiyatro binasındaki odasında ziyaret ediyordum. Orada dostça konuştuğumuz bir saat içinde hayatımızın güçlüklerini tamamiyle unuturduk. Benim tavsiyelerime uyması sayesinde Mai Mee, şimdi Komünistlerle daha iyi geçindiğini ve Rejim içinde daha "emin" bir duruma geldiğini biliyordu. Bu bilgi, bize rahatlık veren konuşmalarımıza bir heyecan havası katıyordu.

Fakat bir gece odasına gittiğim zaman, havanın değiştiğini anladım. Mai Mee daha az konuşuyordu... Birkaç

defa göz ucuyla beni tetkik ettiğini farkettim. Bana bir fincan çay ikram ettiği zaman şöyle söyledi:

— Kocamdan boşanmaya karar verdim, ne dersin?

Şaşkınlıktan elimdeki fincanı düşürecektim. Mai Mee kocasından boşandığı takdirde, ona karşı beslediğim ümitsiz aşk rolünü doğrulamak için onunla evlenmem şart olacaktı. Onun da kabul edeceği anlaşıldığına göre, Komünistlere bir rehine olacak ve benim kaçma plânım suya düşecekti. Şaşkınlıktan kekeledim:

— Bilmem nasıl söyleyeyim...

Mai Mee bir mindere oturdu, başını kaldırıp muzip ve yaramaz gözlerle beni süzdü ve şu cevabı verdi:

— Peki... senin yerine ben söyliyeyim: Evlensek iyi olur.

Ll-li'ye karşı değişmeyen hislerime rağmen, Mai Mee'nin bana mükemmel bir eş olacağını birçok defalar düşündüm. Bu kadar akıllı ve zarif bir kızla yaşamanın zevkli tarafları sonsuz olabilirdi. Diğer taraftan evlendiğimiz zaman Komünist Çin'de kavuşacağımız emniyet, ayrı ayrı elde edebileceğimizden çok fazla olurdu. Fakat burada kaldığım takdirde, yaşayabilmek için, Komünistlerin isteğine boyun eğerek halkı ve Dış Dünyayı ömrümün sonuna kadar alçakça aldatmaya dayanamıyacağımı biliyordum. Aylardan beri kaçmak fikri bir an aklımdan çıkmıyordu, gerçekte bu hayata dayanabilmemi sağlayan tek kuvvet, bir gün kaçıp kurtulmak ümidi idi. Bu sebeple Mai Mee ile evlenemezdim, daha fenası, ona işin aslını da söyliyemezdim.

Elini avuçlarımın içine aldım, kendisini ne kadar sevdiğimi, ne kadar takdir ettiğimi anlatmak için birşeyler kekeledim. Benim şaşkın sözlerime, yanlış manâ verdi: Bir kocası mevcut oldukça, ona sadece aşkımdan bahsetmeyi

saygısızlık kabul ettiğimi düşündü. Kendimi dünyanın en alçak adamı seviyesine düşürdüğümü anlıyordum. Fakat, Komünist Çin'de yalnız hainlerin yaşayabileceğini, eğer birgün şerefli insanlar gibi yaşamak istiyorsam, benim de bugün için hain olmamın şart olduğunu biliyordum ve tek tesellim bu idi.

Mai Mee ile bundan sonraki buluşmalarımda, evlenme meselesini şimdilik kapatmanın bir çaresini buldum: Onun düşüncesine göre, tahsilim, yetişme şartlarım ve iş tecrübelerim dolayısiyle kendisi ve kumpanyası için ideal bir idare müdürü olabilirdim. Gerçekte de iş idealdi ve beraberce çok daha iyi yapardık. Buna rağmen, evlendiğimiz takdirde mesleğini bırakmasını isteyeceğimi söyledim. Mai Mee'nin bu şartı kabul etmeyeceğini biliyordum. Fakat bir defa kocasından boşanınca beni bu şarttan vazgeçireceğine emindi. Ve bu düşünce ile evlenme bahsini ustaca kapattı.

Artık iyice içli dışlı olduğumuz için, gizlice onun odasında buluşmaya lüzum görmüyorduk. Onu, akşam yemeklerine bazen Chan'lara götürüyordum, bir defa da küçük bir restorana götürdüm. Dedikodumuz derhal yayılmaya başladı. Evli bir kadınla dolaşmamı, Komünistlerin "dejenere" bir davranış sayacaklarından korkuyordum. Evvelce oynadığım "şerefli aşık" rolüne devam ettim. Tanıdığım Komünistler, birgün evleneceğimi ve kendilerine bir rehine kazandıracağımı düşünerek hareketimi uygun buldular. Hülâsa benim hakkımdaki şüpheler bir zaman için uyudu.

TARIMDA SOSYALİZM

Komünistler memlekette, Sosyalist nizamın kurulması hazırlıklarına 1955 ortalarında başlamışlardı. İlk zamanlarda biz bunun farkında olmadık. Aslında, Karşı-İhtilâlcileri Ortadan Kaldırma Kampanyasında aydınları tamamiyle ez-

melerinin bir sesebi de bu idi: Alacakları sert tedbirler karşısında yükselebilecek tenkit seslerini başlamadan boğmak...

İdare, dikkatini önce köylülere çevirdi. 1950'de yapılan Toprak Reformunda ortadan kaldırılan milyonlarca toprak sahibinin toprakları köylüye dağıtılmıştı. Yüzyıllardan beri hasretini çektiği toprağa kavuşan tapraksız köylü, Komünistleri bütün gücü ile desteklemeye başlamıştı. Bu Reform sonunda toprak mahsulleri kısa bir devre için artmıştı. Fakat hükümetin koyduğu vergiler, eski toprak sahiplerinin aldığı kiradan daha fazla olunca köylüler eskisinden daha fena duruma düşmüşlerdi. Ancak vasıta ve imkânları kuvvetli olanlar veya toprağı çok verimli olanlar toprakları da satın almışlar ve "zengin köylü" sınıfını teşkil etmişlerdi.

Bu sırada, İdare, Köylüleri kooperatifleşmeleri için zorlamaya başamlıştı. Bütün memlekette başlıca bölgelerde, köylülere evvelâ "karşılıklı yardım ekipleri" kurdurulmuştu. Bu safhada tarlalar beraberce sürülüyor, fakat toprak, tarım aletleri ve mahsul her köylünün mülkiyetinde kalıyordu. Bundan sonra köylüler, "gönüllü" olarak "Başlangıç Safhadaki Tarım Kooperatifi" kurmaya zorlanmıştı. Ortak köylüler, ellerindeki toprakları bu kooperatiflere "bağışlamaya" mecbur edilmişti. Buna karşı sözde toprağın tapusunu muhafaza ediyor ve mahsulden "bağışladığı" toprak nispetinde hisse alıyordu; fakat gerçekte aldıkları para "çalışma günleri"ne göre hesaplanıyordu. Nihayet İdarenin zoru ile köylüler, -tabîî "gönüllü" olarak- "İleri Safha Tarım Kooperatifleri"ni kurdular. Bu tip kooperatifler, Kolhoz'lara yani Sovyet Kollektif Çiftlikleri'ne benziyordu.

Bu kooperatiflere, toprağını, ziraat aletlerini, hülâsa her şeyini devreden köylü kooperatifde, bir işçi durumunda çalışmaya ve çalıştığı günlere göre para almıya başlamıştı.

Rus "kolhoz"larını başarısızlığa uğratan sebepler, bu mecburi kooperatiflerden umulan faydayı ortadan kaldıran sebeplerin aynı olmuştu. Komünist iddialarının aksine insanın yaradılışında, neslin devamı iç güdüsüne bağlı olan mülkiyet ve kazanç arzularını insanlardan sökmek mümkün olmamış, kerkes kendi öz işine gösterdiği gayreti ortaklık işe göstermemişti. Ve nihayet çalışanlarla çalışır görünenleri kazanç bakımından ayırdetmek imkânı bulunamamıştı. Neticede kooperatiflerin dağıtılması lüzumuna inanılmış Hattâ bir iki vilâyette bunlar resmen dağıtılmıştı.

Hülâsa, 1955 yılında, mecburi kooperatiflerin başarısızlığı karşısında, toprak sahibi köylü büyük başarı göstermiş ve "zengin köylü" sınıfını teşkil etmişti. Bu durum karşısında Komünistler, vergiyi normal hale getirip bütün köylünün istihsal yapmasını ve neticede tarım mahsullerinin artmasını bu yoldan sağlayacak yerde Rusya'da NEP (Yeni Ekonomi Siyaseti) den sonra yapıldığı gibi Komünist prensiplerinin tam tatbiki yoluna gitmişlerdi.

Gerçekte Mao Tse-tung, aylarca köyleri dolaştıktan sonra, köylü kooperatifleşmeye daha fazla zorlandı. Mao, "bütün köylerde dalga halinde yeni bir kooperatifleşme hareketinin lüzumunu" ileri sürdü. Bütün Çin'de yeni bir kanlı kampanya başladı. Birkaç ay içinde Çin Köylüsünün yüzde doksandan fazlası "gönüllü" olarak "ilk" veya "ileri" safhadaki kooperatiflere iştirak ettirildi.

Şehir halkı bu korkunç kampanyanın ancak serpintisini görmüştü: Fazla gayretkeş bazı memurlar, yapılan propagandanın tesiri ile, şehirde oturanlardan köyde çalışmak isteyen herkesin yol masrafını karşılayarak köylere gönderiyorlardı. Benim hizmetçilerimden iki genç bu propagandaya inanarak gidenler arasında idi. Birkaç hafta sonra perişan bir durumda geri döndüler, anlattıkları şeyler insana dehşet veriyordu. Binlerce şehirli plânsız, hazırlıksız çağrıl-

mıştı. Gidecekleri yer belli olmadıktan başka, iş gösteren olmamış ve yiyecek bulamamışlar. Bunları, tekrar geldikleri şehirlere göndermek için para bulunamayınca durum büsbütün karışmış. Yakında, bütün varlıkların hükümet tarafından zaptedileceğini sezen köylünün morali bozulmuş, elinde iken etini yemek için hayvanları kesmeye başlamış; herkes herşeyini sarfetmeye koyulmuş.

Bütün memlekette ziraat çökmüş fakat Komünistler hedeflerine varmışlardı: 1955 senesinin sonlarında köylüler topraksız, ümitsiz aciz kalmışlar ve İdare'nin her arzusuna boyun eğecek bir duruma düşmüşlerdi.

SANAYİDE SOSYALİZM HAZIRLIĞI: MAO İLE İLK KARŞILAŞMA

İdare, dikkatini köylüden sanayîcilere çevirmişti. Aralık başlarında bir gece, Sanayî ve Ticaret Odaları Federasyonu Genel Sekreteri bana telefon etti. Genel Sekreter telefonda, Çin-Sovyet Dostluk salonunda yapılacak toplantıda bulunmam ve bunun gizli tutulmasını istiyordu.

Toplantıya girdiğim zaman, Şanghay iş adamlarından seksen kadarının davet edildiğini gördüm. J. P. ile Charlie de davetliler arasında idi, fakat hiç birisi davetin niçin yapıldığını bilmiyordu. Herkes endişeli idi. Tam o sırada salonun kapısı açıldı, Başbakan yardımcısı Chen Yi içeri girdi ve kapıyı açık tuttu. Açık kapıdan Mao Tse-tung girdi.

Komünist Başkan, bir çinli için uzun boylu sayılırdı, etine dolgun, yumuşak bakışlı, resimlerinden daha genç görünen bir adamdı. Yavaş yavaş yürüyor, kısa adımlar atıyor, kollarını hantal yürüyüşüne göre fazlaca sallıyordu. Canlı ve gülümseyen yüzünün ifadesi yumuşak ve dostca idi... İnsana, iyi kalpli, basit, dürüst bir köylü intibaını veri-

yordu. Kısa ve kalın parmakları arasında daima bir sigara bulunuyordu. Birbiri arkasından içtiği sigaralar sebebiyle dişleri kirli sarı bir renk almıştı.

Şaşkınlıktan hepimiz donmuş kalmıştık, nefesimiz tutulmuştu. Dünyaca meşhur bu adamın gözümüzün önünde oluşuna adetâ inanamıyorduk. Chen Yi, hepimizi Mao'ya ayrı ayrı takdim etti. Sinirden ve şaşkınlıktan sadece bir şeyler mırıldanıyor ve otomatik olarak selâm veriyorduk.

Mao, ortada, başkanlık sandalyesine oturdu. Anfi şeklindeki salonda masalarımızı bulduk. Şaşkınlıktan ayaklarımız dolaşarak paldır küldür yerlerimize oturduk. Masaların üzerindeki sigaralara kimse dokunmuyordu.

Mao, sakin bir sesle konuştu:

— Niçin sigara içmiyorsunuz? Sigara kimseye dokunmaz. Churchill bütün hayatı boyunca sigara içmiştir. Bugün bu yaşta sıhhati yerindedir. Aslında, sigara içmediği halde çok yaşayan bir tek adam biliyorum: Çan Kay Şek!

Hepimiz güldük. Havadaki gerginlik kayboluyordu. Mao hepimizin üzerinde iyi intiba bırakmıştı.

Mao, Millî Kapitalist Dostlar"ın geçmişte yaptığı yardımı övdükten sonra sözlerine şöyle devam etti:

— Pekin'den sizin tavsiyelerinizi öğrenmeğe geldim. Birçok iş adamları, Burjuvazinin sosyalizme giden yolda arkada kalmamasını istiyorlar. Bunun için de Hususî Teşebbüsün bir an önce devletleştirilmesini bekliyorlar. Ben bu düşüncede değilim, fakat konu üzerinde iyi bilgi de almış değilim. Toplantıya yalnız sizi dinlemeye geldim. Benden birşeyler duyacağınızı sanıyorsanız aldanıyorsunuz!

Büyük bir kalabalık önünde iyi konuşamayan Mao, küçük bir gruba karşı yavaş fakat tesirli konuşuyordu. Mükemmel bir çay servisi yapılıyordu. Çayı içinceye kadar kendimizi toparladık. Mao, "serbest konuşma" hususun-

da bize ısrar ediyordu. Davranışından, gerçekten böyle ister gibi görünüyordu.

En büyük Kapitalist olması dolayısiyle ilk konuşan J. P. oldu. Lidere zarif komplimanlarla söze başlayan J. P., sosyalizme geçişin doğuracağı başlıca meselelere temas etti, bugünkü tempo ile sosyalizmin gerçekleşmesi için 20 seneden fazla beklemek lâzım geldiğini, bunun da çok uzun olduğunu belirtti ve sözlerine şözle devam etti:

— Hususi teşebbüsün sosyalizme çevrilmesi işinin çabuklaştırılmasını Partinin ciddiyetle ele alması lüzumuna inanıyoruz.

Bundan sonra, çeşitli iş kollarının belli liderleri aynı yolda konuştu. Hepsi sosyalizmin bir an önce gerçekleşmesi lüzumu üzerinde durdu. Geçiş müddetinin 5 yıl gibi az bir devreye indirilebileceğini söyliyenler de oldu.

Mao, iki saatten fazla dinledi. Konuşmalar bitince, bize teşekkür etti, öne sürdüğümüz düşünceler üzerinde ciddiyetle duracağını söyledi. Ne olursa olsun sosyalizme geçişi çabuklaştırmaya karar vermeden önce, "Milli Kapitalist Dostlar"ın menfaatini gözönüne alacağını vaadetti.

Mao gittikten sonra, iş adamları şüpheye düştü. O güne kadar birçokları geçişin, ilk zamanlarda söylendiği gibi 25 sene süreceğini umuyordu. Şimdi, "kendi kendine yeten işçiler" haline çok daha önceden geçeceklerini anladılar. Herkes, bu uğursuz geçişin altı sene için gerçekleştirileceği noktasında birleşti.

Fakat, Mao'nun bizimle bu dostça konuşmasından birkaç hafta sonra, İdare bize Şanghay'da geçiş süresinin ALTI GÜN olduğunu bildirdi.

VIII. SANAYİDE SOSYALİZM

BÜTÜN İNİŞLİ ÇIKIŞLI YOLLARI
BAŞARI İLE GEÇTİĞİN İÇİN,
SEN GÜLÜMSEMELİYDİNİ

— SU TUNG — PO —

Sosyalizmin Sanayîde Uygulanması - Hususi Teşebbüsün Tesislerine Kıymet Takdiri - Fabrikada Bir Motora Kıymet Takdiri - Sosyalizmden Sonra Fabrika İdaresi

SOSYALİZMİN SANAYÎDE UYGULANMASI

"Kapitalizmden Sosyalizme Yumuşak Geçiş"in altı günde yapılacağı haberi Şanghay iş adamlarını sersemletti. Ben kendimi hiçbir zaman iş adamı saymadığım için, bu durumu, İdarenin gözüne girebilmek için, bana Allah tarafından gönderilmiş bir fırsat, bir nimet saydım.

O zaman, 1956 başlarında, Charlie Chan, Genç İş Adamları Derneği'nin İcra Komitesi Başkanı idi. Derneğe dahil olan "genç iş adamları"nın sayısı, takriben 18.000'i buluyordu. Bu dernek, bir Komünist Cephe Teşkilâtı olan "Şanghay Demokratik Gençler Birliği'ne bağlı idi. Bu sebeple "ilerici" iş adamları, Hususi Teşebbüs malı olan sana-

yîi sosyalizme döndürme kampanyasında "tahrikçi" olarak çalışmaya başladı. Charlie ile ben, bu grubun başkanı olarak, "Yıldırım-Hücum Takımları" adı altında geçişi kolaylaştıracak gruplar kurduk. Bizim Takım, model kabul edilmiş ve iki gün içinde Şanghay'da yüzlerce, sonraki günlerde bütün memlekette binlerce, bizimkinin aynı Yıldırım-Hücum Takımı kurulmuştu.

İşin çoğu, bizim Takımlara düşüyordu, çünkü, Çin'deki işyerlerinin yarısı Şanghay'da idi. Sanayî ve Ticaret Odaları Federasyonu ile yakın işbirliği yapıyor, iş adamlarını acele toplantılara çağırıyor; Kadro'ların onlara Kampanyayı anlatmasına yardım ediyor; tesislerini vermek istemeyen birkaç kişiyi baskı altında tutuyor ve nihayet, Devlet-Hususî Teşebbüs Ortaklığı'nı kurmak üzere yapılacak müracaat için iş adamlarına yardım ediyorduk.

Daha önemlisi, propaganda Kadro'ları ve basın ile işbirliği halinde Kampanya için yayın yapıyorduk. Yapılacak açıklamaların, konuşmaların, yazılacak propaganda, slogan ve afişlerinin, çekilecek resimlerin hazırlanmasında yardım ediyorduk. Federasyon ile işbirliği halinde, çeşitli sanayî kolları arasında: "yapılacak müracaatların yüzde yüzünü daha önce bitirmek" için yarışlar tertipliyorduk. Bu kollardan birisine mensup iş adamlarının müracaatı tamamlanınca, bu iş adamlarına muhteşem geçit resimleri yaptırıyorduk. Geçit resminde, bayraklar, bandolar, gonglar, havai fişekler. "Slogan çığırtkanları" vesaire tamam olurdu. Öğrenci Birlikleri ve Kadın Dernekleri ile işbirliği halinde alayın geçeceği yollardan, münasip aralıkla, "alkışlayıcı" ve "teşvik edici" gruplar yerleştiriyorduk. Bu gruplar, alay yaklaşırken şöyle sloganlar bağırıyorlardı: "SOSYALİZME DOĞRU CESARETLE YÜRÜYEN VATANSEVER KAPİTALİSTLER, SELÂM SİZE.." "SOSYALİST AİLEMİZE HOŞ GELDİNİZ! MİLLÎ KAPİTALİST DOSTLARIMIZ." Güzel kızlar yürü-

yenlere, çiçek ve serinletici içkiler veriyordu. Önde alayı idare eden kimse, büyük kırmızı bir zarf taşıyordu. Bütün müracaatlar bu zarfın içine konurdu. Bu zarflar, Sanayî ve Ticaret Odaları Federasyonu Başkanına husûsi nutuklar ve törenlerle veriliyordu. Bundan sonra, alay bu "iyi haberi müjdelemek için" hükümet dairelerine ve Parti merkezlerine gidiyordu. O güne kadar küçümsenen iş adamları, "sosyalizme giden yol"u seçtikleri için birdenbire memleketin bir numaralı kahramanları ilân ediliyordu.

Charlie ile benim bu kampanyada gösterdiğimiz gayret çok övüldü, bütün memleket gazetelerinde hemen hergün resmimiz çıktı. Ben hiçbir zaman bu kadar sıkı çalışmamıştım, gecede dört saatten fazla uyuyacak vakît bulamıyordum.

Benim Yıldırım Hücum Takımları'ndaki faaliyetim, aslında, çalışmamın yalnız bir kısmı idi. Şanghay Sanayî ve Ticaret Odaları Federasyonu'nda önemli bir üye olduğum için, şehrin sekiz un fabrikası ile pirinç işleyen yüz fabrikanın bulunduğu bölgeyi benim idareme verdiler. Bu şirketlerin müdacaatlarını, vaktinde ve usulüne uygun yapmasına ben bakıyordum. Aynı zamanda, bu müracaatlara ait kırmızı zarf taşıma törenini ben yapıyordum: "Sosyalist kalıba dökülmeyi kabul eden" tesis sahiplerine yapılan alkışları ve iltifatları onlar adına ben cevaplandırıyordum.

Resmî tören, Çin-Sovyet dostluk salonunda yapılırdı. Şanghay iş adamları tarafından yapılan müracaatların sembolü olan muazzam kırmızı zarfı, Belediye Başkanına J. P. verirdi; Belediye Bşkanı, Şanghay'ın "sosyalizme giriş"i başardığını ilân etti. Nutuklar, alkışlar, slogan bağırmaları arasında, işçi, köylü, öğrenci. vs. sınıfları temsil eden heyetler salona giriyor, "Millî Kapitalist dostları" tebrik ediyordu.

Ertesi günü, tahrikçiler, "Halk Meydanı"nda muazzam bir kalabalık topladı. Halk burada vatan şarkıları söyledi ve

dans etti. Komünistler, estirdikleri bu bayram havasına, büyük bir ustalıklar, halkın içinden geliyormuş süsü verdiler. İdarenin teşviki ile bu şenlikler onbeş gün devam etti.

Halbuki altıncı günü "sosyalizme geçiş" tamamlanmış, Çinde artık Hususi Teşebbüs kalmamış, bütün sanayî ve ticaret Devletin eline geçmişti.

Ben, bizim fabrikalar için "sosyalizme giriş" şenliğini yaptıracak vakit bulamamıştım. Memleketin bir numaralı Kapitalisti oluşu dolayısiyle Kapitalist Sınıf'ın sözcülüğünü Chan'lar yapıyordu. Bu devre içinde Chan'ların söylediği nutukların, basına verdiği demeçlerin ve yazdığı makalelerin haddi hesabı yoktu. Fakat bunların çoğunu ben hazırlıyordum, çünkü Komünist dilinin hususiyetlerini çok iyi öğrenmiştim.

Bu durum idarenin gözünden kaçmadı. Böylece bu yazılara imza koymamakla, ben idareye "Komünist nazariyesini ve siyasetini iyi bildiği halde kendini göstermiyerek Rejime faydalı olmaya çalışan samimî ve feragatli bir Komünist taraftarı" intibaını veriyordum. J. P. imzası ile "Günlük Halk Gazetesi"ne yazdığım iki makale bütün dünyada birçok gazetelerde tekrar yayınlandı. Yine J. P. için hazırladığım birkaç demeç, teype alındı ve Milletlerarası radyo yayınlarında verildi.

Çin Komünistleri böyle şenliklerle süsledikleri bu propaganda kampanyasında, dünyaya şunu anlatmak istiyorlardı: "Çin iş adamları, tekmil varlıklarını kendi istekleri ile teslim ederek sosyalizme koşmuşlardı. Bu bir mucizedir. Bu mucizeyi, son derece akıllı ve dürüst, daima gerçekçi ve cömert olan Komünistler, sosyalizmin faydasını bu iş adamlarına sabırla, iyilikle ispat etme yoluyla başarmışlardır." Ustalıkla tertiplenmiş bir hileye dayanan bu yalana, Komünist Blokuna dahil memleketler halkı ile tarafsız saf-

dil milletler inandı. Fakat, varlıklı iş adamlarının dilenci durumuna düşmek için yalvarmasına Batılılar bir türlü akıl erdiremedi.

Çinli iş adamlarının, sosyalizme çılgın bir arzu gösterir göründükleri doğrudur. Fakat bunu korkularından yaptılar. Çünkü bu iş adamlarının her birisine, istikballerinin "Sosyalizme Geçiş" Kampanyasına yapacakları yardıma bağlı olduğu anlatılmıştı. Bir defa bütün varlığını veren iş adamı, kendisine yaşama imkânı verilmesinin Komünistlerin arzusuna ve keyfine bağlı kalacağını biliyordu. Şanghay'ın 165.000 firmasından yalnız bir tanesinin sahibini, müracaat etmesi için ikna etmeye ve ona müracaatının kendi menfaatı icabı olduğunu anlatmaya çalıştım. Bu yaşlı adam, bütün hayatı boyunca, yaşayışının, emniyetinin dayandığı varlığın bir anda elinden çıkarmayı bir türlü aklına sığdıramıyordu ve kararında israr etti.

Kampanya biter bitmez, hükümet bu fabrikaya ham madde ve sipariş verilmesini engelledi. Bankalar krediyi kesti ve adam bir ay içinde iflâs etti. Kendi memurlarının sendikası ile Vergi Dairesi elbirliği ile evvelâ adamın defterine kanunsuz bir muamele işlediler ve sonradan bu "vergi kaçakçılığı"nı ortaya çıkardılar. Neticede adam tutuklandı ve İş Reformu'nda çalışmaya yani ölüme mahkûm edildi.

Zaten birbuçuk sene önce "yumuşatma" devresinde, Devlet-Hususi Teşebbüs Ortaklığının eriştiği imtiyazlı durumu gören bir çok iş adamları, o zamandan beri devamlı şekilde Devlet ortaklığına talip olmuş fakat daima reddedilmişti. Bunların çoğu, o zaman tanınmış olan bu imtiyazın "oltaya takılmış bir yem" olduğunun farkına varmadılar. Bu sebeple İdarenin bu defaki ortaklık teklifini cana minnet bildiler.

Iş adamlarını müracaata teşvik eden bir sebep de bu defaki kampanyanın yumuşak görünüşü olmuştu. "Beş Kö-

tülüğe Karşı Mücadele Kampanyası" vahşi ve kanlı usullerle yürütülmüştü. Sonra bize, "Sosyalizm engelini aşmak" zorunda olduğumuz söylenince hepimiz müthiş bir korkuya kapılmıştık. Halbuki bu mücadele güler yüzle başlamış ve biz hemen kahraman ilân edilmiştik. Hülâsa, bizim sevincimiz gerçekti ve bu sebeplerden ileri geliyordu. Yoksa, Komünist Propagandasının iddia ettiği gibi "sosyalizme giriş" dolayısiyle sevinmiyorduk.

Bununla beraber, mücadelenin bitmesi ile beraber bizim de "kahramanlık" devremiz sona erdi. Başımıza yeniden neler geleceğini korku içinde beklemeye başladık.

HUSUSİ TEŞEBBÜSÜN TESİSLERİNE KIYMET TAKDİRİ

Hususi Teşebbüsün bütün tesisleri, Hükümet tarafından sözde "Peşin para ile satın alma" usulü ile alındı. Bu "peşin para ile satınalma" tâbiri halis bir Komünist aldatması idi. Gerçekte Hususi Teşebbüsün tesisleri ne satın alındı ne de parası ödendi. Mal sahiplerinin eline geçen sembolik mahiyette az bir para idi.

Kıymet takdiri şöyle yapıldı: Her firmanın demirbaş listesi titizlikle tetkik ve tespit edildi. Sonra bu listeleri yapan Kadro'lar, demirbaş olarak makina, teçhizat, malzeme gibi ne varsa kepsinin kıymetini, gerçek kıymetinin beşte biri nispetinde kabul etti. Sonra mal sahiplerine, varlıkları için takdir edilen kıymetin her sene yüzde beşi nispetinde bir "sabit faiz" alabilecekleri söylendi. Çok geçmeden bu paranın faiz olmadığı, takdir edilen bedelin taksiti olduğu ancak yalnız yedi sene için alınabileceği anlaşıldı.

Halkın çok sevdiği, hürmet ettiği yaşlı Kapitalistlere malî yardım yapılırdı. Bunun için lüzumlu fon, Hususi Teşebbüse verilen yüzde 5'lerden yüzde yarım keserek biriktirilirdi. Hülasa mal sahibine senede yüzde 4 1/2 kalırdı.

Ayrıca bu yüzde 4 1/2'un dörtte üçü; para yerine geçmiyen, alınıp satılmayan Hükümet bonosu şeklinde ödenirdi. Bu bonoların vadesi geldiğinde, bedeli para ile ödeneceği yerde, bu bedele karşılık yine Hükümet bonosu verilirdi. Yani bonolar mal sahibinln hiçbir işine yaramazdı.

Şimdi bunu bir misal ile anlatalım: Meselâ bir firmanın tesislerinin gerçek değeri 5 milyon lira ise, buna en çoğundan 1,5 milyon lira kıymet takdir edilir. Bunun takriben yarım milyon llrası, Beş Kötülüğe Karşı Mücadele Kampanyasında kendisine kesilen para cezasının ödetilmesine karşılık olarak alıkonur. Geriye kalan 1 milyon liradan mal sahibi yedi senede yüzde 4 1/2'den: 1.000.000x0.045x7 = 315.000 lira alır. Fakat bunun dörtte üçü bono ile ödendiğine göre yedi sene sonunda mal sahibinin eline geçecek dörtte bir paranın toplamı 314.000x0,25 = 78,750 lira eder. Yani tesis sahibine yedi sene sonunda malının gerçek de ğeri olan 5 milyon liranın yüzde bir buçuğu kadar bir para verilecekti. Mal sahibinin yedi senede alacağı yüzde bir buçuğun senelik taksiti binde iki kadardır. Hulasa, 5 milyon lira kıymetinde bir tesis sahibi 7 sene müddetle, senede 11.250 lira ödenme yolu ile, tesis, bu günden satın alınmış bulunuyor. İşte Çin'de, Hususi Teşebbüsün malı, Komünistler tarafından "peşin para" ile böyle satın alındı.

Bu anlaşmaların tamamlanıp yürürlüğe girmesi altı aydan fazla sürdü. Bu süre içinde, "tahrikçi"lerin geriden kumandası neticesi, bütün Kapitalistler, kendi "Kitle Teşkilâtı toplantıları"nda bu anlaşma konusunu münakaşa ediyor; etrafa, sanki Hükümet bu cömert anlaşmanın esaslarını Kapitalistlerin tavsiyesi, isteği, hattâ ricası üzerine kabul ettiği intibaını veriyorlardı. Anlaşma kabul edilir edilmez Kapitalistler, geriden aldıkları kumanda üzerine şöyle yalvarmaya başladılar:

— Sosyalizme doğru ilerlememize mani olmayın! Hiç olmazsa yaptığımız kötü sömürücülüğün bedelini ödememi-

ze müsaade edin! Halkın sırtından kazandığımız varlık için cömert hükümetimizin takdir ettiği kıymet çoktur, bunu azaltın...

Şanghay Parti Komitesi Birleşik Cephe İşleri Müdürü Liu'nun, böyle bir isteğe şöyle bir cevap verdiği söylenmişti:

— Kapitalist dostların bu davranışını takdir ederim. Her halde, yaptıkları sömürücülüğün izlerini silmek istiyorlar. Fakat Pekin, bu teklifi kabul edemez. Çünkü Hint'li dostumuz Nehru'nun bunu hoş karşılamıyacağından korkar!

Tabiî bu, şaka olarak yakıştırılmış bir hikâye idi. Fakat o zamanın düşüncesini, psikolojisini göstermesi bakımından enteresandır. Gerçekten bu hikâyenin esprisi, o zaman Kapitalistlere verilen bu kadar az bir paranın bile yabancıları aldatmak maksadiyle verildiğini gösterir.

Yabancıları daha fazla aldatmak için, bu muameleye "Devlet ve Hususi Teşebbüs Ortaklığı" adı verildi. Birçok yabancılar, bilhassa bazı tarafsızlar memleketin her tarafında yaptırılan şenlikleri gerçekten halkın içinden gelme bir sevinç alâmeti sanmışlardı. Hele bu şenlikleri Kapitalistlerin idare ettiğini görünce şüpheye düşmemişlerdi. Yabancılar "Devlet-Hususi Teşebbüs Ortaklığı" adına bakarak, Devletin bu ortaklıkta sadece hisse sahibi olduğunu ve ortaklık idaresinin müşterek yapıldığını sanıyordu. Fakat Komünistler, Kapitalistlere, bundan sonra tesisler üzerinde hiçbir hakları kalmadığını; aldıkları paranın, tesis bedeli olmadığını, bu paranın kendilerine sadece "sosyalizm engelini aşma"yı kolaylaştırmak için verildiğini çabucak anlattılar.

Bu "sosyalizm mücizesi"nde büyük sanayîciler ve onların Kapitalist memurları varlıklarını kaybettiler, fakat hiç olmazsa aldıkları para onların yaşamasına kâfi geliyordu. Çünkü Komünistler yabancılara "sosyalizme Geçişte Ka-

pitalistlerin ve memurların bir zarar görmediği" intibaını vermek için bunların aldığı maaşları aynen muhafaza etmişlerdi. Meselâ J. P.'nin benim idarem altında olan üç un fabrikasına takdir edilen kıymet 16 milyon lira idi. Gerçi bu bedelden Beş Kötülüğe Karşı Mücadele Kampanyasında benim çaldığımı "itiraf" ettiğim 6 milyon lira çıkarılıyordu. Halbuki bu üç fabrikanın gerçek değeri 70 milyon lira kadardı. Fakat Chan'ların daha birçok fabrikası olduğu için ellerine geçen para onları idare ediyordu.

Büyük sanayî tesislerini yürüten idareciler de eski maaşlarını almaya devam ettiler, fakat mevkîleri düşürüldü. Meselâ Massachusetts Teknoloji Enstitüsü mezunlarından Mr. Hui adında bir Kimya Mühendisi arkadaşım büyük bir kâğıt fabrikasını idare ediyordu. Bu kimyager sosyalizmin gelmesinden sonra aynı parayı alıyor, fakat işçi yatakhanelerinde cibinliklerin, yemekhanelerde lavobaların ve helâların temizliğine bakıyordu. Bu idareciler arasında "Sosyalizme Geçiş" devresinde "hata" yapanların yani "sanayicilerin sosyalizme olan sevgisini gereği gibi temsil etmiyenler"in üzerine en yakın arkadaşları saldırtılmış ve Rejim'den ümitleri tamamen kesilmişti.

"Sosyalizm Mucizesi"nde küçük sanayî sahipleri tamamen yok olmuştu. Şanghay'daki sanayîcilerin yüzde sekseninin varlığı 50.000 liradan azdı. Bu varlığa takdir edilen kıymet 10.000 lira civarında oluyordu. Genellikle bu tip "Kapitalist"ler ufak bir dükkân sahibi olur ve bu dükkânın bir kısmını da kendisi ile ailesine ev olarak kullanırdı. Geleneğe göre bunların geçim masrafı, her günkü satıştan alınırdı. Dükkân sahibi defter tutmak için kendisine sembolik olarak 100 lira civarında bir memur maaşı kabul ederdi ve bu miktarı deftere masraf olarak geçerdi. Kıymet takdiri sırasında, bu zavallıların çanağına çömleğine kadar her şeyleri tesisin parçaları farzedilmiş ve ellerinden alınmıştı.

Neticede "sosyalizmin yapısına yardım", bu küçük sanayîcileri tamamiyle yıkmıştı. Çünkü varlıklarına takdir edilen bedelin binde 2'si nisbetindeki senelik taksiti sigara paralarını bile karşılamıyor, evvelce maaş olarak gösterdikleri 100 lira aylık da geçimlerini temin etmekten çok uzak kalıyordu. Neticede, Şanghay sanayîcilerinin yüzde sekseni "sosyalizm engeli"ni aşmamış, açlığa mahkûm olmuş ve memlekette bilhassa Küçük Sanayîciler Zümresinde yeni bir intihar kasırgası esmeye başlamıştı.

Halbuki Komünistler, sosyalizme geçişin gayet yumuşak olduğuna, Kapitalistlerin bile bu geçişten memnun kaldığına yabancıları, hattâ bazı Batılıları inandırmayı başarmışlardı. Kitle halinde intiharlar devam ettiği takdirde yabancılar bu işteki hileyi, aldatmayı anlıyacaklardı. Komünistler, bu tehlikeyi önlemek için, bu defa, süratle harekete geçtiler. Çevresinde sevilen yaşlı kimselere, yine Kapitalistlerden kesilen yüzde yarımlardan biriken paradan malî yardımda bulundular. Genç olanları, uzaklara, sınırlara yakın bölgeler, çöllere "Sosyalist İmar Çalışması"na tâyin ettiler. Bu tâyin, işçilerin "Şeref Listesine" girmesi gibi bir şeydi. Gönderilen yer, aynı mahiyette mecburi iş kampları, gidenleri bekliyen akıbet, kötü beslenme ve mesken şartlarının getirdiği tedrici bir ölümdü. Fakat yabancıların farkına varmıyacağı kadar uzaklardan, ıssız yerlerden gelen bir ölüm...

FABRİKADA BİR MOTORA KIYMET TAKDİRİ

"Sosyalizme Geçiş" kampanyasında İdare üzerinde iyi intıba bırakmıştım. Fakat fabrikada bir motora kıymet takdiri yüzünden "istenmeyen Kapitalistler" listesine girmek tehlikesiyle karşılaştım ve çok korkulu günler geçirdim.

Kıymet Takdir Komitesi, her firmada kurulmuştu. Bizim fabrikadaki 15 üyeli komitede, Parti Sekreteri, Sendika Başkanı, işçilerin, teknisyenlerin ve ustabaşıların temsilcilerinin yanında ben de vardım. Komite olarak 20 ekip tâyin ettik. Bu ekipler, fabrikanın her kısmında mevcut makine, teçhizat ve malzeme ile beraber kırık dökük sandalyeden fare kapanına kadar ne varsa, hepsinin listesini yapıyorlar ve her kalem eşyaya takdir ettikleri kıymeti bu listeye yazıyorlardı. Biz Komitede bu listeleri tetkik ediyorduk. Herhangi bir şey sorulduğu zaman ilgili ekibin başkanı ekibini topluyor sorulan hususu tekrar inceledikten sonra cevap veriyordu. Görünüşte bu kadar titizlikle yapılan bu kıymet takdiri işi, gerçekte bir komünist oyunundan başka birşey değildi. Zaten ekiplerin takdir ettiği kaymet, manâsız denecek kadar düşük idi. Buna rağmen her tesis için bulunan toplam kıymet, İdare'nin koyduğundan fazla çıktığı takdirde Komite tarafından ekipler yeniden soruluyor, ekipler de "hata"yı düzelterek kıymeti tekrar gereği kadar düşürüyorlardı. Tabiî bütün bu mekanizmayı Parti Sekreteri idare ediyordu. Ben inceden inceye tetkik eder göründükten sonra önemli tavırlar takınarak takdir edilen kıymeti niçin doğru bulduğumu anlatıyordum.

Evvelce "terbiye edilmemiş bir Kapitalist" olarak, Komünistlerin Kapitalistlere yakıştırdıkları tekmil suçlara ortak sayıldığım için bütün düşmanlıklara, kinlere, hakaretlere hedef oluyordum. O zaman, yaptığım "iş birliği" gördüğüm "ilerici" hizmetler birçok defa takdir edilmişti, fakat benim bu gayretim, kötü muamele görmeme engel olmamıştı. Halbuki şimdi resmen "sosyalist engeli aşan", "yeni kalıba dökülmüş", "ilerici" bir Kapitalist idim. Bu sebeple Parti Sekreteri ve Sendika Başkanı ile olan münasebetlerim çok değişmişti. Gerçi bana hürmet etmiyorlardı, fakat hiç olmazsa eskisi gibi hakaret ve düşmanlık görmüyordum.

Bir gün, bu listelerin birisinde büyük bir elektrik motoruna 12.000 lira kıymet takdir edildiğini gördüm. Motorun büyüklüğüne göre bu kıymet gülünç denecek kadar azdı. Tesadüfen iki hafta önce, bir Devlet Tesisi'nin satın alma memuru, motorun satın almak istemiş ve bize 200.000 lira fiat teklif etmişti. Biz motoru kullanmıyorduk. Elektrik teknisyenimiz, Parti Sekreterine, motor değerinin 280.000 lira olduğu yolunda bir rapor verince alıcı bize 240.000 lira teklif etmişti. Bunun üzerine Parti Sekreteri bana şu talimatı vermişti:

— Motoru kullanmadığımıza göre satabiliriz. Teklif, gerçek değerinden aşağı, fakat aradaki farkı, "Sosyalist İmar ve Kalkınma Hareketi"ne bizim tarafımızdan yapılan bir yardım sayabiliriz!.

Fakat satış muamelesi yapılıp motorun teslimine vakit kalmadan, "fabrikanın kıymet takdiri tamamlanıncaya kadar yapılan bütün satışların durdurulması" hakkında Hükümet emri gelmişti.

Gizlice yaptığım incelemeye göre bu motor için 12.000 lira olarak bulunan kıymetin Parti Sekreteri tarafından takdir edildiğini öğrendim. Evvelâ bir sıfır hatası yapılmış olması ihtimalini düşündüm. Bu ihtimale göre, motora, değerinin yarısından az olmak üzere 120.000 lira kıymet takdir edilmiş olması lâzım gelirdi; bu da akla yakındı. Fakat değerinin yirmide biri nispetinde bir kıymet takdirini benim aklım almadı.

Komünistlerin, her işte olduğu gibi, bu kıymet takdiri işinde dürüst ve adaletli görünmeye son derece dikkat edeceklerini; böyle bir yanlışlığı düzeltmekle "Kapitalist dostlarla yapılan alış-verişin dürüst yapıldığını" ispat etmiş görünecekleri için memnun olacaklarını düşündüm. Benim itirazım, aynı zamanda, sanki baskı altında değilmişim intibaını vereceği için Komünistlerin ayrıca hoşuna gidebi-

lirdi. Hülâsa bütün bu noktalar üzerinde uzun uzun düşündükten sonra itiraz etmeye karar verdim.

Meseleyi ortaya atınca, Parti Sekreteri ile Sendika Başkanı yüzüme hayret ve kızgınlıkla baktılar. Benim ısrarım karşısında. Parti Sekreteri, bu konuda Elektrik Ustabaşısının fikrini almayı teklif etti. Buna sevindim, çünkü Elektrik Ustabaşısı, vaktiyle bu motora 240.000 lira kıymet takdir eden kimse idi.

Fakat bu defa, Ustabaşı motora takdir edilen 12.000 lira kıymetin fazla bile olduğunu söylüyor; bu fazlalığı, Rejim'in Kapitalistlere karşı son derece müsamahalı davranışına bir delil gösteriyordu. Elektrikçiye tabiî bu yolda talimat verilmişti. Vaktiyle, Yükleme-Boşaltma İşçilerinin isteği üzerine İş Bürosu Hakemleri ile çıkan ihtilâfta, iddiamda sonuna kadar israr edişim Parti tarafından iyi karşılanmıştı. Bu defa da sonuna kadar ısrar etmeye karar verdim. İddiamı iyice kuvvetlendirmek için Vergi Dairesi memurlarının kazanç vergisine esas olmak üzere, bu motora 1.300.000 lira kıymet biçtiklerini gösteren evrakı ortaya koyunca, bilhassa Parti Sekreteri bana çok kızmıştı.

İki gün sonra J. P. bana telefon etti ve derhal kendisini görmemi söyledi. Odasına girdiğim zaman onu, canı sıkılmış buldum. Kaşlarını çatarak bana şunları söyledi:

— Bob, sen şimdiye kadar hep "ilerici" idin. Neden o Allahın belâsı motor işinde bu kadar inat ettin?

J. P. benimle hiçbir zaman böyle konuşmamıştı. Birden afalladım, kekeliyerek, takdir edilen kıymetin manasız derecede düşük olduğunu, itirazımın Parti tarafından iyi karşılanacağını zannettiğimi söyledim.

J. P. sabırsız ve öfkeliydi:

— Senin, parti siyasetini hada iyi bilmen lâzım. Unutma ki, takdir edilen her kıymet "adaletli" ve "dürüst"dür.

Sonra mal benim. Sen bu yüzden neden istikbalini tehlikeye atıyorsun? dedi.

Hata ettiğimi anlamıştım, soğuk ter dökmeye başladım. Bu yüzden J. P.'ye zararım dokunabilir ve benim istikbalim yıkılabirlirdi. Bu durumu düzeltemediğim takdirde beni önemsiz bir işe tâyin edecekler; Sanayî ve Ticaret Odaları Federasyonu ile Demokratik Gençler Birliğindeki mevkiîm ve prestijim kaybolacak, arkadaşlarım beni suçlayacak; en yakınlarım benden yüz çevirecek ve belki en sonunda kendimi, İş Reformu'nda ölüme giden yolda bulacaktım. Halbuki Komünist Rejim'de yaşayabilmenin tek şartı, daima yukarıya doğru tırmanmaktı. Hülâsa, yaptığım bu hata en azından kaçma şansımı yok edebilirdi.

O günün gecesini uykusuz geçirdim, hep bu müşkül durumdan kurtulmanın bir çaresini düşünüyordum. Bu defa Komünistlerin, doğrudan doğruya bana saldırmayıp J. P. vasıtasiyle ihtarda bulunmaları hayırlı bir işaret sayılırdı. Komünistler bir defa dış âlemde "sanayîcilerin sosyalizme bir bayram şenliği içinde girdiği" yani bu hareketten memnun olduğu intibaını yaratmışlardı. Artık bundan sonra takdir edile nkıymetin gerçeğe ve adalete uymadığını gizlemek için fazla bir kurnazlık göstermeye lüzum görmüyorlardı. Çünkü bu noktanın dış âlemce anlaşılması ve ilk tesiri sarsması kolay olmıyacaktı. İşte ben Komünist siyasetinin bu inceliğini vaktinde anlıyamamıştım.

Sonra davranışım "Rejim'in Kapitalist dostlarla dürüst bir alışverişe girdiği" iddiasının tam aksini ispat ediyordu. Gerçekten ortaya koyduğum belgelere göre, Rejim, vergi almak için 1.300.000 lira kıymet koyduğu bir motoru 12.000 liraya satın alıyordu; yani Satınalma Memurunun takdir ettiği bedel iki ay önce Vergi Memurunun koyduğu kıymetin yüzde birinden az oluyordu!

Hülâsa, bu defa Komünistlerin doğrudan doğruya bana saldırmayıp J. P. vasıtasiyle ihtarda bulunması karşısında benim de ciddi ve haysiyetli davranmam lâzımdı. O güne kadar yaptığım gibi bütün suçu üstüme alıp yalvarmaya ve yaltaklanmaya lüzum kalmamıştı. Bu sebeple sadece, motor işinde hata yaptığımı, takdir edilen 12.000 lira kıymeti kabul ettiğimi; hatamın kıymet takdiri işinden uzak kalmaktan ileri geldiğini; eksiğimi tamamlamak için kıymet takdirini yapan ekiplerle sonuna kadar beraber çalışmak istediğimi söylemekle yetindim. Teklifim kabul edildi ve ben üç gün, gece gündüz malzeme depolarında toz içinde ekiplerle çalıştım.

Bizim fabrikalarda yapılan kıymet takdirinin başında, Gıda Maddeleri İdaresi Başkanı bulunuyordu. Kıymet takdiri bitince, büyük salonda bu işin münakaşası yapıldı. Başkan resmî bir tavırla bana aşağıdaki suali sordu:

— Müdür bey, bir Kapitalist olarak; kıymet takdirinde tatbik edilen usule, bu işte çalışan işçi ve Kadro'ların davranışına karşı bir itirazınız var mı? İlgililer "dürüst alış-veriş" prensibine sonuna kadar sadık kaldılar mı? Bu firmanın herhangi bir makine veya malzemesine, gerçek değerinden az fiyat takdir edildi mi?

Hemen şu cevabı verdim:

— Katiyen hayır, Sayın Başkan! Bu işte çalışanların hepsi birer "dürüstlük" ve "adalet" sembolü gibi hareket ettiler. Yapılan kıymet takdirinin adaletli ve hattâ müsamahalı oluşundan dolayı biz Kapitalistler son derece memnunuz! Halka hizmet işinde "Sosyalizmin nurlu ışığı" ile yolumuzu aydınlatan Yüce Partimize, bize önderlik eden üstün yaradılışlı Başkanımız Mao'ya...

Yerime oturunca bu defa da fabrikadaki Parti Sekreteri ayağa kalktı ve bana şu suali sordu:

— Bu söylediklerin, samimi duygularınımı gösteriyor. Yani kalbinin derinliklerinden mi geliyor?

Cevap verirken sesimin zaman zaman titremesine dikkat ederek şunları söyledim:

— Parti Sekreteri yoldaşım, böyle bir suali nasıl sorarsınız? Yıllardan beri Komünist Partisinin ve Başkan Mao-nun liderliği altında "eğitim görmek", "terbiye edilmek" ve "sosyalizm kalıbına dökülmek" mutluluğuna erişen biz Kapitalistler değil miyiz? Yıllardan beri sadece kalbimizden gelen samimi duyguları açıklamayı ve yalnız doğruyu söylemeyi sizlerden öğrenmedik mi? Bu sebeple, bütün söylediklerime inanmanızı...

Sözlerimi tamamladım, yerime oturdum. Karşılıklı rollerimiz bitmişti. Bir ara Gıda Maddeleri Sekreterl ile Parti Sekreteri bakıştılar, fakat manâsını anlayamadım ve bana başka birşey söylemediler.

Bundan sonra iki hafta ızdırap ve şüphe içinde bekledim; akıbetimin ne olacağını bilmiyordum. J. P. ve diğer tanıdık Kapitalistlere durumlarının ve mevkîlerinin ne olacağı söylenmişti, sadece benl bekletiyorlardı.

Nihayet Gıda Maddeleri İdaresi binasına çağrıldım. Müdür, "Hususi Teşebbüsü Temsil eden İdareci" olarak fabrikada vazife görmeye devam edeceğlmi söyledi. Sevincimi, heyecanımı açığa vurmamak, ciddi durmak için kendimi zor tuttum. Her halde bu iki hafta içinde, yaptığım hata ile kampanyadaki hizmetimi, bilhassa basında beni öven yazıları karşılaştırdılar ve beni affetmeye karar verdlIer. Yine kıl farkı ile kurtulmuştum, fakat ilerde böyle bir hatayı tekrar ettiğim takdirde yok olacağımı anlamıştım. Yaşayabilmek için bundan sonra atacağım adımlara daha fazla dikkat etmem şart idi.

Şimdi benim istikbalim fabrikaya yeni gelen Devlet Temsilcisi Yoldaş Yang'ın elinde idi. Bundan önce Fabrikada Komünist Despotluğunu, zulmünü, Parti Sekreteri ile Sendika Başkanı temsil ediyordu. Ben o zaman henüz "sosyalist engeli" aşamadığım için bunlar beni küçük düşürmek ve bana hakaret etmek için birbirleri ile yarış ediyorlardı. Bunlar aynı zamanda, fabrika idaresi üzerinde tam bir otorite, mutlak blr hâkimiyet kurmuşlardı ve buna devam etmek istiyorlardı. Fakat şimdi fabrika idaresi "dejenere, çürümüş bir Kapitalist'in değil, yüksek bir Komünist memurun elinde idi. Bu sebeple birkaç gün içinde rütbeleri indirilen Parti Sekreteri ile Sendika Başkanı, usulüne göre, herkesin önünde küçük düşürüldü ve başka yere tâyin edildi.

Yoldaş Yang, asık suratlı, uzun çeneli ayı gibi bir adamdı. Kore savaşında generalliğe kadar yükselmiş olan Yang aslında cahil bir köylü idi. Şimdi okuyup yazması pek yoktu. Bana "içi geçmiş yaltakçı bir Kapitalist" diye bakıyordu, fabrika hakkında bilgimi, kendisinin bilgisizliğini, tecrübesizliğini meydana çıkarmak uğrunda kullanacağımı sanıyordu. Ve bu sebeple beni ezmeye niyet ediyordu.

Bu endişelerini gidermek şartiyle, Yang'ın düşmanlığından kurtulmak zor olmayacaktı. Aynı odada, bir masanın iki tarafında oturuyorduk. İlk günden beri, devamlı şekilde meşgul görünüyor, fakat hiçbir şey yapmamaya dikkat ediyordum. Devlet Temsilcisi olarak, ne kadar önemsiz olursa olsun, her kararı Yang alıyordu. Ben de "en iyi çözüm yolunu daima kendisinin bulduğunu" söylüyor ve gerçekten ona yardım ediyordum. Güçlük çıkaracağım yerde kendisinin tutunmasına yardım ettiğimi gören Yang bana bir köylünün samimi şefkat ve koruma hislerini göstermeye başladı.

Sosyalizme geçişten dolayı işçilerin başı bizden daha fazla derde girmişti. Meselâ İşçi Sendikaları toplantılarında, "dejenere bir Kapitalist usulü" olan bir maaş nispetindeki ikramiyelerini almaktan "gönüllü olarak vaz geçmek" için birbirleri ile yarış etmek zorunda kalıyorlardı. Fabrikanın yeni sahibi olan Sosyalist Devlet, sömürücü Kapitalistlerin işçiye tanımış bulunduğu bazı hakları da kaldırmıştı. Hulâsa, Sosyalizm sayesinde sömürücülüğün bütün kötülükleri ortadan kalktığı halde neden ellerine eskisinden daha az para geçtiğini, işçiler bir türlü anlamıyorlardı. Mahsul kıtlığı yüzünden bir taraftan fabrikaya gönderilen buğday azalırken, diğer taraftan işçiyi kontrol ve idare eden memurlar 86'dan 174'e, fabrikanın içindeki idare kısımları 6'dan 16'ya çıkarılmıştı. Bundan başka eski ve tecrübeli kısım şefleri ile ustabaşıların yerine genç, tecrübesiz Parti üyeleri tâyin ediliyordu. Neticede, kırtasiyecilik, yazışma alabildiğine genişliyor, önceden bir serviste iki satırlık bir yazı ile biten bir iş için birçok kısımlara sayfalarca yazı yazılıyor; memurlar, birbirleri aleyhine şikâyetler, komplolar tertipliyor; Servis Şefleri, mesuliyetten kaçınmak için işleri bir servisten diğerine havale edip duruyordu. Hiçbir işçide ve memurda, çalışma şevki ,insiyatifini kullanma cesareti kalmamıştı. Bu arada randımansızlık ve zarar, her türlü tahminin üstüne çıktı ve akıllara hayret verecek bir dereceyi buldu.

Ben, çok şükür fabrikada sonu gelmiyenyazışmalarla dönen entrikalardan uzak kalıyordum. Sadece ücretlerin dağıtıldığı günler güç duruma düşüyordum. Hükûmet, yabancılara karşı Komünist İdare içinde eski Kapitalistlerin yaşama seviyesinin düşürülmediğini göstermek için benim maaşımı azaltmamıştı. Halbuki Yoldaş Yang, Devlet Tesisleri standardına göre, benimkinin üçte biri kadar para alıyordu. Muhasebeci, maaşları mutlaka ikimiz beraber olduğumuz zaman getirir, Yang'ınkini önüne koyarken üzüntülü bir tavır takınır; benimkinin fazlalığını göstermek için sa-

yıların üstünde dura dura yüksek sesle daima sayardı. Bundan sonra da Yoldaş Yang, herdefasında aynen şu sözlerle bana takılırdı:

— Mr. Loh. bu ücret eskiden aldığın ücrete hiç benzemiyor, değil mi? Şimdi halka yaptığın HİZMET'in karşılığını alıyorsun!

Bundan maksat, beni küçük düşürmek, alay etmekti. Çünkü fabrikanın idaresinde benim hiçbir şey yapmadığımı ikimiz de biliyorduk. Zaten Gıda Maddeleri Dairesi ile fabrika arasında geçen yazışmanın yarısından fazlası "gizli" damgasiyle yapıldığı için olanın bitenin bile farkında olamıyordum. Gerçekte Yang ile karşılıklı rol yapıyorduk. Ben, "ilerici Bir Millî Kapitalistin Sosyalizme Hizmeti"ni temsil ediyordum. o da "Sosyalizm Yolunda Bir Kapitalistin Bilgisinden Faydalanmayı" canlandırıyordu.

Doğrusu, aldığım yüksek ücreti fabrika dışındaki siyasî faaliyetim dolayısiyle hak ediyordum. Evvelâ, yabancı ziyaretçileri aldatma işine halâ yardım ediyordum. Fakat asıl yardımım, Sanayî ve Ticaret Odaları Federasyonu üyeliğim ile Şanghay Halk Kongresi'ndeki temsilciliğimden dolayı oluyordu. Çok geçmeden daha yüksek komitelere tâyin edildim. Hattâ birkaç defa, İlerici Genç İş Adamları'nı Pekin'de yüksek seviyeli toplantılarda temsil ettim.

Komünist ağzı ile makaleler ve nutuklar hazırlamakta gösterdiğim kabiliyet dolayısiyle Rejim'e ayrıca faydalı oluyordum. Bu yoldaki gayretim sayesinde bazı yüksek memurların teveccühünü kazanmıştım. Bu yüzden Chan'lar bana "akıl hocamız" adını vermişlerdi.

Benim bu kabiliyetimden Charlie'nin karısı bile istifade etti. Bu hanım, zarif, güzel, minyon bir kadındı, fakat işlek bir zekâsı yoktu. Aynı zamanda, durumu dolayısiyle birçok

kadın derneklerinin toplantılarına iştirak etmek zorunda idi. Bir gün bana geldi; İlerici Sanayîci ve Tüccar Hanımlarının Pekin'de yapacakları Genel toplantıya delege olarak iştirak edeceğini söyledi. Bir gazeteci kendisinden, Pekin'den kocasına toplantıda edindiği intibalarını bildiren bir mektup yazmasını ve bu mektubun gazetede neşrine müsaade etmesini istemiş. Charlie'nin karısı, mektupta ne yazılması lâzım geldiğini tabiî bilmiyordu. Ben, bu hanımın toplantıda edinmesi lâzım gelen intibaları bildiren mektubu hazırladım ve Pekin'e gitmeden önce kendisine verdim.

Bu mektup, Komünistlerce makbul sayılan bazı basmakalıp övgü cümlelerini bir araya topluyordu. O zaman, herşeyden önce, nekadar manâsız ve mübalâğılı olursa olsun, sosyalizm'i övmek şarttı. Bu sebeple birinci paragrafta, trenle Pekin'e giderken gördüğü iki traktör için şöyle yazıyordu: "İki traktör sayıca az görünür, fakat bu; doğmaya başlayan sosyalizm güneşinin ziraati makinalaştıran bir demet ışığı gibi idi."

İkinci paragrafta, "katıldığı" toplantıları anlatıyordu. Kimlerin konuşacağını bilmediğinden konuşanlar için "lider" deyimi kullanıyordu. Eski devirde kadının millet hayatındaki rolünün önemsizliğini anlatırken şöyle yazıyordu: "Ben o zamanlar kafes içinde bir kanaryaya benziyordum, fakat bugün Komünist Partisinin ve Başkan Mao'nun aydınlatıcı liderliği sayesinde, memleketin yüksek idarecileri ile Devlet işlerini münakaşa etmek şansını elde ettim. Lider, Sanayîde sosyalizme geçişin verdiği parlak neticeleri, anlatınca heyecandan göz yaşlarımı tutamadım."

Son paragrafta, Komünist Partisine ve Başkan Mao'ya minnet ve şükranlarını belirterek mektubu şöyle bitiroyordu: "Bundan sonra, kocamın sosyalizme dönüş azmini zayıflatmıyacağım, aksine, kuvvetlendirmek için büyük bir gayret göstereceğim."

Bütün memleket basınında yayınlanan bu mektubun bir kopyasını Charli'ye göndermek zahmetine bile katlanmadılar. Karısının kendisine yazdığı mektubu daha önce gazetelerde okuyan Charlie hayret etmiş ve şunları söylemişti:

— Komünist Partisinin liderliği, her yerde, her şeyde önderlik etmektir. Parti, karısından yazılan bir mektubu almak hususunda bile kocadan önce geliyor!

IX. İDEOLOJİ ENSTİTÜSÜ, DOĞU AVRUPA OLAYLARI VE KAÇMA HAZIRLIGI

BİR SÖZ YETMEZSE
BİN SÖZ NAFİLE

— ÇİN ATASÖZÜ —

Mao, Orta Sınıfı Nasıl Aldattı - İş Adamlarına Mahsus İdeoloji Enstitüsü - Bir Dostun Çıkış Müsaadesi ve Kendim İçin Hazırlık - Mai Mee'nin Tekrar Görüşünü ve Teklifi - Doğu Avrupa Olaylarının Çin'deki Yankıları

MAO, ORTA SINIFI NASIL ALDATTI?

İş adamları, sosyalizme geçiş şenliklerinin gürültüsü arasında soyulduklarının farkında idiler. Fakat karşı koyacak kuvvetleri yoktu; yalnız varlıklarını kaybederek kurtuldukları için seviniyorlardı. Mallarının ellerinden alınacağını uzun zamandan beri biliyorlardı, fakat hazırlanan bu Komünüst eşkiyalığı hakkındaki hislerini, düşüncelerini korkudan açıklıyamıyorlardı.

Buna rağmen Komünistler, dış dünyaya karşı bu soygunculuğa, sanki iş adamları bütün varlıklarını Devlet'e istiyerek, sevinerek bağışlıyormuş gibi bir renk vermişlerdi. Baş rolü iş adamlarına yaptırdıkları bu aldatma sahnesini o kadar ustalıkla tertiplemişler ve o kadar güzel temsil etmişlerdi ki seyircilerin hayranlığı, artistleri bile şaşırmıştı. İş adamları bu aldatmaya çeşitli hisler ve düşünceler altında bakıyordu; çünkü bunun neticesi kendi akıbetleri kadar, Rejim'in milletlerarası siyaseti için de son derece önemli idi.

Güdülen bu siyaset, tabiî, Komünizme dünya çapında bir zafer kazandırmak için idi. Fakat, gittikçe kuvvetlenen Batı Demokrasileri, Komünist nazariyesine ve usullerine daha az önem veriyor, daha az ilgi gösteriyordu. Bu sebeple Çin Komünistleri dikkatlerini, Güney Amerika, Afrika ve Asya'nın az gelişmiş memleketlerine çevirdiler. Maksat, bu muazzam kitleleri Batı Demokrasilerinin aleyhine döndürüp Komünist Bloka yaklaştırmaktı.

Bu mücadelede Komünistlerin bazı avantajları vardı. Bu memleketlerin halkı İkinci Dünya Savaşından beri, Batı Demokrasilerinin sömürgeci idarecilerine veya yerli diktatörlere karşı açıkça isyan halindeydi. Bir fakir halkın emellerine karşı asıl sempati Batı Demokrasilerinden gelmekle beraber Batılı hükümetler bazen, reform isteği ile yapılan bu ihtilâlleri bastırmak istiyen muhafazakâr elemanları destekliyor; bazen de gerçek Komünist İhtilâlini "Reform isteği" ile yapılmış bir halk hareketi sanarak destekliyordu. Bundan başka, Batı'nın bu bölgelerle olan iktisadî münasebetleri halâ bir çeşit sömürme şeklinde devam ediyordu. Nihayet, bazı Batı memleketlerinde ırk ayırımında gösterilen taassup, az gelişmiş birçok memleketleri şüpheye düşürmüştü.

Buna karşı, Komünistlerin bir tek zayıf tarafları vardı: Az gelişmiş memleketler, siyasî sahada son derece geri idi-

ler ve orta sınıfın liderliği olmadan kışkırtılan halk kitlelerine başarılı bir ihtilâl yaptırmak imkânı olmuyordu. Halbuki bu memleketlerin orta sınıfı, kendisini, Batı Demokrasileri orta sınıfının aynı sayıyor ve normal olarak, iç güdü ile demokrasi ideallerini benimsiyordu. Bunlar Komünistlere inanmıyorlardı. Çünkü, evvelâ Marks, orta sınıfı "düşman sınıf" olarak ilân etmişti. Sonra, Sovyet Rusya'da Komünistler bu sınıfı vahşice ortadan kaldırmışlardı. Bu sebeple kendilerine kalsa, memleketlerinl demokratik reformlarla Batı yoluna döndürürlerdi.

Komünistler: "Sosyalist ihtilâl ihraç malı değildir. İnsanlığın sosyal gelişmesini insanlar da değiştiremez." diye iddia ederler. Fakat bu iddialara, Komünistlerin kendisi de inanmaz; eğer inansalardı, her memleketin orta sınıfını yürüdüğü yolda serbest bırakırlardı.

Çin'deki şartlar diğer az gelişmiş memlekettekilerin aynı idi. Orta sınıf Çin'de Milliyetçi İdare'den memnun değildi, fakat bu idareyi desteklediği müddetçe Komünistler başarı sansı elde edemediler. Buna karşı Mao Tse-tung, Marks-Lenin Komünist nazariyesini "yeniden tefsir" ederken, Çin Orta Sınıf'ının kuvvetini sıfıra indiren bir hile kullandı.

Mao'nun hilesi, Batı Demokrasilerinin Orta Sınıfı ile az gelişmiş memleketlerin Orta Sınıfı arasında bir ayrılık yaratmak idi. Maoîya göre; Batı'nın kuvvetli Kapitalistleri, "yarı sömürge yarı müstakil" memleketlerin "zayıf" Kapitalistlerini sömürmektedir. Batılı'ların "inhisarcı" Kapitalistleri "emperyalist"dir, halbuki az gelişmiş memleketlerin Kapitalistleri "Milli Kapitalist" veya "Millî Burjuvazi"dir. Emperyalistler, insanlığın can düşmanıdır. Rus Kapitalistleri de Emperyalist olduğu için Sovyetler tarafından haklı olarak ortadan kaldırılmıştır. Buna karşı Çin'de ve diğer az gelişmiş memleketlerde Millî Kapitalistler kurtarılabilir.

Gerçi bunlar da, kendi memur ve işçilerini haksız yere sömürdükleri için "yeniden eğitim"e muhtaçtır. Fakat, "sömürgeciliğe ve diktatörlüğe karşı", aynı zamanda "ilerici" olan Millî Kapitalistleri'in bizzat kendilerini Emperyalistlerden kurtarmak lâzımdır. Bu sebeple bunlar düşman değil, dosttur.

Bu düşünce, bir defa, az gelişmiş memleketlerde başarı ile yayılıp zihinlerde yer edince, Orta Sınıf'ın Komünizmden korkusu siliniyordu. Bunun üzerine, Orta Sınıf, bu memleketlerde Komünizmi korkusuzca destekliyor ve demokratik reformları hedef tutar görünen ihtilâllerde Komünist Bloku'na dahil memleketlerdeki "dostlar"ın yardımını kolaylıkla kabul ediyordu. Komünist propagandasının bundan sonraki işi, Batı Demokrasilerinde, uygulanan fakat gerçek demokrasiye aykırı bulunan usullere ait misalleri devamlı olarak yayınlamak ve bunun neticesinde Orta Sınıf'ın Batı'dan gittikçe yüz çevirmesini sağlamaktan ibaret kalıyordu.

Çin'de Komünist Parti iktidarı ele geçirip duruma hâkim olunca, Orta Sınıf, Mao'nun "Komünist Nazariyesinin Yeniden Tefsiri" hikâyesi sonunda kendilerini nasıl hesaplı ve plânlı bir hileyle aldattığını anladı. Fakat o zaman artık iş işten geçmiş, mukavemete değil, şikâyete bile imkân kalmamıştı.

Fakat, az gelişmiş memleketlerdeki Millî Kapitalistleri, sadece propaganda ve Mao'nun nazariyeleri ile Batı'dan yüz çevirtmek imkânsızdı. Bunun için bu memleketlerdeki Orta Sınıf'a Komünist dostluğunun delilini göstermek lâzımdı. İşte Komünistlerin Çin'de Orta Sınıf'ın elindeki Sanayî Tesislerini, bu sınıfa mensup iş adamlarının: Devlet'e kendi istekleri ile devrettiği; Komünist Partisinin idaresinden memnun olduğu; Emperyalistlerden kurtarılmış olmaktan dolayı sevindiği; ve Komünist Rejim'i altında ekonomik ve sosyal durumlarının düzeldiği hissini vermek için, her

türlü hileye başvurmalarının sebebi budur. Komünistler bizim yaşamamıza sadece dış dünyayı aldatabilmek için müsaade ettiler.

Hattâ "sosyalist engel"i aşarken sağ kalabilmemiz, bu aldatmanın ilk safhasını teşkil ediyordu. Az gelişmiş memleketlerdeki Orta Sınıfın sadece demokrasiden yüz çevirtilmesi kâfi değildi, ayrıca bu sınıfın Komünizme eğilmesini de sağlamak lâzımdı. Bu sebeple ikinci safhada Çin Orta Sınıfının bütün dünya, "Kapitalistlerin bile siyasî aydınlanma yolu ile sosyalizme gidiş"i başardığını göstermesi gerekiyordu.

İŞ ADAMLARINA MAHSUS İDEOLOJİ ENSTİTÜSÜ

Böylece, "Hususi Teşebbüs'den Sosyalizme yumuşak geçiş mucizesini" yaratan Pekin Komünistleri, bu defa "Kapitalistleri Komünist Yapmak" gibi inanılması daha güç bir mucize yaratma yoluna gittiler. Bunu sağlamak için "Düşünme Reformu" usulünü kullandılar ve bu usulü, Millî Kapitalist Sınıfı yetiştirmek üzere açtıkları hususî okullarda uyguladılar. Çin Komünistlerinin beyin yıkama, yani yerine göre sıra ile İŞKENCE İYİ MUAMELE - TESELLİ - TELKİN veya sadece PROPAGANDA - TELKİN ÜMİT VERME usulünün tatbikinde ve bu usul ile insan kafasının, mantığının işleyiş şeklini bozma ve ona istenen inançları aşılama yolunda gösterdikleri ustalık meşhurdur. Hattâ bu usulü halkın bir zümresinin tamamına bile uygulamayı denemişlerdir.

Dışarıya yapılan propaganda da, bu okulların maksadı, "İş adamlarının durumlarını, Yeni Nizam'a daha iyi ayarlamalarını sağlamak" olduğu söylendi. Söylenmiyen asıl maksat, yabancılara şu hissi ve kanaati vermekti: "Kendisine

Komünist nazariyesi anlatılan bir Kapitalist veya herhangi bir kimse, Komünizme kendi isteği ile inanabilir."

Bize resmen söylenen şey, değişen durumumuz dolayısiyle, "Kitle Teşkilâtı Toplantıları"nda öğrendiğimiz "doğru düşünme" ve "yeni kalıba dökülme" esaslarına ilâveten sistemli bir şekilde "Düşünme Reformu" kursları almamızın şart olduğu idi.

Düşünme Reformu Okulları'nın yabancıları aldatmaktan başka, sadece bizi ilgilendiren bir hedefinin daha bulunduğunu sonradan anladık. Okullar, Sosyalizme Geçiş Kampanyasından birkaç hafta sonra, Nisan 1956'da açıldığına göre bu hedef, sanayîcileri, yapılan bu soygunun neticelerine katlanmaya alıştırmaktı.

Parti memurları, bu okullara devam edecek "öğrenci"lerin listelerini hazırladılar. İlk listede Şanghay'ın ileri gelen bin sanayîcisi içinde ben de vardım. Dört aylık bir kurs gördükten sonra "doğru" düşünmesini öğrenecektik. Kurslar haftanın altı günü, öğleden evvel ve öğleden sonra, yani tam gün devam ediyordu. Başlangıçta, kurs sonunda imtihan yapılması düşünülmüştü. Fakat, bu imtihandaki başarısızlığın ne manâya geleceği düşüncesi "öğrenci"leri o kadar korkuttu ki, derslerde söyleneni anlıyamaz hale geldiler. Halbuki bu okullara gelen yabancı ziyaretçilere "iş adamlarına Komünist inancının benimsetilmesi mucizesi" gösteriliyordu. Bu ziyaretçilerin karşısında "öğrenci"lerin şaşkın ve ümitsiz görünmesi yabancıları şüpheye düşürebilirdi. Hülâsa bu imtihandan vazgeçildi.

Neticede, kursların havası dinlendirici bir hal aldı. Ders saatleri fazla uzun değildi. Maaşları tam alıyorduk ve fabrikaya devamımız istenmiyordu. Okulumuzun resmî adı "İş Adamlarına Mahsus İdeoloji Enstitüsü" idi ve eskiden Şanghay Bankacılar Birliğinin merkezi olan muhteşem bi-

nada açılmıştı. Konferanslardan sonra şehrin en iyi sinemalarında bize filim gösterirlerdi. Değişiklik için bizi müze, fabrika, model ziraat enstitüsü gibi yerlere götürürlerdi. Kursların sonunda diplomalarımızı muazzam bir törenle verdiler, yüksek memurlar bizi tebrik etti.

Beni bilhassa tebrik ettiler. Kurs bana kolay geliyordu, çünkü ben Marks'ın Komünist nazariyesini altı sene önce etüt etmeye başlamıştım ve ozamandan beri bu nazariyenin Parti siyasetine uydurulması için ne şekillere sokulduğunu takip etmiştim. Bu sebeple konferans verenleri şaşırtmamak için sorulmaması lâzım gelen soruları gayet iyi bildiğim gibi bu programı sadakatle desteklediğimi İdarecilere gösterecek cevapları herkesten önce kavramıştım. Kursun devamı süresince, 15 üyelik müzakere grubuna beni başkan yaptılar. Münakaşa sırasında Komünist mantığında akla uymayan tarafların açığa çıkmasını önlemek için konuşmasını önlemek için konuşmayı münasip yönlere çevirmekte usta kesilmiştim. Hülâsa, yabancılara karşı sahneye konan bu komedi ve facia karışımı temsilde Komünistlere faydalı bir aktör olmuştum. Bu sebepten bana, "istikbali parlak bir öğrenci" muamelesi yapıyorlardı ve beni ayrıca mükâfatlandıracaklarını biliyordum.

Temmuz 1956 başlarında mezun olunca, bana verilen mükâfat ümidimin çok üstünde çıktı. İki hafta sonra J. P. beni evine davet etti. İş Adamlarına Mahsus İdeoloji Enstitüsü Öğretim Üyeliği'ne tâyin edildiğimi müjdeledi, sesinde şaşkınlık, hayranlık ve biraz da kıskançlik izleri vardı.

Bu mevkîe gelmem, yukarıya doğru büyük bir sıçrayış manâsına geliyordu. Hepsi 14 kişi olan öğretim üyelerinden 12 tanesi yüksek Komünist memurlardı. Bunların arasında Şanghay Belediye Başkanı da vardı. Bu zatın asıl önemi, Şanghay Komünist Partisi Birinci Sekreteri oluşu idi. İki Belediye Başkanı Yardımcısı, Propaganda Bürosu Başkanı,

Birleşik İşçi Cephesi Dalresi Başkanı ve memlekette Marks nazariyesinde üstad tanınmış bazı profesörler de bu öğretim üyeleri arasında idi. Ben "güvenilir bir eleman" sayılıyordum ve Marks-Lenin Komünist nazariyesini iyi biliyordum. Bunlar, öğretim üyeliği için kifayetli vasıflar sayılırdı. Fakat benim tâyinimin asıl sebebi; "İş adamlarının bir beyin yıkama usulü ile Komünist inançlarını gönüllü olarak birbirlerine aşıladıkları" masalına dışarıya inandırmaktı. Bundan başka İdare, Kapitalistlere Komünizmi öğretme hususunda, bir Kapitalistin Komünistten daha ikna edici olabileceğini umuyordu. Hülâsa, şimdi yeni girdiğim çevrenin nüfuzlu insanları, iyi idare ettiğim takdirde kaçmamı sağlıyacak kimselerdi. Ümidim yeniden canlandı. Bütün enerjimle kendimi Kapitalist arkadaşların "beyinini yıkama" işine verdim.

Beyin yıkama kursu üç devreye ayrılmıştı. Her devrede derslerde anlatılan her noktayı 'öğrenci"lerin iyice anlaması için yapılan grup toplantılarında o noktalar üzerinde münakaşa yapılır, gezintiler tertip edilir, filim gösterilir, plâk çalınırdı. Uzun Yürüyüş'e (Komünistlerin vaktiyle Milliyetçi kuvvetler karşısında binlerce kilometre geri çekilmesi) katılanlara veya eski devirde ezilen işçilere, tesadüfe bağlı imiş gibi yaptırılan konuşmalar bu "öğrenciler'e ayrıca dinletilirdi.

Birinci devrede okutulan bahsin adı: "Anavatan Sevgisi" idi. Bahis, eski devirle yeni Rejim arasında bir kıyaslama ile başlardı. Bize, Anavatan Sevgisinin esaslarını şöyle anlatırlardı: Eski devirde vatanımızı sevdiğimiz için gördüğümüz sosyal fenalıklar karşısında üzülürdük. Halbuki şimdi Komünist Partisinin idaresi sayesinde bütün bu fenalıklar ortadan kalktığı için vatan sevgisini Komünist Partisi sevgisi olarak dile getirmemiz lâzımdı. Yabancı emperyalistler bütün güçleri ile, bu sosyal fenalıkları geri getirmeye çalıştıkları için bu yeni sevgi de yetersizdi. Korunmamızı

sağlıyabilmek için Komünist Partisinin dışarıdaki "kardeş" partilerle birleşmesi lâzımdı. Bahsin sonunda şu neticeye varılırdı: "O halde vatan sevgisi demek Milletlerarası Komünizmin sevgisi demektir!"

İkinci devrede "Sosyal Gelişme Tarihi" okutulurdu. Sosyal Gelişmenin esasları hakkında bilinen Komünist inanışları, kısaca şöyle anlatılırdı: "Bir insan topluluğu, ürettiği maddeleri arttırdıkça, yukarı doğru sıra ile: İptidaî Komü nizm, Kölelik, Derebeylik, Kapitalizm, sosyalizm ve nihayet Komünizm safhalarına yükselir. Her safha, madde ve mamûl üretiminin bir evvelkinden daha fazla artması sonunda ortaya daha yüksek seviyede bir sosyal nizamın çıkması ile son bulur. Komünistler, insan topluluğunun gelişmesi hakkındaki bu görüşlerinin insan iradesi ile değişmiyeceğine inanırlar. Derslerde bilhassa: "Tarih akışının sosyalizmden ve Komünizmden yana olduğu", yani "son zaferin Komünistlerde kalacağı" noktası üzerinde ısrarla dururlardı.

En uzun ve en önemli olan üçüncü devrede Marks'ın Siyasî İktisat naraziyesi anlatılırdı. Bu nazariyeye göre: "Madde üretimini engelliyen herşey GERİCİ, onu teşvik eden herşey de İLERİCİ" idi.

Bu sebeple derebeylik devrinden sonra gelen Kapitalizm ilk zamanlarda İLERİCİ idi, çünkü madde istihsalini arttırmış ve bu istihsalin daha artmasını teşvik etmişti. Fakat bu teşvik kapitalistlerin önüne geçilmeyen aç gözlülüğünden ileri gelmişti. Bir Kapitalistin varlığı, serveti, işçisine imal ettirdiği maddelere değerinden daha az kıymet vermesi neticesinde birikir. Bu "SÖMÜRME"den elde ettiği kâr ile sanayî tesislerini büyütür. Bu şekilde "ÜRETİM" ve "KÂR" ile beraber, "sömürülen" işçi sayısı da artar. Buna karşı Kapitalistlerin sayısı gittikçe azalır. Bundan başka Kapitalist, işçi ücretlerini azalttıkça kendi kârlarını çoğaltmış olur. Neticede, sayısı artmakta devam eden işçiler gittikçe

daha fakirleşir. Nihayet fakirleşen kitle, üretilen maddeleri satın alamıyacak hale gelir ve iktisadî kriz devresi başlar. Üretimin artmasını engelliyen bu kriz, Kapitalizmin GERİCİ olmasına sebep olur. Bu iktisadî krizler gittikçe daha sık gelmeye başlar ve her kriz bir öncekinden daha şiddetli olur. Sonunda işçi sınıfı ayaklanır, üretim vasıtalarını ele geçirir ve yeni bir İLERİCİ sosyal nizam başlar.

Bu konu anlatılırken, Millî Kapitalist "öğrenciler" kendi memur ve işçilerini sömürdükleri hususunu kabul etmeye; ve Kapitalizmin, yapısından gelen kusurlar dolayısiyle, yıklmasının kaçınılmaz olduğuna inanmaya zorlanıyordu.

Üçüncü devre için benim hazırladığım bir konferans "Emperyalizmin, Önlenmesi Mümkün Olmayan Çöküşü ve Kapitalizmin En Yüksek Safhası" adını almıştı. Ben bu konferansta tipik misal olarak Amerika'yı almıştım. Birçok Komünistler, "Amerika"nın istihsalde, madde üretiminde büyük bir başarı sağladığı" hikâyesinin sadece bir emperyalist yalanı olduğunu; Çin değilse bile, Rusya'nın Amerika'yı istihsal sahasında çoktan geçtiğini iddia ederler. Buna kimse inanmadığı için ben, "inhisarcı" Amerikan Kapitalistlerinin efsaneleri andıran lüks içinde yaşadıklarını söylemeyi; olayları ters gösterme yolu ile gerçekleri tahrif etmeyi propaganda tekniğine daha uygun bulurdum. Bu sebeple Amerika'da halk kitlesinin gittikçe fakirleştiğini ve "sömürücüler"i yok edecek bir ayaklanmaya hazırlandığını iddia ederdim. Bu iddia, Marks'ın Amerika gibi Kapitalist memleketler için tâyin ettiği akıbete uyduğu için İdare tarafından kabul ediliyordu. İlk zamanlarda, bu nazariyeyi süsleyecek hikâyeleri uydurmakta biraz güçlük çektim fakat sonra bir usul buldum. Sadece Komünist Rejim'lerde pek göze çarpan kötülükleri Amerika'ya mal eden hikâyeler tertipledim.

Amerikan cemiyetinin insanlık dışı hallerini anlatmak için icat ettiğim, yürekler acısı bir hâkâye pek tesirli olmuş,

İdare tarafından bana boyuna tekrarlattırılmıştı. Benim hikâyeme göre: New York'ta tanıdığım fakir bir işçi bütün hayatı boyunca bir iş bulmak için çırpınmış, fakat daima reddedilmişti. Nihayet ailesi ile beraber açlıktan kıvranmaya başlayınca New York Times gazetesine bir mektup yazarak iki gün sonra filân şehrin en yüksek binasından kendisini aşağı atarak intihar edeceğini bildirmiş. Coca-Cola Şirketinin reklâm işleri müdürü bu haberi alınca, açlıktan kıvranan işçiye yaklaşmış, intihar ederken Coca-Cola için reklâm yapmayı kabul ettiği takdirde kendisine 25.000 dolar (375.000 lira) vereceğini ve bu sayede ailesini açlıktan kurtaracağını söylemiş, ertesi günü, zavallı işçinin atlayışını seyretmek istiyen halk, o yüksek binanın etrafındaki sokakları doldurmuş. İşçi çatının terasında görününce, yanına elinde mikrofon bulunan bir adam yaklaşmış, işçiye ölmeden önce bu dünyadaki son isteğini ne olduğunu sormuş. O da, bir şişe Coca-Cola içmek istediği cevabını vermiş. Bunun üzerine getirilen Coca-Cola'yı içen işçi kendisini aşağıya fırlatmış!

Tabiî bu masala, hiçbir öğrenci, biraz aklı olan hiçbir Komünist inanmıyordu. Buna rağmen herkes, bu masalın Amerikan Cemiyetinin gerçek çehresini açıkladığını kabul eder görünüyor, duygulu tavırlar takınıyordu. Yalnız, mezun olan her "öğrenci"nin Komünizme olan inancı, okula başlamadan öncesine göre daha da azalıyordu. Tahsili fazla olan iş adamları, Marks-Lenin nazariyesine ait birçok kitap okudukça Komünist mantığının sağlamlığı hakkında daha çok şüpheye düşüyordu. Bu kurs, onların bu şüphesini doğrulamıştı, fakat onlar da benim gibi Enstitü'nün gerçek maksadı anladıkları için söylenenlere inanır görünüyor ve öğretmenleri güç duruma sokacak sualler sormaktan çekiniyordu.

Tahsili daha az olan küçük iş adamları, aksine daima güç durumlar yaratıyordu. Bunların çoğu, Komünist Parti-

si'nin eriştiği kudrete bakarak Komünizmde varlığını hayal ettikleri "sihirli kuvvet"in mahiyetini samimî olarak anlamak istiyorlardı. En usta öğretmenler bile bunların zekice sordukları sualler karşısında çok zaman güç duruma düşüyor, verecek mantıkî cevap bulamıyor, ancak Komünistlerin basmakalıp sloganlarını tekrarlamakla durumu kurtarmaya çalışıyordu.

Birinci devrede, "Komünist Partisini sevmeden anavatanı sevmeye neden imkân yoktur?" gibi cevaplandırılması imkânsız sualler sormaya pek az öğrenci cesaret edebiliyordu. Herkes, daha emniyetli olan Milletlerarası Komünizm konusuna kayıyordu. Fakat bu devrede dersler ilerledikçe aşağıdaki sualler birçok öğrenci tarafından soruluyordu:

— Nasıl oluyor da Milletlerarası yardımlaşmayı temsil eden Sovyetler, Çin'e borç verdikleri zaman faiz alıyorlar; halbuki emperyalizmi ve Milletlerarası sömürücülüğü temsil eden Amerika, U.N.R'R.A. idaresi[1] vasıtasiyle Çin'e yolladığı muabbam miktarda gıda madeleri ve ilâç için para almıyor?

— Neden Sovyetler İkinci Dünya Savaşı sonunda Mançurya'daki makinaları alırken Amerikalılar Çin'e hem makina hem de bu makinaların nasıl kulanılacağını gösteren teknisyenler gönderiyor?

— Niçin Sovyetler Port Arthur ve Dairen'i işgal ettiği halde Amerikalılar Çin toprağının bir parçasını ne işgal etmeye ne de kiralamaya niyet etmediler?

— Amerika'nın sözde emperyalist siyaseti, Çin'e daha fazla fayda sağladığına göre: nasıl oluyor da Sovyetlerin yaptığı Milletlerarası yardım; "tamamiyle iyi"; Amerikalıların güttüğü "emperyalist" siyaset "tamamiyle kötü" oluyor? İkisinin arasındaki fark nedir?

---

(1) İkinci Dünya Savaşında zarar gören memleketler halkına ilâç ve gıda maddeleri yardımı yapmak üzere Birleşmiş Milletler tarafından kukulmuş bir idare.

İkinci devrede okutulan "Sosyal Gelişme Tarihi", öğretmenleri daha güç duruma düşürecek suallerin sorulmasına sebep oluyordu:

— Mademki Sosyal Gelişme Yolu'nu değiştirmeye imkân yoktur, o halde, sosyal nizamı henüz Derebeylik safhasında olan Moğalistan nasıl oluyorda bu gelişme yolunu bir tarafa bırakıyor, aradaki safhaları atlıyarak birden Sosyalizm'in kucağına düşüyor?
— Eğer üretimin artması Moğolistan'ın Sosyalizme geçişin kaçınılmaz bir hale getirdiyse, neden Amerika çok daha önce Sosyalist olmadı?
— Sosyal Gelişme Yolu'nu gösteren kanuna göre Marks'cı Sosyalizme yani Komünizme en yakın olması lâzım gelen sanayîde ilerlemiş memleketler, neden bugün Komünizme en uzak durumda bulunuyorlar?
— Bugün Doğu Avrupa'da, Yugoslavya müstesna, Komünist olan diğer memleketler neden sadece vaktiyle Kızıl Ordu tarafından işgal edilmiş bulunan memleketlerdir? Bu durum, Komünizmin o memleketlere Kızıl Ordu tarafından zorla kabul ettirilmiş olduğu manâsına gemez mi? Netice olarak Komünizm'in "kaçınılmaz tabiî gelişme sonucu" olmaktan çok uzak olduğu ve ancak zorla tatbik edildiği inkâr edilebilir mi?

Üçüncü devrede iş adamları kendilerini daha sağlam bir zemin üzerinde görüyorlardı. Yapılan baskıya rağmen, kendi memur ve işçilerini sömürdükleri iddiasını kabul etmiyor ve kendilerini şöyle savunuyorlardı:

— İktisadî Devlet Teşekküllerinde memurlarla işçilerin aldığı ücret, Hususi Teşebbüsün verdiğinden çok daha azdır. O halde işçilerin yaptığı istihsalden çok daha büyük "kâr" alan Devlet, daha fena "sömürücü"dür.

İş adamları bundan başka, Kapitalizm sistemindeki "çelişme"lerin bu sistemin yıkılmasını kaçınılmaz hale getirdiğini de kabul etmiyorlar; Komünistlerin verdiği rakamları kullanarak şunları şöylüyorlardı:

— Amerikan Kapitalistleri görülmemiş bir ölçüde zenginleşiyorlar, bu doğru... Fakat buna karşı Amerikan işçisinin daha fakirleştiği doğru değil. Aksine Amerikan işçisinin satın alma gücü büyük ölçüde artıyor.
— Batı'da iktisadî kriz devreleri gittikçe sıklaşıp ağırlaşmıyor, aksine, git gide seyrekleşen bu krizlerin şiddeti de azalıyor.
— Komünizmin girdiği her yerde işçinin ücreti ve yaşama seviyesi düştüğüne göre, belki Amerikan işçisi bunu önlemek için Komünizme mukavemet ediyor.

Bazı sualler, öğretmenleri daha güç duruma düşürüyordu:

— Hemen hemen her Amerikan işçisinin bir otomobil alabildiği doğru mu?
— Bir Rus işçisinin, onbeş günlük ücreti ile ancak bir ayakkabı alabildiği doğru mu?

Biz öğretmenlere sorulan suallerin şekli ve maksadı hiç değişmiyordu: Daima Batı'nın iyi tarafları ile Komünist Blok'un noksan ve kusurlarını, sebepleri ile, izah etmemizi istiyorlardı.

İş adamları, bilhassa ilk zamanlarda böyle açık ve pervasız sualleri, Komünist nazariyesinde insanlığa faydalı bir manâ ve maksat bulabilmek ümidi ile ve samimiyetle soruyorlardı. Fakat zaman geçtikçe, bu nazariyenin iktidarı hile ile ele geçirip zorla tutmaktan başka bir şeye yaramıyacağını anlamaya ve sualleri daha ihtiyatlı sormaya başladılar.

İş adamlarına mahsus İdeoloji Enstitüsü'nün, "beyin yıkama" usulü ile yaptığı "eğitim" den alınan neticelerin menfi olduğuna bakıp Komünistlerin bu işten umdukları neticeyi almadığını sanmak yanlıştır.

Komünistlerin bu "eğitim"den maksadı: Orta Sınıf'ı "beyin yıkama" usulü ile Komünist yapmak değildi; bunun imkânsız olduğunu biliyorlardı. Nitekim Komünistler, İdeoloji Enstitüsü'nü bitiren iş adamlarına "eğitim" öncesinden daha az itimat etmeye başlamışlardı. Bunun neticesi olarak, Sosyalizmin girmesi ile "randıman" ve "kâr getirme" vasıfalrını tamamiyle kaybeden Devlet Sanayî Tesislerinin düştüğü perişan duruma bakmıyarak bu tesislerde mevcut iş adamlarının yerine Parti'ye mensup tecrübesiz genç Komünistler tâyin ettiler. Komünistler, bu "eğitim"den güttükleri asıl maksadı elde etmişlerdi. Gerçekten iş adamları, bu "Düşünme Reformu"nun çemberinden geçtikten sonra Komünizm ve nazariyesi hakkında ancak Parti'nin istediği gibi konuşmayı öğrenmiş ve böyle konuşmanın lüzum ve mecburiyetini hissetmişlerdi.

Komünistler eninde sonunda iş adamlarını ortadan kaldırmaya önceden kararlı idiler. Şimdilik onlara yabancı ziyaretçileri aldatmak için Komünist rolü oynatıyorlar ve bunda umdukları maksadı elde ediyorlardı. İşte Komünistlerin bu "eğitim"den asıl maksatları bu idi. Gerçekten Komünist Rejim'inde hiç yaşamamış olanlar, Marks-Lenin nazariyesini bilen ve savunan herkesin Komünist olduğuna inanırlar. Meselâ o sırada Enstitüyü ziyaret etmiş bulunan meşhur bir Fransız devlet adamı memleketine döndüğü zaman kendi partisinin üyelerine şu sözleri söylemişti:

— Orada, iş adamlarına Komünizmi öğretenlerin yine iş adamları olduğunu kendi gözlerimle gördüm!

Enstitüdeki öğretmenliğimin devamı müddetince, yoldaş Yang'a yardım ediyormuş görünmek için, arada bir fab-

rikaya uğruyordum. Bütün vaktimin öğretmen kadrosundaki diğer arkadaşlarla, kurslarda verilecek konferansları gözden geçirip islâh etmeye çalışmakla geçiriyordum. Vaktiyle üniversitede yaptığım Öğretim Üyeliği, daha sonra fabrikadaki çalışmalarım sırasında edindiğim tecrübeler sayesinde bu konuda yüksek Komünist memurların dikkatini çekecek kadar faydalı olabiliyordum.

BİR DOSTUN ÇIKIŞ MÜSAADESİ VE KENDİM İÇİN HAZIRLIK

Eylül 1956 başlarında, kaçma plânımın tatbikinde bana yardım edebielcek bir vasıtayı tesadüfen elde ettim. Pao isminde bir arkadaşım beş senedir bir çıkış müsaadesinin peşinde koşuyordu. Pao, aslında, önemli bir iş adamı olan babası ile beraber Hong Kong'da çalışıyordu ve 1951'de babasının bazı tesislerini elden çıkarmak için Şanghay'a gelmişti. Pao, geri dönmek istediği zaman çıkış müsaadesi alamamıştı. O zamandan beri, tesislerin satışından elde ettiği para ile geçiniyor ve yapacak başka işi olmadığı için çıkış müsadesl alabilmek ümidi ile ilgili mahallî dairelere sık sık başvuruyor, fakat her seferinde reddediliyordu. Devam eden bu durumun verdiği ümitsizilk ve endişe ile bazan Chan'lara veya bana uğrar; dert yanardı. Bizim de teselliden başka elimizden gelen birşey yoktu.

Bir gece evime perişan bir halde geldi. O gün öğleden evvel, yine çıkış müsaadesi için müracaat etmiş. Bundan öncekilerde, polis sadece red etmekle yetinirken bu defa bağırmış, tehdit etmiş, kendisini kovmuş, kovarken aynen şunları söylemiş:

— Defol! Bir daha geldiğini görmiyeyim. Git bir iş bul ve çıkmayı unut. Baban, dışarıda yaşayan önemli bir Çinli iş adamı olmasaydı sen şimdiye kadar çoktan tutuklanmış-

tın! Fakat babanın nüfuzu, seni sonuna kadar koruyamaz, bunu bil!

Pao, korkudan, endişeden çılgına dönmüştü. Parası bitmiş, artık burada yaşama imkânı da kalmamıştı. Çıkış müsadesinin alınmasında kendisine yardım etmemi rica ediyordu. Kendi durumumu tehlikeye koymamak için evvelâ bu işe karışmak istemedim.

Fakat Pao'nun durumu son derece acıklı idi. Bu ümitsizlik içinde intihara teşebbüs etmesinden korktum. Zavallıyı teselli etmeye, yatıştırmaya çalıştım, bahçeye çıkardım, hizmetçilerin duyamıyacağı bir köşeye gittik. Durumuna ait herşeyi kendisine tekrar anlattırdım.

Pao'nun durumunda üç husus, üzerinde düşünmeye değer gibi görünüyordu. Birincisi, Pao'nun babası hakkında polisin "yurt dışında Çinli iş adamı" demesi idi. Gerçekte, Pao'nun babasının Endonezya'da büyük bir fabrikası vardı ve bu fabrikayı Pao'nun ağabeysi işletiyordu. Komünistler, Pao'nun babasından fazla, ağabeysi ile ilgilenebilirlerdi. Bu ilginin sadece, yurt dışındaki Çinli iş adamlarının, Komünistlere önemli sayılan, bir döviz kaynağı olması ihtimalinden ileri geldiğini sanırdım. Halbuki Komünistler, Millî Kapitalistler hakkında yabancıları aldatmak için kullanmak üzere, yurt dışındaki Çinli iş adamlarına daha fazla önem verebilirlerdi.

Durumun ikinci önemli hususu, Pao'nun şimdiye kadar bütün müracaatlarını mahalle karakoluna yapmış olması idi. Bu karakollardaki polislerin başlıca vazifesi mahalle halkının her türlü faaliyetini gözetleyerek, rapor etmekti. Hiç kimse bu polislerin müsaadesi olmadan, 24 saatten fazla şehirden dışarı çıkamaz, hattâ evinden ayrılamazdı. Bu polisler, bizim gibi Millî Kapitalistlere yardım etmezlerdi. Mahalle karakolundaki polislerln düşmanlığını kaza-

nan Pao'nun tek ümidi, polis seviyesinden mümkün olduğu kadar daha yüksek bir makama müracaat etmekte olabilirdi.

Nihayet üçüncü husus olarak, Pao'nun kayınpederinin, Halk Meclisi İcra Komitesi Başkan Yardımcısı bulunan Li Chi-shen'in arkadaşı olduğunu öğrendim. Gerçi bu mevkî göstermelik, korkuluk kabilinden bir mevkî idi, fakat ne olsa meselâ Başbakan Chou En-lai'a doğrudan doğruya bir mektup verilmesini sağlıyabilirdi.

Plân, kafamın içinde şekillenmeye başladı: Pao'ya Hong Kong için bir çıkış müsaadesi yerine, Endonezya için bir pasaport istemesini söyledim. Bu, ya hep ya hiç şeklinde netice verecek bir müracaat şekli idi, fakat böyle sür'etli bir müracaat idareyi tesiri altına alabilirdi.

Hemen o gece, Endonezya'daki ağabeysine bir mektup yazması için Pao'ya yardım ettim. Sansürün anlayamıyacağı şekilde yazılan bu mektupta Pao şu talimatı veriyordu: Ağabeyisi Endonezya'daki Çin Büyük Elçiliğine müracaat ederek, hastalığı dolayısiyle fabrikayı çalıştıramadığını ve bunun için Pao'nun yardıma muhtaç olduğunu söyliyecek, Pao'ya pasaport verilmesi hususunda Elçiliğin Pekin'de Kızıl Çin Hükûmeti nezdinde teşebbüste bulunmasını istiyecekti. Elçiliğin Pekin'e bu konuda yazacağı tavsiye mektubunda, Pao'nun ağabeyisinin Endonezya'daki önemli ve nüfuzlu durumundan bahsedeceğine inanıyordum.

Bundan sonra iki hafta boş zamanlarımı Pao'ya iki mektup hazırlamakla geçirdim. Mektubun biri Başbakan Chou En-lai, diğeri Dışişleri Bakanlığında pasaport dairesi müdürü içindi. Her iki mektupta yazılan şey aynı idi. İstek izah edilirken, Pao ailesinin Endonezya'daki nüfuzlu durumu ustalıkla anlatılıyor ve mektupların sonu şöyle bağlanıyordu:

"Endonezya'da bulunan fabrikamın çalışmasına yardım etmekle kendi memleketime ve halkıma çok şey kazandıracağıma içten inanıyorum. Ayrıca, burada geçirdiğim beş sene içinde Komünist Partisi ve Başkan Mao'nun nur saçan liderliği altında Yeni Çin'de sosyalizmin başardığı harikaları Endonezya halkına anlatmak fırsatını bulacağım... Ailemin bana şiddetle ihtiyacı olmasına rağmen Endonezya'ya gidemeyişime yanlış mâna veriliyor. Akrabalar ve tanıdıklar, sanki gitmeme Hükûmet müsaade etmiyormuş gibi yanlış bir intiba ediniyorlar. Hükümetin yurt dışındaki Çin-li'lere karşı güttüğü siyaset hakkında ora halkının haksız bir korkuya kapılması beni gerçekten üzüyor...."

O günlerde, İdeoloji Enstitüsüne ait bir raporu Pekin'e götürmek üzere idim, Pao'nun mektubunu da beraber aldım. Pao'nun kayınpederine bu mektubu, bir elbiselik İngiliz kumaşı ile beraber verdim. Yaşlı adam ertesi sabah, mektup ile kumaşı Li Chi-shen'e götürdü ve o gün öğleden sonra ilgili kimselerin eline geçti.

Bir hafta sonra Şanghay'a döndüm. Ertesi akşam Pao evime geldi, sevinçten gözleri parlıyordu. O gün öğleden sonra kendisi ile ailesinin pasaportlarını almış ve bir hafta sonrası için vapurda yerlerini ayırtmıştı. Minnettarlığını anlatan tavırları ve sözleri içime dokunuyordu. Bana, doğruca mahalle karakolundan gelmişti. Orada polise seyahat plânını anlatmış, Polis, hiddetinden Pao'nun elinden kaptığı pasaportu yere fırlatmış ve bağırmış:

—Git öyleyse, hiç olmazsa senden kurtulacağız!

Pao'nun işinde yıldırım hızı ile elde ettiğimiz, bir mucizeyi andıran bu başarı bana iki önemli şey öğretti. Birisi, yalnız en yüksek memurlarla iş görmenin ve hiçbir zaman aşağıdakilerle meşgul olmamanın lüzumu. Diğeri, İdareciler'in yurt dışındaki Çinli'lerle benim sandığımdan çok da-

ha fazla ilgilendiğl. Bu noktayı gözönünde tutarak kendim için bir kaçma plânı tasarlamaya başladım. Pao, görünüşte Endonezya'nın başkenti Cakarta'ya gidiyordu. Fakat gerçekte Hong Kong'da kalacaktı. Birçok tereddütlerden sonra ondan yardım istemeye karar verdim.

Hareketinden bir gece önce ona evimde bir vedâ yemeği verdim. Pao, heyecandan yemek yiyemiyordu. Sadece, bu cehennemden kaçmanın mümkün olduğunu düşünmek bile beni Pao kadar heyecanlandırıyordu, fakat dikkatle plânladığım şeyi yapmak için hislerime hâkim olmaya çalışıyordum.

Çaylarımızı içerken Pao bana bininci defa teşekkür ediyordu:

— Bana, bundan sonraki ömrümü sen bağışladın, bunun farkındamısın?

Hizmetçi odadan çıkmıştı. Masaya doğru eğildim yavaşça şu cevabı verdim:

— Güzel, şimdi sen de benim hayatımın kalanını bana bağışlamak istermisin?

Pao, hayret içinde, büyümüş gözlerle bana bakıyordu, şöyle mırıldandı:

— SENDE Mİ? Ben seni ONLARDAN BİRİ sanıyordum!

Halbuki tanıdığım Komünistlerin, hepsi değilse bile, çoğu fırsat bulsalar kaçacaklardı. Belkide kaçmayı bu kadar güçleştiren de bu idi. Kaçma üzerinde o kadar çok kimse kafa yorunca, buna imkân veren her polis tarafından bilinmeye başlanmıştı. Yıllardan beri ne zaman bunalsam, hayalimde hürriyete doğru yüzdüğümü canlandırırddım. Gerçi birkaç cesur balıkçı böyle yüzerek kurtulmuşlardı. Fakat benim için bu yolu düşünmek saçma idi, çünkü yüzmeyi pek bilmezdim. Sonra Howloon yakınında, kayalık sahilde devriye gezen hudut bekçileri, kaçmaya çalışanları

yakalamak için cins köpekler kullanıyorlardı. Sahile gitmek şöyle dursun, ben Karton'a kadar bile gidemezdim. Resmî müsaade dışında, memlekette hiç kimse hiçbir yere gidemezdi. Kanton'a gitmek için göstereceğim herhangi bir sebep, derhal İdarecilerin şüphesini uyandırırdı. Benim nerede olduğum, gece gündüz kontrol edilir ve her an bilinirdi. Bu sebeple gizlice gitmek istesem, birkaç saat içinde durumu öğrenen polis bu haberi benden çok evvel Kanton'a ve oradan sahile ulaştırırdı. Buna rağmen o zamana kadar düşünebildiğim tek kurtuluş yolu, yüzerek karşıya geçmekti.

Pao'nun durumu farklı idi. Pao, eskiden beri yaşadığı Hong Kong'a gitmek istiyordu. Anavatanda yaşayan bizlere nasıl sımsıkı yapıştıklarını bilmiyordu. Bu sebeple benim kaçmak için ne kadar ümitsizce çırpındığımı anlayan ve sırf üstümdeki kontrolün gevşemesi yani kaçmamın kolaylaşması ümidi ile Rejimde bir mevkî edinmeye uğraştığımı öğrenen Pao sarsılmıştı.

Pao bir ara derin bir düşünceye dalmış, Şanghay'daki bazı dostlarını şimdi bu gözle bu düşünce ile görmeye başlamıştı. Bir uykudan uyanır gibi silkindi ve bana yardım etmeye bütün ciddiyeti ile samimiyeti ile söz verdi.

Kâğıt kalem aldım, yazdığım kısa mektubu önce Pao'ya ezberlettim, sonra yaktım. Hong Kong'a ulaştığı zaman ezberlediği mektubu aynen ağabeyime yazdıracaktı. Ağabeyim de benden Pao vasıtasiyle alacağı bir işaret üzerine bu mektubu bana yollayacaktı. Ben bu işareti, Pao'ya yazacağım mektuba "Amcazadem bu günlerde iyi" cümlesini ekliyerek verecektim.

Kaçma hakkındaki düşüncelerimi ilk defa birisine açmıştım. Bundan sonra kendimi, düşman karşısında siperden çıkarak savunma imkânını kaybetmiş bir er gibi his-

sediyordum. Pao ile ailesi ertesi günü öğle vakti hareket etti, üç gün sonra Hong Kong'da olmaları gerekiyordu. Herşeyin yolunda gitmesi ve ağabeyimin mesajı alması halinde Pao bana, "salimen geldim" diye bir tel çekecekti. Bu teli, Pao'nun hareketinin dördüncü günü almam mümkündü. Bu dört günüm korku ve endişe içinde geçti; sanki kapımızı her an bir Gizli Polis çalacakmış gibi geliyordu.

MAİ MEE'NİN TEKRAR GÖRÜNÜŞÜ VE TEKLİFİ

Pao'nun hareketinin dördüncü günü, İdeoloji Enstitüsü'nde öğleden sonra geç vakte kadar öğretmenler toplantısından ayrılamadım. Toplantı biter bitmez telgrafı bulmak ümidi ile eve koştum. Oturma odasına girdiğim zaman bir kadının ayağa kalktığını gördüm. Mai Mee, dudağını büküyor, somurtma taklidi yaparak şikâyet ediyordu:

— İki saattir seni bekliyorum.

Benim aklım halâ telgrafta takılı idi, Mai Mee'nin bu beklenmedik gelişi beni şaşırtmıştı. Trupunun Şanghay'da olduğunu bilmediğimi söyledim. Elimden tutarak beni divana götürdü, yanıma oturdu, yalvaran bir hali vardı, bana şunları söyledi:

— Ben trupla beraber değilim. Önümüzdeki ilkbahar turuna ait meseleleri bir yoluna koymak için geldim. Bob, bu işin tafsilâtını senin düzenlemeni istiyorum!

— Fakat benim bu işe ait hiçbir bilgim yok, dedim.

Mai Mee elimi bıraktı, masadan aldığı sigaranın ucunu baş parmağının boyalı tırnağına vuruyordu, sigarasını yaktım. Sigara dumanının halkaları arkasından gülüyordu, bana şunları söyledi:

— Meselenin karışık tarafı yok, ben sana anlatırım. Bir defa işin ne kadar kolay olduğunu görünce seveceğini

biliyordum. Bütün mesele: bu Hükûmetin dilinden sen anlıyorsun, ben anlamıyorum. Sen gerçekten nüfuzlu olmaya başladın. Pekin'de bile senden konuşulduğunu duydum. Bize çok büyük avantajlar sağlıyabilirsin. Bir servet yapabiliriz.

Kaşlarım çatıldı, Mai Mee'nin anlayamadığı taraf şu idi: Bu teklifi, ben sadece bir fabrika müdürü iken cazip ve enteresan olabilirdi; fakat yine de mevkî itibariyle daha aşağı sayılırdı. Kalbuki şimdi Enstitü'deki öğretmenlik mevkîi daha yüksekti ve bana çok daha fazla prestij sağlıyordu. Böyle bir mevkîi bırakıp onun trupuna katılmak delilik olurdu. Bu değişikliği yapsam bile idare buna gücenecek ve Mai Mee'nin hesaba kattığı nüfuzum kalmıyacaktı.

— Bob, anlamıyorum? Artık bize engel olacak birşey kalmadı, kocamdan boşandım.

Birden afalladım, fakat tam o sırada hizmetçinin çayları getirmesi benim şaşkın durumumu örttü. Hizmetçi çay tepsisini masanın üzerine koyarken benim fincanın yanında telgrafı gördüm. Her şeyi unuttum, sakin görünmeye çalışarak teli açtım, okudum: "Salimen geldim-Pao", Kalbim çatlıyacak gibi çarpıyordu. Ehemmiyet vermez görünerek telgrafı tepsinin içine attım. Kaçma plânımın ilk adımı başarılı olmuştu. İzlemeye başladığım yol beni ya hürriyete veyahut fecî bir akıbete.. İçimde heyecan ve korku ile dolu idi. Nihayet Mal Mee'nin orada olduğunu hatırladım, dalgınca bir sual sordum:

— Ne demiştin?

Mai Mee'nin gözleri faltaşı gibi açılmıştı, bir an hayretle yüzüme baştı, sonra birden tiksinir gibi yüzünü buruşturdu, elindeki sigarayı odanın ortasına fırlattı ve şunları söyledi:

— Çok değişmişsin, o kadar önemli bir şahsiyet olmuşşun ki artık ben senin için bir mâna taşımıyorum!

— Bu doğru değil, diye itiraz ettim.

Mal Mee ayağa kalktı, şu cevabı verdi:

— Bob, söyle bana, benimle beraber trupa katılacakmısın, katılmıyacakmısın?

Ben de ayağa kalkmıştım.

— Acele etmemeliyiz, benim iyice düşünmem lâzım, dedim.

Mai Mee çantasını aldı. Sanki boyu uzamış gibi beni tepeden tırnağa süzdü, nihayet şunları söyledi:

— Seni farklı sanıyordum, yanılmışım, sen de DİĞERLERİ'nin aynısın!

Başka tek kelime söylemeden, arkasına bakmadan kapıya doğru yürüdü, haysiyetli, vekarlı ve muhteşem görünüyordu, fakat çıkarken kapıyı öyle şiddetli çarptıki ev sarsıldı.

Tekrar divanın üzerine çöktüm, ezgin ve sinirli idim, gülmekmi yoksa üzülmekmi lâzımdı, bunu kestiremedim. Yalnız, Mai Mee'nin bana gösterdiği ilginin nüfuzumdan, mevkiimden faydalanmak arzusundan ileri geldiğini iyice anlamıştım. Bu sebeple Mai Mee'nin davranışını ayıplamıyordum, çünkü hepimiz aynı durumda idik. Sadece onun intikam alma hissine kapılması ihtimalini düşünerek tedirgin olmuştum. Zira hiç kimsenin durumu bir diğerinin göstereceği düşmanlık karşısında emin sayılamazdı. Bu sebeple o gece Mai Mee'ye uzun bir mektup yazdım. Bu mektupta, fazla çalışmaktan çok yorgun düştüğümü, o gün kendisine karşı bu yüzden ilgisiz göründüğümü; aslında öyle olmadığımı anlattım; onu överek sempatisini kazanmaya çalıştım. Fakat Mai Mee bu mektubuma cevap vermedi.

O sırada, Ekim 1956 da, Doğu Avrupa olayları Çin'de heyecan ve karışıklık yaratmıştı. Belki de Mai Mee, böyle bir zamanda son derece ihtiyatlı olmak lüzumunu duyduğu için bana gelmişti.

DOĞU AVRUPA OLAYLARININ ÇİN'DEKİ YANKILARI

Çin'de heyecan, 28 Haziran 1956'da, Polanya'nın Poznan şehrinde işçilerin Komünistlere karşı isyan etmesiyle, başladı. Ayaklanmanın bastırılması sırasında 44 kişinin öldürüldüğü, yüzlercesinin yaralandığı ve bin kişinin tutuklandığı resmen açıklanmıştı. Bu olay Komünist nazariyesinin en esaslı kaidesini yalanlamış bulunduğu için büyük bir önem kazanmıştı. "Sosyalist bir toplumda eğer işçiler idare eden hakim sınıf ise kime karşı isyan edebilir?" Bu sual Enstitü'de, öğrenciler tarafından tekrar tekrar sorulmuş, fakat verilen resmî cevap hiçbir zaman tatmin edici olmamıştı.

Sonra, Ekim 1956'da Polanya Komünist Partisi liderliğine getirilen Gomulka, "Sosyalizm ile Hürriyet"i beraber yürüteceğini söyledi; Sosyalist Rejim'in gerçekçi olması ve halkı yalan rakkamlarla aldatmaması icabettiğini iddia etti. "Kurtuluş" (Çin'in Milliyetçi idareden Komünistler tarafından kurtarılması) dan beri, Hükûmetin resmî rakkamlarına göre, Çin'de gıda maddeleri üretimi gittikçe artmakta, fakat buna karşı vesika ile verilen gıda maddelerinin miktarı gittikçe azalmakta idi. Bu durum karşısnda Gomulka'nın "Sosyalist Hükûmetin halka yalan söylememesi lâzım geldiği" yolundaki iddiasının Çin halkı arasında nasıl candan tasvip gördüğünü tahmin etmek kolaydır. Bu mesele her tarafta münakaşa ediliyordu.

Gomulka'nın Polanya'da "Toprak Reformu"nun verdiği netice hakkında yaptığı açıklama Çin halkı tarafından daha büyük bir ilgi ile karşılandı. Gomulka'nın açıklamasına göre Kollektif Çiftlikler, yani mecburî kooperatifler şahıs şiftliklerine göre daha az; Devlet Çiftlikleri ise Kollettif çiftliklerden de az istihsal yapıyordu. Gerçekte Devlet çiftliklerinde istihsal, şahıs çiftliklerden de az ihtihsal yapıyordu. Gerçekte Devlet çiftliklerinde istihsal, şahıs çiftliklerine göre

yüzde 37 daha düşük oluyordu. Çin'in "Toprak Reformu" ile "Çiftlik Programı"nın da böyle bir netice verdiğini halk biliyordu. Gomulka'nın açıklaması, Komünist Sosyalizmi'nin, istihsali arttırmadığını, aksine azalttığını, ve bu sebeple Komünist nazariyesine göre, "ilerici" değil, "gerici" olduğunu kuvvetli bir şekilde isbat ediyordu.

Gomulka'nın Polonya ile Sovyet Rusya arasındaki iktisadî münasebetlere dair söylediği sözler, duyulan hayret ve dehşeti büsbütün artırdı. İddiaya göre Rusya; Polonyadan aldığını ucuza alıyor, Polonya'ya sattığını pahalıya satıyor ve neticede Polonya'yı gittikçe ağırlaşan muazzam bir borç yükü altına sokuyordu. Başka bir deyimle, Batılıları, "emperyalist sömürgeci" olmakla suçlandıran Sovyet Rusya'nın kendi "emperyalist sömürgeciliği"n en kaba şeklini tatbik ediyordu.

Polonya'nın durumuna ait bu münakaşalar en hararetli safhasına girdiği bir sırada, Macaristan'daki ayaklanma haberi etrafı büsbütün elektriklendirdi. Komünist baskısına karşı homurdanan Macar halkı, daha mutedil olan İmre Nagy'nin iş başına getirilmesini istemişti. İmre Nagy, 23 Ekim 1956'da tekrar Başbakan olmuş, fakat halkın hoşnutsuzluğu devam etmiş ve Gizli Polis Budapeşte'de halka ateş açınca yer yer kanlı ayaklanmalar başlamıştı. İhtilâl az zamanda memleketin her tarafına yayılmış, ve Komünist Rejimi'ne karşı kitle halinde bir halk ayaklanması haline gelmişti.

Bu haberin Çin halkında doğurduğu heyecanı mübalâğalı göstermemek lâzımdır. Yine de halk, gazeteleri, senelerden beri ilk defa kapışarak okumaya başlamıştı. Evvelce gazeteleri okumaya mecbur oluşumuzun sebebi, basında çıkan resmî yazıların bizim kitle teşkilâtı toplantılarımızda münakaşa konusu olması idi. Halbuki şimdi işçiler, bir gazete satın alabilmek için cadde boyunca uzanan kuyruklarda saatlerce bekliyorlardı.

Macaristan'a ait haberler, tabii önemsiz gösteriliyordu, biz olup biteni satırlar arasından almaya çalışıyorduk Buna rağmen Avrupa'daki Uydu memleketlerin durumu, bizim liderleri uyaracak kadar ciddi idi.

Bu olayların liderlerimizi korkuttuğuna dair elimizde delil yoktu, fakat biz bunu hissediyorduk. Meselâ 1956 Ekiminin son haftasında, fabrikadaki yazıhaneye normal kısa ziyaretlerden birini yapıyordum. Yoldaş Yang yoktu, yerine genç bir Komünist idare ile meşgul oluyordu. O sabah, bir motor hasara uğramıştı. Genç Kadro, işin içinde ihmal olup olmadığını araştırıyordu. Orada olduğum sırada elektrik teknisyenlerinden birisini sorguya çekerken sövüp saymıya başladı. Evvelce genç Komünist'in bu davranışı normal sayılırdı. Fakat o gün işçi birden masaya doğru eğildi, yüzünü Komünist'in yüzüne yaklaştırarak şöyle bağırdı:

— Ağzını topla yoldaş! Siz Komünistler çok küstah olmaya başladınız. Çin'de de bir Macar İhtilâli olabilir, bunu unutmayın!

Kadro'nun ağzı bir karış açılmış, karşısında horozlanan işçiyi hayretle, şaşkınlıkla süzüyordu, ve sanki bol elbisesinin içinde daha da ufalmıştı. Nihayet Komünist, hiçbirşey olmamış gibi sorguya tekrar başladı, fakat bu defa son derece nazikti. Sorgu bitince İşçi, alışılmamış bir caka ile odadan dışarı çıktı.

Diğer fabrikalarda bazı işçiler Kadro'lara bayağı karşı geldiler ve Şanghay'da ufak ölçüde birkaç grev yapıldı. Üniversite öğrencileri Komünist baskısını, protesto etmek için gösteriler tertiplediler. Duvarlarda Komünist aleyhtarı sloganlar ve afişler görünmeye başladı. Hanchow yakınındaki köylerde, aç köylüler mahallî Kadro'ları öldürüp zahire ambarlarını yağma ettiler. Bununla beraber bu huzursuzluk misalleri bütün milleti aniden bir ayaklanmaya itecek kadar önemli değildi. Memleketin o günlerdeki görünüşüne ba-

kınca, sanki çiğnenmiş, ezilmiş halk yeniden canlanıyor gibiydi ve bu görünüş son derece heyecan verici ve iç açıcı bir görünüştü.

Komünist memurların davranışı da hayret edilecek derecede değişmişti. Şaşırmışlar ve korkmuşlardı. Herkesi ve bilhassa fazla korktukları işçileri teskin etmeye çalışıyorlardı. Eski küstah ve mütecaviz halleri artık kalmamıştı.

İşçilere borç verme meselesi bunu tipik örneğidir. Eskiden paraya ihtiyacı olan işçiler, müracaattan sonra yazışmaların neticelerini aylarca beklerlerdi. Macar ihtilâlinden sonra bu siyaset değişti. Komünist memurlar evvelce müracaatları reddedilen işçileri tekrar tekrar şahsen görüyorlar, halâ paraya ihtiyaçları olup olmadığını soruyorlar ve 100 lira istemiş bulunan işçiye hemen 200 lira veriyorlardı.

Millî Kapitalistler bile hürmete yakın bir muamele görüyorlardı. Değişen durum, en parlak örneğini İdeoloji Enstitüsünde verdi. Enstitü'de 1956 ekiminin son haftasında proğramdaki dersler gösterilmedi. Çünki öğrenciler, sadece Macar İhtilâlinin konuşulmasını istemişlerdi. Konuşmalarda: "Milletler arası Komünist Cephesi'nin çöküp çökmeyeceği" veya "Marks-Lenin nazariyesinin yapısında mevcut noksan ve kusurlar dolayısiyle Komünizm'in başarısızlığa uğrayıp uğramıyacağı" gibi konular bile vardı. Öğrencilerin, Komünist öğretmenlere kızgınlıkla, alayla bağırdıklarını gördüm ve duydum.

Gariptir ki bu heyecan devresinde ben endişe içinde idim. Yürütmeye başladığım kaçma plânından başka pek birşey düşünemiyordum. Bunu başarabilmem. İdare'nin bana olan güvenini muhafaza edebilmeme bağlı idi. Halbuki idarecilerin müsamahalı davrandıkları veya şaşkın oldukları devrelerde benim onları destekler görünmemin bir avantajı olamazdı. Komünistler, normal olarak, her türlü davranışımızı sıkıca kontrol ediyorlardı. Bu kontrolü yapa-

madıkları böyle devrelerde beni, Idare'nin gözünden düşürebilecek birşey yapmam veya söylemem tehlikesi vardı. Bu sebeple, bu devrede son derece heyecanlanmış olmama rağmen, daima arka plânda kalmaya ve Macar ihtilâli hakkında fikir yürütmemeye çalıştım.

Rusların 28 Ekim 1956'da Macaristan'dan çekilmeyi kabul ettiği haberi geldiği zaman Çin'deki heyecan son haddini buldu. Bu, ihtilâlin başarıya ulaştığı ve Macaristan'ın Hürriyete kavuşacağı manâsına geliyordu.

Fakat Macarların Kasımın birinde, Varşova Paktı'ndan çekilmeye teşebbüs ettiği ve Rusların 200.000 asker, 2.500 tankla Macar "karşı ihtilâlcileri" üzerine yürüyüşe geçtiği haberi geldi. O zaman, Rusların, üç gün önce verdikleri sözün, sırf askerî hazırlıklarını tamamlayıncaya kadar Macar ihtilâlcilerini harekezsiz bırakmak için tertiplenmiş bir hile olduğu anlaşıldı. Macaristan'da hürriyet için çarpışanların akıbetlerini düşündükçe duyduğumuz ümitsizlik, isyan ve tiksinti bizi adeta hasta ediyordu.

Rusların Macaristan'a karşı giriştlkleri hareketin manâsı anlaşılır anlaşılmaz Çin Komünistleri birden dikleşti. Rejim'in Çin halkı üzerinde baskısı kısa bir süre için hafiflediği zaman neler olabileceğini son birkaç hafta içinde görmüştük, ve şimdi artık daha sıkı bir cendereye sokulacağımızı biliyorduk.

Bu arada, 29 Aralık 1956 da İsrail Mısır'ı istilâ etti. İki gün sonra İngiliz'lerle Fransızlar Mısır'ı bombaladılar ve 5 Kasım'da karaya asker çıkardılar. Münakaşa gruplarımızda, Macaristan konusu bırakılmıştı. Şimdi, yine eskisi gibi, perde arkasından verilen kumandaya uyarak masaları yumrukluyor ve İngilizlerin, Fransızların Emperyalist saldırılarını protesto ediyorduk. Bizim o andaki heyecanımız ve kızgınlığımız gerçekti. Hür olsaydık hislerimizi anlatmak için içimizden söylediklerimizi tekrarlar, şöyle bağırırdık:

— Neden Fransızlar, İngilizler, Amerikalılar Macarların yardımına koşmuyor?

Enstitüde serbest münakaşaya artık müsaade edilmiyordu. Her grupta oturan Kadro'lar her üyenin söylediklerini dikkatle yazıyor, rapor ediyordu. Öğrencilerin sorduğu keskin sualerin arkası kesilmiş en saf ve tahsilsiz iş adamları bile yalnız idarecilerin istediği şeyleri söylemek lüzumunu hatırlamıştı.

Ümitsizliğin verdiği ağır bir uyuşukluk havasının bütün memleket üzerine yeniden çökmeye başladığını hissediyorduk.

X. SOVYET RUSYA'YA SEYAHAT

**KUZEYLİLER KURTULUŞ ÜMİDİ İLE
ÖLÜMÜ GÖZE ALMIŞLARDI
BUNA RA/MEN BU GELENE
KADAR İNSAN GÖZ YAŞI DÖKÜYOR!**

— LU YU —

Sovyetleri Desteklemek için Hazırlanan Turist Grubu - Pekin'den Moskova'ya Yolculuk - Turist Grubumuz Moskova İstasyonunda - Moskova'da Yılbaşı Akşamı - Rus Balesi Ve "İlerici" Bir Çinli Profesör - Stalin'in Resimleri, Lenin'in Mezarı, Chou En-lai'nin Diploması - Rus Sosyal Hayatı ile Temas Ve Yoldaş Ho'nun Hayal Kırıklığı - Rusya Seyahatinde Öğrendiklerim - Seyahat Raporları Hazırlanıyor - Raporlar Beğenilmiyor Ve Değiştiriliyor

SOVYETLERİ DESTEKLEMEK İÇİN HAZIRLANAN TURİST GRUBU

Sovyetlerin Macaristan'a saldırması Doğu Avrupa'nın Uydu memleketlerinde Rus prestijini yıkmış ve tarafsız milletlerin çoğunu hayal kırıklığına uğratmıştı. Miletlerarası Komünizm hemen hemen çökmüştü. Kızıl Çin İdarecileri, Çin-Sovyet dayanışmasının sağlamlığını tekrar ederek Rusların yardımına koştular. "Sovyet kardeşler"in arkasında

650 milyon Çinli'nin dim dik ayakta durduğunu, yüksek sesle dünyaya analttılar ve Sovyet Rusya'ya derhal beş önemli şahıstan teşekkül eden bir hey'et gönderdiler.

Aralık 1956 başlarında, bana Sovyet Rusya'da bir turizm seyahatine çıkmak üzere Milletlerarası Turist Bürosu ile lüzumlu anlaşmayı ve hazırlığı yapmam için talimat verildi. J. P., de Çinli'lerin Rusya'ya karşı sempatisini göstermek üzere seçilen belli başlı 12 iş adamının arasında benim de bulunduğumu haber verdi. İş adamalrının Rusya'ya karşı bu sempati gösterisinin "içten gelme" ve samimi görünmesi için "turist" olarak gidilmesi uygun görüldü. Böylece, Komünist Çin'den seyahat maksadiyle çıkan ilk turistler bizler olacaktık. Turist durumumüzu belirtmek için seyahat masrafının üçte birini biz verdik, üst tarafı Çin ve Rus Hükûmetleri arasında paylaşıldı. Bir turist grubuna benzememiş için, üç id adamı seyahate hanımları ile beraber iştirak etti. Nihayet gruba turist bürosundan iki memur katıldı. Bunlar görünüşte Çin Turizminin karşılaştığı bazı meseleleri tetkik edeceklerdi. Gerçekte biz, tamamiyle bu iki memurun emrinde idik. Grup başkanı Yoldaş Ho, eski bir gerilla savaşçısı idi. Kara cahilliğini örtmek için daima yüksek perdeden atan, bağıran çağıran bu adamın yardımcısı da kendisi kadar kaba idi. Grupta, Rusya'ya karşı kayıtsız şartsız samimi bir hayranlık duyan yanlız bu iki kişi vardı.

Resmî beyanların aksine, Çin halkı Rusları sevmezdi. Grubun eğitimi, Şanghay'dan Pekin'e hareket ettiğimiz 10 Aralık 1956'da başladı. O günden sonra bize, lüks sayılan ve sadece yabancılara veya yüksek Komünist memurlarına ayrılan yemeklerden vermeye başladılar. Bundan maksat, Çin'deki yaşayış seviyesinin yüksek olduğunu yabancılara gösterebilmek için bizi yetiştirmekti. Yoksa bize ikram etmeyi düşünmüyorlardı.

Rusların Çin sanayîine yaptıkları yardım hakkında gereği gibi akıllıca konuşabilmemiz için bize Sovyetler'in yar-

dımı ile kurulan tesisleri gösterdiler. Ve nihayet sonunda, Pekin'de yüksek memurlar, bize bu konuda bir seri konferans verdi.

Rusların yaşayışı, âdet ve gelenekleri hakkındaki bilgiyi bize Turist Bürosu Başkanı verdi. Rusların heyacanlı ve hareketli insanlar olduğunu söyledi. Bizi kucaklayıp yanaklarımızdan öptükleri zaman, yadırgamadan mukabele edecektik. Aynı şeyi kadınlar yaparsa yalnız kardeşçe bir şefkat hissi ile mukabele edecektik; Rus kadınları ile daha fazla içli dışlı olmak yasaktı.

Sovyetler'de içki içme usullerini anlattılar. Rusların, dejenere emperyalistler gibi sarhoş olmak için değil, soğuk iklim şartlarına dayanabilmek için çok içtiklerini, yalnız ziyafetlerde masa başındaki konuşmaları, şerefe kaldırılan içki kadehleri arasında devam ettirdikleri öğrendik. Ziyafetlerde, biz belli etmeden içki kadehleri ile su içecektik.

Lisan meselesi, bize Rusça üç cümle öğretilerek halledilmişti. Birisi: "Sigara içebilirmiyim?" manasına geliyordu. Bu soruyu, kadınların bulunduğu yerlerde, sigarayı yakmadan önce soracaktık. Diğeri "tuvalet nerede?" demekti. Bu sual, hiçbir zaman, kadınların olduğu yerde sorulmayacaktı. Üçüncü cümle: "Ben koyun eti yemem" manâsında idi. Çin koyunlarının eti fena koktuğu için Çinli'lerin çoğu bu eti yemez.

Daima iyi giyinmiş olarak görünecektik. Her birimize, nefis kürkten yapılmış birer kalpak dağıttılar ve "ucuz fiatla" çok güzel birer kürk palto almamıza müsaade ettiler. Gruptaki Kapitalistlere, resmî toplantılarda giymek üzere birer Komünist üniforması verdiler. İki komünist memur, aldıkları üniformaları devamlı giyeceklerdi.

Politik eğitimimizi, hususî bir çay ziyafetinde, şahsen Başbakan Chou En-lai yaptı. Bize kendisinin başkanlığında resmî bir heyetin Rusya'yı yakında ziyaret edeceğini fakat

bizim "Turist grubunun" yapacağı ziyaretin en az kendi hey'etinin ziyareti kadar önemli olduğunu söyledi. Her iki hey'etin gayesi, Rusların "Macar İsyanı"nı bastırmasından sonra çıkan anlaşmazlığı gidermekti. Rusya'da iken söyliyeceğimiz her söz, yapacağımız her hareket, Çin-Sovyet dostluğunu kuvvetlendirecek yönde olacaktı. Orada "Doğu Avrupa'nın kardeş milletleri" (Rus uydusu milletler) halkına rastladığımız zaman, onlara durumdan büyük ızdırap duyduğumuzu, fakat Rusları kayıtsız şartsız destekliyeceğimizi anlatacaktık. Chou En-lai, konuşmasını bitirirken, Rusya'da bizi şaşırtan bir mesele ile karşılaştığımız zaman, bu meseleyi, Rusları rahatsız etmeden kendi makamlarımıza götürmemizi söyledi.

Verilen bu talimat ve bilgilerden başka, Rusya'dan dönüşte "Çin halkı arasında Rusya'ya karşı dostça fikirler yayılmasına yardım" etmekle görevlendirileceğimizi Yoldaş Ho'dan öğrendik. Yoldaş Ho, aynı zamanda, bu seyahate, Komünistlerin anladığı manâda, hazır olup olmadığımızı yoklamak için arada bir bizi ve hazırlığımızı "teftiş" ediyordu.

Grubumuz, ik "müzakere" kısımına ayrılacak, bunların birisini Ho, diğerini de yardımcısı idare edecekti. Grubun her üyesi, gördüğü ve yaptığı herşeyi günlük raporlarla tesbit edecek ve akşamları bu raporlar müzakere edilecekti. Grup üyeleri, iş bölümü esasına göre komitelere ayrıldı. Meselâ dört kişilik bir komite, günlük raporları etraflı tek rapor halinde birleştirecekti. Bu komitenin bir üyesi, Rus dostluğunun izlerini, misallerini bildirecek; diğeri, Rusyadaki yüksek yaşama seviyesinin belirtilerini not edecek; üçüncüsü, Sovyetlerin Sanayî sahasındaki başarılarına ait tafsilâtı tesbit edecek; nihayet sonuncusu, ziraat sahasında elde edilen başarıyı inceliyecek ve yazacaktı. Bunlardan başka, "Turist Grubu" muzun liderlerinin yapması gereken

konuşmaları da bu Rapor Komitesi hazırlayacaktı. Bu, "nutuk hazırlama" vazifesi bana verilmişti.

Bir başka Komite tercümanlarla meşgul olacaktı. Grupta hepimiz Komünist Nazariyesini ve Parti Siyasetini bu iki Komünist'den daha iyi biliyorduk. Fakat bize "itimat" edilmediği için tercümanlarla meşgul olmak vazifesini Ho ile yardımcısı görecekti. Grup üyelerinden birisinin karısı Rusça biliyordu. Fakat ancak bu dili mecburî durumlarda ve tabiî Komünistlerden birisinin hazır bulunması halinde konuşabilecekti.

Nihayet, grubun her üyesine bütün bunlardan ayrı hususî birer vazife verilmişti. Meselâ gruptan güzel sesli bir hanım, bize "Moskova Pekin" ve "Doğu Kızıldır" isimli, halk tarafından tutulmuş iki şarkı öğretti. Rusya'da bizi ağırlarken gösterecekleri temsillere cevap vermek icap ettiği zaman, bu hanımın idaresinde koro halinde bu iki şarkıyı söyliyecektik. Bir diğer üye, katılacağımız toplantılara göre kıyafetlerin "münasip" olup olmadığına bakacaktı. Ben, ziyafetlerde masaya oturulacak zamanları işaretle idare edecek, masada oturuşu veya davranışı "kibarca" olmıyanların durumunu işaretle düzeltecek, hülâsa bir çeşit protokol vazifesi görecektim.

PEKİN'DEN MOSKOVA'YA YOLCULUK

Nihayet Turizm Grubumuz, 23 Aralık 1956'da, vazifesini bir makina gibi şaşmadan yapacak hale gelmişti. Her birimize şahsi masrafımız için 100 ruble (takriben 1000 lira) vermeyi uygun buldular. Pasaportlarımızı aldık ve öğle vakti Milletlerarası Ekspres trenine bindik. Pekin ile Moskova arasındaki yolculuk sekiz gün sürecekti.

Vagon ve yataklar lüks denecek kadar temiz, yemekler nefisti. Son hudut istasyonu, Manchouli'ye kadar Çin ye-

mekleri veriliyor ve tren Çinli personel tarafından idare ediliyordu. Hududa gelince heyecanlandık, fakat dışırıda karla kaplı sonsuz bir düzlükten başka birşey göremiyorduk. Manchouli'yi geçtikten on dakika kadar sonra trenimiz 30 saniye durdu. Yoldan takriben 100 metre mesafede, kar kaplı bir tepenin yamacında, karın üstünde çamurdan kocaman harflerle Çince ve Rusça YAŞASIN ÇİN-SOVYET DOSTLUĞU cümlesi yazılmıştı. Trendeki Çinli memurlar burası için "Sonsuz Dostluk Hududu" diyorlar, hudutta değil bir karakol, tek bir nöbetçi bile bulunmayışının mânasını anlatan uzun konferanslar veriyorlardı. Grubumuzun her üyesi talimat gereğince, sonradan rapora işlemek üzere harıl harıl not alıyordu.

Birkaç dakika sonra, Rus hudut istasyonu Otpur'a geldik. Binaların mimarisi ve insanların kıyafetleri birden değişmiş, Rus tarzına dönmüştü. Burada dört saat kalacaktık, bu süre içinde vagonlarımız, muazzam vinçlerle kaldırılacak ve geniş aralıklı Rus demir yollarının dingillerine oturtulacaktı. Hava son derece soğuktu, termometre sıfırın altında 40 dereceyi gösteriyordu. Bizi soğuk istasyon binasına doldurdular, orada iyi ısıtlan trene kavuşacağımız anı titreşerek bekledik. Nihayet trene binince, uzun ve monoton bir seyahate başladık. Manzara hiç değişmiyordu: karla kaplı uçsuz bucaksız ovalarda noktalar gibi serpilmiş koyu yeşil ağaç kümeleri veya harap bir köy... Fakat bizi çok meşgul ediyorlardı. Rusya hakkında bilgimizi arttıracak birçok kitap okuyor ve günlük toplantılarımızda münakaşasını yapıyorduk. Faydalı bazı yeni Rusça cümleler ezberliyor, öğrendiğimiz işi şarkıyı tekrarlıyor, pişiriyorduk.

Amirlerimizin huzurunda olmak şartıyla diğer yolcularla konuşmamıza müsaade ediliyordu. Tabiî konuştuklarımızı not ediyor ve günlük raporlarımıza geçiriyorduk. Yolcular arasında bizden başka Çinliler de vardı. Bunların bir kısmı Rus üniversitelerine giden öğrenciler, bir kısmı da sa-

nayî üzerinde eğitim görmek üzere Rusya'ya veya Doğu Almanya'ya giden teknik işçilerdi. Hepsine, Komünist inançları gayet sağlam şekilde aşılanmış, Batı âdetleri öğretilmişti. Buna rağmen davranışları ekseriya kaba oluyordu. Çoğu, alışmadığı lüks ve konforları trende görünce şaşırıyordu.

Rus yolcuların ayrı üç sınıf olduğu kolayca görülüyordu. Birinci sınıfı normal vatandaşlar teşkil ediyordu. Bunların kılık kıyafetleri daima pis ve pejmürde idi; tren seyahatleri kısa sürüyordu. Mahcup ve ürkek tavırlı olan bu insanlar, diktatör idarelerde yaşayan halk kitlelerine mahsus Uşak ruhlu davranışların belirtilerini taşıyordu.

İkinci sınıf, yüksek Rus memurları idi. Kıyafet düzgünlüğüne önem vermeyen bu sınıf insanları, mütecaviz ve küstah davranışlarından derhal tanımak mümkündü. Bunlardan, Yüksek Sovyet Meclisi Üyesi olan biriyle konuştum. Herhangi bir aristokratın sahip olabileceği birçok imtiyazlara bu Sosyalist de sahip bulunuyordu.

Üçüncü sınıf, Çin'den dönen teknik mütehassıslardı. Bu mütehassısların bazıları biraz Çince veya İngilizcle bildiği için bunlarla konuşmak daha kolay oluyordu. Bu mütehassıslara ödenen para, aynı işi gören Çinli'lerin aldığının on misli idi ve ayrıca tanınan birçok imtiyazlar kendilerini halktan ayırırdı. Bizim için bunların, eski devirdeki Batılı "Emperyalistler"den farkı yoktu.

Hülâsa Çin'de bu mütehassısları kimse sevmezdi. Halbuki Ruslar, sevilmediklerini unutarak Çinli arkadaşlarından sevgi ile, hararetle bahsediyorlardı. Hiçbirisi Rusya.ya dönmekten memnun görünmüyordu. Birçokları Çin'den kumaş, saat, kalem, fotoğraf makinası gibi şeyleri satın almış olmaktan adeta bir çocuk sevinci duyuyordu; çünkü Çın'de henüz bitmemiş olan bu ithal malı lüks eşyayı Rusya'da bulmaya imkân yoktu.

Bir gün, öğretmen olduğunu sonradan öğrendiğimiz bir Rus kadını, grubumuzdaki üç kadının çizmelerine hayranlıkla bakıyordu; fiatlarının ucuzluğuna inanamıyor, bir çift alabilirse rubleleri hemen sayacağını söylüyordu. Bizim Ruslar'dan para almamıza müsaade edilmiyordu; kadının adını ve adresini aldık ve kendisine bir çift çizmeyi hediye alarak göndermeye söz verdik. Kadın mübalâğalı bir şekilde teşekkür etti ve her birimizi, tıpkı bize Çin'de anlatıldığı gibi, ayrı ayrı öptü.

Yoldaş Ho, Çin-Sovyet dostluğuna doğru atılan bu heyecanlı adımın başarısından memnundu ve kendisine olan itimadı artmıştı. O akşam vagon restorana girdiğimiz zaman, güzel bir Rus kızının oturduğu masanın yanında durdu ve kızın saçını okşadı. Niyeti sadece Çin-Sovyet dostluğu adına samimi bir jest yapmaktı. Fakat kız başını kaldırıp Ho'yu görünce bir çığlık kopardı ve korku içinde geriye çekildi. Bir kalabalık toplandı, her iki dilden konuşmalar oluyordu. Ruslar herhalde, Yoldaş Ho'nun, kıza münasebetsiz şekilde sulanmaya kalktığını düşünüyorlardı. Nihayet grubumuzda Rusça konuşan hanım, münasip şekilde özür dileyerek herkesi yatıştırdı. Buna rağmen Rus kızı Yoldaş Ho'ya rastladığı yerde ondan uzaklaşmaya devam ediyordu.

O geceki münakaşa toplantımızda, grubumuzdan bir arkadaş, Yoldaş Ho'nun bu Rus kızına karşı yaptığı hareketin doğru olmadığını ve böyle bir hatanın takrarlanmaması lâzım geldiğini söyledi. Yoldaş Ho'nun yüzü kızgınlıktan morarmıştı, bize bağırmaya başladı. Kapitalistlerin "halk" arasındaki gerçek ve dürüst münasebeti anlıyamıyacak kadar aptal olduğunu, Rus kızı ile kendisinin arasında "yoldaşça, mükemmel sosyalist anlaşma ve sempati" mevcut olduğunu; lüzumsuz şaşkınlığa asıl bizim "Kapitalist anlayışsızlığımız"ın sebep olduğunu haykıra haykıra söyledi. Tabiî biz bu düşüncelerin doğruluğunu derhal kabul ettik

ve Yoldaş Ho'yu tenkit eden arkadaşımızın küstahlığının bağışlanmasını rica ettik. Ayrıca o günkü resmî raporda: "halktan halka en uygun münasebetin" güzel bir örneğini vermiş olan Yoldaş Ho'nun Rus kızına yaptığı jest övüldü, bizler böyle bir anlaşmazlığa sebep olduğumuz için kendi kendimizi tenkit ettik. Ve bundan sonra, böyle zararlı Kapitalist düşüncelere karşı uyanık olmaya söz verdik.

Ertesi günü, Novo Sibirsk istasyonuna geldik, burası Otpur'dan sonra saatlerce kaldığımız ikinci istasyondu, Büyükçe olan istasyonu gezerken Yoldaş Ho'ya rastladım, sabırsız ve hiddetli bir hali vardı, gelip geçeni duruduyor ve Rusça "sigara içebilirmiyim?" diye soruyordu. Bu soru ile karşılaşan kimseler evvelâ Ho'nun yüzüne hayretle bakıyor, sonra acele ile uzaklaşıyordu. Ho, herhalde kendisinin hata yaptığını düşüneceğine karşısındakilerin duymadığını sanmış olmalıydı; çünkü bu defa gençleri kolundan yakalayıp suali yüzlerine karşı haykırarak soruyordu. Ho'nun sıkıştığını, "tuvalet nerede" diye sormak istediğini fakat Pekin'de öğrendiğimiz Rusça cümleleri karıştırdığını anladım. Yine tatsız bir duruma düşmemek için önce tuvaletin yerini öğrendim, sonra halâ çırpınan Ho'yu tuvalete götürdüm.

Içeri girer girmez ikimiz birden adeta şok geçirdik. Ben ömrümde böyle pislik görmemiştim. Pis koku dayanılabilir gibi değildi. Hasta gibi görünen bir adam boyuna kusuyordu. Ho ile derhal dışarı fırladık.

Az sonra, tuvalete kusan adam bize yaklaştı, o zaman adamın körkütük sarhoş olduğunu anladık. Yüzü, üstü başı pislik içindeydi, en aşağı bir haftadır traş olmamıştı, kıyafeti pejmürde idi. Paltomun eteğini yakalayıp ellerinin arasında ovuştururken, sevincini gösteren acaip sesler çıkarıyor ve paltomun kumaşını yüzüne, yanaklarına sürüyordu. Ho ile ben şaşırdık, bir an ne yapacağımızı bilemedik. Tam o sırada bir sivil polis göründü, adamı yanımızdan çekti ve

resmî iki polis çağırdı. Polisler sarhoşu yaka paça sürüklüyordu, sürüklenirken hayvan iniltisi gibi sesler çıkaran sarhoşun pantolonu aşağı doğru sıyrıldı. Bütün sahne tarif edilemiyecek kadar üzüntü ve tiksinti verici idi.

Sivil polis bize döndü, özür diler gibi gülerek boynunu büktü ve istasyon binasının öbür ucuna doğru kendisini takip etmemizi işaret etti. Yolda bekleme salonundan geçerken, ilk defa Rusları kalabalık bir kitle halinde gördüm. Tren bekliyen bu halkın pisliği ve pejmurde kıyafeti, burada daha fazla göze batıyordu. Eşyalarını kirli bohçalarda, çıkınlarda taşıyanlar, kimisi duvara dayanmış, kimisi yere yayılmıştı; ilgisiz, dalgın, karma karışık bir görünüşleri vardı. Bizi şaşırtan, İdare'nin böyle bir görünüşe müsaade etmesi idi. Yeni Rejim'in kuruluşundan sonra, fakirlik ve nizamsızlık Çinde'de bu kadar berbattı, fakat yabancıların gözüne ilişecek yerlerde böyle bir görünüşe hiçbir zaman müsaade etmezlerdi. Halbuki polis bu görünüşten sıkılmıyor, tiksinti ile yüzünü buruşturuyor, elinin tersi ile onları kovuyordu, Bizi başka bir bekleme salonuna götüren polis, gülümsiyerek, işaretle önemli kimselere ait bekleme salonunun burası olduğunu anlatmak istiyordu.

Yoldaş Ho, uzun zaman düşündü, sonra istasyonda gördüklerimizi ve işittiklerimizi diğerlerine anlatmamıza ve rapora yazmamıza lüzum olmadığını söyledi. Sovyetler Birliğinin 40 senelik Komünist idare sayesinde medeniyetin en yüksek seviyesine ulaştığını anlattı. Böyle bir memleketin kendi halkına sağlıyacağı bütün nimetleri anlıyamıyacak kadar cahil olduğumuz için gördüklerimizl tefsir ederken kolayca yanılabileceğimizi izah etti. Böyle hatalarla "Sosyalist dava" ya zarar vermektense susmamız lâzım geldiğini "ispat" etti.

Tabiî ben Yoldaş Ho'nun saçmaladığını söylemedim, aksine, ağır sanayî merkezi olması dolayıslyle Novo Si-

birsk'in elde ettiği haklı şöhreti raporumuzda anlatmayı tavsiye ettim. Şu anda, 1.500 Çinli teknisyen yoldaşın Novo Sibirsk'de "Sovyet ağabeyler"in eğitimi altında yetişmekte bulunduğunu belirtmemiz ve Komünist memleketler arasındaki dayanışmadan elde edilen bu parlak neticenin faydaları üzerinde durmamız lâzımdı. Yoldaş Ho, önce dudak büktü sonra tavsiyelerimin önemini kabul etti; fakat Moskova'ya varıncaya kadar keyfi yerine gelmedi.

TURİST GRUBUMUZ MOSKOVA İSTASYONUNDA

31 Aralık 1956 sabahı Moskova istasyonuna girdiğimiz zaman fotoğraf makinalarının flâşları parlıyor, gelişimiz filme alınıyordu. Bayraklar, flâmalar, afişler taşıyan bir kalabalık, dostluk sloganları ile bizi selâmlıyordu. Hülâsa, basit "turist" olarak gittiğimiz Moskova'da krallar gibi karşılanıyorduk. Yoldaş Ho'nun keyfi tamamiyle yerine gelmişti.

Grubumuza tayin edilen iki Rus tercüman, bundan sonraki seyahatimizde hep emrimizde olacaktı. Bunlardan yaşlısı, vaktiyle Mançurya'da bulunmuş bir subaydı, Çince'yi orada öğrenmişti. Daha genci, Moskova Yabancı Dil Üniversitesi'nden idi. Kitaplardan öğrendiği Çince ile pek konuşamıyordu, fakat İngilizcesi oldukça iyi idi. Yoldaş Ho, Ingilizce konuşmamıza sinirleniyor fakat endişeye düşmüyordu, çünkü benim Parti Siyasetine aykırı düşecek sözlerimi bu gencin Sovyet Hükûmetine rapor edeceğinden emindi.

İstasyon dışında bir sıra otomobil ve otobüs bizi bekliyordu. Her arabaya iki kişi bindik. Bunun protokol icabı olduğunu, daha önemli misafirlerin her birisine bir otomobil tahsis edildiğini, mevkîi daha aşağı olanların otobüse bindirildiğini genç tercüman bize anlattı. Bizi Metropol Oteli'ne götürdüler. Burasının yalnız yabancılara ve yüksek memur-

lara ayrıldığını öğrendik. Bizlerden her iki kişiye, otelin apartman şeklinde bir dairesini veriyorlardı. Her dairenin üç odası, bir banyosu vardı. Her taraf eski usulde son derece zengin döşenmişti. Otel güzel ısınıyordu ve su boldu. Doğrusu bu konfor ve bize gösterilen itibar pek hoşumuza gitmişti. Acaba Çin'i ziyaret eden yabancılar da aynı şeyimi duyuyordu? Acaba Rusya'da yabancılara sağlanan konfor ile halkın katlandığı sıkıntı arasındaki tezat Çin'deki kadar büyükmü idi?

Otel Müdürü, hususî bir salonda bize çay ziyafeti verdi, her birimizi ayrı ayrı selâmladı ve bizi o gece saat 11'de verilecek yılbaşı ziyafetine davet etti.

Bu arada bize şehrin görülecek yerlerini gösterdiler. Gezdiğimiz yerlerde ben en fazla rastladığımız Rus halkı ile ilgileniyordum. Durduğumuz her yerde etrafımızda kalabalık bir halk kitlesi toplanıyor, elbiselerimize ve fotoğraf makinelerimize hayran hayran bakıyorlardı. Moskova halkının kıyafeti Rusya'nın daha küçük şehir halkının kıyafeti kadar pejmürde değildi. Fakat elbiselerinin kumaşı kaba ve biçimi zevksizdi. Bu sebeple halkın bizim kıyafetimize karşı duyduğu hayranlık haklı idi. Aynı zamanda halkın, Çinli'leri görmekten memnun olduğu belli idi. Yolda bizi durdurup konuşanların gösterdiği ilgi ve yakınlık samimi idi.

MOSKOVA'DA YILBAŞI AKŞAMI

Bütün gün yorulmuştuk, akşam yemeğinden önce biraz uzanmak için vakit ayırabildiğimize memnun olduk. Akşam 10'da Yoldaş Ho hepimizi ziyafetten önce son bir "teftiş toplantısı"na çağırdı. Genel olarak nasıl davranmamız lâzım geldiğini bir daha tekrarladı ve grubun hususi eğitimi için vazife almış olanları tekrar konuşmaya davet etti. Böylece ben Batı ususlüne göre çatal bıçak kullanmayı, bir de-

fa daha gösterdim, çorbanın sessiz içilmesi, çiğnerken ağzın şapırdatılmaması ve kapalı tutulması lüzumunu bir defa daha hatırlattım. Gerçekte bu türlü "eğitim" sadece Ho ile asistanı için lüzumlu idi, fakat ben tabîi, gruba öğretiyormuş gibi yapıyordum. Elbiseler son defa muayeneden geçti ve sonra sıra halinde ziyafet salonuna indik.

Salon, güzel süslenmiş, kalabalık ve gürültülü idi. Biz içeriye girer girmez bando Moskova Pekin şarkısını çalmaya başladı. Masalarda oturanlar, ayağa kalktılar, bize kadeh kaldırdılar ve bizi dostça selâmladılar. Hayretle karşıladığımız bu sıcak kabul, gururumuzu pek okşamıştı, hattâ biraz içimize de dokunmuştu. Bizi dans pistinin yanında büyük bir masaya aldılar. Masa, Rus ve Çin bayrakları ile donatılmıştı. Bize ayrılan iki tercüman ile hanımları masadan kalkıp bizi selâmladılar.

Grubumuzun başkanı, Yoldaş Ho, bu iki hanımın arasına oturtuldu. İki Rus kadını Yoldaş Ho'ya kadeh kaldırınca, Ho da aynı şeyi yaptı, sonra iki kadına doğru eğilerek Rusça soruyordu: "Tuvalet nerede?", Hayret ve şaşkınlıktan ne yapacağımı bilemedim. Grup başkanımız halâ bize Pekin'de öğretilen meşhur üç cümleyi karıştırıyordu ve "sigara içebilir miyim?" demek istiyordu. Diğer arkadaşlarımız da aynı şaşkınlık ve sıkıntı içindeydi. Fakat başkandan korkumuzdan renk vermemeye çalışıyorduk. Kadınlar hayretten büyümüş gözlerle, Yoldaş Ho'ya ve birbirlerine bakarken Başkanımız sıra ile iki tarafına eğilerek aynı suali tekrarlıyordu.

Nihayet genç tercümana doğru eğilerek, İngilizce, Yoldaş Ho'nun sigara içmek için hanımlardan müsaade istediğini söyledim. Durumu kavrayan tercüman, Yoldaş Ho'ya Çince hanımların sigara içmesine müsaade ettiğini söyledi. Tercüman durumu hanımlara da anlatmış olmalıydı ki, kadınlar kıkır kıkır gülmeye başladılar, fakat kocalarının sert bakışları karşısında sustular.

Bu olay, şimdi bana sadece komik gibi görünüyor, fakat o zaman öyle değildi. Yoldaş Ho'ya kırdığı potu, şaka ile karışık da olsa anlatmaya ne biz cesaret edebildik ne de tercümanlar... Çünkü öğrendiği anda kızgınlıktan köpüreceğini ve suçu içimizden birisine yükleyeceğini ve o zavallıyı felâkete sürükliyeceğini biliyorduk.

Fazla içkinin Yoldaş Ho'ya tesirinden doğacak felâketten de korkuyorduk. Votkanın tesirine meydan okuyarak su gibi içiyordu. Her kadehten sonra hareketleri daha mübalâğalı oluyor, sesi daha yüksek çıkıyordu. Fakat, gittikçe artan böbürlenmesi, Rus çoşkunluğunun yükselerek devam eden gürültüsü arasında kayboluyordu.

Gerçekte, o gece ziyafetin taşan neşesi, bize bütün endişelerimizi unutturmuştu. Diğer masalardan takım takım gelip bizim şerefimize kadeh kaldırıyorlar ve bizi kendi masalarına davet ediyorlardı. Bilhassa Rus kadınları dostça davranıyorlar bizimle dans etmeye hevesleniyorlardı.

Moskova sosyetesinin hangi tabakasının böyle bir ziyafet gelebildiğini merak ediyordum. Yemek ve içki için adam başına ödenen paranın 120 ruble (1.200 lira) olduğunu öğrendim. Yüksek memurlarla yabancı diplomatlara Kremlin de ziyafet veriliyordu.

Ziyafette yüksek yabancı diplomatlar da vardı. Meselâ cazip bir sariye bürünmüş güzel bir Hintli kız gördüm ve dayanamayıp dansa kaldırdım. Dansta birbirimize iyi uyuyorduk ve aramızda kolayca İngilizce konuşabilmemiz bize ayrı bir ferahlık veriyordu. Bana, Rusça'yı gayet iyl konuştuğunu; geçen sene Bulganin ile Kduşçef'in Hindistanı ziyareti sırasında Nehru'nun tercümanlığını yaptığını söyledi. Masaya döndüğümde bunları Yoldaş Ho ile yaşlı tercümana anlatıp kızın güzelliği hakkındaki düşüncelerini sorunca ikisi birden bana kaşlarını çattı, Yoldaş Ho dayanamadı ve "iğrenç bir mahlûk!" dedi. Bu, bana bir ihtardı. "Tarafsız-

lar" arasında dost arayışım iyi karşılanmamıştı. Hayal kırıklığına uğradım ve gecenin kalan kısmında sadece "Sovyet ağabey ve ablalar"la meşgul oldum.

Ziyafet, sabahın altısına kadar sürdü. Dört saatlik istirahat ve uykudan sonra günlük müzakere için toplandık. Yoldaş Ho, baş ağrısından muzdarip görünüyordu. İçimizde çok içen tek kişi kendisi idi, fakat az içmemiz için bize sert ihtarlarda bulunan yine kendisi oldu. Tabiî hepimiz, ilerde içerken daha dikkatli davranmak için söz verdik.

Yoldaş Ho'yu bütün gece en fazla rahatsız eden şey, galiba caz müziğini dinlemek olmuştu. Yeni Çin'de "kapitalistlere mahsus bir ahlâksızlık örneği" diye kabul edilen caz, "dejenere müzik" olarak damgalanmış ve yasak edilmişti. Öyle ise Sosyalizmin en yüksek seviyesine erişen Sovyetler Birliğinde buna neden müsaade ediliyordu? Yoldaş Ho'nun yavaş işleyen kafası, bu çetrefil düşünceyi hazmetmeye, sindirmeye çalışıyordu. Sovyetlere toz kondurmadan durumu izah etmek için; cazı dejenere eden şeyin çalınan havaların müziği değil, sözleri olduğunu söyledim. Yoldaş Ho Rusça bilmediğine göre bu yakıştırmanın bir tehlikesi olamazdı. "Sovyet ağabeyler"in bu kadar yüksek Sosyalist seviyeye eriştikten sonra "kötü Kapitalist hastalıklarının" bulaşmasından endişe duymayacaklarını söyleyince Yoldaş Ho iyice ferahladı. Vardığımız bu neticeyi o günkü resmî raporda bellrttik.

Bizi misafir eden Rus halkının bu ziyafette bize ikram ettiği nefis yemekler için de raporda çok şey yazmamız lâzımdı. Meyvelerin çoğunun Çin'den geldiği yazıldı. Fakat bu meyvelerin Çinli'ler tarafından alınamadığı belirtilmedi. Rusların Çin'lileri neden sevdiğini ve bu sevgiye neden karşılık verilmediğini anlamaya başladım. Bunun sebebi, o zaman Ruslara karşı şüphe, kızgınlık ve kin göstermeyen tek milletin Çinli'ler oluşu idi. Aksine, biz Rusya'ya karşı besle-

mediğimiz bir sevgiyi göstermeye zorlandığımız için güceyorduk. Belki asıl mühim sebep şu idi: Rusların bugün alabildikleri lüks sayılan gıda maddeleri ile bazı tüketim eşyasının Çin'den geldiğini halk biliyordu, fakat bunun karşılığında Rusların çelik presizyon aletleri ve ağır sanayî teçhizatı verdiğinin farkında olmuyordu. Çin halkı ancak, kendi yaşayışlarının sefaletini ve zevksizliğini azaltabilecek ne üretebiliyorsa hepsinin elinden alınarak Rusya'ya gönderildiğini biliyordu.

Tabiî bizim grubumuz, Çin-Sovyet münasebetlerinin bu tarafları ile meşgul olmuyordu. Aksine, "Çin halkı ile Rus halkı arasında mevcut derin kardeşlik sevgisi"ni en parlak şekli ile akşamki ziyafette dördüğümüzü o günkü raporda "oy birliği" ile belirttik.

TURİST GURUBUMUZ MOSKOVA'DA GEZDİRİLİYOR

Altı gün süren Moskova ziyaretimiz sırasında Pravda Gazetesi ile Tass Ajansı'nın muhabirleri ve fotoğrafçıları her gittiğimiz yere bizimle beraber geldiler. Meselâ Moskova'nın meşhur Metro'su (yer altı demiryolu) gezilirken vaktiyle benim New York'da bulunduğum anlaşılınca derhal iki şehrin Metro sistemini mukayese etmem istendi. Tabiî gazeteci, bu sualin sorulmasının "emniyetli" olduğunu öğrenmişti. Ben de verilecek "doğru" cevabı biliyordum. Halkın refahına hizmet eden bir sosyal nizama bağlı bulunan Moskova Metrosunda temizliğin ve güzeliğin hâkim olduğunu; halbuki para kazanmak hırsı ile işletilen New York Metrosunda halkın pislik ve sefalet içinde seyahat ettiğini söyledim. Benim resmim ve bu "doğru" cevabım önce Rus, sonra Çin basınında geniş ölçüde yayınlandı.

Rusya'da derhal kuvvetle göze çarpan ilk şey, satın alınabilen birkaç tüketim eşyası fiatının akıl almıyacak ka-

dar pahalı idi. Bu durum, bizim için nihayet ufak bir hayal kırıklığı oldu. Fakat tüketim eşyasındaki bu kıtlık Rus halkı için dayanılması güç bir zorluk idi. Öğrendiğimize göre orta bir Rus işçisi, kazancının yarısı ile en ucuz ve basit yiyeceklerle ancak karnını doyurabilir, ailenin geçinebilmesi için mutlaka kadınların da çalışması gerekiyordu. Bir işçi, erkek elbisesini bir aylık kazancının tamamı, karısına bir naylon blûz veya bir çift deri ayakkabı aylığının yarısı ile alabiliyordu. Daha fenası, bu eşya, mümkün olan en düşük kalitede imal ediliyordu. Grubumuzda mensucat fabrikatörü olan iki iş adamının arzusu üzerine Rusların mensucat fabrikalarını görmek istedik, fakat bu isteğimiz, her defasında kaçamaklı cevaplarla karşılandı ve bize hiçbir fabrikayı göstermediler. Yalnız, mamullerine bakınca tesislerin Çindekilerden daha geri olduğunu anlaşılıyordu.

Buna karşı Rus ağır sanayiî göz doyurucu idi. Meselâ memleketin belli başlı otomobil fabrikasını gezdiğimiz zaman, burada imâl edilen kamyonların Çin'de "Kurtuluş" adı altında imâl edilenlerin aynı olduğunu gördük. Fabrika baş mühendisinin Çince konuştuğunu görünce hayret ettik. Meğer bu mühendis, Mançurya'daki Changchun otomobil fabrikasında dört sene çalışmış. Bu da Rusların Çin'e gerçekten iyi mühendis gönderdiğini ispat ediyordu.

Her iki memlekette imal edilen kamyonların biribirinin aynı oluşu, Çin sanayîi sisteminin çözülemiyecek şekilde Rus sistemine bağlandığını gösteriyordu. Bu sebeple, siyaset bir tarafa, Çinliler gittikçe Ruslara daha fazla tâbi oluyorlar ve isteseler de müstakil bir yol takip edemiyecek duruma geliyorlardı. Biz iş adamları olarak bu durumu bütün açıklığı ile ancak Moskova'yı gezerken öğrenmiş ve üzülmüştük.

Ruslar, halka yiyecek ve giyecek meddeleri imâl eden Hafif Sanayiî tamamıyle ihmal ederek bütün güçlerini ağır sanayiî üzerinde toplanmışlardı. Bu durumun, Çin'in istikbal

üzerinde yapacağı tesiri düşününce üzüntümüz daha da arttı. Rusya'da Plânlı Ekonomi tatbiki ile 40 senelik kalkınmadan sonra, Hafif Sanayiî, halkın en basit ihtiyaçlarını çok düşük bir ölçüde olsun karşılamıyordu. Ve bu yüzden Çin gibi geri bir memleketten ithal edilen mallara bile itibar ediliyordu. Sanayîin gelişmesinde Rusya'nın yolunu tutan Çin' de hafif sanayî memullerinin gittikçe azalacağı ve hayatın yaşamaya değmez bir duruma geleceği anlaşıyordu.

Koministlerin, içerisinde ve dışarıda askerî emniyetlerini sağlıyabilmeleri için kudretli bir ağır sanayîe sahip olmaları şarttı. Fakat bana kalırsa Ruslar, hafif sanayî mamulü tüketim maddelerini arttırmaya cesaret edemiyorlar. Evvelâ, Koministlerin iktidarı ele geçirmek için gösterdikleri sebep, Sosyalist idare kurulmadan halk kitlesinin yaşama seviyesini yüksetmeye imkân olmadığı iddiası idi. Halbuki halk kitlesi, medenî konforun tadını tattığı zaman gittikçe artan bir sabırsızlıkla daima daha fazlasını isteyecekti. Fakat boş vakit ve istiharat olmadan konforun zevkine varılmaz ve istiharat ile boş vaktin bir manâ taşıyabilmesi için insanın bunları nasıl kullanacağını seçme hürriyetine sahip olması lâzımdır.

Kısacası, halk kitlesinin yaşama seviyesinde gerçek bir yükselme, sanayî hüryiyet olmadan sağlanamazdı. Sanayî hürriyet ise Komünist rejimin sonu demektir. Biz Çinli iş adamları düşük yaşama seviyesini kendi memleketimizden biliriz fakat Rusya'da gördüklerimiz bizde şok tesiri yaptı.

Yoldaş Ho, bize gösterilenleri görüyor, fakat onlara başka bir açıdan bakıyordu. Dünyanın en yüksek yaşama seviyesini Rusya'da gördüğüne inanıyor ve, aksine gösterilen delilleri kabul etmiyordu. Meselâ Rusya'da bir palto fiatının ne kadar ucuz olduğunu hayranlıkla anlatan Yoldaş Ho'ya bunula kıyaslanmayacak kadar daha iyisinin Amerika'da yarı fiata alınabileceğini söylesem hemen beni "emperyalist yalanları yaymak" ile suçlandırırdı.

RUS BALESİ VE "İLERİCİ" BİR ÇİNLİ PROFESÖR

Moskova'da Bolshoi Tiyatrosunda gördüğümüz Rus Balesi gerçekten çok muhteşemdi. Fakat bu ihtişam, Yoldaş Ho'ya hiç tesir etmedi. Gittiğimiz iki temsil, benim o güne kadar gördüklerimin en iyisi idi. Yoldaş Ho, temsilleri sıkıntı içinde seyrediyor ve yerinde bir türlü rahat oturamıyordu. Çinli Komünistlerin çoğu gibi, güzelliği ve sanatı "dejenere orta sınıf idealleri" olarak görmekte ve bunlarda mevcut kudretin "maddeciliği" pespaye olarak göstermesinden -şuuraltı bir sezişle- korkmakta idi.

Buna rağmen, Yoldaş Ho, eski zamanlarda Çarlara mahsus olan "Kral Locası"nın bize ayrılmış olmasından büyük bir gurur duyuyordu. Bu, bizim de hoşumuza gidiyordu, fakat perde aralarında en ucuz serinletici bir şeyi, veya Çin mahsulü bir meyveyi satın alamıyorduk, bize pahalı geliyordu. Bu durum Yoldaş Ho'ya dokunmuyordu, çünkü o, hiç birşey beklememeye, ne verilirse yaltaklanmaya kaçan bir minnettarlıkla kabul etmeye alışmıştı.

Bolshoi Tiyatrosu'nda bale temsillerini görmeye gelen Rus kadınları beraberlerinde birer çift ayakkabı ile naylon çorap getiriyorlardı ve bunları sokakta giydikleri bir kadınlar salonunda değiştiriyorlardı: temsilden sonra yine sokağa mahsus olanları giyiyorlardı. Biz Çinli "Kapitalist"ler. bu kadarını acıklı buluyorduk, hele bilhassa korunmasına çalışılan ayakkabıların ne kadar külüstür olduğunu görünce Rus kadınlarının bu hareketi içimize dokunuyordu. Fakat Yoldaş Ho, bu âdete, Rusya'daki sosyalist nizamın üstünlüğünü gösteren güzel bir "ev ekonomisi" örneği diye bakıyordu. Ve tabiî bu düşünce, günlük rapora "ittifakla varılan bir netice" olarak geçti.

Balede, ben tesadüfen kaderin garip bir cilvesi ile karşılaştım. Ruslar, perde aralarında, dörder beşer yanyana

bir tabur halinde salonun etrafında sert adımlarla yürürlerdi. Ben, Çinli'lerin birçoğu gibi, vücut hareketlerinden mümkün olduğu kadar kaçınırdım. Fakat salona girince süratle akan bu trafiği aksatmamak için sıraya bende katıldım. Garip bir tesadüf, Şanghay Üniversitesi eski Dekanı Çinli bir Profesörün yanına düşmüştüm. Düşünme Reformu sıralarında, İdare tarafından Dekan Dr. Yui'nin yerine tâyin edilen bu profesör, üniversiteyi "ilerici" siyasete göre düzenlemiş ve bu arada beni de uzaklaştırmaya hazırlanmıştı. O zamandan beri, tabiî görüşmemiştik ve şimdi sırayı bozmamak için yanyana durmak mecburiyetini duyuyorduk. Terbiyeli bir tavırla yüksekten konuşarak, İdare'nin benim gibi birisini Moskova'ya göndermesini hayretle karşıladığını söyledi. Çin üniversiteleri rektör dekanlarından 25 kişilik bir kafilenin başında olduğunu, kendisini Metropol Otel'de misafir ettiklerini anlattıktan sonra; övünerek:

— Bana otelin iki odalı dairelerinden birisini tahsis ettiler. dedi.

Ben şöyle cevap verdim:

— Her halde sizin daireniz, benim kaldığım üç odalı dairelerden ayrı bir kısımda olsa gerek.

Dekan, şaşkınlıktan tökesliyordu, yüzündeki hayret ifadesi bugünkü gibi gözümün önünde, Fakat Dekan, kendisini çobuk toparladı ve yeniden üstün görünmeyi denedi. Balenin muhteşem temsilinden söz ederken, yerinin ilk sırada olduğunu belirterek şöyle söyledi:

— İnşallah sen de oturduğun yerden iyi görebiliyorsun?

Eski düşmanımı biçimsiz bir duruma düşürmek arzusuna dayanamadım:

— Evet, iyi görebiliyorum, biz Kral Locasındayız! dedim.

Fakat sonra pişman oldum, çünkü onun üzüntü ve şaşkınlığının sebebini biliyordum. Dekan, Komünistlerin istediği şekilde düşünebilmek ve inanabilmek için, kendi vicdanı ve şuuru ile uzun zaman mücadele etmişti. Komünistler ondan, Orta Sınıf (Burjuvazi) Aydınları'na ve Kapitalist hem de Orta Sınıf Aydınlarını temsil eden benim gibi bir adama kendisinden daha yüksek bir mevkî veriyorlardı. Bana karşı davranışı derhal değişti, mütevazi ve hizmete hazır bir tavır takındı. Şanghay'da tekrar görüşerek eski hatıraları tazelemeyi ümit ettiğini söyledi. O, tıpkı benim iki üç sene önceki durumumda idi; o da benim gibi bağlandığı Komünist prensipleri ile bunların uygulanmasında, bu bağlılığını ve sadakatını haklı çıkaracak birşeyler arıyordu.

STALİN'İN RESİMLERİ, LENİN'İN MEZARI, CHOU EN-LAİ'NİN DİPLOMASI

Rusya'yı ziyaretimizin en sıkıntılı tarafı, bir yıl önce gözden düşen Stalin konusunda oldu. O zamanlar Ruslar, onun hakkında ne diyeceklerini şaşırmış durumda idiler. Mao, zaten Stalin'in Kruşçef'in anlattığı ölçüde "itibardan düşmesi" lüzumunu kabul etmemişti. Bu sebeple Çin Komünistleri için Stalin halâ büyük ihtilâlci liderlerden birisi idi ve ona ilgi göstermemek hakaret sayılırdı. Halbuki ne zaman Stalin'in ismi geçse, Ruslar hemen susuyor, çabucak konuyu değiştiriyorlardı, fakat bu sıkıntılı durum zaman zaman yeniden ortaya çıkıyordu. Stalin'in resimleri hükümet dairelerinden, sanat galerilerinden kaldırılmıştı, fakat büst ve heykelleri her tarafta görünüyordu. Çin'de kulağımıza çalınan bir söylentiye göre, Stalin'in cesedi Kızıl Meydan'da Lenin'in anıt kabrinden alınarak kendi memleketine, Gürcistan'a gönderilmişti. Eğer bu doğru ise Stalin' in "itibardan düşme"si resmî ve kesin olmalıydı. Lenin'in

meşhur mezarını ziyaret etmeye davet edildiğimiz zaman, işin gerçeğini öğrenebilmek için bilhassa ilgilendik.

Mezarda hiç kimsenin konuşmasına müsaade edilmiyordu, sessizliğin, bu dinsiz liderin mezarına mukaddes bir hava verdiği kabul ediliyordu. İki parlak ışık demeti ayrı ayrı cam tabutlarda uzanan iki cesedin yüzünü aydınlatıyordu. Bu yüzleri daha yakından görebilmek için merdivene çıktık.

Stalin, orada Lenin'in yanında yatıyordu. Cesetler, hayret hattâ ürküntü verecek derecede canlı duruyordu. Lenin, Komünist biçimi basit bir elbise giymişti. Stalin'in üstünde mareşal üniforması vardı. Stalin'in Lenin'den çok daha yaşlı görünmesine hayret ettim.

Grubumuzdan bir arkadaş, merdivenleri çıktıktan sonra cesetlere bakarken duyduğu hayret ve ürküntüden hafif bir çığlık kopardı. Hemen yaklaşan bir muhafız ikaz için arkadaşın omuzuna dokundu. O gece yaptığımız müzakere toplantısında o arkadaşı bu hareketinden dolayı tenkit ettik.

Bu defa Yoldaş Ho müsamaha gösteriyor ve şöyle söylüyordu:

— Lenin ve Stalin gibi büyük kahramanların huzurunda bir arkadaşın kendisinden geçmesini anlayışla karşılamak lâzımdır.

Her durum karşısında, onun gösterdiği tepki ile bizimkinin tamamiyle birbirine zıt olduğunu düşündüm.

Sadece ertesi günü, Moskova Üniversitesi'nde Başbakan Chou En-Lai'a Hukuk Doktorası Diploması verilirken gösterdiğimiz tepkiler aynı oldu. Üniversite Rektörü, Chou' yu tanıttı ve "bizim en sadık dostumuz" diye övdü. Chou, diplomayı aldıktan sonra yaptığı Çince güzel bir konuşmayı şöyle bitirdi:

— Benim kabiliyetlerim bu büyük şerefe ermek için yetersizdir. Fakat bu diplomayı taşımaktan sevinç duyuyorum. Milletlerarası Komünizm dâvasında bana gayret veren bir rehber olacaktır!

Kruşçef'in bunu ayakta alkışlaması, bir alkış tufanına başlangıç oldu. Sovyet ve Çin hükümetlerinin güttüğü siyaset karşısındaki şüpheci durumuma rağmen göğsüm heyecan ve gururla kabardı, diğer Çinliler de aynı hislerin tesiri altında idi. Başbakanın şahsında Çin Milletine verilen bu şeref payesi, sadece muhteşem değildi, aynı zamanda samimî idi ve bir Çinli'nin bundan gurur duymaması imkânsızdı.

Chou En-Lai için yapılan merasimde, Moskova Üniversitesinde okuyan bir Çinli kıza rastladım. Rus kızlarının Çinli çocuklarla evlenmeye can attıklarını söyledi. Evvelce böyle evlenmeler yasak imiş, fakat bu yasak kararı bir ay önce kaldırılmış ve ilk öğrenci çift önümüzdeki hafta evlenecekmiş. Rus kızları, Çin'den dönen teknisyenlerin Sovyet Rusya'da elde edilemiyen lüks eşya getirdiğini biliyorlarmış. Rusya'da lüks sayılan gıda maddelerinin de Çin'den geldiğinin farkında imişler. Hülâsa Çinli çocuklarla evlenince daha iyi bir hayat süreceklerine inanıyorlarmış. Bu kızların nasıl acı bir hayal kırıklığına uğrayacaklarını düşündüm.

RUS SOSYAL HAYATI İLE TEMAS VE YOLDAŞ HO'NUN HAYAL KIRIKLIĞI

Sovyetlerin sanayi şehirlerini dolaşırken, Yoldaş Ho-'yu hayal kırıklığına uğratan bir sürü olaylar, görüşler ve sözler ile karşılaşıyorduk. Müzakere toplantılarında vaktimizin çoğu, bunları tefsir yolu ile Komünist mantığına uydurmakla geçiyordu. Meselâ seyahat için bize tahsis edilen hususi vagon, normal sefer yapan Rus trenlerine takılıyor-

du. Trenin diğer vagonları daima külüstür ve pis oluyordu. Yoldaş Ho bile bunların Çin trenlerinden daha kötü durumda olduğunu görebiliyordu. Fakat Komünist Partisi, Rusya'da mevcut olan herşeyin dünyanın diğer tarafındakilerden daha iyi ve daha büyük olduğunu devamlı telkin sonunda, Rus halkına iyice inandırmıştı. Bu sebeple Ruslar meselâ trenlerine bile hayran olduğumuzu söylememizi bekliyorlar, Yoldaş Ho'yu Rus trenlerinin Çin trenlerinden üstün olduğunu kabul etmeye ve bunu söylemeye zorluyorlardı. Yoldaş Ho, Komünizmi savunurken gayet kolay yalan söyliyebilirdi. Fakat, Komünistlere ve Komünizme karşı olan bu yalana dili dönmüyordu. Buna rağmen onu, iyi Rus trenlerinin -aksi gibi- hep memleketin başka taraflarında olduğuna inandırmak güç olmuyordu.

Bu "işçi cenneti"nin başka bazı kötü taraflarını ona izah etmek daha güç oluyordu. Trende yemek zamanlarında, vagon restorandaki diğer yolcular çıkarılıyor ve koca vagon bizim ufak grubumuza tahsis ediliyordu. Bir defasında Ho, şef garsona, buna lüzum olmadığını, aksine Sovyet dostlarımızla yemekte bir arada bulunmaktan zevk duyacağımızı belirtti. Fakat şef-garson kendi başımıza daha rahat edeceğimizi anlattı ve şunları söyledi:

— Halk gürültücü ve huysuzdur: daima rahatsız edecek kadar sarhoş olur.

Patavatsız bir şef -garsonun bu sözlerini ayıplayabilirdik, fakat bu körkütük sarhoşluğun örneğini her gittiğimiz yerde görüyorduk. Halbuki bize hep şöyle söylenirdi: "Emperyalist idarelerde, kapitalistler dejene oldukları için, işçiler de sefalet ve ızdıraplarını -bir an için bile olsa- unutabilmek ümidi ile içerler."

Çin'de bilinen alkolikler, afyon ve saire kullananlar merhametsizce teşhir edilmiş, usulü dairesinde yola getirilmişti ve şimdi sarhoş görünenlerin hali yamandı. Kısacası

Sovyet ağabeyerlin sarhoşlukla mücadelede gevşek davranmaları, Yoldaş Ho'yu rahatsız ediyordu. Ho'yu teskin etmek için gördüğümüz sarhoşları, İkinci Dünya Savaşında müthiş felâketlere uğradıklarını, unutabilmek için de kendilerini içkiye verdiklerini söyledim.

Stalingrad'a giderken uçakta rasladığımız bir emekli Rus generalí, ahbaplık etmek için bize yaklaştı. Eski gerilla savaşçısı Yoldaş Ho, böyle yüksek rütbeli bir Rus subayının dikkatini çekmiş olmaktan dolayı çok memnundu; generalden, şanlı Kızıl Ordu'ya ait kahramanlık hikâyeleri dinlemek istiyordu. Halbuki general kadınlarla olan maceralarından bahsetmeyi tercih ediyordu. Bize, Çinli kadınların ihtiraslı olduğunu, vücutları ile yüz hatarlının inceliğine hayran kaldığını anlatıyordu. Şaşkına dönen Yoldaş Ho, sosyalist dostluğunu kuvvetlendirmek için kibarca Rus kadınlarının daha güzel olduğunu söyledi.

Ho'nun Rus kadınları hakkındaki bu iltifatı tercüme edildiği zaman, general omuz silkti ve şöyle cevap verdi:

— Genç oldukları zaman iyi. Benim karım bile evlendiği zaman güzeldi, fakat şimdi büyük bir fıçıya benziyor, tam içine kolayca girilecek gibi!

Rusça'da belki böyle bir konuşmanın inceliği olabilirdi, fakat Çince'de bu, gayet kaba ve bayağı düşüyordu. Bu cevap hepimize şok tesiri yapmıştı. Hiçbir Çinli karısı hakkında böyle konuşmazdı. Generalin söyledikleri kendisine tercüme edilinceye kadar kibarca gölümsemeye çalışan Yoldaş Ho'nun saf Komünist ruhu öylesine incinmiştiki "sosyalist dostluğu" unutarak yolculuğun sonuna kadar somurttu. Öyle ya, Sovyetler Birliğinin bir kahramanı, otomatik olarak aynı zamanda kendisinin sayılırdı. Fakat artık kandırıldığını, iğfal edildiğini hissediyor gibi idi. Sonradan, generalin kendisini eşit bir dost saydığını ve bu sebeple kendisine şaka yapmak istediğini söyledim, fakat Ho'nun

keyfi yerine gelmedi. Bu olay beni de üzmüştü. Komünist Rejim'nin yerleşmesinden sonra Çin'de artık şaka ve nükte yapılmadığının ilk defa farkına varmıştım. Çin'in Rejim öncesi terbiyeli, nükteli, şakalı ve zarif konuşmasını senelerdir duymadığım için bir nükte karşısında nasıl bir tepki gösterileceğini unutmuştum.

Stalingrad'da bizi şaşırtacak bir şaka konusu yoktu; Yoldaş Ho, eski formunu buldu. İkinci Dünya Savaşı'nın vahşi dövüşmesini ve müthiş tahribatını gösteren filmler üstümüzde büyük tesir yaptı. Stalingrad da gördüğümüz dul, yetim ve sakat insanların son derece çok olması, halka içten gelen gerçek bir sempati göstermemize sebep olmuştu. Bundan başka şehrin yeni baştan inşasında halkın gösterdiği gayret, hayranlığımızı çekmişti. Günlük raporlarda Stalingrad'a ait olan kısım, hepimizin samimî düşünce ve hislerine yüzde yüz tercüman olan tek parça idi.

Stalingrad'da ziyaret ettiğimiz fabrikalar, Yoldaş Ho için birer zevk kaynağı oluyordu, çünkü baş mühendislerden, müdürlerden birkaçı Çince konuşuyordu. Bu sayede Yoldaş Ho, bu mühendislerin, aynı tesisleri Çin'de kurmuş olduklarını kendi ağızlarından dinliyor; "Milletlerarası Komünist yardımlaşması"nın yeni delillerini elde ediyordu.

Rus fabrikaları karşısında devamlı olarak hayranlık ve takdir hisleri göstermekte ben güçlük çekmeye başladım; hepsi birbirine benziyordu ve içlerinde, Amerika'da gördüklerim ile her bakımdan kıyaslanabilecek olanı pek nadirdi. Meselâ Stalingrad'ın muazzam traktör fabrikasının otomobil parkında sadece dört araba vardı. Fabrikanın "halk malı" olduğunu boyuna tekrarlıyorlardı, fakat park yerindeki dört otomobilin Parti Sekreteri, Sendika Başkanı ve iki Baş Mühendise ait olduğunu öğrendik. Amerika'da 30.000 işçi ve memuru olan Kapitalistlere ait bir fabrikanın otomobil parkında mevcut onbinlerce otomobilin işçilere, memurlara

ait olduğunu hatırladım. Nefretle karşılanacağı belli olan bu gibi gerçekleri müzakere konusu yapmadığımı, tabiî söylemeye lüzum yok.

Karadeniz kıyısının yazlık dinlenme şehri Sochi'de manzara çok güzeldi ve Çarlar zamanında yapılmış köşkler muhteşemdi. Raporumuzda, bize söylendiği gibi bütün köşklerin, işçilerin istirahatına ayrıldığını yazdık. Fakat bu köşklerde oturanların Sovyet yüksek memurları ile yabancı misafirler olduğunu gözümüzle görüyorduk.

Meselâ bizi, şehirde gösterişli hastanelerden birisine götürdüler. Burası, herhangi bir Amerikan şehrindeki hastane ile kıyaslandığı zaman ondan aşağı değildi. Bu hastaneden yalnız işçi sınıfının faydalanabileceğini bize tekrar tekrar söylediler. Bundan son derece memnun olan Ho, raporumuza sosyalist cemiyetlerde insan münasebetlerini gösteren bir parça eklemek ümidi ile hastalardan birisine ne işçisi olduğunu sordu. Tercümanla hasta arasında uzun ve heyecanlı bir konuşma başladı. Sonunda tercüman hastanın "herhangi bir işçi" olduğunu söyledi.

Fakat o akşam yaptığımız müzakere toplantısında, Rusça konuşan Çinli kadın, tercümanın konuşmayı yanlış tercüme ettiğini söyledi. Hasta, büyük bir bölgenin Parti Sekreteri olduğunu söylemiş; "adi bir işçi" sanılmasına, böyle bir sual karşısında kalmasına kızmış ve kendisinin âdi işçilere mahsus bir hastaneye yatırılamayacak kadar mühim bir şahsiyet olduğu noktasında israr etmiş. Bunun üzerine Yoldaş Ho kadına dehşetli kızdı, Rusçayı iyi bilmediği için konuşmayı yanlış anlamış olacağını söyledi. Tabiî rapor için "resmî tercüman"ın yaptığı tercümeyi kabul ettik.

Sochi'de gördüğümüz sosyal hayatı bu kadar basit şekilde tefsir edemiyorduk. Meselâ lüks otelimizin yemek

salonunda, bizim yanımızdaki masaya Kızıl Ordu'nun bir generali her akşam başka bir kızla geliyor ve dehşetli içki içiyordu. Bu kızların hepsi son derece güzeldi. Generalin daha masada iken yapmaya başladığı hareketlere bakınca bu kızların generalle akraba olamıyacağını anlamak zor değildi. Yoldaş Ho, Stalingrad'a gelirken uçakta bir genaral ile yaptığı konuşmanın verdiği üzüntüden halâ kurtulamamış gibi görünüyordu. Şimdi bu yeni generalin davranışı için bir "tefsir", bir "izah tarzı" bulmaya can atıyordu. Nihayet generalin dul olduğunu ve savaşın en büyük kahramanlarından birisi olması dolayısiyle bir "hayranlar kafilesi" kazanmış bulunduğuna karar verdik.

Fakat çok geçmeden, böyle güzel kadınların sayısının çok bulunduğunu, bunların yalnız o generale değil, aynı zamanda Parti yüksek kademe memurlarına, meşhur bilginler ile yazarlara ve yüksek rütbeli diğer subaylara da "hayran" olduğunu görmeye başladık. Bu kadınların(memleket sanayiinin gelişmesine yardım ettikleri için Sochi'de tatil geçirmiye hak kazandığına dair belirti de yoktu. Bu vaziyet Yoldaş Ho ile grubumuzdaki üç hanım üzerinde şok tesiri yaptı. Rusya'da fuhuş olduğuna dair bazı söylentiler duymuştum. Gerçekten, bu kadınların Sochi'deki faaliyeti Amerika'da telefonla çağrılan kadınarlın faaliyetine pek benziyordu.

Çin'de böyle "dejenere elemanlar" çoktan tasfiye edilmişti. Bu sebeple, Sovyetler Birliği gibi daha ileri bir "sosyalist Cemiyet"de böyle "dejenere elemanlar"ın mevcut olduğunu resmen kabul edemezdik. Böylece raporumuza bu kadınları "Sovyet ileri gelenlerinin hayranları" diye geçirdik. Fakat Ho, yine üzgündü.

Sochi'de geçen başka bir olay Ho'nun moralini önce yükseltmiş, fakat sonra onu, daha büyük bir hayal kırıklığına uğratmıştı. Bir gün, yer yer ağaçlarla bezenmiş Karade-

niz sahilinde bize birkaç saatlik vapur gezintisi yaptırdılar. Vapurda yüz kadar davetli vardı, bunların hemen hepsi, gezintiyi caz plâkları dinlemekle geçirdiler. Ruslar'ın çoğunun, Amerikan cazına hayret edilecek derecede düşkün olduğunu önceden biliyordum. Vapurda çalınan plâklardan bazıları New Orleans tipi caz müziği ile doldurulmuştu. Bunu, sekiz sene önce Amerika'da bu şehre yaptığım ziyaretten hatırladım. Bu şarkılar arasında en fazla sevdiğim birisini, yavaş sesle söylüyordum. Birden, yakınımda toplanan yolcuların beni hayranlıkla dinlediğini farkettim. Aralarında genç Rus tercüman da vardı. Cazdan bir parça anladığımı; tanınmış Amerikan caz bandolarını gördüğümü ve dinlediğimi; hattâ bazı meşhur caz müzisyenleri ile tanıştığımı oracıkta öğrenince prestijim birden yükseldi. Birkaç dakika içinde aşağı yukarı bütün yolcular, tercümanla benim etrafımı sardılar, bitmez tükenmez sualler soruyorlardı. Çok sevdikleri şarkıların sözlerini bilmiyorlardı. Birçoklarının sözlerini ben de aynen bilmiyordum, fakat hiç olmazsa konuları hakkında bir fikrim vardı. Bu kadar bilgi yetiyordu, Rusların birçoğu söylediklerimi not ediyorlardı. Çin-Sovyet dostluğu çerçevesinde "halktan-halka ahenk içinde temas"ın bu başarı sahnesi karşısında Yoldaş Ho'nun sevinçten gözleri parlıyordu. Çünkü İngilizce ve Rusça konuşulduğu için Yoldaş Ho konuyu bilmiyordu. Ben sonradan kendisine kültür meselelerini münakaşa ettiğimi anlatacaktım.

Halbuki Ho, vapurdan ayrılırken, neler konuşulduğunu tercümandan sordu. Genç tercüman durumundan memnundu, şu cevabı verdi:

— Mr. Loh bize bütün Amerikan caz şarkılarının sözlerini yazdırdı!

Ho'nun suratı birden asıldı, bu başarılı sahne için kafasında hazırladığı heyecanlı rapor suya düşmüştü. Bun-

dan önceki raporlarda yakıştırdığımıza göre caz şarkılarının "dejenere" olmasının sebebi Amerikalıların bu şarkıları şehvet kokan sözlerle doldurmuş bulunması idi; bundan müziğin bir suçu yoktu.

Hemen Rusça konuşan Çinli hanımı bir kenara çekip kendisine kısaca durumu anlattım. O akşam grup müzakerelerinde, ikimiz birden tercümanın Ho'ya yanlış intiba verdiği noktasında israr ettik. Vapurda benim Ruslar'a bazı Amerikan caz şarkılarının sözlerinl verdiğim doğru idi; fakat ben bunu, bu şarkıların ne kadar dejenere olduğunu göstermek için yapmıştım. Yaptığım konuşmanın esasını ve maksadını şöyle bir cümlede kısalttım: "Müzik, Sosyalist milletler halkı arasında ahenkli anlaşmanın gelişmesini sağlıyan bir vasıtadır."

Yoldaş Ho, yaptığım izah tarzına itiraz etmedi, çünkü vapurda, Sovyet cemiyetinin Komünist prensipleri ile bağdaştıramadığı başka bir davranışına rastlamıştı. Yolcuların çoğu önemli memurların 15 ilâ 25 yaşları arasında çocukları idi. Sovyet Rusya'da heyecanlı gece hayatına devam edenler arasında çoğunluk böyle gençlerdi; bunu biz seyahatimizin başından beri farkediyorduk. Şimdi Sovyetler'de Yüksek Tabaka çocukları, babalarının elde ettiği sevet ve imtiyazlar sayesinde eğlence dolu bir hayat süren ayrı bir sınıf teşkil etmişlerdi. Bunu raporlarımızda izah etmek son derece güçtü, çünkü bu durum, Marks'ın koyduğu ve mirası red eden Komünist prensiplerine taban tabana zıt idi. Nihayet, bu gençlerin parlak zekâları, muazzam kabiliyetleri sayesinde Cemiyetin gelişmesinde büyük yardımlarda bulundukları için bu şekilde mükâfatlandırıldıklarını anladık ve anlayışımızı raporda beilrttik.

Fakat bundan sonra ziyaret ettiğimiz Kiyef'de gördüğümüz, bu anlayışımızı hiç de destekemilyordu. Meselâ bir gece, kaldığımız otelin pavyonunda, iki genç Rus çifti,

grubumuzun gençlerini kendi masalarına davet ettiler. Bu gençler, mahallî yüksek memurların çocukları idi. Ne iş yaptıklarını veya ne gibi bir meslek tahsilini düşündüklerini sorduğumuz zaman bunu bir şaka konusu yaptılar, ciddî bir cevap vermediler. Fakat bizi sabaha kadar eğlendirdiler; yemeklerin, içkilerin en pahalılarını ikram ettiler. o gece bizim için sarfettikleri para, orta bir Rus işçisinin bir aylık kazancından fazla idi. Genç delikanlılardan birisinin otomobili bile vardı.

Tesadüfen Batılı iki film yıldızı, Yves Montond ile Simone Singnoret, Kiyef'de bizim bulunduğumuz otelde kalıyordu. Bir akşam M. Montand ile tatlı bir sohbete daldık. M. Montand otele her girişinde veya otelden her çıkışında kendisini yakından görmek istiyen, çoğu kız, yüzlerce gencin hücumuna uğruyordu. Polis, M. Montand'ı çığlıklar koparan yaygaracı kalabalığa karşı korumaya uğraşırken bilhassa kızlar, elbiselerine dokunmak veya imzasını almak için mücadeleye devam ediyorlardı. Gençlerin türlü çılgınlıklarını ben Amerika'da görmüştüm, fakat Rusya'da rastlıyacağımı tahmin ve tasavvur etmiyordum. Yoldaş Ho çok sarsılmıştı, duyduğu tiksintiyi gizlemekte güçlük çekiyordu.

Yoldaş Ho, en büyük şoku, "Kızıl Ukrayna kollektif çiftliği ziyaretimiz sırasında geçirdi. Hayli makinalaşmış kabul edilen çiftlikte bin aile şardı. Ruslar bu çiftlikteki tesisleri bize büyük bir gurur duyarak gezdirirken Yoldaş Ho'nun bu "sosyalist başarısı" karşısında duyduğu hayranlık ve heyecandan içi içine sığmıyordu. Fakat ben ancak "heyecanlı ve hayran" görünme rolü yapıyordum. Çünkü Amerika'da gördüğümüz en küçük bir çiftlik bile bundan çok daha mükemmel ve daha ileri bir şekilde makinalaşmıştı.

Bize "Ukrayna çiftliğinin akşam yemeği"ni küçük bir binanın içinde, hususi bir salonda verdiler. Hava soğuktu

ve yağmur çiseliyordu. Bu havada binanın dışında toplanmış olan yüzlerce çiftlik işçisi, bizi eğlendirmek için, saatlerce şarkılar söylüyor ve mahallî halk oyunları oynuyorlardı. Yemekten sonra, kollektif çiftlik müdürüne bazı sualler sorduk.

Müdür bizi hayrette bırakan bir açıklıkla cevap verdi. Sovyetler Birliği'nde Ziraatın Sanayie göre geri kaldığını; bundan önceki Beş-Yıllık Plânda kollektif çiftlikler için öngörülen hedeflere varılamadığını söyledi. Çiftlik mahsulleri için hükûmet tarafından ödenen bedelin düşük olduğundan şikâyet etti. Buna ilâveten konulan ağır vergiler ile mecburi yardımlar kesildikten sonra işçinin eline emeğinin gerçek değerinin geçmediğini açıkladı. Stalin ve Malenkof devirlerinde bilhassa taşıma ve dağıtma işlerindeki idaresizliği ayıpladı.

Biz burada, Kızıl Çin'in güttüğü tarım siyasetini haklı çıkaracak delil arıyorduk. O delil, ancak 40 seneden beri aynı siyaseti güden Sovyetlerin -bize Çin'de anlatılan- şanlı başarısı olabilirdi. Halbuki "Kızıl Ukrayna" müdürünün söyledikleri bunun tam tersi idi.

Yoldaş Ho, müdüre, Kruşçef İdaresi'nde durumda bir düzeltme bekleyip beklemediğini sordu. Müdür pek ümitli görünmüyordu, şöyle cevap verdi:

— Bazı ferahlıklar sağlanacağını vaad ettiler.

Adetâ ümitsizliğe düşen Ho, bu defa Komünistlerin hiçbir zaman açıkça fikir ayrılığına düşmediği bir nazariyeye bel bağlamıştı, şu suali sordu:

— Sovyetler Birliği, "Sosyalizmden Komünizme Geçiş"i nasıl yapacak? Yani çiftlikler, kollektif mülkiyetten Devetl mülkiyetine nasıl geçecek?

Buna verilecek "doğru" cevap, kelimesi kelimesine, sloganlar ve formüller halinde hepimize ezberletilmişti. Haibuki müdür şaşırmış gibi baktı ve şu cevabı verdi:

— Benim bu konuda fikrim yok. Biz böyle bir şeyi hiçbir zaman düşünmeyiz.

Yoldaş Ho, müdürden bir tokat yeseydi, daha fazla afallamaz ve incinmezdi. Müdür, Komünist prensiplerine ilgısiz değildi. Böyle mühim bir memurun halis Komünist olması lâzımdı. Günlük meselelerin kendisini uzak bir geleceğin plânları ile uğraşmaktan alıkoyduğunu anlatmak istiyordu. Fakat sözleri, bilhassa Kollektif çiftliklerin başarısızlığı için söyledikleri aynen tercüme edilince çok fena bir intiba bıraktı. Yoldaş Ho'ya ilk defa gerçekten acıdım, omuzları çökmüştü, yüzü çok yorgun görünüyordu.

RUSYA SEYAHATİNDE ÖĞRENDİKLERİM

Tekrar Moskova'ya döndük. Memlekete doğru uzun tren yolculuğuna başlamadan önce istirahat için bir hafta vaktimiz vardı. Sovyetler hakkında bize verilen bilgi kâfi görülmüş ve şimdi bütün dikkat, yeni gelen Çin hey'etlerine çevrilmişti. Biz devamlı not tutmak zahmetinden bir dereceye kadar kurtulmuştuk; grup münakaşa toplantılarımız daha kısa sürüyordu. Bir süre kendi başına olma zevkini tatmak için hergün biraz yalnız yürüyordum. Bu yürüyüşler sırasında Rusya ve Ruslar hakkındaki düşüncelerimi, intibalarımı, toplamaya ve bir sıraya koymaya çalışıyordum.

Rus halkının iyi kalpli, sıcak kanlı sakin insanlar olduğuna ve Çinli'leri çok sevdiğine inandım. Ruslar da, Çinliler gibi Komünistlerin tam hakîmiyeti ve kontrolü altında idi. Fakat Rus Komünistleri Sosyalist prensiplerine bizimkiler kadar taassupla bağlı değildiler. Sonra bunlar halkı, bizdeki kadar sert ve vahşi olmayan usullerle idare ediyorlardı. Bunun neticesi olarak Rus halkı, Çin Komünisulerince "ideoloji geriliği" hatta "gericilik" sayılacak kadar Komünist prensiplerine aykırı sosyal âdetler ve alışkanlıklar edin-

mişlerdi. Yoldaş Ho gibi kimseleri rahatsız eden şey, Sovyet cemiyetinin bu görünüşü idi. Buna rağmen Yoldaş Ho, buna da çare bulmuş; çok geçmeden "Rus halk kitlesinde disiplinsizlik ve sosyalist prensiplerine karşı kayıtsızlık sanılan görünüşün aslında Sosyalizmin ileri bir safhasının belirtileri olduğu"na inanmıştı.

Fakat, Komünizmin 40 sene tatbikinden sonra Rus halk kitlesi yaşama seviyesinin, bu kadar düşük kalması karşısında Yoldaş Ho'nun bile cesaretinin kırıldığı belli idi. Çin'de Sovyet Rusya hakkında yapılan propaganda bize Rusya'da çok şey bulacağımız ümidini vermişti fakat umduğumuzu bulamadık.

Propaganda, yalnız Çin'in sanayîleşmesi için Sovyetler'in yaptığı yardımın miktarı üzerinde mübalâğaya kapılmamıştı. Rusların Çin'e, ellerinde mevcut ağır sanayî teçhizatının en iyisinden, mühendislerin en kabiliyetlisinden gönderdiği bir gerçekti. Rusya'da bunun bir çok delillerini görmüştük. Orada, bize bu konuda cömertlik numarası yapıp bu yardımı başımıza kakmadılar. Bunu da tabiî gördüm, çünkü iki memleket, ayrılması, parçalanması imkânsız bir iktisadî ve netice itibariyle siyasî ve askerî birlik haline gelmişti.

Yeni dünyadaki insanların, hemen hemen yarısı, sadece zora ve kuvvete dayanan bir siyasî nizamın hükmü ve idaresi altına girmişti. Gerek Rusya'da gerekse Çin'de bu siyasî nizamın dayandığı kuvvete hâkim olanlar birkaç kişiden ibaret olduğuna göre, bütün insanlığın kaderi bu birkaç kişinin elinde demekti. Bu birkaç kişi hakkında benim şahsen bildiklerimi düşününce geleceğin endişe verici olabileceğine inanıyorum.

Rusya'da gördüklerimden bana en fazla endişe vereni, halk kitlesinin orada Komünistler tarafından 40 seneden beri dünyadan habersiz, safdil bir halde tutulmuş olması idi. Bugün Sovyet Rusya'da yaşıyan nesil, sadece hükûme-

tin bilmesini istediği şeyleri biliyor, kendi kafasını, insiyatifini kullanarak hükûmetin verdiği "bilgi"den başka birşey öğrenemiyor. Çünkü Demir Perde onun Hür Dünya memleketlerini görmesini, Hür Dünya yayını ile radyolarını takip etmesini önlemiştir. Bu sebeple yoksulluğa yakın bir fakirlik içinde yaşayan Rus halkı, dünyada mevcut en iyi şeylere kendilerinin sahip olduğuna gerçekten inanıyor. Ruslar, kendi yaşayışlarına, şahıslarına, kısacası hayatla ilgili her türlü davranışlarına ait kararları hür olarak kendileri veremezler, Rejim icabı, sadece hükûmetin bu yolda verdiği kararlara uymasını öğrenmişlerdir. Saf ve cahil bir halde tutulan bu halk kitlesi, birgün sahip bulunduğu bu "avantajlar"ı dünyada yaşayan diğer insanlara götürmekle vazifeli olduğuna samimiyetle inandırabildiği anda netice ne olur diye düşündüm, tüylerim ürperdi. Hele, benim bir çocuğumun bu tehlikeli masumlardan birisi olarak büyümesi düşüncesi bana dehşet verdi.

Birgün Moskova'da yalnız yürürken, bir kalabalığa rastladım ve halkın ilgisini çeken şeyin ne olduğunu anlamak için durdum. Halk, yolun köşesinde duran bir otomobile bakıyordu. Önce bunu hususi sipariş olarak yapılmış müthiş pahalı bir otomobil sandım, fakat sonra 57 model bir Ford olduğunu gördüm.

Sekiz seneden beri yeni model bir Amerikan arabası görmemiştim, o zamandan beri yapılan değişiklikler muazzamdı. Ne kadar canlı, ne kadar güzeldi. Ne kadar parlak ve rahat görünüyordu. Renginde ve şeklinde neş'e vardı. Halkın yaşamaktan zevk duyduğu bir dünyanın sembolü gibi duruyordu. Orada ilerleme, nefes alma gibi normal ve otomatikti ve halk diktatörlerin, hiçbir zaman gerçekleşmeyen vatleri ile avutulmazdı. Rus halkı, kendilerinden dikkatle gizlenen o dünyanın bu mekanik sembolünü tetkik ediyordu. Yüzlerinde herhangi bir hissin belirtisi görünmüyordu. Hiçbirisi konuşmuyordu. hepsi görüyor fakat inan-

mıyor gibi idi. Ho'nun dar bir görüş çerçevesine zincirlenmiş kafası, bir olayı, bir gerçeği tahrif ederek kendi peşin hükmüne uydurmak istediği zaman yüzünün aldığı ifadeyi birçok defalar görmüştüm. İşte Amerikan otomobilini tetkik eden Rus halkının yüzünde şimdi bunun benzerini görüyordum. Bir de kendimi düşündüm; sahtekârlık, yalancılık ve iki yüzlülükle yürüttüğüm kendi hayatım gözümün önünde canladı; zaman zaman duyduğum ümitsizlik bu defa omuzlarıma daha ağır basmış gibi idi.

Birden Amerikan Büyük Elçiliğinin sokağından birkaç adım mesafede olduğumu farkettim. Dışarıda sokakta park edilmiş bulunan bu otomobil, elçiliğin küçük bir memuruna ait olmalıydı. Demir parmaklıkla çevrilmiş bulunan Elçilik binasının açık duran dış kapısına baktım. Birkaç adım sonra bu kapıdan içeri girip öbür dünyaya geçebileceğimi düşündüm. Kalbim göğsümden dışarı fırlayacakmış gibi çarpmaya başladı. Elçilik memurlarına söyliyeceklerim bir filim şeridi gibi kafamdan geçiyordu; merhametlerine sığınarak siyasî iltica hakkı istiyecektim. Fakat ya kabul etmeyip beni tekrar Ruslar'a teslim ederlerse... Bu düşünce beni iliklerime kadar titretti. O anda sağduyum hâkim oldu, kendimi toparladım. Düşündüm ki, grubumuzun onbeş üyesinin on üçü kaçmak istiyordu. Aynı şey, Doğu Avrupa'nın Rus uydusu memleketlerinden gelen ziyaretçiler için de doğru idi. Ellerinde olsa, onbinlerce Rus'un da Amerika'ya kaçmak istiyeceği şüphesizdi. Bu takdirde Moskova'daki Amerikan Elçiliği memurlarının, uzun bir kuyruk halinde, gece gündüz elçiliğin önünde bekliyen binlerce insanı mülteci olarak kabul etmekle uğraşması gerekecekti. Kafam yerine gelmiş, bu işin olamıyacağını anlamıştım.

Heyecandan halâ titriyordum. Elçilik binasına hüzün ve hasretle bir defa daha baktım ve oradan çabucak uzaklaştım. Fakat, Şanghay'a döner dönmez kaçma plânımı yürütmeye daha büyük bir azimle sarılmaya karar verdim.

Moskova'dan Pekin'e dönerken, trende sekiz gün, iki önemli rapor üzerinde çalıştık. Bunlardan birisi seyahatimize ait etraflı bir tetkik hülâsası idi. Bu rapor uzundu, fakat hazırlanmasında güçlük çekmiyorduk. Çünkü nelerin yazılacağını ve ne şekilde yazılacağını hep Yoldaş Ho tespit ediyordu. Grubun diğer üyeleri olan bizler, alıştığımız usule uyarak, konu üzerinde önemle düşünür gibi davranıyor, bazen aynı fikri, ifade ederken değişik ve daha makbul sayılan bir iki kelime kullanıyor ve sonunda sanki aynı neticelere kendi düşüncemiz sonunda varmış gibi yapıyorduk.

Diğer rapor üzerinde ittifakla anlaşmaya varmak kolay değildi. Turist Bürosu memurları, bizden seyahatin nasıl idare edildiğini bildiren ayrı bir rapor istiyorlardı. Sözde Turist Bürosu memurları olan Yoldaş Ho ile yardımcısı bu raporun hazırlanmasına katılmıyorlardı.

Yapabileceğimiz önemli bir tenkit, Büro'nun Yoldaş Ho ile yardımcısı gibi yontulmamış mankafa iki kişiyi dışarı yollamakla işlediği hatayı belirtmek olabilirdi. Bunların kırdıkları potları tamir etmek; kaba davranışları için mazeret bulmak; hattâ Sovyet Rusya'da gördüklerimizi Komünist prensiplerine göre kendilerine izah etmek zorunda kalmıştık. Grubumuzdan üç kişi, bunların bu davranışlarının doğurduğu sıkıntıyı raporumuzda belirtmemiz lüzumu üzerinde israr ettiler.

Bu düşünce, bu teşebbüs delice bir cesaret demekti. Hiddetten kuduran Yoldaş Ho, üç arkadaşımıza "gerici davranış" gibi cezası ağır bir suç yakıştırdı. Hiç şüphesiz kendisinden bizim hakkımızda raporlar istenmişti' Ho, Parti üyesi idi ve onunla bizim aramızda bir anlaşmazlık, bir çelişme çıktığı zaman daima onun sözü ağır basardı. Bu sebeple intikam almayı düşündüğü takdirde üç arkadaşımızın istikbali tehlikeye düşebilirdi.

Gariptir ki bu üç kişi, grubumuzun en "ilerici" üyeleri idi. Rejim'e inanıyorlar ve gerçekten faydalı olmak istiyorlardı.

Bizler -grubun diğer üyeleri- yalnız şahsımızı korumayı düşündüğümüz için yapıcı tenkit uğrunda kendimizi tehlikeye atmayı aklımızdan geçirmiyorduk. İdareci'lere, onların bizden işitmek istediklerini söylemekle birşey kaybetmiyor aksine çok şey kazanıyorduk. Meselâ tenkidi düşüneceğimize, Ho'yu dinlediğimiz takdirde bu seyahatimiz tam bir başarı sayılacaktı.

Yoldaş Ho'nun tehditleri, tesirini çabucak gösterdi; bu üç arkadaş hemen bizim görüşümüze katıldı. Üzerinde "ittifakla mutabık" kaldığımız uzun raporda bir tenkit çeşnisi bulunmasını istedik. Rusya'ya giderken Turist Bürosu memurları, Ruslar'ın fotoğraf makinası başına sadece iki filmi beraberimizde götürmemize müsaade edeceklerini söylemişlerdi. Tenkit olarak, meselâ bunun doğru olmadığını Rus'ların ikiden fazla, filme müsaade ettiklerini söyledik. Yine meselâ, Rusya'da bahşiş verme âdetinin henüz kalkmamış bulunması ve çamaşır yıkama ücretinin pek pahalı olması dolayısiyle bize verilen 100 rublenin yetişmediğini belirttik. Bizim yazdığımız raporda Yoldaş Ho ile yardımcısından şikayet şöyle dursun, "Yorulmak bilmeyen bu yoldaşların kendilerini sadece vazifeye adadıklarını" anlatıyor; "başarımızı, onların baha biçilmez yardım ve rehberliğine borçlu olduğumuzu" belirtiyorduk. Muhalif kalmayı deneyen bu üç arkadaş, bu yalancılık ve sahtekârlık karşısında tiksinti duyuyor ve bunun bir sabotaj olduğunu söylüyordu. Halbuki bu günkü Komünist Rejimi'ni idare edenler, gerçeği arayıp bulmakla ilgilenmiyor, sadece aldatıcı hayalin devamını desteklemek için İdare bizden şunları bekliyordu: Bütün İdareci Komünistlerin akıllı ve asil olduğuna; Komünist idaresi altında, dünyanın en yüksek hayat seviyesine erişmiş, hür ve demokratik bir cemiyet

olarak yaşadığımıza; İdare tarafından "emperyalist", "karşı ihtilâlci" veya "gerici" olarak damgalanan herkesin düşmanımız olduğuna inanır görünmek ve öyle hareket etmek. Yalnız bu masalları gerçekmiş gibi göstermek üzere tahrif edilen olaylar ve yakıştırmalar kabul ediliyordu. İşte idealist birer Komünist olan bu üç arkadaşımızın halâ kavrayamadığı noktalar bunlardı.

Sekiz sene yalanlara inanır görünmenin verdiği alışkanlıkla hareketlerim otomatik bir hal almaya başlamıştı. Buna rağmen hayatımın sonuna kadar böyle devam etsem bile, Komünist cemiyetin gerçekleri ile masal ve yalanlarını birbirine harıştıracağımı sanmıyorum. Fakat, bugünkü Çinli çocuklar, onbeş yirmi sene içinde, Komünist İdare'nin istediğinden başka birşey bilmeden büyüyecekler. Bunlar, yaşayabilmek için, Parti Siyasetini tenkit etmemeyi, resmen kurulmuş bulunan aldatıcı hayali desteklemiyen gerçek olayları reddetmeyi tâ çocukluklarından beri öğrenmiş olacakları. Ve neticede, onların inanır görünmelerine lüzum kalmıyacak, çünkü gerçekten inanmaya başlıyacaklardır. O zaman Komünist Rejim, halkın davranışını, bu kadar sert bir kalıba sokmak için fazla zorlamak lüzumunu duymayacak ve dış görünüşü devam ettirmek için daha az titiz davranması maksadı sağlıyacaktır. Zaten Sovyet Rejiminin Çin'dekine göre daha az sert görünüşünün sebebi de bu idi. İşte Sovyet Rusya'da benim öğrendiğim, bu dehşet verici gerçek olmuştu.

RAPORLAR BEĞENİLMİYOR VE DEĞİŞTİRİLİYOR

Komünizme içten inanmış üç idealist arkadaşımız, "kabul edilmiyen" gerçeklerin rapora yazılmasından israr ettikleri takdirde Rejim'in düşmanlığına hedef olacaklarını Çin'e döner dönmez anlamışlardı.

Döndükten az sonra, Rejim'in gerçeğe karşı ilgisizliğinin yeni bir delilini daha gördüler. Bizim raporlarımızda, o kadar dikkatle hazırladığımız, mantığa uydurmağa ve yerine başka bir yalan serisi kondu. Dönerken, hududu geçtikten sonra, Rus fabrikalarının Çin'deki kopyalarını görmek için Mançurya tarafına saptık. Fakat bu seyahati kısa keserek Pekin'e gelmemizi istediler, çünkü raporları propaganda yönünden değerlendirmek için sabırsızlanıyorlardı. Bize, lüks Hsing Chao otelinde yer ayırdılar, orada Halk Genel Yayın Merkezi Memurları ile hususi bir propaganda yayın programı hazırlamak üzere iki gün gece gündüz çalıştık.

Gitmeden önce bize, Ruslar'ın Çinli'lere dostluğunu gösterecek delilleri toplamak için talimat verilmişti. Biz raporlarımızda böyle birçok delil sıraladıktan sonra Rus sosyal hayatında gördüklerimizin Komünist prensiplerine göre "doğru" izahını yapmıştık.

Fakat Kadro (Komünist memur)lar, bu defa da Çin hakının Ruslar'a karşı beslediği dostluğun belirtileri ile Rusya'daki yaşama seviyesinin yüksek olduğunu gösteren delilleri istediler ve bu noktalardan raporumuzu beğenmediler. Gerçekleri maksatlı olarak gizlediğimizi, veya en azından işimizi kifayetsiz bir şekilde yaptığımız düşünüyorlardı. Bu sebeple bize artık fazla itimat etmedikleri için bizim seyahatimize ait raporu yeni baştan kendileri yazarak bize okudular ve sonra sordular:

— Böyle yazsak ne olur?

Yeniden yazılan bu rapora göre, biz, seyahate Ruslara karşı peşin hükümlerle başlamışız ve Sovyet cemiyeti hakkında ciddî şüpheler besliyormuşuz. Bizdeki bu peşin hükümler ve şüpheler, tıpkı Çin halkının çoğunluğunda olanlar gibi imiş. Fakat Sovyetler memleketine gidince Ruslar'-

ın son derece akıllı, haysiyetli, daima sabırlı ve anlayışlı, kısacası tam bir sempatik "ağabey" olduklarını görmüşüz. Peşin hükümlerimiz yavaş yavaş önce hürmete sonra hayranlığa ve nihayet aşk derecesine varan bir sevgiye dönmüş. Aynı zamanda, Komünist Partisinin yumuşak idaresi altında halkın nasıl barış ve ahenk içinde yaşadığını görünce gözümüz açılmış, Hattâ, konfor içinde yaşamaya alışmış olan biz Kapitalistler bile, Rus halk kitlesine sağlanan lüks hayat karşısında şaşırıp kalmışız...

Yoldaş Ho, seyahatimize ait raporun resmî şekli ile kendi intibalarını bağdaştırmak için kaşlarını çatarak biraz düşündü. Komünist prensiplerine ciddiyetle inanan üç arkadaşımızın, Kadro'ları önce hayret sonra sıkıntı ve nihayet nefret, tiksinti ile dinlediği yüzlerinden okunuyordu. Bizler yani o grubun diğer üyeleri, daha az safdil olduğuğumuz için hayret eseri göstermedik. Seyahatimize ait raporun resmî metnini hazırlarken "intibalarımızın ve hislerimizin tam ruhunu yakalayan" kodro'ları övmeye başladık.

Bu aldatmaya yardım etmenin tehlikesiz olduğunu biliyorduk. Çünkü bunu yalanlıyacak durumda olan yalnız Rus Komünistleri vardı. Onlar da zaten bu aldatma tablosunun bir benzeri ile 40 senedir Rus halkının gözünü boyamaya uğraşıyorlardı. Ben, idarecilerin Çin'de Rus aleyhtarı hislerin belirtilerinden endişeye düştüklerini ve bunu önlemek için ciddî bir kampanya açmak istediklerini tahmin ettim.

Ertesi günü, biz Halk Genel Yayın Merkezi Kadro'ları ile çalışırken J. P., Sanayî ve Ticaret Odaları Federasyonu tarafından düzenlenen bir toplantıya katılmak üzere otele geldi. Serbest kalır kalmaz J. P. ile toplantılardan birisine gittik, orada son seyahatim hakkında kısa bir konuşma yaptım.

Tabiî seyahat intibalarımı ve düşüncelerimi Yayın Memurlarının hazırladığı rapordaki esaslara uydurdum. Dinleyenlerin soğuk ve ilgisiz davranışına hayret ettim. Sözümü bitirir bitirmez sorulan alaylı suallerden bana hiç inanmadıkları belli oluyordu. Toplantıda alışılmamış bir hava vardı. Kimse Sovyetler aleyhinde açıkça konuşmuyordu, fakat Ruslar'a karşı beslenen antipatinin ağırlığı hissediliyordu. Kasım 1956'da, Macar isyanı sırasında, Çin'liler, Ruslara karşı duydukları nefreti açıkça belirtmişlerdi; fakat Sovyetler Masaristan'a saldırır saldırmaz, İdare Sovyetler aleyhindeki her türlü konuşmayı ve davranışı susturmuş ve bastırmıştı. Ben seyahate çıkarken kimse, şimdi Federasyon üyeleri gibi davranmıyordu.

Bu durum, son iki ayda yeni bir müsamaha siyasetinin başladığını gösteriyordu. Parti siyasetinde beklenmedik değişme, daima benim kendime olan itimadımı sarsardı, şimdi de şaşırmış ve korkmuştum. Bu endişemi sezen J. P. beni konuşmak için odasına davet etti.

Yalnız kalır kalmaz benim konuşmamın neden bu kadar menfî karşılandığını sordum. Verdiği ihtiyatlı cevaptan Pekin hükümetinin bir çıkmaza girdiğini anladım. Hükümet, Çinli'lerin Ruslar'ı bütün güçleriyle desteklediklerini Hür Dünya'ya inandırmıştı. Şimdi, Çin'de Rusya aleyhinde bir düşünce ve davranış olduğunu resmen kabul etmiyen hükûmet, halka karşı, bu konuda mūcadeleye girdiği takdirde yaptığı aldatma bütün dünyanın gözüne daha fazla batacaktı. Herhalde bir kısım halk, durumdan faydalanmaktan geri kalmıyordu; Sovyet Rusyayı ve Pekin hükümetinin siyasetini açıkça suçlamıyorlar fakat hiç olmazsa hislerini açığa vurupordu. J. P., meselenin önemli olmadığına, fakat Kadro'ların üzüldüğüne ve bu durumun bana, mevkiimi yükseltmek için bulunmaz bir fırsat hazırladığına inanıyordu. Düşüncesini şöyle açıkladı:

— Sovyet aleyhtarı hislerin dengesi aynı kuvvette Amerikan taraftarı düşüncelerin ustaca çürütülmesiyle sağlanabilir. Sen her iki memleketi tanıyorsun. Bu konuda bazı konferanslar vererek Parti'nin gerçekten teveccühünü kazanabilirsin.

Endişelerim kayboldu, kendi nefsime itimadım arttı. İdeoloji Enstitüsünde vereceğim konferansı hemen kafamda tasarlamaya başladım. Herkesin perde arkasından Parti'ye muhalefet ettiği bu devirde, Parti'yi desteklediğimi İdare'ye gösterebilirsem, durumum kaçmamı sağlıyabilecek kadar emin olabilirdi.

XI. Lİ-Lİ İLE TEKRAR KARŞILAŞMA VE MAO'NUN SESİ

SENİN SESİNİ DUYDUĞUM ZAMAN,
DÜNYADA HER ŞEY SUSAR.

— ESKİ ÇİN ŞARKISI —

Li-li'nin Rejim İçinde Yaşama Mücadelesi - Amerika ile Rusya Arasında Bir Kıyaslama - Li-li İle Beraber İtibarımız Artıyor - Mao'nun Sesi: "Bırakın Yüzlerce Çiçek Birden Açsın!" (Serbest Tenkit Yapılsın)

Lİ-Lİ'NİN REJİM İÇİNDE YAŞAMA MÜCADELESİ

J. P.'nin bu ziyaretten maksadı başka idi. Nihayet esas konuya girerek şunları söyledi:

— Seni buraya başka bir hususta uyarmak için çağırdım. Bugünlerde bazı yüksek memurlar, senden teveccühle bahsediyorlar, fakat aynı zamanda neden evlenip bir aile kurmadığını soruyorlar.

Mevkîim yükseldikçe bu meselenin daha fazla ciddileşeceğini düşünüyordum. İdarenin, elinde benim davranışımı garanti altına alacak bir rehine bulununcaya kadar, bana itimatsızlık göstermeye devam edeceğini biliyordum: bu-

nu J. P.'nin söylemesine ülzum yoktu. Mai Mee'nin yardımı ile meseleyi biraz geciktirmiştim fakat artık onunla beraber görünmediğime göre kaçma plânım için başka bir tertip düşünmem lâzımdı. J. P.'nin konuyu değiştireceği ümidi ile:

— Gerçekten artık zamanı geldi, evlenmeyi ciddiyetle düşüneceğim, dedim.

J. P. bana bir gazete uzatarak şu cevabı verdi:

— Ben senin için düşündüm, çaresini de bulduğumu sanıyorum.

Bana uzattığı, dört gün evvelki Halk Gazetesi idi; arka sayfada bir resmi gösterecek şekilde katlamıştı. Resme bakınca heyecandan sarsıldım, nefesim kesildi; resim Li-li' nin idi... sabırsızlıkla altındaki yazıyı okudum. Bir kadınlar grubunun bir hafta sürecek konferansına katılmak üzere Pekin'e geldiği yazılı idi. Gazete onu, bir "kârşı-ihtilâlci-nin islâh olmuş karısı" diye tanıtıyordu. Hayret ve şaşkınlık içinde J. P.'ye baktım, o herzamanki gibi sakindi, aramızda şöyle bir konuşma geçti:

— Benimle beraber çalışmaya geldiğin zaman Li-li'den vazgeçmeni şart koşmuştum, sen de bunu kabul etmiştin. Ben şimdi bu şartı kaldırıyorum.

— Anlamadım, neden?

— Anlaşılan hiçbir kasın sana onun kadar tesir edemi-yor. Hem Li-li, şimdi islâh olmuş, hürmet gören bir dul...

Ne demek istediğini anladım. Komünistler, kendilerine faydalı olacak bir kimseyi hiçbir zaman ihmal etmezler. Binlerce karşı-ihtilâlcinin dul kalan hanımları geçim sıkın-tısı içinde yaşıyordu. Bu dul kadınlardan durumunu düzelt-mek istiyenler, İdare ile işbirliği yapmak için müracaat ederdi. İdare, bu müracaatçılar arasında işine yarayacağını

hesapladığı birkaçını "ıslâh olmuş" ilân eder, bunların haklarında bir hayli yayın yapar ve durumlarını düzeltirdi. İşte Li-li, bunların arasında olmalıydı.

Buna rağmen Li-li'nin bunu başardığına bir türlü inanamıyordum, bu benim için beklenmedik bir şeydi. J. P.'ye sordum:

— Li-li'yi benim karım olarak kabul edeceğini mi anlatmak istiyorsun?

— Sevgili Bob, biz hiçbir zaman kızın şahsı aleyhinde birşey düşünmedik, sadece senin istikbalinle ilgilendik. Şimdi açıkça söylüyorum: LI-li ile evlenirsen istikbalin daha da düzelecek.

J. P. ayağa kalktı, çıkarken elini omuzuma koydu, şunları söyledi:

— Li-li, burada yakında, Chlen Mien Oteli'nde kalıyor. Benim sana tavsiyem: Li-li'yl ara.

Anladığıma göre, J. P. bekârlığımın doğuracağı meseleler üzerinde ciddiyetle düşünmüş ve Li-li ile evlenmemi Parti'nin iyi karşılayacağını öğrenmişti. Birden Li-li 'yi görmek için içimde çılgın bir arzu belirdi. Li-li daima şuuraltı varlığımda yaşıyordu, fakat senelerdir onu düşünmekten kendimi alıkoyuyordum. Ondan şimdi ne beklediğimi, ne istediğimi bilemiyordum, fakat onu görünce beni şaşkına çeviren bu karma karışık hislerin, yarı şekillenmiş düşüncelerin aydınlanacağını umuyordum.

Vakit gecenin saat 10'u idi. Fakat ertesi günü pazardı ve yapılacak toplantı yalnız iki üç tane idi. Kendi odama gideceğim yerde, elimde olmadan Chien Mien otelinin yolunu tuttum. Li-lI'nIn odasını sorarak buldum ve kapıya hafifçe dokundum. Tamamiyle sakindim, bütün bu olanlar bana bir rüya gibi geliyordu.

Kapı yavaşça açıldı ve Li-li karşımda ayakta göründü. Benim dilim tutulmuştu. Li-li'nin vücudu katılaşmış, yüzü sararmıştı. Bir an için gözlerini kapatı. Nihayet ben, manâsız da olsa birşeyler söyliyebildim:

Li-li, dışarıya hole çıktı, odanın kapısını kapadı ve:

— Oda arkadaşım başka bir kız var, seni içeriye alamam, dedi.

Daha yaşlanmış görünüyordu, sesi kulağımda kaldığından daha gürleşmiş gibiydi, fakat halâ güzeldi. Elinden tuttum ve:

— Bu kadar yakınmışız. Seni daha önce arayıp bulmalıydım, dedim.

Başını öbür tarafa çevirdi, şöyle cevap verdi:

— Ben tamamiyle değiştim, başımdan çok şeyler geçti.

— Zaten beş yıl önce bıraktığımız yerden başlamayı düşünmek çocukluk olur, fakat biribirimizi tamamiyle unutturacak birşey geçmiş olamaz.

Li-li elini çekti, yüzüme dikkatle bakarak:

— Bob, lütfen.. artık heyecana dayanamıyorum... Benden ne istiyorsun? dedi.

— Sadece konuşmak istiyorum. Evvelce görüştüğümüzü her zaman gizlemek zorunda kalıyorduk. Şimdi seninle, bir dost olarak, korkusuz beraber bulunmanın nasıl olacağını anlamak istiyorum.

Li-li önce itiraz etti, fakat ben israr edince ertesi sabah buluşmayı kabul etti. Kendi odama döndüğüm zaman tamamiyle sükûnet bulmuştum, Li-li ile beraber olmayı gerçek bir olay diye düşünebiliyordum. Birden hatırıma, kaçma plânımda Li-li'nin yardımı olabileceği geldi, fakat böyle düşündüğüm için kendimden nefret etmeye başladım. Gerçi, Yeni Çin'de yaşayabilmek için herkes son de-

rece egoist olmak zorunda idi, fakat bu yolda Li-li'den faydalandığım ve onu tehlikeye attığım takdirde yaşamanın bence bir kıymeti kalmazdı. Diğer taraftan, onunla evlendiğim takdirde hiçbir zaman kaçamıyacağımı düşündüm. Her iki düşünce de tiksindirici idi, bunları kafamdan çıkarmaya uğraştım. Gariptir ki içimde herşeyin düzeleceği yolunda bir his vardı ve o gece yıllardan beri ilk defa iyi uyudum.

Li-li, Pekin'in Yazlık sarayı'nı hiç görmemişti, ertesi sabah onu gezdirdim. Güzel bahçelerde dolaşırken, birbirimize sarayın heyecanlı tarihinin hikâyesini anlatıyorduk. Aradan geçen yıllar sanki kaybolmuş gibiydi; vaktiyle Hanchow'da geçirdiğimiz iki haftanın havasını tekrar yaşamaya başladık. Sarayın gölünde kürek çekerken, Hanchow münden az sonra, Kadro'lar Li-li'ye yanaşmış ve ondan gölünü hatırlıyorduk.

Li-li'ye dikkat ettim, cevapları ve davranışı ile sanki yıllarca önce geçen mutlu günlerin hayal meyal hatırlanan rüyasını yaşıyordu. Onun bu hali içime pek dokundu. Ayrı kaldığımız beş yıl içinde başına gelenlerin hikâyesini dinledikten sonra, onun neden gerçek mutluluk ve sevinç hissini kaybettiğini daha iyi anladım.

Kocası 1953'de Karşı-İhtilâlci olarak İş Reformu (mecburî çalışma kampı)na gönderildikten sonra, bir dikiş kooperatifinde iş bulmuş. Karnını zorlukla doyuracak kadar para kazanıyormuş. Kendisi ile kimse konuşmaya cesaret edemiyormuş. İdareciler kendisini her fırsatta küçük düşürüyor ve tahkir ediyormuş. Neler çektiğini bana anlatmasına pek lüzum yoktu. Çünkü ben etrafındakiler tarafından nefret edilen bir düşman muamelesi görmenin ne demek olduğunu; bu halin insanın haysiyetini nasıl kemirdiğini gayet iyi biliyordum. Li-li'ye yapılan muamelenin çok daha kötü tesir edeceği muhakkaktı, çünkü onun suçu hem bir "karşı ihtilâlci"nin karısı, hem de eski bir "dejenere ele-

man" olmaktı. Buna karşı hafif bir avantajı, çalıştığı kooperatifde tek okur yazar olması idi; Kitle Organizasyonu Toplantılarında not tutmada işe yarıyordu. Buna rağmen onu devamlı olarak o kadar rahatsız etmişlerdi ki zavallı Li-li, sonunda kendisini intihara sürükliyeceklerine inanmıştı.

Kocasının vücudu ve iradesi çok sağlam olmalı ki İş Reformu şartlarına iki sene dayanabilmiş. Kocasının ölümünden az sonra, Kadrolar Li-li'ye yanaşmış ve ondan kocasını suçlayan bir yazılı demeç istemişler. Bu demecinde kocasının, "sonunda lâyık olduğu akıbeti bulan iğrenç bir karşı-ihtilâlci" olduğunu anlatması; onunla evlenmekle "hata işlediğini" kabul etmesi şart koşulmuştu. Reddettiği takdirde, Halk Mahkemesi'nde "Mücadele Toplantısı"na hazırlanması, belki de kocasının akıbetine uğramayı göze alması lâzım geldiği kendisine anlatılmış. Zavallı Li-li, yaşayabilmek için Kadro'ların hazırladığı, sözde kendi demecini imzalamaya mecbur olmuş. Bu demece kendisinin ve kocasının geçmişine ait bir sürü yalan koymuşlar. Gazetelerde de bu demeçle beraber birçok propaganda yazısı yayınlanmış.

Bu, sadece bir başlangıç olmuş, "İslâh Olmuş bir Karşı- İhtilâlci Karısı" olarak birçok konuşma yapması ve "gerçeğin nurlu ışığını" nasıl gördüğünü anlatması istenmiş. Tabiî bu konuşmalar Kadrolar tarafından hazırlanıyormuş. Dikiş Koperatifinde dürüst çalışması sonunda "islâh olmuş dejenere eleman" rütbesine terfi ettirilmiş.

Kabiliyeti ve bilgisi dolayısiyle birçok kadın cemiyetlerine "siyasî konferansçı" olarak çağrılmaya başlanmış. Göz alıcı görünüşü ve zekâsı, başarısını hızlandırmış. Çok geçmeden, Komünistlerin dilini, basma kalıp sloganlarını, gözde cümle ve sözlerini, davranışlarını ve düşünce usullerini öğrenmiş; makale ve konuşmaları kendisi yazmaya baş-

lamış. O da benim gibi, bir defa Komünistlerle işbirliği yapmaya başlayınca, devamlı olarak yukarılara tırmanmanın şart olduğunu anlamış, Rejim'e faydalı olmak veya görünmek için lüzumlu gayreti durduğu anda, bir kenara atılıp unutulmaya mahkûm olacağını fark etmiş.

Bazen "islâh olmuş"ların mükâfatı büyük oluyordu Meselâ Şanghay'da eski bir kasa hırsızına azametli birkaç ünvan verilmişti. Belediye'de çalıştırılıyor ve hakkında övücü yayın yapılıyordu. Bundan maksat, merhametli Komünist İdare sayesinde bu kadar islâh kabul etmez tiplerin bile islâh edilerek kurtarıldığını ve yüksek mevkîlere çıkarıldığını göstermekti. Bu sebepe ILi-li'nin istikbali çok ümitli görünüyordu. Şimdiki durumda bile benim, mevkîimde olan birisi için gıpta ile aranacak bir eş olabilirdi.

O gün yazlık sarayda, evlenme veya istikbal gibi konular üzerinde konuşmadık. Beraber görünmenin getireceği felâketi düşünmeden bir arada bulunabilmenin zevki bizi mesut etmeye kâfi geliyordu. Akşama doğru, kendi grubunun müzakere toplantısı için Li-li'yi tekrar yerine götürdüm. Li-li Pekin'de birkaç gün daha kalacaktı, fakat ben ertesi günü ayrılıyordum. Şanghay'a döndüğü zaman benimle buluşmaya söz verdi.

AMERİKA İLE RUSYA ARASINDA KOMÜNİST GÖRÜŞÜNE UYGUN BİR KIYASLAMA

Şanghay'a döner dönmez, İdeoloji Enstitüsünde vereceğim Konferansın son düzeltmeleri üzerinde çalıştım. Yeni konferansımın konusu Birleşik Amerika ve Kanada arasındaki sınır ile Rusya ve Çin arasındaki "hürrriyet sınırı"-nın mukayesesi idi. Komünist Propaganda prensiplerine uygun olarak yakıştırdığım hikâyeye göre: Birleşik Amerika

ile Kanada arasında silâhlı muhafızların kol gezdiği sınırda bir taraftan F. B. I. (Amerikan Millî Emniyet Dairesi)nin vahşi memurları kaçakçılarla beyaz zehir satanları kovalıyor; diğer taraftan atlı Kanada polisi Amerikan Gansterlerinin peşinde...

Birçok Amerikalı'nın neden gangster (eşkiya) olduğunu şöyle anlattım: Kapitalist sistemin son derece kalpsiz ve merhametsiz oluşu yüzünden fakir halk, sadece karnını doyurabilmek için o kadar çok çalışmak zorunda kalıyordu ki evde başıboş kalan çocuklar, sokaklarda sürüler halinde dolaşıyor ve en iğrenç suçları işliyordu.

Halbuki Sovyet Rusya'da Leningrad Öncüler Sarayı'nda, gençliğin çeşitli ihtisas eğitimi yapabilmesi sağlanıyor ve her türlü yaratıcı faaliyeti teşvik ediliyordu.

Dinleyenler arasında Amerika'yı blenler olduğu zaman, açık vermemek için dikkat ediyordum. Meselâ Amerika'da Miami ile Rusya'da Karadeniz sahilindeki Sochi'yi mukayese ederken Miami'nin, dejenere zenginlerin sefahat yeri bulunmasına karşı Sochi'nin yalnız işçilere ayrıldığını anlatıyordum. Sochi'nin en iyi hastanesinde bir Çinli öğrencinin tedavi edildiğini gördüğümüzü her defasında söylemeyi ihmal etmezdim. Halbuki Miami'de hastalansam beni "Pis Çinli" diye her hastaneden çevireceklerini söylerdim. İncinmiş bir kimsenin küskün ve kederli tavrını takınarak, emperyalist Amerika'da ırk ayrımı dolayısiyle karnımı doyuracak lokanta bulmakta güçlük çektiğimi, çünkü iyi lokantaların Çinli'ler için yasak edildiğini anlatırdım.

Konferansımın sonunda Ruslar'ın başarısını adetâ kıskandığımı söylerdim. Ruslar'ın "Sovyet Cenneti"ni dış yardım almadan, çok çalışma sayesinde kurduklarını; bizim de aynı şeyi yapmamız gerektiğini; Sovyetler'in bizim ilham, ümit ve itimat kaynağımız oluşunun, bize yaptıkları maddî yardımdan çok daha kıymetli olduğunu belirtirdim.

Benim konferansımın kıymeti, tamamiyle yanlış ve sahte bilgiye dayanacağı yerde olayların ve gerçeklerin tahrif edilmesiyle düzenlenmiş olmasında idi. Ayrıca ben konferansımı, yer yer hikâyelerle, fıkralarla süsleyerek Komünist propagandasının alışılmış ruhsuz ve sıkıcı havasından kurtarıyordum.

Konferansımı ilk defa verdiğim gün İdeoloji Enstitüsü'nün iki memuru da dinleyiciler arasında bulunuyordu. O akşam Enstitü Müdürü, konferansımı aynı yönde daha genişleterek önümüzdeki hafta Parti yüksek kademe memurlarına hususi şekilde tekrarlamamı söyledi. Bir eski Millî Kapitalist'in Komünistlere konferans verdiği görülmüş şey değildi. İşin içyüzünü bilmeme rağmem heyecanlandım.

Lİ-Lİ İLE BERABER İTİBARIMIZ ARTIYOR

Bu arada Şanghay'a dönen Li-li'yi akşam yemeğine çıkardım ve kendisine konferans metnini verdim. Beni tebrik etmekle beraber, son derece düşünceli bir hal aldı. Sebebini sorduğum zaman şu cevabı verdi:

Her ikimiz er-geç Parti üyesi olacağımızı sanıyorum ve bundan ne çıkacağını düşünüyorum.

Ne çıkacağını her ikimiz de biliyorduk fakat ben, yürüdüğümüz yolun son durağının Parti üyeliği olduğunu ilk defa düşünmüştüm. Bundan önce hedef çok uzaktı ve ben sadece kaçmayı düşünüyordum fakat şimdi bu hedefe çok yaklaşmıştım. Bir defa hile, yalan ve aldatma sanatlarında Parti'ye kabul edilecek kadar ihtisas kazandıktan sonra imtiyazlı sınıfa mahsus maddî menfaatlerden biz de faydalanacaktık; fakat aynı zamanda halkı sömürenler arasına girecektik. Yaşayabilmek için Komünistler'i aldatarak onlar-

la işbirliği yapıyormuş hissini vermek kötü bir şey; fakat halkımıza baskı yapmak üzere onlara katılmak çok daha kötü bir şeydi. Li-li'nin sözleri, benim gerçek durumumu hakikat ışığına çıkarmıştı.

Li-li'nin bana daima doğru yolu gösterdiğini hatırladım. Li-li ile beraber olduğumuz zaman onu ve kendimi sevebiliyordum. Yalan ve sahtekârlık, kendime olan hürmetimi yıllardır kemirmişti, şimdi tekrar şahsıma biraz kıymet verebilmekle sevinç ve gurur duyuyordum. O gece ona halâ çılgınca aşık olduğumu anladım.

Birkaç gün sonra Li-li'yi tekrar gördüğüm zaman usuletle evlenme konusunu açtım, fakat o beni hemen susturdu, bir daha hiç kimse ile evlenmemeye ve yakın dostluk kurmamaya kesin şekilde kararlı olduğunu söyledi. Konu üzerinde israr etmedim.

Bu devre, hayatımda en fazla çalıştığım ve Rejim'e faydalı olduğum bir devre idi. Yeni konferansım dolayısiyle beni her taraftan çağırıyorlardı. Bu konuşmayı İşçi Sendikalarına, çeşitli Cephe Teşekküllerine, Aydınlara hattâ Parti üyelerine tekrar ediyordum. Konferansımdan alınan parçalar, çıkarılan hülâsalar, bütün memleket basınında yayınlanıyordu. Konferans vermek üzere Hanckow, Wusih, hattâ Nanking'e kadar birçok şehirlere uzanıyordum ve günde iki üç yerde konuştuğum oluyordu.

Fakat, Rus aleyhtarı ve Amerikan taraftarı his ve düşünce her tarafta israrla kendisini gösteriyordu. Beni dinliyenlerin çoğu, konuşmamı enteresan buluyor, fakat Komünistlerin bile söylediklerime inandıkları şüpheli görünüyordu. Buna rağmen, ben Çin-Sovyet münasebetleri üzerinde resmî siyaseti tesirli şekilde anlatıyordum ve bu sebeple en yüksek Komünist memurların dikkatini çekeceğimi biliyordum.

Bunun mükâfatını hemet görmeye başladım. Meselâ Mart 1957'de beni Şanghay Dayanışma Konseyi Üyesi yaptılar. Bu mevkîin gerçek mesuliyetleri yoktu, benim buraya tâyinim sadece derecemin yükseldiğini gösteriyordu. Benim resmî mevkîim halâ üç değirmenin müdürlüğü idi ve sözde bu işi yaptığımı göstermek için nadiren de olsa Yoldaş Yang'ı ziyarete devam ediyordum. Eski Kapitalistlere inanılmadığını ve yapabilecekleri işlerin başından mümkün olduğu kadar uzak tutulduğumu çoktan anlamıştım. Şimdi bu tesisler Devlet Mümessilleri tarafından idare ediliyordu. Buna rağmen eski Kapitalistlere karşı cömertçe davranıldığını yabancılara göstermek için bizlere İdare'de adı büyük, fakat mânası olmayan mevkîler verilirdi. Meselâ Şanghay Belediye Başkan Yardımcısı olan J. P., sadece yabancı ziyaretçilerin aldatılması gerekli olduğu zaman çağrılırdı. Çünkü J. P. dış dünyada, çok geniş ölçüde tanınırdı. Benim gibi kimselere ancak Rejim'e faydalı olmak için hususi gayret sarfettiği zaman büyük görünen ünvanlar verilirdi.

Aslında benim gerçek mükâfatım, Parti yüksek kademesinin benimle daha sık görüşmeye başlaması idi. Böylece ben Komünist ileri gelenlerinin ziyafetlerine daha sık çağrılmaya başlamıştım. Komünist Liderler bu ziyafetlerde halka ve maiyetlerindeki memurlara karşı takındıkları ciddî ve titiz tavırları bir tarafa bırakıyorlar, imtiyazlı mevkilerinin kendilerine sağladığı lüks ve eğlenceden zevk almaya bakıyorlardı. Enstitü'de verdiğim konferanslar, önemli komünistlerin arasına katılmama ayrıca yardım ediyordu. Bunlardan birisi, aynı zamanda Şanghay Parti Komitesi Propaganda Şubesi'nde çalışan Enstitü Müdürü Yoldaş Win idi. Bu zat bana karşı şahsî bir dost gibi davranıyordu.

Li-li'yi mümkün olduğu kadar fazla görüyordum ve bu herkesce daha fazla bilinmeye başlamıştı. Bir gün Müdür Win, Enstitü konferansçıları ile onların birkaç yakın dostuna

bir akşam yemeği vereceğini söyledi ve bu yemeğe Li-li ile beraber beni de davet etti. Bu yemekte Li-li, güzelliği, vekârı ve zekâsı ile herkesin dikkatini çekmişti. Li-li ile gurur duyuyordum ve diğerlerinin beni kıskandığını hissediyordum.

Ertesi gün Win beni öğle yemeğine çağırdı ve bir saat sadece Li-li'den bahsetti. Benim senelerden beri sadece Li-li ile ilgilendiğimin tamamiyle farkında idi. Bana birden Li-li ile evlenmek isteyip istemediğimi sorunca gafil avlandım.

Onunla evlenmeyi gerçekten istediğimi, fakat onun bir kocaya varmaya ilgi göstermediğini çünkü bugün yapmakta olduğu işe kendisini tamamiyle adadığını söyledim. Li-li'nin "kendisini işe adadığı"nı, tabiî ona yardım maksadiyle söylemiştim.

Win bunu kabul etmiyordu:

— Her kadın bir koca ister. O sadece senden kendisini ikna etmeni bekliyor. Senin de artık evlenip oturman lâzım. LI-li senin için ideal bir kadındır, dedi.

Win, benden sadece bir yaş büyüktü, fakat mevkîi benimkinden çok daha önemli olduğu için bana karşı bir ağabey tavrı takınıyordu. Ben de bunu kabul ederek, Li-li'yl ikna için bana akıl öğretmesini ve yardım etmesini istedim. Win şöyle cevap verdi:

— Liîli'nin peşini bırakma, "hayır, olmaz" sözünü, kesin bir cevap olarak kabul etme. Bu arada ben de dilimin döndüğü kadar senin için birşeyler söylerim.

İki gün sonra bir konferans için Hanchow'a gidecektim. Win, benim buradan hareketimden sonra, Li-li'yi bir akşam yemeğine çıkaracaktı. Döndüğüm zaman Li-li, Win'in kendisine çok iyi davrandığını ve yemekte sadece beni övdüğünü söyledi. Bundan sonra resmî ziyafetlere hep Li-li

ile beraber davet ediliyorduk. Win de beni övme konusunu inhisarı altına alıyordu. Win, Li-li'ye aşık olmuştu, fakat kendisi bunun farkında değildi. Bu durum beni fazla üzmedi, sadece biraz kıskanıyordum. Li-li, böyle yüksek mevkîde bulunan bir zatın kendisine hayran olmasından emniyet içinde yaşama bakımından faydalanabilirdi. Ben de Win'in herkesin yanında beni övmesinden birşey kaybetmezdim. Bazı memurların kafasında, benim kaçmaya niyetli olduğum için evlenmediğim şüphesi yer etmişti. İşte Win'in bu davranışı, herkese benim Li-li ile evlenmek üzere olduğum fikrini veriyor ve dolayısiyle hakkımda zihinlerde beliren şüphenin silinmesine yardım ediyordu. Gerçekten ben Li-li ile evlenmeyi bir türlü kalbimden, kafamdan çıkaramamıştım, daima beraber kaçmanın hayâlini kuruyordum fakat bunun imkânsız olduğunu da biliyordum. İşin doğrusu, kaçma konusunda tereddüde düşmüştüm.

MAO'NUN SESİ: "BIRAKIN YÜZLERCE ÇİÇEK BİRDEN AÇSIN!"

(Serbest Tenkit Yapılsın)

Nisan 1957'de kaçma plânımı biran önce tatbik etmemi gerektiren bir şey oldu. Bir sabah, Birleşik İş Cephesi Dairesinden telefon ederek, o gün öğleden sonra Parti'nin Şanghay Komitesi salonunda yapılacak gizli toplantıya katılmamı istediler. Parti'nin yayınlanmayan bir toplantısına katılmak büyük bir şerefti. Bu davet hem hoşuma gitmiş hem de merakımı uyandırmıştı.

Salonda 200 kişi kadar vardı. Bunların otuzu işçi ve gençlik teşekküllerindeki demokratik elemanlar'ın liderleri; geri kalanı, yüksek dereceli Komünist memurlardı. Belediye Başkanı, Mao'nun 27 Şubat 1957'de Yüksek Devlet

Konseyi'nde söylediği nutku teypten kendi sesinden dinliyeceğimizi; bu nutkun sonradan halka açıklanacağını, fakat bu arada gizli tutulması lâzım geldiğini söyledi. Bu sebeple dinlerken not alınmamasını hattâ aramızda konuşulmamasını istedi.

Heyecanımı güç zaptedebiliyordum. Başkanın gizli bir konuşmasını, İdarenin itimat etmediği kimselerin dinlemesine imkân yoktu. Demek Parti üyeliği bile benim için erişilmesi güç bir gaye olmayacaktı ve neticede kaçmam biraz daha kolaylaşmış olacaktı. Fakat kendimi toparladım, bu gibi düşünceleri kafamdan atarak Başkan Mao'nun yavaş ve sakin sesini dinlemeye başladım, konuşma dört saat sürdü.

Sonradan: "Halk Arasındaki Çelişmelerin Doğru İdaresi" adını alan bu konuşma hakkında dünya çapında münakaşa ve yayın yapılmıştı. Bunun bir sesebi, konuşmanın sonradan yayınlanan metinlerinin gizli olan asıl metinden farklı oluşu, diğer sebebi de dünyayı hayretler içinde bırakan "Yüz Çiçek" devrinin açılması idi.

Mao, "Macar İsyanı"nı ve ondan sonra Çin'de geçen olayları tahlil etmeye başladı. Mao, öğrenci tahriklerini, işçi grevlerini, köylülerin duyduğu huzursuzluğu aynen kabul ediyordu. Hattâ bir misal olarak, yüksek bir memurun, Sovyetler aleyhinde afişler hazırlamak ve dağıtmak için geceleri nasıl çalıştığını anlattı. Aynı zamanda meşhur bir profesörün, herkesin huzurunda açıkça: "Halkın iyiliği için binlerce Komünist öldürmek istiyorum" dediğini de söyledi. Mao, böyle olayların üzücü olduğunu, fakat halkı bu yolda teşvik edenleri mutlaka suçlu görmenin mümkün olmadığını; çoğu karşı ihtilâlci olmayan bu kimselerin tutuklanmasına lüzum bulunmadığını; aksine bu olayların bürokrasinin, kırtasiyeciliğin birer neticesi olabileceğini, bu sebeple de bu olayların patlak vermesinde bazı Kadro'ların büyük hatası bu-

lunduğunu izah etti. Mao'ya göre, bu hata, ikna ve eğitimin kullanılması gereken yerde baskı kullanılmasından ileri gelmişti. Parti Kadro'larına hatalarını tashih imkânı vermek için, bu hataların neler olduğunu onlara göstermek lâzımdı.

Ben bu düşünceleri hayretler içinde dinliyordum. Demek Macar ayaklanması Rejim üzerinde tesir etmiş ve bu ayaklanmanın Çin'deki yankılarının sebep olduğu olaylar İdareciler'i gerçekten endişeye düşürmüştü.

Mao bundan sonra, sabırla, "çelişmeler" üzerindeki görüşünü şöyle açıkladı: İki türlü "çelişme" vardı, birincisi halkın kendi arasındaki çelişmeler, diğeri "halk" ile "düşman' 'arasındaki çelişmeler. Anlaşmazlıklar sonunda ortaya çıkan halk arasındaki çelişmeler, Rejim'i tehdit etmediği için bunlara karşı baskı ve zor kullanmaya lüzum yoktur. Halbuki, dışarıdan kötü niyetle tahrik edilen "halk" ile "düşman" arasındaki çelişmeler "Halk Rejimi"ne karşı bir tehlike teşkil ettikleri için, bu çelişmelerin "zor kulanma yolu ile ortadan kaldırılması" şarttır. Birçok kadro'lar bu iki tip çelişmeyi birbirinden ayıramamışlar, neticede "ikna" yerine yanlışlıkla "zor" kullanmışlardır. Bazı Kampanyalar, bilhassa Karşı İhtilâlcilerln Ortadan Kaldırılması Kampanyası, çok ileri götürülmüş ve haksızlar yapılmıştır."

Mao, bu açıklamadan sonra, kraldan fazla kral taraftarı, gayretkeş Kadro'lar tarafından işlenen hataların tashih edileceğini, İş Reformu"na mahkûm edilenlerin serbest bırakılacağını vaat etti. Hattâ bazı masum kimselerin "Karşı-İhtilâlci" diye öldürülmesine üzüldüğünü; "Karşı-İhtilâlci" olmak suçundan dolayı öldürülenlerin 20 milyon olduğu hakkındaki "emperyalist iddialar"ın asılsız olduğunu; "bunların sayısının 700.000'in çok üstünde olmadığını" anlattı.

Mao, bundan sonra, halk arasındaki "çelişmeler"in yanlış idare neticesinde halk ile düşman arasındaki "çelişmeler"e dönebileceği hususunda bir uyarmada bulundu: Polon-

ya ve Macaristan'da halkın gerçek ızdırapları; sabırla dinlemeyi ve dikkatle üzerine eğilmeyi gerektiriyordu. Gomulka Polonya'da, halk arasındaki çelişmeleri gereği gibi ele almış ve meseleyi başarı ile çözmüştü. Halbuki Macaristan'da kifayetsiz olan Komünist liderliği, emperyalistlerin durumu tahrif etmesine ve halkın meşru ızdıraplarını, Sosyalist Rejimi tahrip yolunda kullanmaya teşebbüste bulunmasına sebep olmuştur. Böylece Macaristan'da "halk arasındaki çelişmeler", "halk ile düşman arasındaki çelişmeler"e dönmüş ve bu sebeple "zor kullanılması" mecburi olmuştur.

Diğer taraftan bu değişiklik, karşı taraftan gelebilirdi. Meselâ Taiwan, halk ile düşman arasındaki bir çelişmedir, çünkü burası Amerikan emperyalistleri tarafından işgal edilmiştir. Eğer anavatandaki Komünistler, Çan-Kay Şek'i adadaki Amerikan emperyalistlerini dışarı atıp Taiwan'ın kurtuluşunu sağlamaya ikna edebilselerdi o zaman "çelişme" halk arasında kalır ve kuvvet kullanılmasına lüzum kalmazdı.

"Çelişmeler" üzerindeki nazariyesini dikkatle ortaya koyan Mao, Kadro'lar tarafından yapılan hatalar konusuna tekrar döndü. Bu hataların tarifini yaptı, hattâ Parti yüksek kademesinin ciddi hatalar yapmakla suçlu olduğunu kabul etti. Bilhassa Tibet halkının fena idare edildiğini, "Reformlar"ın birkaç sene geri bırakılmasının daha isabetli olacağını; bu gibi hataların Rejim'i zayıflattığını, bu sebeple "düzelme"nin şart olduğunu söyledi. Bütün Çin'de Parti Kadrolarını islâh için bir "Düzeltme Kampanyası" başlıyacaktı. Kampanyanın başarılı olabilmesi için her Çinli'nin buna yardım etmesi lâzımdı. Halkın Parti'ye yardımı onu tenkit etmekle olacaktı. Halkın serbest konuşması, ızdıraplarını ortaya dökmesi sayesinde sosyal haksızlıkların ilâcı bulunacaktı. Serbest konuşanları ileride hiçbir cezaya çarptırılmıyacağı üzerinde ısrar eden Mao, sonunda:

— Aksine, tenkit sesini yükseltmiyenler bizim dostumuz değildir, dedi.

Mao bu noktada bütün Çin halkına şöyle hitap etti:

— Bırakın yüzlerce çiçek birden açsın, bırakın yüklerce düşünce birbirleriyle yarış etsin, çarpışsın!

Mao konuşmasına devam ederek:

— Kitlenin hangi düşüncelerini kabul, hangilerinin reddedileceği hususunda karar verme mesuliyetini üstüne alan Parti üyeleri, halka karşı taşıdıkları vefa ve inanç hislerinin kifayetsizliğini göstermişlerdir, dedi.

Halkın tenkitlerini susturan böyle Kadro'ların çok feci bir hata işlemekle suçlu olduğunu; çünkü Parti'nin çalışma yolunu faydalı ve tesirli tutabilmenin ancak bu tenkitler sayesinde mümkün bulunduğunu; kendileri için en iyisinin hangisi olduğunu, ancak halkın "güzel kokulu çiçekler" ile "zehirli otlar"ı, ayırd etmeyi öğrenmesi ile mümkün olduğunu; bu sebeple bunların yan yana yetişip serpilmesine müsaade etmenin lüzumunu belirtti.

Günün diğer meseleleri üzerinde konuşan Mao, Rejim'de kendi rolü hakkındaki düşüncelerini de anlatarak konuşmasını bitirdi. Kendisini, bir operada baş rolü oynayan artisle mukayese eden Mao, artık yıldız rolünü oynayamıyacak kadar yaşlandığını söyledi ve yakında ikinci derecede bir role geçebileceğini îma etti.

Bu konuşmadan hatırımda kalan kısımların hülâsasını hatıra defterime geçirdim. Konuşma, üzerimde iki kuvvetli intiba yaratmıştı. Birisi, Mao'nun sonderece samimî olduğu, diğeri, bizi muazzam değişikliklerin beklediği...

Meselâ halkın Parti Memurlarını tenkit etmesini gerektiren "Düzeltme Kampanyası"nın açılması, bir serbest konuşma devrine kavuşacağımızı gösteriyordu. Belki diğer

hürriyetler de verilebilirdi. Acaba tekrar Honk Kong'u serbestçe ziyaret etmemize müsaade edilebilir miydi? Bu takdirde Li-li ile beraber gidebileceğimizi düşündüm. Halâ kaçmayı istemekle beraber Li-li'yi geride bırakmak düşüncesine tahammül edemiyordum, bilhassa onu, yıllardan sonra bulup tekrar kaybetmeyi düşünmek bana pek ağır geliyordu.

Fakat sonra, İdare'nin Macaristan'dan ders almış olması ihtimalini düşündüm. Belki artık, insanlık hislerinin bir manâ taşıyacağı bir nizam devresine girecektik. Eğer böyle olursa, beni buraya çeken rüyalarımdan bir kısmı gerçekleşme yoluna girecek ve ben Çin'de parlak bir istikbal bekliyebilecektim.

Bir rüya âlemine dalmış gibi idim. Mao'nun konuşmasından sonra herşey mümkün görünüyordu. Uzun yıllardan beri Rejim hakkında ilk defa ümide kapıldım.

XII. SERBEST TENKİT, AŞK VE HÜRRİYET

KORKUSUZ İNSANIN KONUŞMASI ASLANIN KÜKREMESİ GİBİDİR: DUYAN HAYVANLARIN KAFASINDA KAMÇI GİBİ ŞAKLAR.

— BUDİST EDEBİYATINDAN —

Serbest Tenkidin Yarattığı Heyecan ve Şaşkanlık - J. P.'nin Tenkidi - Batı'da Okumuş Aydınların Tenkidi - Li-li İle Verdiğimiz Karar - Benim Yaptığım Tenkit

SERBEST TENKİDİN YARATTIĞI HEYECAN VE ŞAŞKINLIK

Mao'nun konuşması, bu konuşmayı gizli toplantıda bizim dinleyişimizden iki hafta sonra, Nisan 1957 sonlarında, Şanghay'da 100.000 kişiye dinletildi. Meselâ J. P., Sanayî ve Ticaret Odaları Federasyonu'nda konuşmanın teyp'den çekilen yazılışını okumuştu. Konuşmanın metni halka böyle vasıtalarla duyuruldu; dışarıda komünist olmayanlar tarafından Rejim aleyhinde kullanılmasını önlemek için idare tarafından resmen yayınlanmadı.

Bu tedbire rağmen konuşmanın halka duyurulan metni hayli hafifletilmişti. Meselâ yalnız Tibet'deki birkaç başarısızlıktan bahsedilmiş, fakat Parti yüksek kademesinin büyük hatalar yaptığı, tanınmış kimselerin Sovyetler aley-

hinde faaliyetlerde bulunduğu ve Mao'nun Liderlikten çekilerek ikinci derecede bir vazife alabileceği gibi önemli kısımlar konuşmanın metninden çıkarılmıştı.

Fakat konuşmada, Parti Kadro'larının "düzeltilmesi", bunun için de mutlaka halkın "Kadro"ları tenkit etmesi ve ızdıraplarını dile getirmesi" lüzumunu anlatan ve samimi tenkit yapanlara hiçbir ceza verilmiyeceğini vaat eden kısımlar aynen bırakılmıştı.

Bu konuşma halkı da benim gibi hayrete düşürmüştü. Herkes şüphe havası içindeydi, ilk günlerde korkudan kimse birşey söylemeye cesaret edemiyordu. Ancak tanınmış kimselerin Parti hakkındaki tenkitleri gazete sütunlarını doldurunca halkın dili çözülmeye başladı. Kitle teşkilâtı, her üyesinin konuşmasını sağlamak için, toplantıları önce iki misline, sonra üç misline çıkardı. Ayrıca, toplumun her sınıf için hususi "içini dökme" (tenkit) toplantıları yapıldı. Bir hafta içinde bütün memleket, Rejim hakkındaki düşüncesini söylemeye başlamıştı.

Sekiz senedir, her birimiz, İdare ve Parti'nin kontrolu altında yaşıyorduk. Kitle Teşkilâtı vasıtasiyle herkesin "beyni yıkanmış" ve "düşüncesi yeni kalıba dökülmüş"tü. Kampanyalardaki baskı ve tehdit, resmî yalan ve sahtekârlıklara inanır gibi görünmeyi bize öğretmişti. Fakat şimdi anlamadığımız sebeplerle, birden İdare hakkındaki gerçek düşüncelerimizi, hislerimizi çakılamamız isteniyordu. Halk, bir çeşit çılgınlık nöbetine tutulmuş gibiydi ve kampanya korkunç bir hızla çığ gibi büyüyordu.

650 milyon Çinli'yi komünizme inandırmak için "beyin yıkama" veya Düşünme Reformu" usullerinin başarı ile uygulandığını iddia edenler ve buna inananlar, Çin Gazetelerinin Mayıs 1957 nüshalarını okusunlar. Macaristan'da halkın "halk İdaresi"ne karşı ayaklanması, Çin İdarecilerini

korkutmuştu. Demek oluyor ki, kaba kuvvetin devamlı kullanılması Komünist Rejim için, halk ayaklanmasına karşı ayaklanmayı önlemek için, halkın içinde biriken heyecan emin bir ortam yaratmamıştı. İdareciler, Çin'de böyle bir ayaklanmayı önlemek için, halkın içinde biriken heyecan ve hisleri zarasızca açığa vurmasına müsaade etmişti. İdareciler herhalde, sekiz senedir köle gibi kullandıkları halkın artık kuzu gibi olduğuna, aşırı tenkitlere cesaret edemiyeceğine inanmış olmalıydı. Komünistler, uyguladıkları baskıda yapacakları en hafif bir azaltmanın bile bir patlamaya yol açacağını kavrıyamamışlardı. Nitekim İdarecilerin müsaadesi ve teşviki ile başlıyan "derdini dökme" kampanyası, ilk hafta içinde halkın çılgın bir itiraz ve protesto gösterisi şeklini aldı.

Birçok Komünistler bile bu akıma kapılarak gerçek düşüncelerini açığa vurmuşlardı. Meselâ Çin Gençlik Gazetesi'ni idare eden Parti Sekreteri, bir yazısında Komünist Liderler'in üç gruba ayrılabileceğini yazmıştı. Birinci grup mensupları, siyasî inancı olmayan, kendileri için imtiyaz, lüks sağlanmaktan başka bir düşüncesi bulunmayan kimselerdi. İkinci grubu teşkil edenler mevkîlerini ve prestijlerini kaybetmemek için kuvvetli liderlere dalkavukluk eden zayıf karekterli "evet efendimci" kimselerdi. Sonuncu grupta, becerisizlikleri ve kör inatları yüzünden memleketin acınacak hale düşmesine başlıca sebep olan aptal kimseler vardı.

En acı tenkitler, Komünistlerin göstermelik mevkîlere tâyin ettiği Parti Üyesi olmayan hükümet memurlarından geliyordu. Meselâ, Orman Genel Müdürü, yaptığı konuşmada, on binlerce masum halkın Karşı İhtilâlci olarak mahkûm edildiğini söylüyor ve "açık haksızlıklar"n giderilmesi için bu dâvaların yeniden görülmesini istiyordu.

Millî Savunma Konseyi Başkan Yardımcısı Lung Yun, Rusları Çin'in kuzeydoğu vilâyetlerindeki sanayî teçhizatını

çalmakla suçluyor; Kore'de savaşta ve masrafta Çinli'leri yalnız bırakan Ruslar'ın "dost" olarak nasıl kabul edilebileceğini soruyordu. Bu tenkit bilhassa çok tesir ediyordu. Çünkü Komünistler, diğer memleketlerde giriştikleri yıkıcı faaliyetleri "hep "Milletlerarası Komünist Dayanışması" adına yapıyorlardı. İşte Ruslar'ın Kore Savaşı'ndaki davranışları bu iddiayı yalanlıyordu. Son zamanlarda "Sovyet ağabeylerimiz"in sözde sevgisini kazanmak üzere Rusya'ya gönderilen hayetlerin birisinde Lung Yun'un da bulunması, tenkitlerin daha tesirli olmasına sebep oluyordu.

Tenkitlerin belki en acısı, diğer sınıflardan daha cesaretli ve daha tesirli konuşan aydınlardan geliyordu. Chung Nan Maliye ve İktisat Enstitüsü'nün meşhur bir profesörü, "Düşünme Reformu" sırasında kendi grubundaki profesörlere yapılan muameleyi anlatıyor, Yeni Çin'deki haysiyetsiz yaşayışa tahammül edemiyen binlerce profesörün intihara sürüklendiğini açıklıyor ve şöyle söylüyordu:

— "Bu yaptıklarınız Allah'a ağır geliyor. Ey Komünistler, gerçeği biliyor musunuz? Ve bu gerçekle yüz yüze gelmiye cesaretiniz var mı?"

"Yeni Eğitimin öncüsü" Çin Halk Üniversitesi"nin meşhur profesörü P. G. Kai, halk kitlesi açlık ve sefalet çekerken, Komünist Partisi üyelerinin sürdüğü lüks hayatı, zevk ve sefahet içinde yüzmelerini canlı bir şekilde anlatıyor; yazısını şöyle bitiriyordu:

"Gerçek şudur ki, halk Komünist Partisini devirmek ve Komünistlerin hepsini öldürmek istiyor."

Komünizmle idare edilen toplumun bir hususiyeti olan o müthiş "yalnızlık" hissini şair Chan Ko-tza şöyle dile getiriyordu:

"Bu eksikliği herkes duyuyor. Hayatımız ruhsuz bir çiçeğe benziyor; kuru ve renksiz... Bizim burda dostlarımız yok."

Böyle heyecan verici tenkitler arttıkça, bilhassa öğrenciler, işçiler ve köylüler arasında birçok kimse, sözle hareketi birleştirmeye başlamışlardı. Gösteri şeklindeki ilk hareket öğrencilerden geldi. O günden 38 sene önce, 4 Mayıs 1919'da reform isteği ile yapılan öğrenci hareketini Komünistler sonradan kendilerine mal etmişler ve bunun bir "sosyalist hareketi" olduğunu iddia etmişlerdi. O gün, 4 Mayıs 1957'de Pekin'de 8.000 üniversitelinin yaptığı gösteride öğrenci liderleri Komünistleri; "memleketin bütün eğitim ocaklarından hürriyeti, demokrasiyi yok etmek"le suçlandırmışlar ve Rejim aleyhinde memleket çapında harekete geçilmesini istemişlerdi. Bir öğrenci lideri maksatlarını şöyle açıklamıştı:

"Bizim hedefimiz Komünist ihtilâline karşı koymak ve halkın gerçek düşmanı olan Komünistlerle dövüşerek onları memleketten sürüp çıkarmak için bir milyon mevcutlu bir gençlik ordusu kurmaktır. Biz demokrasi, hürriyet ve insan hakları için dövüşüyoruz."

Okullar, üniversiteler tatil edilmiş, öğrenciler ellerinde Komünist alehytarı pankartlar, afişlerle meydanlarda, caddelerde gürültülü toplantılar ve yürüyüşler yapıyordu.

Köylerdeki kaynaşma gittikçe şiddetleniyordu. Galeyana gelen köylüler, Kadro'lar arasında çok zalim olan birkaç tanesini parçalamış, fazla küstah olanları sopalarla kovalamışlardı. Bir kısım aç köylü hükümetin zahire ambarlarını kırarak yıllardır ilk defa tıka basa karınlarını doyurmuşlardı.

Sanayî işçileri arasındaki Komünistliğe karşı grevler ve toplantılar arka arkaya dalgalar gibi yayılmaya başladı. İşçiler evvelce yazdıkları "kendi kendisini tenkit" yazılarını bültenlerden, dergilerden yırttılar; baş belâsı "istihsal rekorları" afişlerini duvurlardan indirdiler, siyah tahtalardan sildiler. Bunların yerine Parti'yi ve Gençler Birliğini şiddet-

le tenki teden afişler astılar ve sloganlar yazdılar. Yalnız bizim fabrikalarda bu afişlerden pankartlardan yüzlercesini gördüm. Bunlarda hep, Kadro'lar su aygırı gibi şişman, işçiler de bir deri bir kemik gösteriliyordu. İşçi toplantıları sonunu almakta güçlük çekiyorlardı. En fazla tekrarlanan şikâyetler, Parti üyelerine "toptan iltimas" gösterildiği; Kadro'ların "adaletsiz ve diktatör" olduğu; fabrikalardaki "Devlet Temsilcilerinin eski Kapitalist mal sahiplerinden on defa daha küstah ve daha zalim" bulunduğu gibi hususlardı.

Fabrikada ne zaman görünsem işçiler beni sevinç gösterileriyle karşılıyordu. Birden ihtiyarlamış gibi görünen Yoldaş Yang, kendisine olan güvenini kaybetmiş, adetâ değişik bir adam olmuştu. Toplantılardan birisinde, konuşmaya başlayınca işçilerin alaylı bağrışmaları küfür ve hakaretleriyle karşılaşan Yang'ın omuzları çökmüş; daima heybetli görünen bu adam birden küçülüvermişti .Fabrikada durum çok karışmıştı, orada İdare'nin gözüne girecek bir yol tutmak çok zordu. Bu sebeple fabrikaya mümkün olduğu kadar az uğramaya başladım.

İdeoloji Enstitüsünde, Düşünme Reformu bahsinde, "Sovyet Cenneti" ile "American Cehennemi"ni mukayese eden konferanslar gülünç bir hal almaya başlamıştı. Lung Yun'un, Sovyetleri suçlayan sözleri, şimdi bütün memlekette, tenkit toplantılarının en gözde konusu olmuştu. Allahtan, bu toplantıların çokluğundan benim konferanslarım için pek vakit kalmıyordu. Bundan başka ben Komünist olmadığım için öğrencilerin küçümsemesine, alayına Komünist konferanscılar kadar hedef olmuyordum. Onların yüzlerine karşı şöyle söylendiğini duydum:

— Gerçeği ve mantığı öylesine tahrif ediyorsunuz, ters gösteriyorsunuz ki, bu, en basit bir insanın zekâsına bile hakaret sayılır!

Komünist memurların yüksek kademesi, işittiklerine inanamıyorlar, devamlı alay, küfür ve hakaret karşısında

vekârlı ve ciddi duruşlarını muhafaza edebilmek için ne yapacaklarını şaşırıyorlardı. Bu yüksek kademenin altındaki Kadro'lar, sanki âmirleri tarafından terk edilmiş gibi büsbütün şaşkına dönüyorlardı. Bunlar arasında çok hırpalananlar, "öğrenciler"e bile görünmekten sakınıyorlardı.

Her tarafta rastlanan ürkmüş, kulakları düşmüş Kadro'ların sadece birkaç hafta önceki küstah, azametli hattâ korkunç durumlarını düşününce insan adetâ şaşırıyordu. Halk bunlara sokaklarda her rastladığı yerde hakaret etmeye başlamıştı. Zayıf, omuzları düşük, tilki yüzlü, konuşması kaba Kadrolar artık göründükleri yerde etrafa korku saçmıyor, aksine merhamet hissi veriyordu.

Rusya'ya giden Turist Heyetimizin "ilerici" üç üyesi Rusya Seyahatinde Yoldaş Ho'nun kafasızlığı ve cahilliği yüzünden, Heyeti küçük düşürücü davranışlarını ve kırdığı potları acı bir dille tenkit etmişler ve tenkitlerini gazetelerde yayınlamışlardı. Yoldaş Ho'nun seyahat sırasındaki azametli ve sert duruşuna bakarak bu tenkitler karşısında sarsılmıyacağını sanırdım, halbuki gazetelerdeki yayını okuyunca ağladığını söylediler.

Bazı Komünist memurlar, Parti'ye isnat edilen ağır kötülüklerden bir kısmını tamir etmek için gayret gösteriyorlardı. Meselâ Parti üyesi bir rakibi tarafından suçlandırılan ve mahkûm ettirilen bir profesöre karşı, Şanghay Belediye Başkanı şahsen özür diledl.

İdare tarafından en fazla küçümsenen ve nefretle karşılanan aydınlara karşı yüksek kademeden bir Komünistin özür dilemesi, durumun nasıl kökünden değiştiğini gösteren bir işaret sayılırdı. Bu özür dilemeden sonra, öbür meşhur tenkitçiler, haksız yere mahkûm edilmiş bulunan diğer tanınmış kimselere ait dâvaları açıkladılar ve bunun üzerine haksızlığa uğrayan ilgileler derhal serbest bırakıldı. Bunlar-

dan birisi, 1945 ile 1949 arasında Şanghay Üniversitesi Rektörlüğünü yapmış bulunan Dr. Henry Ling idi. Birkaç gün sonra kendisine Şanghay sokaklarından birinde rastladım. Altı yıl süren mahkûmiyeti sırasında, çektiği ızdırap ve yoksulluktan beli bükülmüş, bir deri bir kemik kalmıştı, fakat hürriyete kavuşmaktan, Çin'in şimdi hürriyet ve demokrasiye yönelmesinden dolayı son derece mesut ve sevinçli görünüyordu.

Gerçekte Çin, hiçbir yöne yönelmiyordu; sadece İdare, durumun kontrolünü süratle elinden kaçırıyordu. Meselâ o zaman gazetelerde okuduğum bir hikâyeyi hatırlıyorum. Şehir parklarının birisinde bir kadına saldıran külhanbeyini polis pakalamak isteyince külhanbeyi polise karşı gelmiş ve şöyle bağırmış:

— Sen ne karışıyorsun? Bizimki "halk arasındaki çelişme"dir, seninle bir ilgisi yok. Haydi işine!

Polis şaşkınlık içinde olay yerinden uzaklaşmış.

Halkın, kendisini tenkit seline kaptırdığı andan itibaren ben huzursuzluk duymaya başlamıştım; heyecan ve şiddet hareketleri çoğaldıkça benim huzursuzluğum da artıyordu. Memleketteki bu heyecan ve şiddet havasını daha da arttırmak istiyenler, Mao'nun şu sözlerini tekrarlıyorlardı: "Konuşmayan, tenkit etmeyen bizim dostumuz değildir!" Fakat ben kendi iç güdümle daima tenkitten sakındım.

J. P.'NİN TENKİDİ

J. P.'nin de resmî ve açık bir tenkit yapmaktan sakındığını fark ettim, fakat J. P. bundan kendisini tamamiyle kurtaramıyacak kadar fazla tanınmış, gözönünde bir adamdı. Buna rağmen yapmaya mecbur olduğu tenkit, kendi

şahsi meselelerine ait değildi, büyük bir haksızlığa uğrayan bir iş adamının kurtarılması maksadiyle yapılmıştı.

Bu iş adamının bir eczanesi varmış, memurları da kendi yetiştirmesi, çırakları imiş. Beş Kötülüğe Karşı Mücadele Kampanyası'nda bu iş adamına karşı "suçlayıcı" olarak adamın çıraklarından birisi kulanılmış. Bu eski çırak bu hizmetine mükâfat olarak evvelâ Parti üyesi seçilmiş, sonra da Devlet ve Hususi Teşebbüs Ortaklığı Kampanyasında bu eczaneye Devlet Temsilcisi olarak tâyin edilmiş. Bu yeni mevkide küstahlaşan eski çırak, eski mal sahibinin dul gelinine tecavüz etmeye kalkmış; kadının mukavemet etmesini hakaret saymış; çıkan kavgada hıncını, gelinini korumaya çalışan eski mal sahibinden almış, onu bıçakla ağır yaralamıştı. Eski mal sahibi durumu polise anlatarak şikâyetçi olmuş, fakat saldıranın Parti Üyesi olduğunu öğrenen polis harekete geçmemiş. İlgili diğer makamlara ayrı ayrı başvuran adam bir netice alamayınca sonunda J. P.'ye gelerek ondan yardım istemiş. J. P. dâvayı dikkatle tetkik ettikten sonra, tenkit konusunu yazmış. Parti üyelerine, toplumun esas kanun ve nizamını bozma müsaadesi verildiği takdirde "Yeni İdare"nin adaletsiz olacağını belirtmiş. J. P.' nin konuşması ve dellileri tesirli olmuş ve 24 saat içinde eski çırak tutuklanmıştı.

J. P., bunları bana, diğer bazı memurların yanında o gece anlattı, iş âleminde yapılan muazzam haksızlıkların ufak bir parçasını tamir edebildiği için son derece memnundu. J. P. ve diğer bazı iş adamları, Komünistlerin gidişlerini düzeltmek istediklerine ve iktidarda kalabilmek için buna mecbur olduklarına gerçekten inanıyorlardı.

Ben neye inanacağımı bilemiyordum. J. P.'nin düşünceleri ve ileri sürdüğü delilller son sekiz senede öğrendiklerimle taban tabana zıt düşüyordu. Zira Komünistler, iktidarda kalabilmek için bugüne kadar sadece kaba kuvvet

kullanmışlar ve bu kaba kuvveti en vahşi şekilde merhametsizce tatbik etmişlerdi. Fakat şimdi daha az vahşi usuller kullanmaya hazırlanıyor gibi görünüyorlardı. Eğer J. P. ile arkadaşlarının görüşü doğru ise, benim hemen yapacağım tenkitleri hazırlamam lâzımdı. Yok eğer J. P. ile arkadaşları yanılıyorsa, o zaman İdare, tarihin bugüne kadar dar kaydettiği en kötü hile ve sahtekârlığı bilerek irtikâp ediyor demekti. Mao'nun sözlerindeki samimiyete içten inanıyordum, fakat Komünistlerin halkın teveccühünü, itimadını ve işbirliğini sağlamaya yani demokrasiyi kurmaya çalışabileceklerine aklım ermiyor, inanamıyordum. Çünkü bu, Komünistlerin sonu demek olurdu.

Hülâsa bir türlü karar veremiyor, bana bir ipucu verecek olayları bekliyordum.

BATI'DA OKUMUŞ AYDINLARIN TENKİDİ

Bu arada, "hususi tenkit toplantılar"ına katılmak zorunda kalıyordum ve konuşmaktan kaçınmam gittikçe daha fazla güçleşiyordu.

Birinci toplantı, Belediye Başkan Yardımcısı ve eski bir Parti Üyesi olan Liu-Chi-pin tarafından tertiplenmişti. Liu, tahsilini Avrupa ve Amerika'da bitirdikten sonra Şanghay bölgesine dönenleri toplantıya çağırmıştı. Bu toplantıya katılanlar, 250 kişi kadar vardık, şimdiki Kültür Kulübü (eski Fransız Kulübü)nde toplandık Hemen hepimiz Batı'nın meşhur üniversitelerini bitirmiştik. Temkinli ve seçkin görünüşlü Liu, bizi kibarca selâmladı, zengin büfeden serinletici şeyler içmeye davet etti ve sonra Rejim hakkındaki düşünce ve tenkitlerimizi serbestçe yapmamızı istedi.

Toplantıya katılanların hepsi, Rejim'in yalanlarını, hilelerini ve aldatmalarını, verdiği sözlerde durmamasını şid-

detle tenkit ettiler ve böyle bir Rejim İdareciler'inin hürmete ve desteklenmeye neden lâyık görüldüğünü sordular. Kadrolar'ın kendilerine karşı keyfî, adaletsiz, küstahca ve mütecaviz davranışlarını yerdiler. Düşünme Reformu adı altında tatbik edilen baskı sırasında kullanılan insanlığa aykırı, vahşi usuller hakkında duydukları nefreti belirttiler ve hapse atılan profesör arkadaşlarının serbest bırakılmasını istediler.

Yeni Çin'de kabiliyetlerinin ve bilgilerinin nasıl heder edildiğini çok acı bir dille anlatıyorlardı. Bütün memleket aydınlarının en fazla yaralı ve hassas olduğu bu konu üzerinde konuşurken hepsi çoşmuş kendilerinden geçmişti, beş on kişi birden konuşuyor, heyecandan kısılan sesleri birbirine karışıyordu.

Her halde, Liu, bu kadar şiddetli bir tenkit seli ile karşılaşacağını sanmamıştı. Şimdiden sukûnetini kaybetmiş, saçı karışmış, elbisesi buruşmuştu, yüzünden terler akıyordu. Oturduğu koltuğun kollarına sımsıkı yapışmış, yuvasından fırlamış gözlerle bağıranların yüzüne şaşkın şaşkın bakıyordu.

Tahsilini Amerika'da bitirmiş olan bir mühendisin şikâyetleri, toplantının heyecan ve sinirlilik havasını son haddine çıkarmıştı. İdare tarafından 1951'de anavatana hizmet için çağrıldığını söyliyen mühendis, o zamandan beri kendisine halka faydalı hiçbir iş yaptırılmadığını ,teknik tavsiyelerinin bile "Kapitalist tekniği" diye reddedildiğini; hizmete 8.000 lira aylık vaadi ile çağrıldığı halde burada 1.300 lira ile tâyin edildiğini; altı sene içinde yerinin dört defa değiştirildiğini; her değiştirilmede ücretinin "yeniden ayarması" sonunda bugün ayda 500 lira aldığını anlattı. Bunları anlatırken mühendisin kızgınlığı gittikçe artıyordu. Birden yerinden fırladı, çeketini çıkardı, Liu'nun yüzüne doğru uzatarak bağıra bağıra şunları söyledi:

— Altı senedir bir tek elbise alamadım. Altı senedir bilgimi ve kabiliyetimi kullanarak hizmet etmeme müsaade edilmedi. Çektiklerimden dolayı onbeş kilo zayıfladım. Niçin? Sizin ilgisizliğinize, aptallığınıza daha ne kadar tahammül etmemizi bekliyorsunuz? Hepimizin sessizce geride duracağımızı; siz Komünistlerin göbek şişirip daha da küstahlaşmasına seyirci kalacağımızı mı sanıyorsunuz?

Artık herkes avazı çıktığı kadar bağırıyordu. Toplantı süresi öğleden sonra 2 ile 6 arası olarak tesbit edildiği halde saat 8'i geçiyordu ve kimsenin dağılmaya niyeti yoktu. Liu, yüzüne tutulan pejmurde ceketi eliyle itti, ayağa kalktı, korkudan çehresi karışmıştı, son bir gayretle sesini yükselterek şunları söyledi:

— Bütün şikâyetler ilgili makamlara bildirilecektir. Daha derinliğine konuşabilmek için yakında bir toplantı daha yapacağız.

Sonra kürsüden indi, kendisini bir an önce dışarı atmak için hızla giderken bir sandalyeye çarparak tökezledi.

Toplantıda herkes kendi konuşmasını sağlamak derdinde olduğu için benim konuşmamış olmam dikkati çekmedi. Fakat ertesi gün, bir hafta sonra tanınmış 30 iş adamının yapacağı toplantıya katılmamı söylediler. Böyle küçük bir toplantıda benim düşüncemin sorulacağı şüphesizdi. Ya Parti aleyhinde birşeyler söylemek veya tenkit kampanyasına katılmıyacağımı itiraf etmek zorunda kalacaktım. Her iki şık tehlikeli gibi görünüyordu; endişe duymaya başladım.

Lİ-Lİ İLE VERDİĞİMİZ KARAR

Tenkit yapıp yapmamak hususunda Li-li de tereddüde düşmüş ve endişe duymuştu. İş adamları ile yapacağım

toplantıdan bir gece önce, evime gelerek benden akıl danıştı. Li-li, beni görmek üzere kendiliğinden ilk defa evime geliyordu, buna memnun oldum. Fakat ben kendisine açık ve kesin bir cevap veremedim. Bu konuda benim de tereddüt ve kararsızlık içinde olduğumu söyledim ve sözlerime şunları ekledim:

— J.P. gibi tanınmış önemli kimseler, Komünistlerin kendi gidişlerini düzeltme teşebbüsünde samimî olduğunu kabul ediyor ve iktidarda kalabilmek için bunu yapmaya mecbur olduklarına inanıyor.

Li-li kaşlarını çatarak şöyle cevap verdi:

— Belki haklı, fakat ben korkuyorum.

Kanepede yanına oturdum ve sordum:

— Neden korkuyorsun, birşey mi oldu?

Başını salladı, cevap verdi:

— Yanında birşeyler, hem de müthiş birşeyler olacak... Bunu biliyorum, hissediyorum...

Elini avuçlarımın içine aldım ve:

— Akıllı davranışımız sayesinde ikimiz de bugüne kadar yaşamayı başardık. Bu yolda devam edersek gelecek krizi de atlatacağımıza inanıyorum, dedim.

Li-li gözlerini kapadı, yorgun bir sesle şöyle cevap verdi:

— Sadece ölmemek için çabalamaktan çok yorgun düştüm. Bu krizden sağ kurtulsak bile arkasından bir daha, sonra bir daha var. Sen benden daha zeki, daha beceriklisin, sen yaşıyabilirsin, fakat ben eninde sonunda bir hata yaparım ve...

Onu kollarımın arasına aldım:

— Hayır, birbirimize yardım etmeliyiz. Beraber olursak kendimizi kurtarabillriz, dedim

Li-li başını omuzuma dayamıştı. İçimi sevgi ve şefkat hisleri doldurdu. Mırıldanır gibi yavaş sesle:

— Hatırlıyor musun, o gün mabette rahip falımıza baktığı zaman neler söylemişti? dedi.

— Sen okumuş bir kızsın, fala inanılır mı?

Li-li doğruldu, yorgun bir bakışı vardı

— Doğru, ben de fala inanmıyorum fakat ben istikbalimin ümitsiz olduğunu biliyorum. Çünkü Yeni Cemiyet'in şartlarına dayanacak kadar kuvvetli değilim, dedi.

— Benim kuvvetim ikimize yetişir, dedim.

Gözlerine bir yumaşıklık ve sıcaklık geldi fakat onu ikna edememiştim, başını sallıyor ve:

— Hayır Bob, o zaman benim ağırlığımla sen de bu bataklığa gömülürsün.

Ben itiraz etmeye, onu susturmaya çalıştım, fakat o devam etti:

— Bob, bu memleketten çıkıp kurtulmayı denemelisin. Sen bu işi başaracak kadar beceriklisin. Mevkîin yeteri kadar kuvvetli. Herhalde bunu düşünmüş olmalısın. Hiç evlenmeyişinin sebebi bu değilmi?

Ona daha sıkı sarıldım, ve:

— O geçti, ben şimdi seni bırakamam. Hemen evlenelim. Sen haklı olsan ve beraber geçirebileceğimiz zaman pez az bile, olsa, bence değeri büyüktür, dedim.

Li-li içini çekti, yumuşak yanağını yanağıma dayadı ve cevap verdi:

— Bana evlenme teklif edeceğini biliyordum. Buna rağmen heyecandan titriyorum... Fakat yapamam...

Ona daha sıkı sarıldım ve:

— Reddedemezsin... Birbirimizi seviyoruz, önemli olan tek şey budur.

Yavaşça geri çekildi, boynu bükülmüş, güzel yüzünde çaresizlik belirtileri dalgalanıyordu. Gözlerimin içine bakarak şunları söyledi:

— Sevgilim lütfen beni anlamaya çalış! Birbirimizi seviyoruz, doğru, fakat yaşayabilmek için yalan söylemeye, hile ve sahtekârlık yapmaya mecburuz. Bu bizim aşkımızı öldürmez mi?

— Bilmiyorum. Bu şeyleri anlamıyorum. Fakat evvelce bizi birçok defa aldattılar. Şimdi halk üzerindeki kontrollarını, hakimiyetlerini kaybediyorlar. Acaba, sonuna kadar hareketsiz kalıp halkın kendilerini al-aşağı etmesine meydan vereeckler mi?

Birden durumun aydınlandığını görür gibi oldum. Mao, ilk konuşmasını inanarak, samimiyetle yapmıştı, buna eminim, fakat sekiz sene süren baskı tethiş ve kanlı tasfiye kampanyaları sonunda halkı ne dereceye kadar "uysal" yapabildiği noktasında aldanmıştı. Ve şimdi halkın açıkladığı bu kin ve nefret duygularının şiddeti karşısında Mao ile diğer büyük liderlerin korku ve dehşet içinde kaldıklarına yine eminim. Bu kin ve nefret dalgasına nasıl cevap verecekerdi? Bugüne kadar hep zalim ve merhametsiz davrandılar; şimdi neden insanca, anlayışlı ve merhametli davransınlar? Hergün halkın cesareti ve havadaki gerginlik artıyor. Eğer İdare duruma hâkim olmak istiyorsa tenkit edenlere hemen vurmalı ve şiddetli vurmalıydı. Li-li'nin kadın sezişi doğru idi. Zavallı memleketimizin, şimdiye kadar gördüklerlmlzden daha kanlı bir zulüm ve tethiş kasırgası ile karşılaşacağını anladım. Biran için bu dehşet hissi altında Li-li ile titreşerek birbirimize sarıldık.

Sonra geri çekildim, Li-li ile aramızda şöyle bir konuşma geçti:

— Tabiî, kaçmayı düşündüm, hattâ bir plân hazırladım. Fakat şimdi bu plânı tatbik edemem. Artık İdare bizi anlaş-

mış, hatta nişanlanmış sanıyor. Ben uzaklaşırsam senin başına bir felâket getirirler.

— Bob, rica ederim beni düşünme. Dışarıda sen yeni bir hayat sürebilirsin, fakat ben yapamam. Ben başıma gelecek şeyi düşünmüyorum, sadece seni nburadan uzaklaştığını ve emniyette olduğunu duymak ve bilmek beni mesut eder.

Buna kızgınlıkla cevap verdim:

— Böyle şey olmaz. Seni tehlikeye koyduğum müddetçe hiçbir zaman kaçıp kurtulmaya teşebbüs etmem.

Li-li'nin yüzünden öfke ve şefkat hislerinin belirtisi aynı anda parlıyordu, sabırsızlıkla şöyle söyledi:

— Ben hiçbir tehlikeye düşmem. Bir defa senin sağ-salim kaçıp kultulduğunu öğrenince seni derhal suçlamaya başlarım: Senin Rejim'e olan sadakatinden baştan beri şüphelendiğimi; beş sene önce senden bu yüzden ayrıldığımı; seninle tekrar karşılaştığım zaman, aradan geçen yıllar içinde Parti'nin ve Başkan Mao'nun halka kanat geren akıllı ve gerçekçi siyaseti sayesinde memleketimizin ne kadar yükseldiğini görmüş olacağını umduğumu fakat çok yazıkki...

Sözünü kestim, İdare kendisine inanmıyacaktı, bunu benim gibi o da biliyordu. Fakat tam o sırada hatırıma çıkar bir yol geldi:

— Dur bakalım... Eğer sen, kaçmadan ÖNCE beni suçlarsan, İdare o zaman sana inanır.

— Peki bu, senin kaçmanı büsbütün imkânsızlaştırmaz mı?

Benim kaçma plânıma tesir etmiyeceğini israrla söyledim, fakat tabiî bu yalandı. Onun beni suçlaması kaçma şansımı tamamiyle yok edebilirdi. Ben şöyle bir ümit üze-

rine kumar oynuyor ve "İdare'nin yanında benim durumum onunkinden daha kuvvetli olduğu için idare benim Rejim'e sadakatim hakkında onun düşüncesine değil, kendi kanaatine itibar eder" diye düşünüyordum.

Bundan sonra, kendisinin bana ertesi hafta göndereceği bir suçlama mektubunun taslağı üzerinde iki saat çalıştık. Bu mektuba göre: o akşam ben onu evime davet ediyor, kendisine evlenme teklifinde bulunuyorudum: kabul etmeyince onu zorlamaya yelteniyordum. Bu mektupla Li-li, kendisine dürüst ve temiz bir hayat sürme şansı veren Parti'ye ve Başkan Mao'ya karşı minnettarlık borcunu ödeyebilmek için hayatının bundan sonraki senelerini, memleketi cennete çevirmekte olan "Sosyalist İdare"nin zaferi için çalışmaya adadığını söylüyordu. Benim gibi bir adam ona yardım edeceği yerde engel olabilirdi. Benim halâ, Burjuva (Orta Sınıf)'ın kötü huylarından kendimi tamamiyle kurtaramadığımı hissettiniği; benim, Yeni Çin davası uğruna kendisini adamış gerçek bir vatansever değil fırsatçı bir kimse olduğumu belirtiyordu. Li-li, mektuptaki bazı ağır ifadeleri tadil etmek için ısraretti, fakat ben yazının sert ve haysiyet kırıcı ifadesini değiştirmemesi için onu zorladım.

Bu ana kadar evlenmemize engel olan şeylerin eninde sonunda ortadan kalkacağına her ikimiz de şuuraltı bir ümitle bağlanmıştık. Fakat şimdi aşkımızın devamını istiyorsak hiçbir zaman birleşemiyeceğimizi anladık. Artık benim kaçma teşebbüsümü geciktirmem için hiçbir sebep kalmamıştı, fakat bu bahtsız memleketi terk edebileceğimi düşündüğüm zaman fazla bir heyecan da duymuyordum.

BENİM TENKİDİM

Ertesi günü, tenkit toplantısında, diğer iş adamlarının hemen hepsi tenkitlerini yaparken büyük bir heyecana ka-

pıldılar, fakat ben tamamiyle sakindim. Bu iş adamlarının herbiri, son sekiz sene hakaretin her türlüsüne, baskı ve tehdidin her şekline hedef olmuşlardı. Bunların birçoğuna Beş Kötülüğe Karşı Mücadele Kampanyası sırasında işkence yapılmıştı. Buna rağmen içlerinden hiçbirisinde bir korku belirtisi yoktu. Bunların hiçbirisi, Rejim'den şikâyetlerini sıralarken, fabrikalarının ellerinden yok pahasına alındığından bahsetmedi; hemen hepsi tesislerin daha yüksek RANDIMAN alınması mümkün olduğu halde, buna hiç önem verilmediğinden dert yanıyorlardı. Gerçekte hepsinin istediği şey, İdare'nin fabrika işletmesinde tecrübenin önemini kabul etmesi ve kendilerinin tavsiyelerini dinlemesi idi.

Charlie Chan, randıman ve tecrübe hakkında kuvvetle konuşacak durumda değildi, fakat Devlet Temsilcisinin yaşlıca bir işçiye karşı davranışını tenkit ediyordu. Charlie'nin söylediğine göre, yaşlı adam çay verirken kazara bir çay bardağı kırılmış ve Devlet Temsilcisi'nin elbisesine bir parça sıcak su dökülmüştü. Bu olayı anlatan Charlie, sözlerini şöyle bitirdi:

— Hiçbir işçinin, kudretli Devlet Temsilcisi'ne karşı kasten böyle birşey yapmıyacağını bilirsiniz. Fakat temsilci Yoldaş, bir sürü hakaretten sonra adamı işinden kovdu. Yaşlı adamın karısının hasta olduğunu biliyordum, onu mazur görmesi için Temsilciye birkaç söz söyliyecek oldum. Nasıl bir fırtına koptu! Yoldaş bana, herkesin önünde etmediği hakareti bırakmadı. Devlet Temsilcisi'nin mallarımız ve hareketlerimiz üzerindeki mutlak hakimiyeti kâfi gelmiyormu? Haysiyet ve şerefimizi de kırıp parçalaması, yok etmesi şart mı?

Konuşmasının sonuna doğru, Charlie'nin sesi, duyduğu heyecandan ve kinden çatallaşmıştı. Bir zamanlar tanıdığım tasasız, neş'eli Charlie ne hale gelmişti. Onun bu heyecanlı tenkidini dinleyince, ileride bu yüzden kendisine

çok eziyet edileceğini düşündüm. İdare'nin bu türlü tenkitleri hoş karşılamasına imkân yoktu.

Charlie'den sonra tenkit sırası bana gelmişti. Söyliyeceklerimi hazırlamıştım fakat arkadaşlar üzerinde yapacağı tesiri düşündükçe kendi kendimden utanıyor, tiskiniyordum. İdare'ye beğendirmek düşüncesiyle hazırladığım "tenkit" şöyle idi:

— Benim idare ettiğim fabrikalardaki Devlet Temsilcisi Yoldaş Yang hakkında benim de yapacağım tenkitler vardır. Mâziden gelen noksan ve kusurlarımı gidermek ve sosyalist cemiyetimizdeki yerim için düşünce itibariyle hazırlanmak için yaptığım gayret sırasında Yoldaş Yang bana gereği gibi rehberlik edemedi. Ben kapitalist bir aileden geliyorum ve tahsilimi Amerika'da bitirdim. Köküm ve yetişme şartlarım dolayısiyle Burjuva sınıfının bencil karakter ve düşünceleri ile lekeliyim. Fabrikaya çok zaman şirket **nizamlarına aykırı olarak** geç giderim. Fakat Yang, kusurlarımı ekseriya görmemezliğe geliyor ve böylece bana yardım etmiyor. Disiplinsiz ve bencil davranışlarımın kötülüğünü anlıyorum, fakat düzeltmek için lüzumlu gayreti göstermekte güçlük çekiyorum. Bundan son Devlet Temsilcisi'nin bana karşı daha ciddî davranarak kusurlarımın giderilmesinde yardımcı olacağını ümit ediyorum.

Sözümü bitirdiğim zaman, salonu kaplayan sessizlik içinde, toplantıya katılan bütün iş adamlarının nefret ve tiksinti dolu bakışlarını üzerimde hissetmeye başladım. Gözucu ile Charlie'ye baktım, yüzünmeki hayret ve nefret ifadesi karşısında ezildim, hemen gözlerimi indirdim ve bir daha kimsenin yüzüne bakamadım.

Sadece bu toplantıyı tertipleyen Komünist Müdür, gülerek yanıma yaklaştı, elimi sıktı ve şunları söyledi:

— Mr. Loh, böyle "yapıcı tenkit"leri duyduğuma çok memnunum. Size daha fazla yardım etmesi için Yoldaş

Yang'a hemen haber yollayacağım. Bu türlü faydalı tavsiye leri hiç çekinmeden yapmanızı rica ederim. Böyle tenkitler, Devlet Temsilcisi'nin vazifesini daha iyi yapmasına yardım eder.

Rejim'i tenkit konusunda bizim haklı çıkacağımız anlaşılıyordu. Komünistler: "Bırakın yüz çiçek birden açsın!" DİYEBİLİR fakat ancak "tenkit" şekline bürünmüş güzel bir "övücü" buketi kabul ederler. Parti'nin gerçek bir tenkidi kabul etmiyeceğini başındanberi öğrenmiştim. Bunu, biran için olsun, nasıl unutabilirdim?

Müdür, öbür arkadaşların hiçbirisine teşekkür etmedi ve ben asık suratlı arkadaşların nefret saçan bakışları altında salondan yalnız çıktım. Buna rağmen, eve giderken yolda, Hong Kong'a kaçmasına yardım ettiğim dostum Pao'ya yazacağım mektubu kafamda tasarlamaya başlamıştım bile.

O gece heyecandan titreyen ellerimle, kararlaştırdığımız şu gizli şifreli haberi yazmaya çalışıyordum: "Amcazadem bugünlerde iyi."

XIII. KAÇMA PLÂNI BAŞARI YOLUNDA

**BOĞUCU DOĞU RÜZĞÂRLARI, BÜTÜN ÇİÇEKLERİN AÇTIĞI KUZEY BAHÇLERİNİ YALAR.
AZ SONRA SOLACAKLARINI BİLDİĞİM İÇİN
GÖZÜM O ÇİÇEKLERDEN AYRILMAZ.**

— PO CHU-I —

Yoldaş Yang'ın Tenkit Karşısında Tepkisi - İdeoloji Enstitüsü Müdürü Win'in Gösterdiği Dostluk - Li-li'nin Beni Suçlama Mektubu - Ağabeyimin Beni Hong Kong'u Ziyarete Davet Eden Mektubu

YOLDAŞ YANG'IN TENKİT KARŞISINDA TEPKİSİ

Pao'ya mektubu yazdığım 18 Mayıs 1957 den sonra müthiş bir heyecan ve sinir gerginliği içinde yaşamaya başladım. Sanki herkes, kaçma plânımı yüzümden okuyacakmış gibi geliyordu. Rastladığım, konuştuğum kimselerin her hareketinden, her sözünden gizli bir maksat ,gizli bir manâ çıkarıyordum.

İlk korkuyu ertesi günü fabrikaya gittiğim zaman geçirdim. Bir akşam önce yaptığım tenkitten dolayı Yang'ın memnun olacağını sanmıştım. Çünkü, haftalardan beri fab-

rika işçilerinin yalnız alay ve hakaretlerine hedef oluyordu. Ben, kendisinin rehberliğini istediğime göre otoritesinin tamamiyle kaybolmadığını düşünmesi lâzımdı.

Fakat beni soğuk bir selâm ve şüpheli bakışla karşıladı.

Korkudan soğuk bir ürperti hissettim. Yang hemen düşüncesini açığa vurdu.

— Bana sizin şikâyetlerinizi anlattılar, fakat ben anlamadım.

Konuşamıyordum, beni suçlamaya hazırlandığını sandım, onun konuşmasının devamını korku ve dehşet içinde bekliyordum. O devam etti:

— Biliyorsunuz ki Parti'miz kendisini işçilerin hizmetine adamıştır. Buna rağmen işçiler o kadar haksız tenkitler yaptığı halde, sizin gibi Burjuva'ya mensup birisi nasıl oluyor da tenkit edecek bu kadar az şey bulabiliyor?

Bu kadar bön ve safdilce sorulan bu sorunun karşısında şaşırdım. Kelimelerin anlattığı açık manânın arkasında, beni suçlayan gizli manâlar arıyor, bana isnat edilen suç hakkında bir ipucu bulmaya çalışıyordum.

Nihayet Yoldaş Yang'ın aklının karıştığını anladım. Ben bir hayli zamandır hep Komünistlerin yüksek kademesi ile temas ettiğim için Komünistlerin aşağı tabakasının Parti'nin prensip diye koyduğu basma-kalıp sloganlara körü körüne inandığını unutmuştum. Yani, Yang'a göre mademki, Parti, işçileri "hâkim sınıf" sayıyor, o halde işçilerin hep minnet borcu altında bir yiyip bin şükretmesi lâzımdı. Hal böyle iken işçilerin kendilerine esir muamelesi yapıldığını söyliyerek hoşnutsuzluk, küskünlük, hattâ kin belirtileri göstermelerini Yoldaş Yang'ın aklı almamış ve işçilerin "haksız" olduğuna karar vermiş. Böyle mutaasıp ve dar kafalı bir adamı aydınlatmayı düşünemezdim, fakat benim hakkımda-

ki şüphesini gidermek zorunda idim. Bu maksat durumumun heyecanlı bir tasvirini yapmaya koyuldum.

Anlattığıma göre: Parti'nin ve Başkan Mao'nun aydınlatıcı liderliği olmasaydı, ben bugün önemsiz bir üniversite öğretmeni olacaktım, ancak karnımı doyuracak kadar para kazanabilecektim ve istikbal için pek ümit besliyemiyecektim. Halbuki şimdi beslediğim ümitler sınırsızdı. Aldığım ücret, hiçbir zaman kazanamıyacağım kadar yüksekti. Ayrıca Rejim bana, uzun seyahatler yapmak imtiyazını bağışlamıştı. Bunların hepsinin üstünde Parti, beni geçmişte işlediğim hatalardan, kötülüklerden kurtarmış ve bana halk için çalışmanın gerçek saadetini öğretmişti.

Yoldaş Yang'ı ikna edebilmek için yerine göre lirik tavırlar takınıyor, sesimi titretiyor, kelimeleri kesik kesik söylüyordum.

Yoldaş Yang'ın yüzündeki sert ifade yumuşadı, benim söylediklerimi bir an düşündü, tarttı nihayet gülümsiyerek şunları söyledi:

— Mr. Loh, sizin gibi eski bir Burjuva'nın, kendi soyundan, yetiştiği çevreden gelen kusurları giderebileceğine, çelişmeleri ahenkli bir hale koyabileceğine ben hiçbir zaman inanmamıştım. Şimdi haksız olduğumu anlıyorum, Parti'nin düşüncesine, prensibine kâfi inanç beslememekle hata yaptığımı itiraf ediyorum.

Yang, ayağa kalkarak bana elini uzattı. Elini sıktım, rahat bir nefes aldım. Yang'ı aldatmış, ona, sinirli halimin, gayret, samimiyet ve kendi otoritesine karşı duyduğum korku derecesine varan bir saygıdan ileri geldiği hissini vermiştim. Fakat Komünistlerin hepsi Yang Yoldaş gibi safdil değildi. Yüksek kademeden kurnaz birisine rastladığım zaman sinirli ve endişeli hallerimle şüpheyi üstüme çekebileceğimi anladım. Benden şüphelendikleri takdirde, ağa-

beyimden gelecek mektup bu şüpheyi kuvvetlendirecek ve o zaman benim defterim dürülmüş olacaktı. Bu sebeple, ne pahasına olursa olsun, sakin görünmek, korkumu belli etmemek için gayret göstermeye karar verdim.

Fakat ertesi sabah endişem daha da arttı. Gazetelerde haftalardan beri gayet sert tenkitler çıkıyordu. O güne kadar bu tenkitleri yapanları tenkit eden yazılar pek seyrek görünürdü. İşte o gün bu türlü yazılar çoğalmaya başlamıştı. Sözde bu yazıları yazanlar rastgele işçi ve köylüler idi ve bu yazıları: "anavatanı Sosyalizme götürmek gibi şerefli bir vazifeyi üstüne almış bulunan yüce Komünist Partisi'nin haksız ve insafsız şekilde tenkit edilmesine dayanamadıkları için" yazıyorlardı. Tabiî aslında bu yazılar, ifadeleri herkesçe bilinen Komünist memurlar tarafından yazılıyordu ve Parti'nin "Tenkit Kampanyası" için müsaade ettiği konuşma hürriyetini kaldıracağını gösteriyordu.

Bundan sonraki günlerde bu türlü yazıların hızla çoğalması ve tonunun sertleşmesi, yeni bir baskı ve tedhiş devresinin plânlandığını gösteriyordu ve belki bu tethiş o zamana kadar gördüklerimizin en vahşisi, en kanlısı olacaktı. Ben çıkış müsaadesini ancak, geniş bir müsamaha devresinde alabilirdim; çünkü böyle devrelerde İdare, serbest seyahat gibi hürriyetlerin Rejim'de de varmış gibi gösterilmesine önem verirdi. Halbuki tethiş devrinde herkesten şüphe edilir, müsamaha ortadan kalkar, bir çıkış müsaadesinin istenmesi bile, felâketle neticelenebilen bir şüpheyi davet edebilirdi. Şimdi zamana karşı yarış durumunda olduğum anlaşılıyordu.

Basının değişen tonu karşısında gösterdiğim ilk tepki, Li-li için endişe duymak şeklinde oldu. Li-li, değişikliğin farkındaydı ve benden daha fazla endişe duyuyordu, sadece onun endişesi en fazla benim içindi. O gün öğleden sonra onu, çalıştığı Dikiş Kooperatifi'nin giriş kapısında bekle-

dim, katılacağı toplantı yerine kadar beraber yürüdük. Olayların hızla gelişeceğini sezmişti, iş işten geçmeden memleketi terk etmem için tekrar yalvarıyordu. Plânımın yürüdüğünü ona anlattım ve beraber hazırladığımız mektubu, bana, hemen o gece göndermesini söyledim. Böyle bir suçlamanın şimdiki şartlar altında benim plânımı mutlaka bozacağını söyliyerek mektubu yollamak istemiyor ve benim ısrarım karşısında direniyordu. Ancak, bu mektubu almadıkça kaçma plânını yürütmeye teşebbüs etmiyeceğimi söyleyince çaresiz razı oldu.

Aynı zamanda, o akşamki toplantıda tenkit yapması için onu ikna ettim. Li-li o güne kadar tenkit yapmaktan sakınmıştı; fakat şimdi artık Parti siyaseti belli olmuştu, onun da Parti'yi tenkit edenleri tasvip etmediğini belirtmesi lâzımdı. Her zamankinden yaşlı görünüyordu, yorgun bir sesle şunları söyledi.

— Haklı olduğunu sanıyorum. Fakat, sadece sağ kalabilmek, bu sefil hayatı sürükliyebilmek için daha ne kadar zaman insanlığımdan bu şekilde fedakârlık etmeye dayanabilirim?

Ertesi sabah, 31 Mayıs 1957'de Parti'yi tenkit edenlere karşı basında yapılan yayınların birdenbire sayısı çoğalmış ve tonu sertleşmişti. Memleketin havası değişiyor, geçen haftaların heyecan dalgasının yerini şimdi korkunun doğurduğu bir ölüm sessizliği alıyordu. Gariptir ki bu değişikliğin ilk tesiri Parti'ye karşı yapılan tenkidin sertleşmesi şeklinde oldu. Vaktiyle Parti'ye karşı gerçek düşüncelerini açıklayanlar, hile ile kandırılarak bir tuzağa düşürüldüklerinden şüphe etmeye başlamışlardı. Bu kimseler, yakında uğrayacakları feci akıbeti düşündükçe dehşet içinde kalıyorlar; bu şüpheyi kafalarından çıkarmak için bir taraftan kendileri tenkide devam ediyorlar, diğe rtaraftan başkalarını bu yolda teşvik ediyorlardı. Çünkü tenkit edenler ne kadar çoğalırsa cezalandırılma ihtimalinin o kadar azalacağını düşünüyorlardı.

İDEOLOJİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRÜ WİN'İN GÖSTERDİĞİ DOSTLUK

O gün Enstitü bülteninde okuduğum "tenkit"ler, Komünistler aleyhinde şimdiye kadar söylenenlerin en şiddetlisi idi. Ben bu yazıları okuken, Enstitü Müdürü Win, yanıma geldi ve bu tenkitler hakkında ne düşündüğümü sordu.

Bu defa korkumu gizlemeye gayret ettim, ilgisiz görünmek için omuz silkerek şunları söyledim:

— Başkan Mao, herhalde Parti memurlarından bazılarının düzeltilmesi lâzım geldiğini söylemekte haklı idi, fakat bu tenkitler bana lüzumsuz gibi görünüyor. Siz, bir iki kiraz kurtlu çıktı diye kiraz ağacını kökünden kesmeyi düşünürmüsünüz?

Win, kaşlarını kaldırarak şunları söyledi:

— İyi ama, bu tenkitleri yapanların kökü, yetişme şartları ve çevreleri seninkinin aynı. Senin böyle tenkitler yapmayışın bana garip geliyor.

Win, en can alıcı bir noktaya parmak basmıştı. Onu ikna edebilmek için sakin görünmeye ve ustalıkla rol yapmaya çalışıyordum. Benim hakkımda böyle düşünmesine kızmış gibi görünmek için sesime münasip bir ton vererek şöyle cevap verdim:

— Fakat niçin? Ben şahsen tenkit edecek bir şey bulamıyorum yalan'mı söyleyim? Bazı suçlar'mı icat edeyim? Benden bu mu bekleniyor? Siz beni iyi tanıyorsunuz, benim hoşnut olmamam için bir sebep düşünebiliyormusunuz?

Bunları söylerken ben terlemeye başlamıştım. Win, gözlerini kısmış gülümseyerek beni süzüyordu, şüphesi dağılmamıştı, yavaşça şunları söyledi:

— Buna rağmen, seni rahatsız eden birşey var. Bir haftadır uyku uyumamış gibi duruyorsun. Seni şimdiye kadar hiçbir zaman bu kadar sinirli görmemiştim.

Artık sırrımı ondan saklamaya uğraşmaktan vaz geçmiş gibi yaparak omuzlarımı düşürdüm, içimi çektim, yavaş sesle:

— Sebebi Li-li... Hiçbir netice alamadım... dedim.

— Ya... öylemi?

— Birkaç gün önce evime davet ettim. Kendine evlenme teklif ettim ve sizin tavsiyenizi hatırlayarak ikna edebilmek için israr ettim, fakat beni dinlemedi. Kendisine dokunmama bile müsaade etmiyordu.

Win'in gözlerinde önce bir sevinç belirdi, sonra yüzüne terbiyeli bir sempati ifadesi yayıldı, ve

— Sahi koca Loh, böyle ufak bir mesele için katlandığın üzüntüye bir son vermelisin... sonra işine tesir eder, dedi.

Perişan görünerek sustum ve başımı önüme eğdim. Win'in sözleri sert, fakat sesi dostça idi, sonunda bana bakıp gülümsemiye başladı:

— Senin işini biraz daha konuşmamız lâzım, dedi.

Aynı zamanda iki akşam sonra, 2 Haziran 1957 pazar akşamı beni yemeğe davet etti.

O gece yatakta, Win'le yaptığım konuşmayı tekrar kafamdan geçirdim. Şüphesiz Win, Yoldaş Yang gibi safdil değil kurnaz, bu sebeple de tehlikeli idi. Neticede durumu fena idare etmediğime karar verdim. Hiç olmazsa Win'in davranışında ciddi bir hata yaptığımı gösteren bir belirti yoktu.

Konuşurken bana "Koca Loh" demesine hayret ettim. Bu, Win'in benimle şahsî bir dostluk kurmak istediğini gösteriyordu. Yüksek bir Parti Memurunun bir Eski Burjuva ile böyle dostluk kurması son derece zordu, çünki herşeyden önce aradaki sosyal mevkî farkları pek büyüktü. Bun-

dan önce sesi yine dostça idi, fakat bana hep resmî ve soğuk bir şekilde "bey" derdi.

Benimle dost olmak için emir almış gibiydi. Bu da beni Parti üyesi yapmayı ciddiyetle düşündükleri manâsına gelebilirdi. Win'in bu işe memur edilmesi, bana "Propaganda Dairesi"nde iş vermek istediklerini gösteriyordu. Bu güne kadar gösterdiğim faaliyete bakınca bu ihtimal akla yakın geliyordu.

Parti üyeliği teklifinin neden geciktiğini düşünmeye başladım. Üyelik için bana itimat ediyorlarsa neden açıkca bana söylemediler? Benim hakkımda halâ bazı şüpheleri mi vardı? Benim sadakatımı ölçmek için başka tercübelere mi ihtiyaç görüldü? Bu noktada, Gizli Parti üyelerinin halâ mevcut olduğunu hatırladım. Benim de açık Parti üyesi olmadan yani gizli çalıştığım zaman daha faydalı olabileceğimi düşünebilirlerdi. Bir işadamı olarak İdeoloji Enstitüsünde diğer iş adamlarına benim verdiğim konferansların daha tesirli olduğunu Kadro'lar anlamışlardı. Bundan başka bir Gizli Parti üyesi olarak beni Sanayî ve Ticaret Odaları Federasyonu'ndaki işimde: yani Rejim'in "demokratik elemanlar"a karşı güttüğü siyaset hakkında yabancıları aldatmak hususunda kullanmayı plânlamış olabilirdi. Bütün bunlar Win'in bana böyle ihtiyatla yaklaşmasını izah ediyordu.

İdarenin benden faydalanma konusunda düşündüğü plânları doğru tahmin ettiğime inanıyorum. Bu plânların, bana bir çıkış müsaadesi verilmesi üzerinde ne gibi tesirleri olabileceğini düşündüm. Bana bir Gizli Parti üyeliği verilip hemen önemli birişe tâyin etmeleri halinde -itimat etseler bile- verilen iş dolayısiyle Hong Kong'a seyahat için vakit ayırmaları güç olurdu. Diğer taraftan benim Li-li'ye olan hissî bağlılığım -Burjuva ahlâkının zayıf tarafı- diye kabul edilecek; bu da bana Parti üyeliği verilmesi hususunda İdare'yi tereddüte düşürecekti. Bu iki ihtimal arasında, ida-

renin itimadını kazanmak için çalışmanın en emin yol olduğuna karar verdim. Enstitü'deki çalışmamı aksatmadığım müddetçe Li-li'ye karşı olan zayıf tarafıma pek önem vermiyeceklerini biliyordum. Bu sebeple gecenin kalan kısmını, Enstitü'de vereceğim konferansı düzeltmekle geçirdim. Zaten nasıl olsa geceleri uyuyamıyordum.

Lİ-Lİ'NİN BENİ SUÇLAMA MEKTUBU

Ertesi günü elime geçen Li-li'nin mektubunu İdare'ye vermeden önce tekrar okuduğum zaman bu mektubun, beni düşündüğümden daha merhametsizce mahkûm ettiğini gördüm. Benim hakkımda Li-li'nin "güvenilmez" ve "fırsatçı" diyebilmesi için, Rejim'e gözü kapalı bağlı olması ve benim kendisini kabaca incitmiş olmam lâzımdı. Fakat ben kaçabildiğim takdirde, Li-li'nin beni suçlaması, benim karakterimin isabetli bir tahlili gibi görülecek ve bu da onun takdir edilmesine, övülmesine yol açacaktı. Hele "beş sene önce benden bu yüzden ayrıldığı"nı hatırlatması onun iyice göze girmesine sebep olacaktı.

Benim Li-li'ye tecavüz etmeye kalktığım hikâyesini mektuba koymaktan maksadımız, onun bana böyle bir mektup yazacak kadar kızmış bulunmasına bir sebep bulmaktı. Fakat şimdi düşününce bu konuda, Komünistlerin ne düşüneceği hakkında tereddüt ve endişeye düştüm: Bir taraftan Komünistlerin, benim Rejim'e sadakatım konusunda, "ıslâh olmuş dejenere bir kadın"ın, hislerine kapılarak ileri sürdüğü düşünce ve hükümler yerine kendi düşünce ve hükümlerine itibar etmeleri normaldi. Fakat Rejim'in en esaslı prensibi, işçi sınıfını savunmak olduğuna göre, Li-li gibi bir kooperatif işçisine benim gibi bir Burjuva eskisinin tecavüze yeltenmesi karşısında Komünistlerin hareketsiz kalması da güç görünüyordu. Aynı zamanda Komünistlerin

bir kimseye karşı davranışını prensiplere değil, o kimseden elde edecekleri "fayda"ya göre ayarladıkları biliniyordu ve ben "faydalı" birisi olduğumu ispat için Li-li'nin mektubunu Idare'ye gösterecektim. Hülâsa "tecavüz" masalının, her ikimizin istikbaline nasıl tesir edeceği konusunda kesin bir hükme varamadım ve Müdür Win'e karşı davranışımı ve rolümü tespit için bir geceyi daha uykusuz geçirdim.

Ertesi akşam Win'i görmeye gittiğim zaman uykusuzluktan o kadar perişan bir görünüşüm vardı ki Win hemen sebebini sordu. Sinirli ve perişan görünüşüme uyan boğuk bir sesle şunları söyledim:

— Ne yapacağımı şaşırdım. Lütfen şu mektubu okuyun!

Win gülmeye başladı ve:

— Dur bakalım canım, hemen heyecanlanma! Nasıl şeymiş seni bu hale sokan mektup...

Mektubu okudukça yüzündeki gülümseme kayboldu, sonunda kaşları çatıldı, mektubu bana geri verdi. Bir sigara yaktı ve bana şunları söyledi:

— Ona sarkıntılığa kalkışmakla büyük bir hata yapmışsın, hislerine hâkim olmalıydın.

— Yemin ederim ki kötü bir niyetim yoktu, onu sadece şefkat duygusu ile okşamak istemiştim...

Bana bir sigara verdi ve sigaramı yaktı. Bir müddet düşündükten sonra şunları söyledi

— Belki... Fakat sen daha akıllıca hareket etmeli, daha nezih davranmalıydm, Kendini onun yerine koy: Karşında, vaktiyle senin sınıfına mensup kimseler tarafından her türlü kötülüğe hedef tutulmuş bir kız var. Şimdi temiz bir hayat sürüyor. Faydalı olmanın ve hürmet görmenin manâsını anlamış.. Tabiî, eski hayatını hatırladığı zaman dehşet

ve korku içinde kalıyor ve senin gibi o sınıfa mensup kimselerle halâ karşılaşıyor. Bu sebeple senden şüphelenmesi ve mensup bulunduğun sınıf dolayısiyle sana karşı peşin hüküm beslemesi normaldir. Komünist yoldaşlarla kendisini daha rahat hissediyor. Senin hakkında beslediği şüpheler, verdiği peşin hüküm, mutlaka zamanla kaybolacaktır. Fakat bu arada senin sabırlı davranman lâzım.

Bu iki yüzlü sahtekâr sözler karşısında tiksinti duyuyor, içimden: "acaba kendisi bu söylediklerine gerçekten inanıyor mu?" diye düşünüyor ve hayret ediyordum. Fakat yaptığım rol icabı onun karşısında, hikmet saçan bir akıl hocasını dinliyormuş gibi, hayranlık tavırları takınıyordum. Ezgin görünerek şu cevabı verdim:

— Evet haklısınız. Söyledikleriniz, Li-li'nin durumunu tamamı tamamına anlatıyor...

Sonra sesime boğuk bir edâ vererek şöyle devam ettim:

— Li-li ile konuşmanızı rica ediyorum. Ona anlatınız. Benim Burjuva kusurlarımın farkında olduğumu, fakat bu kusurları ancak onun yardımı ile giderebileceğimi ona söyleyiniz.

Win, bir müddet kaşlarını çatarak düşündü sonra şu cevabı verdi:

— Peki, elimden geleni yaparım.

Win, düşünceli ve dalgın konuşuyordu. Fakat gözlerindeki hırslı bakış, onun da sesini kontrol ederek rol yaptığını gösteriyordu. Win şimdi artık Li-li'ye aşık olduğununun farkındaydı. Kıskançlık duygusu, kızgın bir demir gibi içimi dağlıyordu, karşımdakini boğmak istiyordum.

Bundan sonra, kıskançlığımı yenmek, hiç olmazsa belli etmemek için günlerce kendi kendime telkin yaptım. Şöy-

le düşünüyordum: Eğer kaçmayı başarabilirsem, Li-li'yi kudretli birisinin himayesinde yani emniyet içinde bırakıyordum. Bu düşünce bana sükûnet veriyordu. Win bana karşı eskisinden fazla bir dostluk gösteriyordu. Bu da Li-li'nin mektubundaki suçlamaların beni gözden düşürmiyeceği manâsına gelebilirdi. Bununla beraber Win, Li-li'ye sahip olmak için bu mektubu kullanarak benim vücudumu ortadan kaldırmak isteyebilirdi. Win'in beni kıskanması halinde benim tehlikeye düşüceğimi gören Li-li, Win'in kendisine gösterdiği ilgiden hoşlanmış görünüyor ve bana karşı soğuk davranıyordu. Ben de "mukabele görmeyen aşkının ızdırabını çeken zavallı bir adam" rolü oynuyor, aynı zamanda Li-li ile aramızın bulunması için Win'in yapacağı teşebbüse bel bağlamış görünüyordum. Nihayet, Enstitü'de verdiğim konferansları mümkün olduğu kadar mükemmel hazırlamaya çalışıyordum. Bu da, Li-li'ye olan aşkımın işime tesir etmediğini İdare'ye göstermek içindi.

AĞABEYİMİN BENİ HONG KONG'U ZİYARETE DAVET EDEN MEKTUBU

Bu devrede, hızla değişen siyasi iklim, kaçma plânımın üzerinde, Li-li ile olan münasebetimden çok daha büyük bir tehlike teşkil ediyordu. Haziran 1957'den itibaren Parti'yi tenkit edenlere karşı gösterilen düşmanlığın hergün hızla artması, korku ve şaşkınlığın memlekette dalga dalga yayılmasına sebep oluyordu. Sekiz sene süren baskı ve sıkı kontroldan sonra "tenkit" devri bir ferahlık yaratmış, asıl önemlisi, Yeni Çin'de sınırlı da olsa hürriyete yer verileceği ümidini uyandırmıştı. Fakat şimdi, Komünistlerin halâ, muhalefeti yok etmekten başka birşey düşünmediği ortaya çıkmaya başlamıştı. "Tenkit Kampanyası"nın sadece Komünistler aleyhinde düşünenleri tespit ve sonra usulüne göre

tasfiye etmek için İdare tarafından girişilen bir hile olduğuna inananlar çoğalmıştı. Mao'nun sözüne inanarak açılıp saçılan çiçeklerin şimdi kökleri kurutulacaktı! Gerçekten, baştan bu Tenkit Kampanyası'na katılanlar şimdi, ya korku içinde bir kenera çekilmiş uğrayacakları müthiş akıbeti bekliyor veya bu akıbetle karşılaşmaktan kurtulmak için ümitsiz bir çaba gösteriyorlardı. Geri kalan asıl halk kitlesi, kısa bir zama niçin tadabildiği serbest konuşma zevkinin elinden tekrar alındığını görmüş ve eskisinden daha derin bir ümitsizlik ve çaresizlik içine dalmıştı. Bu kampanya, halkın Rejim'e karşı duyduğu kin ve nefretin ne kadar büyük olduğunu göstermişti. Tabiî bunu bastırmak için İdare'nin tatkik edeceği baskı ve tethiş kampanyası için lüzumlu hazırlığın mükemmel bir plân dahilinde hazırlandığını biliyorduk. Tedhiş başlayınca benim için kaçmak ümidi kalmıyacaktı.

Bu sebeple, Haziranın başından itibaren ağabeyimden gelecek mektubu gittikçe artan bir endişe ile beklemeye başladım. Mektubu benim tertiplediğim anlaşılmasın diye, şifre mesajı ağabeyime değil, Pao'ya göndermiştim. Kararlaştırdığımıza göre, Pao mesajı alır almaz derhal ağabeyime haber verecek, o da, metni evvelce kararlaştırılmış olan mektubu bana yazacaktı. Mektup üzerinde gizli anlaşma şüphesine hiç yer vermemek için, aylardır ağabeyimle mektuplaşmamıştım. Ona son mektubu altı ay önce Moskova'dan yollamıştım. Bu sebeple onun son durumu hakkında bilgim azdı. Bu defa da ağabeyimin seyahatte olması veya istediğim mektubun Pao'ya ezberlettiğim metninin kopyasını kaybetmiş bulunması ihtimalini düşünerek korkmaya başladım.

Tam ümitsizliğe düşmeye başladığım sırada mektup geldi: 11 Haziran 1957 Salı günü idi. Zarfı açarken ellerim titriyordu. Mektup tam istediğim gibi yazılmıştı, hattâ ağa-

beyimin bir iki yerinde yaptığı ufak tadiller daha da faydalı olmuştu. Mektubun metni şöyle idi:

"Sevgili Kardeşim,

Uzun zamandır senden doğrudan doğruya haber alamıyoruz, fakat akrabalar iyi olduğunu söylüyorlar. Anladığımıza göre Komünist Partisi ile Halk Hükümetinin rehberliği ve yardımı sayesinde karakterin, ahlâkın büyük ölçüde düzelmiş. Bu, bize cidden gurur veriyor. Yeni Çin hakkında duyduğun sevgi ve heyecanı anlıyoruz; çünkü ana vatanda yer alan değişiklikler ana vatan dışında bulunan biz Çinlilere bile tesir etti ve meselâ bu sayede Hong Kong'da bulunan bizlerin durumumuz düzeldi.

Moskova'dan yazdığın mektupta, Şanghay'a seni görmeye gelmemizi istiyorsun. İşimiz, bu ziyareti yapmamıza engel oluyor, fakat gelecek sene seni orada görmeyi umuyoruz.

Bu arada, bizi rahatsız eden bir meselenin seni daha fazla rahatsız edeceğinden korkuyoruz. İş yaptığımız bankanın İdare Meclisi, babamızdan kalan servetin intikal muamelesini daha fazla gecikmeden yaptırmamızı istedi. Geçen ay, babamızdan kalan paranın serbest bırakılması için İdare Meclisi üyeleri ile müzakerede bulundum; maksadımız paylaşmayı yapıp senin hisseni oraya sana göndermekti. Fakat bu meselelere ait İngiliz kanunları son derece kesin ve rijit. Mütahassıs avukatların da yardımı ile senin hazır bulunmana lüzum kalmadan parayı almak için çok uğraştık. Servet taksimini her üç kardeşin mutlaka hâkim huzurunda, imza etmemiz gerektiğini bize kesin olarak söylediler.

Senin son derece meşgul olduğunu biliyoruz. Bizim de ciddî meselelerimiz var; ayrıca ben iki ay içinde Singapur'a gitmeye mecburum. Orada büyükçe bir fabrika kuru-

yoruz ve bunun yan sanayîini de kurmayı plânladık. Bu sebeple babamdan bana düşecek paraya şiddetle ihtiyacım var. Bu meselenin hallini mümkün olduğu kadar çabuklaştırmak isteyişimin sebebi de budur.

Bize yardım edebilmen için seni kendi işlerinden ayırmayı istemek beni çok üzüyor, fakat başka çarem yok. Senin burada bulunman halinde mesele çabuk halledilecek; burada bir hafta, on günden fazla kalmana lüzum kalmıyacak. Aynı zamanda, kendi hissene düşecek parayı yanına alabilirsin. Babamızın bıraktığı servet 200.000 doların (3 milyon Türk lirası) hayli üstünde ve senin hissen 70.000 dolardan fazla. Anladığımıza göre senin orada paraya ihtiyacın yok, fakat servetin paylaşılması, babamızın vasiyeti icabıdır. Sonra, kendi hissene düşen para ile Hükümet Bonosu almak isteyeceğini tahmin ediyorum.

Bizim hissemiz, Singapur'daki teşebbüsümüz için son derece faydalı olacaktır. Ne zaman gelebileceğini bildiren teli bekliyoruz."

Bu mektupta İdare'ye tesir edecek birkaç nokta vardı: Birincisi, Hong Kong'daki kardeşlerimin Halk Hükûmeti'ne sempati duyan ve benim Komünistler için çalışmama karşı olmayan "vatansever iş adamları" olduğu idi.

Mektup, ailemin Hong Kong dışında da nüfuz sahibi olduğunu gösteriyordu. Komünistlerin, anavatan dışındaki Çinlilerle ilgilendiğini, yalnız Hong Kong'dakilere fazla bir ilgi göstermediğini öğrenmiştim.

Sonra mektup, akrabalarımla bundan önceki haberleşmelerim Komünist taraflısı olduğumun ispatı idi. Meselâ kardeşlerimi Şanghay'ı ziyarete davet etmiş bulunmam bunun bir delili idi.

Sözde bana miras kalan paranın miktarının tespiti için çok düşündüm. Miktar çok büyük olduğu takdirde, İdare

şüphelenerek meseleyi tahkik edebilirdi. Çok küçük olduğu zaman bu defa da bu miktarı, benim gibi "halis Komünist olmayan birisini dışarıya bırakmak riskini göze almayı değmez" diye düşünebilirlerdi.

Zaman sınırlarını da dikkatle seçtim. Meseleyi acele gibi göstermediğim takdirde, İdare'nin çıkış tarihinin geri bırakılması ve sonunda benim bu seyahatten mahrum kalmam ihtimali vardı. Zaten ben Pao'ya, iki ay içinde kendilerine birşey yazmadığım takdirde benim kaçma işimin suya düştüğünü anlamaları gerektiğini söylemiştim.

Nihayet Mektubun ifadesi, benim Hong Kong'a gitmek istemiyeceğim intibaını verecek şekilde dikkatle tertiplenmişti. Aynı zamanda, ağabeyim, benim bu seyahati yapmakta güçlüğe uğrayacağım şüphesini verecek bir ifade kullanmıyor; sadece kendisine yardım için gitmek İSTEYİP İSTEMİYECEĞİM bahis konusu oluyor.

Mektubu tekrar okudum ve Komünistlerin buna karşı nasıl bir tepki gösterebileceklerini düşündüm. Bütün geceyi, bu mektubun İdare'ye takdim sahnesini kafamda hazırlamakla geçirdim.

Ertesi sabah Enstitü'de hemen Win'in odasına gittim. Uykusuz geçen bir başka gece görünüşümü daha da perişan bir hale sokmuştu. Win, selâm verirken gülerek: "Yine ne var?" der gibi bir işaret yaptı. Mektubu uzattım, boynumu bükerek:

— Yine bir dert daha, yine akıl danışmaya geldim, dedim.

Win, mektuba hızlı bir göz gezdirdi sonra kaşlarını çatarak dikkatle okudu. Mektubu bana uzatırken omuzlarını silkti ve:

— Bunda üzülecek ne var? Hong Kong'a git, parayı al, dedi.

Endişe tavrımı bozmadan itiraz yollu:

— Fakat iki hafta sürebilir. Bu kadar uzun zaman ayrılırsam, Li-li'yi muhakkak kaybederim, dedim.

Li-li ile iki hafta yalnız kalabilme imkânı, Win'in gözlerinde bir sevinç kıvılcımı parlatmıştı. Heyecanını belli etmemeye çalışarak şöyle söyledi:

— Saçma, yapılacak şey mümkün olduğu kadar çabuk gidip parayı almaktır.

Ben, karanlık düşüncelere dalmış bir hal alınca yanıma geldi, elini omuzuma koyarak:

— Üzülme, Koca Loh! Sen dönünceye kadar ben Li-li ile ilgilenirim, korkma seni unutmaz, dedi.

Ferahlamış göründüm, kendisine sevinçle bol bol teşekkür ettim. Kapıdan çıkarken Win şöyle söyledi:

— O mektubu, Birleşik İş Cephesi Dairesi Müdürüne götür, o senin işini çabucak halleder.

Kendi odama döndüm, bir sandalyenin üzerine yığıldım, bacaklarım titriyordu, fakat ilk engeli aşmıştım.

Bir saat sonra Birleşik İş Cephesi Dairesi Müdürüne telefon ettim, o gün öğleden sonrası için bir randevu verdi. Randevuyu aynı günde vermiş olması, kendisine bu meselenin anlatıldığını gösteriyordu. Buna rağmen beni resmî şekilde selâmladı ve birşey bilmiyormuş gibi ne istediğimi sordu. Mektubu uzatarak şöyle söyledim:

— Böyle bir mektup aldım, ne yapacağımı bilmiyorum.

Müdür mektubu ağır ağır okudu. Sonra ikinci ve üçüncü defa tekrar okudu, nihayet şöyle söyledi:

— Anladığıma göre bu para için Hong Kong'a gitmek istiyorsunuz.

— Doğrusu, pek gitmek istemiyorum. Bu ara benim için hiç müsait değil. Enstitü'deki kurs sona eriyor, fakat

gelecek devre için hazırlık yapmam lâzım. Ayrıca bir takım konferanslar vermek için bazı dairelerle mutabık kaldım. Kanaatimce, işim son derece önemlidir ve böyle ufak birşey için az bir zaman için de olsa ara vermek doğru olmaz.

Müdür birşey söylemiyor, beni dikkatle dinliyor ve süzüyordu. Sessizliğin doğurduğu sıkıntılı havayı dağıtmak için, Hong Kong'un Emperyalist Ajanları ile dolu olduğunu duyduğumu, biraz da bu yüzden gitmeye korktuğumu söyledim. Müdür şu cevabı verdi:

— Hong Kong'un son durumunu bilmiyorum, fakat Enstitüdeki işinizin önemini anlıyorum. O mektubu bana bırakırsanız, bu sırada böyle bir seyahat yapmanızın uygun olup olmadığını düşünür, bir karara varırım. Ne olursa olsun, bu mesele için üzülmeniz yersizdir. Sizinle temas eder, neticeyi size bildiririm.

O gece evde, haftalardan beri ilk defa, deliksiz bir uyku uyudum. Elimden gelen herşeyi yaptığımı düşündüm, artık bundan sonra çıkma müsaadesini alabilmem, daha fazla bir şans işi idi. Bu sebeple kendimi ümide kaptırıp vakitsiz hayaller kurmak istemedim. Müsaadenin verilmemesi haline karşı tamamiyle hazırlanmıştım. Bu takdirde başıma bir felâket geleceğini sanmıyordum; çünkü herkese gitmek istemediğimi söylemiştim.

İki gün sonra, 13 Haziran'da, müdürün öğleden sonra saat ikide beni beklediğini telefonla söylediler. Odasına girdiğim zaman onu, dosyaların içine dalmış buldum. Bana bakmasını beklerken, kendimi mahkemede hâkimin hükmünü bekliyen bir adama benzettim. Müdür nihayet beni gördü ve:

— Size galibe kötü bir haber vereceğim, Hong Kong'a gitmeniz lâzım! dedi.

Kalbim bir an duruyor gibi oldu, sonra birden göğsümü parçalayacakmış gibi çarpmaya başladı. Müdür devam ediyordu:

— Bu işin önemi, yabancı döviz ile ilgili olmasındadır. Mao'nun sözlerini hatırlayınız: "Bir kuruşluk yabancı döviz, bir damla insan kanına bedeldir."

Hayal kırıklığına uğramış gibi kaşlarımı çattım. Bunun üzerine Müdür, bu seyahatin faydalarını anlatmaya başladı: Her şeyden önce, Halk Hükümeti'nin dışarıya serbest seyahati yasakladığı yolundaki Emperyalist iftiralarını yalanlıyacaktım. Aynı zamanda, nüfuzlu akrabalara ve onların arkadaşlarına Halk Hükümeti'nin memleketi nasıl hızla kalkındırdığını anlatmaya fırsat bulacaktım. Belki de bu ilerlemeyi görmeleri için bunların bazılarını Yeni Çin'I ziyaret konusunda ikna etmek mümkün olacaktı. Benim şahsî meselelerime gelince: Enstitü'deki Parti Sekreteri, seyahatimle konferans zamanlarını ayarlıyacak, un fabrikalarındaki Devlet Temsilcisi, fazla çalışarak iki hafta için oradaki "vazife"lerimi yapabilecekti.

Müdür ayağa kalktı, şimdi münasip cevap vermenin sırası gelmişti; vazifeye boyun eğen ciddî bir adam tavrı ile:

— Söylediklerinizin doğru olduğunu biliyorum. Parti'nin emirlerini tabiî yerine getireceğim.

Müdür elimi sıktı. Kapıda, bir çıkış müsaadesi için hemen müracaat etmemi söyledi; seyahat müddetini "beklenmedik bir gecikmeyi karşılayabilmek için" iki hafta yerine bir ay istememi tavsiye etti. Sonradan hatırlamış gibi, Çin Bankası Şanghay Şubesine 70.000 dolarlık bir havale geleceğini haber vermemi söyledi. Şanghay'daki bankanın bunu, Hong Kong Şubesine haber vereceğini anladım; aksi halde Hong Kong Şubesi memurları, bu büyük paranın ana

vatanda gizli düşman ajanlarına dağıtılmasından şüphe ederek havaleyi geciktirebilirlerdi.

Dışarı çıkar çıkmaz, doğruca oturduğum bölgenin polis karakoluna gittim. Çıkış müsaadesi için yaptığım müracaatı Polise verirken:

— Lütfen, Birleşik İş Cephesi Dairesine haber veriniz. dedim.

Bunu söylemekten maksadım, seyahatimin yüksek kademe tarafından istendiğini ve bu sebeple çabuk neticelendirilmesi gerektiğini anlatmaktı.

Bankaya ertesi günü gittim. Müdüre, babamın servetinden benim hisseme düşeni buraya havale etmem ihtimali olduğunu söyledim. O andan itibaren artık kaçma teşebbüsünden vazgeçmeme imkân kalmamıştı. Yine o andan itibaren son derece tehlikeli bir duruma girmiştim; kaçmadan önce şüphe üzerine yapılacak bir tahkikat beni mahvedebilir. Çünkü gerçekte İngiliz Kanunları, ağabeyimin yazdığı gibi sert olmadığı gibi, muamele için benim şahsen orada bulunmam mutlaka şart değildi. Bundan başka babamın serveti, giriştiği teşebbüslerde bağlı idi ve babam bunların idaresini ağabeyimin yapması için vasiyet etmişti. Daha fenası, Komünistlerin bu vasiyetnameyi görmeleri de güç değildi. Bundan başka memleketin siyasî havası, tethiş kampanyasına doğru hergün daha büyük bir hızla yaklaşıyordu. Bu kampanya, ben uzaklaşmadan önce başladığı takdirde benim kaçabilmem suya düşecekti.

17 Haziran 1957 Pazartesi günü hem çıkış müsaadesini almış, hem de bir hafta sonraki Kanton treninde yerimi ayırtarak ferahlamıştım. Kaçmanın mümkün olduğunu düşünmenin verdiği sevinç beni çılgına döndürmüştü.

Fakat bu sevincim 24 saat bile sürmedi. Halk Gazetesi, 17 Haziran 1957 tarihli nüshasında Mao'nun serbest tenkit yapılmasını istiyen meşhur konuşmasının tamamı yayınlandı. Bu gazetede resmen yayınlanan konuşma, vaktiyle Mao'nun kendi sesinden teype alınıp bize dinletilmiş olandan çok farklı idi. Kadro'lar hakkında yapılan bazı tenkitlerle Parti memurlarının kırdığı potlar, için verilen tafsilât konuşmadan çıkarılmıştı. Konuşmaya ilâve edilen kısımlar çıkarılanlardan daha önemli idi. İlâvelerin en fenası "Doğru Tenkit için Altı Ölçü" idi.

Bir kimsenin yaptığı tenkit "aşağıdaki şartlara uyduğu takdirde" doğru sayılacaktı:

1) Çeşitli ırklara mensup Çinlileri ayrılığa değil, birleştirmeye yardım ediyorsa;

2) Sosyalizme geçiş'e ve sosyalist yapıya zarar değil, fayda sağlıyorsa;

3) Demokratik Halk Diktatörlüğünün zayıflamasına değil, kuvvetlenmesine yarıyorsa;

4) Demokratik Merkezîleşme'nin zayıflamasına değil, sağlamlaşmasına yarıyorsa;

5) Komünist Partisi Liderliği'nin zayıflamasına değil, kuvvetlenmesine yarıyorsa;

6) Milletlerarası Sosyalist Dayanışma'nın azalmasına değil çoğalmasına yarıyorsa.

Konuşmanın yayınlanan resmî şeklinde, Mao'nun "serbest tenkit" için yaptığı heyecanlı çağrıdan bir iz bile kalmamıştı.

Hülâsa Konuşmanın resmî şekline göre: Komünizmi, Komünistleri veya çeşitli Komünist memleketleri uzaktan ve hafiften tenkit edenler "doğru tenkit" yapmamış sayılacak ve en az "gerici fikir taşımak"la; en çok "Karşı İhtilâlcilik faaliyeti"nde bulunmakla suçlanacaktı. Eğer bu

"Doğru Tenkit Ölçüsü" baştan ilân edilseydi, sekiz yıldır Komünist İdarenin baskısı altında bulunan hiç kimse en ufak bir tenkit için bile ağzını açmazdı. Daha doğrusu, eğer Mao, "tenkit etmiyenler bizim doğtumuz değildir" demeseydi ve tenkit edenleri ceza görmiyeceğine dair tekrar tekrar söz vermeseydi kimse ağzını açmaya cesaret edemezdi. Mao'nun konuşmasının yayınlandığı andan itibaren, önceki resmî vaatleri bile yüksek sesle konuşan, hatırlatan herkes mahkûm edilecekti. Artık herkes, korku ve dehşet içinde "Halk Mahkemeleri", yeni İş Reformu taburları, idam sahaları hazırlığının bitmesini bekliyor ve bunun arkasından bugüne kadar gördüğünden daha korkunç, daha vahşi bir tedhiş devresinin geleceğini biliyordu.

XIV. HÜRRİYETE DOĞRU ÇETİN YOLCULUK

YOLLARIN EN İYİSİ, KAÇIP KURTULMA YOLUDUR.

— ÇİN ATASÖZÜ —

Son Akşam, J. P.'nin Ziyafeti - Hürriyete Doğru - Hududu Geçişimiz

SON AKŞAM, J. P. NİN ZİYAFETİ

Beni Kanton'a götürecek olan trenin hareketini beklediğim altı gün, bana hayatımda şüphe ve korku içinde geçirdiğim günlerin en uzunları gibi geldi. Hergün Ll-li'yi çalıştığı Dikiş Kooperatifinden alıyor; ya evine veya grup toplantılarından birisine götürüyordum. Li-li, benim kendisine gösterdiğim bu ilgiyi iyi karşılamadığını arkadaşlarına göstermek için gerekli tavırları takınıyordu; ben de "sevgisine mukabele görmeyen zavallı aşık" rolüne devam ediyordum. Bununla beraber arada, az da olsa bu sıkıcı rolleri bir tarafa bırakmak fırsatını buluyordu. Li-li, her an beklediğimiz darbenin inmesiyle benim kurtuluşuma engel olacağını düşündükçe korku ve dehşet içinde kalıyordu. Ben de onun yaklaşan tedhiş dalgası içinde bozulma ihtimalini

düşündükçe aynı dehşeti duyuyordum. Her toplantıda söyliyeceklerini önceden beraberce gözden geçiriyorduk. Gerçekte Li-li ihtiyatlı idi ve bana göre, o zamana kadar hiç pot kırmamıştı. Fakat Komünistler, yaklaşan tedhiş fırtınası içinde, artık faydası kalmadığına inandıkları kimseleri ortadan kaldıracaklardı; ve Li-li durumunda olan bir kimsenin üstüne ne zaman atılacakları belli olmazdı.

Bu sebeple artık ona gösterdiği yakınlıktan dolayı Win'i kıskanmıyordum; onun emniyeti için en büyük Ümit Win'in ilgisi olabilirdi. Win, bu arada, Li-li'yi bir akşam yemeğine çıkardığı zaman ona, ben dönünceye kadar kendisini yalnız bırakmıyacağını, daha sık arayacağını söylemiş. Win'in gösterdiği bu yakınlığa karşı Li-li'nin kayıtsız olduğunu gördüm; ona karşı ne sempati duyuyordu, ne de antipati... Win'e karşı iyi davranması ve onun gösterdiği dostluğu teşvik etmesi için Li-li'ye rica ettim.

İdeoloji Enstitüsünde Öğrettiğim kursu Hong Kong'a gitmeden tamamlamak için günde üç konferans vermem gerekiyordu. Bu üç konferansın her birisi şehrin 18 ayrı bölgesinden birisinde idi; yetişebilmek için bütün gün koşuşmaktan memnundum. Çünkü endişelenip üzülmeye veya fazla ümide kapılıp hayal kurmaya vakit bulamıyordum.

Hareketimden bir gece önce J. P., benim şerefime bir ziyafet verdi. Akrabalarım, dostlarım ve Enstitü'deki Komünist öğretmen arkadaşlarım davetliler arasında idi. Enstitü Müdürü Win bile J. P.'nin mükellef ziyafetinden hoşlanmıştı. Li-li'nin de davet edilmiş bulunmasına hayret ettim. J. P. daha önce Li-li'yi hiç görmemişti, fakat o gece onun güzelliği, zerafeti karşısında büyülenmiş gibiydi. Bir ara bana dönerek:

— Senin Li-lI'ye karşı bu kadar düşkünlüğünü şimdi anlıyorum. Çok şanslı bir adamsın! dedi.

J. P.'nin benim şerefime böyle bir ziyafet vermesini istemiyordum. Sözde onbeş günlük bir seyahate çıkan bir dost için böyle mükellef ziyafeti tabiî görmeyip şüphelenenler olur diye korkuyordum, fakat J. P. israr etti. Yalnız J. P. bu ziyafetin, seyahatin değil, mirasa konmanın şerefine verildiğini etrafa yayınca ferahladım.

Gece, ziyafetin sonuna doğru, konuşmaların durduğu bir anda J. P. birden bana dönerek şöyle söyledi:

— Bob, bana birşey vaat etmeni istiyorum.

— Nedir o? diye sordum.

J. P.'nin bundan sonra söylediği şu sözleri odada bulunan herkes duymuştu.

— Hong Kong'dan buraya tekrar dönüp geleceğine bana şerefin üzerine söz ver!

O kadar irkildim ki, az kalsın kendi kendimi ele verecektim. J. P., benim niyetimi ANLAMIŞTI. Bir an düşününce, J. P.'nin bu davranışına hak verdim. Çünkü o, hafiften de olsa "tenkit" ettiği için yaklaşan tedihiş kampanyasında durumunu zayıflatmıştı. Ve benim geri dönmeyişim onun durumunu daha da kötüleştirecekti. Tabiî o zaman, bütün dostlarım ve akrabalarım gibi o da beni suçlamaya mecbur kalacaktı. İşte J. P., şimdiden bu suçlamanın tesirli olmasını sağlamaya çalışıyordu. Bu maksatla, suçlama zamanında başberi benim hakkımda şüphe beslediğini ve bu sebeple geri dönmemi sağlamıya çalıştığını söyliyebilmenin yerini yapıyor ve buna şahit topluyordu.

Hülâsa J. P., haklı olarak, başına gelecek felâketin benim yüzümden ağırlaşmasını önlemek istiyordu. Ona kızmış gibi yaparak şu cevabı verdim:

— Siz beni ne sanıyorsunuz, Allah aşkına? Geri dönmek için tabiî söz veriyorum.

Benim sözümü yerine getirmeyişim, beni kötülemek için İdare'ye vesile verir, fakat "vaktiyle İdare"yi uyarmak istemiş" olan J. P.'ye bir zarar vermezdi.

Birkaç dakika sonra amcalarımdan birisi beni bir kenara çekti. Konuşmalarından, onun da benim niyetimi anladığını öğrendim. Kırk yaşlarında olan amcamın on iki yaşında bir oğlu vardı. Bu yaştan sonra kendisi için artık bu hayattan birşey ümit etmediğini fakat mümkün olursa oğlunu unutmayacağımı ümit ettiğini söyledi. İleride, oğlunun bana ihtiyaç duyaibleceğini, ve o zaman ona yardım edebileceğimi sözlerine ekledi. Amcam, niyetimi anlamış olmasına rağmen Rejim içinde ihtiyatlı konuşmayı öğrenmişti; kapalı olarak söylediği sözlerden şunu demek istiyordu: "Sen, Hür Dünya'ya gidiyorsun ,orada paha biçilmez ÜMÜT ve NİMETİ vardır. Birgün ana vatanda şartlar değişebilir ve sen ona aynı nimeti tattırabilirsin." Asıl, bu yaşta bir adamın hayatına bitmiş gözü ile bakması son derece hüzün verici bir şeydi.

Misafirler ev sahibine veda ederken, Charlie elimi iki elinin arasına aldı, çirkin yüzünden bir gülümseme belirdi. Acaba bir daha görüşebilecek miydik? Kendisine sordum:

— Hong Kong'da senin için birşey yapabilir miyim? Oradan sana birşey getireilir miyim?

Başıyla "evet" işareti verdi ve yavaşçacık İngilizce şunları söyledi:

— Benim için sahici bir "cümbüş" yap, ama muazzam olsun!

Li-li ile Win evime beraber geldiler. Bu, Win'in teklifi ilk önceden kararlaştırılmıştı. Görünüşte benim bavulumu yapmama yardım edeceklerdi; fakat bir ara Win, bana yavaşça, biraz sonra Li-li ile beni yalnız bırakacağını, onu kazanmak için bana bir fırsat daha vereceğini söyledi.

Fakat üçümüz yalnız kaldığımız zaman sıkıntılı bir hava içine düştük. Benim seyahatim sözde onbeş gün süreceğine göre iki yazlık elbise ile biraz çamaşırdan başka birşey almadım; bunların çantaya konması da nihayet birkaç dakika sürdü. Li-li'nin bir resmini çantaya koyarken, "evlenmeyi ümit ettiğim kız" diye aileme göstereceğimi anlattım. Kardeşlerimin ilgileneceğini söyliyerek Rusya seyahatinde çekilen resimleri de çantaya koydum.

Bu anda Win, birden içkisini bitirerek ayağa kalktı, Li-li'ye:

— Gel artık gidelim. Koca Loh'u bırakalım, biraz istirahat etsin. dedi.

Sebebini sorar gibi yüzüne baktım, o, bana bakmaktan sakınıyordu. Li-li'nin koluna girdi ve onu kapıya doğru yürütü. Win'in Li-li ile beni yalnız bırakmak hususundaki fikrini neden değiştirdiğine bugün halâ hayret ederim. Şimdi öyle sanıyorum ki Win, benim dönmiyeceğimi, ağabeyimin mektubunu kendisine gösterdiğim andan itibaren anlamıştı. Gerçekten, benim çıkış müsaadesi alabilmem, SADECE, geri dönmiyeceğimi bilen Win'in Li-li'ye sahip olma arzusundan ileri gelmiş olabilir. Kaderin ne garip cilvesi!

O akşam, üçümüz evde yalnız olduğumuz zaman Win, Li-li ile benim aramdaki münasebetin dış görünüşünden tamamiyle farklı olduğunu anlamış olmalıydı. İkimizi yalnız bırakmaktan onu alıkoyan kıskançlıktı; Li-li ile seviştiğimizi anlamıştı.

Allahtan, Li-li'ye vakit bulup, Win'in bizi yalnız bırakmak istediğini söyliyememiştim. Böylece Li-li'nin hayretini saklamasına lüzum kalmamıştı. Sukûnetle bana veda ederken, sıcak bakışları şefkatle dolu idi. Zannederim, Ikimiz bir daha birbirimizi göremiyeceğimizi hissetmiştik.

Hareket edeceğim ertesi sabah, emektar hizmetçilerin bile dönmiyeceğimi anladıklarını gördüm. İki ay için Rusya'ya gittiğim zaman ağlamamışlardı, şimdi görünüşte onbeş gün için Hong Kong'a giderken bol bol gözyaşı döküyorlardı. Vedalaşmamız hazin oldu, fakat hiçkimse tekrar görüşemiyeceğimi gösteren bir söz söylemedi.

Win ile Enstitü'nün Parti Sekreteri beni evden alıp otomobille istasyona götürdüler ve trende yerime yerleşmeme baktılar. Bu basit uğurlama merasimi, ben bir Parti üyesi olsaydım bundan daha "resmi" olamazdı. Kurtuluş yolculuğunun başladığını görmenin verdiği sevinç, heyecan ve sinir gerginliğini belli etmemeye, sakin görünmeye çalışıyordum.

Birinci ve ikinci mevki vagonda Çinli olarak, benden başka yalnız bir tek yaşlı adam vardı, diğer yolcular hep yabancı idi. Yaşlı adamla aynı kompartmanda idik. Adamin, Kanton'da Chusan Üniversitesi Rektörü ve eski bir Parti üyesi olduğunu öğrendim. Beni, iki önemli Parti üyesi ile beraber gördüğü için kendisinden çok daha genç olduğum halde bana karşı aşırı tevazu ve hürmet gösteriyordu. Bir ara ben, bir Amerikan üniversitesinde okuduğumu söyleyince birdenbire bana soğuk davranmaya, küçümseyerek yukarıdan bakmaya başladı, Sonra, tesadüfen Sovyet Rusya'ya seyahatimi, şimdi Hong Kong'a gittiğimi öğrenince, her halde önemli bir mevkîde olduğuma hükmetmiş olacak ki, tekrar yaltaklanmaya başladı. Küstah veya yaltakçı olsun, kabadayı veya korkak olsun Komünistlerin bu robot gibi davranışı beni hasta ediyordu.

Hong Kong'a gitmenin bana ayrıca bir önem kazandırdığını öğrendim ve bu bilgimi ertesi günü kullandım. Kanton'a akşama doğru vardık. Ben hemen, Şanghay.da anlaş-

tığım Shung Fung Seyahat Bürosuna gittim. Yazıhane, bağırıp çağıran hiddetli kimselerle dolu idi. Sınırın ötesindeki Macao'ya vapurda veya otobüste bir yer bulabilmek için bir hafta kadar beklemek lâzım geldiğini öğrenince korkudan taş kesildim. Endonezyalı bir öğrenci, hiddetinden adetâ sinir buhranı geçiriyor, bağıra bağıra on güdür buralarda süründüğünü anlatıyordu.

Memura, azametli bir tavırla beni müdüre götürmesini söyledim. Sonra müdüre küçümseyerek muamele edince; o hizmet etmek için yaltaklanarak etrafımda pervane gibi dönmeye başladı. Ben, küstah kabadayılardan birisi gibi davranmaya başladığım anda, müdür, âdi bir korkak olmuştu. Ona, derhal Hong Kong'a gitmem lâzım geldiğini söyledim. Hükûmet işi için gittiğimi söylemedim, fakat öyle bir intiba bıraktım. Söz arasında, yakında Moskova'dan geldiğimi, benim seyahatimi kim geciktirirse milletin işini durdurmuş sayılacağını anlattım. Neticede, ertesi sabah kalkacak otobüste ne yapıp yapıp bana yer ayıracağını vadetti. Aynı zamanda o gece için bana, daha fazla yabancılarla Komünist büyüklerinin kaldığı Ai Chun otelinde bir yer ayırttı.

Yaptığım seyahatin olağanüstü bir tarafı, "Kanuna aykırı olmasıydı. Hong Kong'a "kanuna uygun" bir şekilde gidebilmek için bir vize almak üzere İngiliz Konsolosluğuna müracaat etmek lâzımdı. Bu takdirde aylarca süren formalite sonunda vizenin reddedilmesi ihtimali de vardı. Bu sebeple, Hong Kong'a kaçak adam sokmak için hazırlanan mükemmel bir sistem, anavatandan oraya gidecek olan heskes tarafından kullanılıyordu. Anavatanda birçok seyahat acentası "Hong Kong'a acele ve emin geçiş"i garanti ettiklerini ilân ediyorlardı. Bunun için sadece bu seyahat acentalarından birisine müracaat ederek kaçıncı mevkî ile seyahat edileceğini söylemek kâfi idi. Yolcunun Kanton'-

dan Hong Kong'a götürülmesi artık Kanton bürosunun işi idi.

Bu sistemin püf noktası, seyahat ücretinin Hong Kong doları ile ödenmesinde idi. Ben seyahat ettiğim zaman birinci mevkî 500; ikinci mevkî 250, üçüncü mevkî 150 Hong Kong doları idi. Bu ücretlere yemek ve otel parası dahildi, sadece, kıyafet değiştirmek için lüzumlu elbise parası yolcuya ait idi. Tabiî bütün bu sistem Komünistler tarafından idare edilirdi. Dışarıya gönderilen Komünist Ajanları hep bu yoldan giderdi. Fakat sistemin en önemli tarafı, Komünistler için bir döviz kaynağı olmasıydı. Hong Kong, şimdi Hür Dünya'ya en pratik çıkış noktası idi. Yalnız Hong Kong'da iki milyon Çinli mülteci olduğu düşünülürse, Komünizmden kaçan halkın, Komünistlere oldukça kârlı bir iş sağladıkları anlaşılır.

Akla şöyle birşey geliyor: O halde seyahat ücretini yabancı dövizle ödeyebilen herkesin Kong Kong'a gitmesini Komünistlerin teşvik etmesi veya hiç olmazsa buna müsaade etmesi lâzım gelirdi. Gerçekte çıkış müsaadesinin verilmesinde son derece ihtiyatlı davranılıyordu. İdare, fırsat bulsalar, 650 milyon Çinli'den çoğunun kaçmak isteyeceğini biliyordu. Komünistler aynı zamanda, Hong Kong'a gidebilen hemen hemen her Çinli'nin geri dönmediğini de tesbit etmişti. Böylece mesele, İdare'nin kimlerin kaçmasına müsaade edeceği meselesi idi.

İltica edenlerin büyük çoğunluğu, okuyup yazması olmayan basit işçiler ve köylüler idi. Komünistler, işçilere, köylülere küçümsiyerek bakıyorlar; dışarıda bu basit insanların sözüne kimsenin önem vermiyeceğine inanıyorlardı. Gerçekten bu mültecilerin çoğu, anavatandaki şartları kavrayıp anlatamıyacak kadar cahildi. Böyle olmasına rağmen, çıkış müsaadesi istiyenlerin, dışarıdaki davranışlarını garanti etmek maksadiyle, yakın aile efradını "rehine" ola-

rak bırakmasına dikkat ediliyordu. Gerçekte Hong Kong'a gitmek isteyen hemen herkesten, hattâ yüksek Parti memurlarından bile böyle "rehine"ler isteniyordu. İdare, yurt dışındaki nüfuzlu Çinli'lerin teveccühünü kazanmaya çalıştığı için sadece böyle bir akrabası olanlara çıkış müsaadesi verilirken "rehine" aranmıyordu. Bununla beraber, bu gruba dahil birisinin içeride tutulması halinde, dışarıda yapılacak karşı-yayın, bu kimsenin Komünist kontrolundan çıktığı zaman dışarıda kendisinin yapacağı yayından daha fena tesir edeceği anlaşılırsa o kimseye ancak o zaman çıkış müsadesi verilirdi. Arkadaşım Pao, bu sınıfa dahildi.

Kaçanlar arasında durumları benimkine benzeyen ve sayıları pek az olan kimseler, Komünistleri harekete getiren kuvvetleri görebiliyor; onların yapmacık iddialarının sebeplerini farkediyor; daha fenası Komünizmin içyüzünü dış âleme bütün açıklığı ile anlatabiliyordu. İdare, bu gibilerin ilk fırsatta kaçacağına inandığı için, bunlara, yakın aile efradından birkaç rehine veya Rejim'e büyük menfaat vaadeden bir seyahat sağlamadıkça çıkma müsaadesi verilmiyordu. Bu şartlar yerine getirip çıkan kimseler arasında dönmeyenler vardı. Bunlar, geride bıraktıkları ailelerini korumak için tabiî, anavatandaki şartlar hakkında bir açıklama yapamıyorlardı. Aynı zamanda, geride bıraktıkları ailelerini hiçbir zaman tekrar göremiyorlar vė başka memlektelerde "müsamaha gören yabancılar" olarak yaşıyorlardı. Demek oluyor ki "Hürriyet Havası" insanları ailesinden ve vatanından uzaklaştıracak kadar muazzam itici bir kuvvetti.

Bütün bu şartlar altında, benim bir tek rehine bile bırakmadan çıkış müsadesi alabilmem gerçekten müstesna bir haldir. Bunun sebepleri şöyle izah edilebilir: Evvelâ ben, müsaade için, Rejim'de nadir görülen müsamaha devrelerinden birisinde müracaat etmiştim. Sonra İdare, bana

miras kalan yabancı dövizi elde etmenin cezibesine kapılmıştı. Nihayet, İdare sekiz seneden beri benim Rejim'e bağlı görünüşüme inanmıştı.

Bu izah, yeteri kadar ikna edici görülebilir, fakat -beni küçük düşürecek de olsa- gerçek sebep sadece Win'in benden kurtulup Li-li'ye sahip olmak istemesi olabilir.

Ne olursa olsun, 26 Haziran 1957 sabahı, aldığım o müsaadenin sebepleri umurumda değildi Bu kadar uzun zamandır üzerinde çalıştığım, kaçma plânı gerçekleşme yolunda idi. Buna hem seviniyor hem de tamamiyle inanamıyordum. Gazeteler, Büyük Halk Meclisi'nin o günkü oturumunda Başbakan Chou En-lei'nin önemli bir konuşma yapacağını haber veriyordu. Sekiz gün önce, Mao'nun meşhur konuşmasının resmen yayınlanmasından sonra, bu konuşmanın, Tenkit Kampanyası'ndaki serbest konuşmaya son verecek bir siyaset değişmesini ilân edeceği belli idi. Tam zamanında uzaklaştığımı anladım. Hattâ, Kanton'dan Macao'ya dört saat süren otobüs yolculuğu sırasında, her an bizi durdurup geri göndereceklerini düşünüyor, korkudan terliyordum.

Otobüsü dolduran diğer yolcular da aynı şeyi hissediyorlardı. Hava gergindi, herkes susuyordu. Fakat otobüs, trafik tıkanıklığı yüzünden ne zaman dursa derhal bir huzursuzluk duymaya başlıyorduk. Hattâ bazı yolcular yüksek sesle söyleniyor veya okkalı küfürler savuruyorlardı.

Öğle vakti, hudut gümrüğünün bulunduğu Kun Pei köyüne geldik. Portekiz sömürgesi Macao, gümrük binasının 100 metre kadar ötesinde idi. Dikenli tellerle çevrili hudut, nöbetçiyle ve devriyelerle muhafaza ediliyordu. Hudut çizgisi orada küçük bir dere idi. Derenin üzerinde köprü yoktu; gümrük binasından gelen yol, inerek derenin sarı çamurundan geçiyor, sonra Macao şehri surlarının kapıla-

rından birisine doğru çıkıyordu. Bu yolu koşarak geçmek için dayanılmaz bir arzu beni içimden itiyordu.

Gümrük muayenesinin tamamlanmasını sabırla beklemek için kendimi zorladım. Bizi sıraladılar ve çıkış permilerimizi topladılar. Permilerimiz elimizden alınınca sanki müdafaasız ve çaresiz kalmış gibi korkmaya başladık. Bir hata yapılırsa; birisinin permisi bir yere karışır ve bulunamazsa felâket olurdu. Memurlar soğuk, nezaketsiz ve sevimsiz idi.

Sonra üstümüzdeki paraları topladılar. Sadece 8 HK $ (8 Hong Kong doları) almamıza müsaade ediyorlardı, paranın kalanını dışarı çıkaramıyorduk. Ben paramın kalanını posta havalesi ile Şanghay'a evimdeki hizmetçilere gönderdim.

Nihayet permilerimizi geri verdiler, biz de ferahladık. Gümrük muayenesi için sıralandık, çantaları, bagajları gayet sıkı arıyorlardı. Muayene iki saat sürmüştü, fakat duyduğumuz sabırsızlık ve endişe yüzünden bize sonsuz uzamış gibi geldi.

Sırada, benim yedi sekiz kişi önümde, iki yolcuyu alıkoydular. Söylenenleri duymuyordum, fakat yolcular muayene memurlarına itiraz ediyorlar ve yalvarıyorlardı. Takriben 20 dakika sonra polis çağrıldı. Dışarı sürüklenen bu iki yolcudan birisinin ağlayıp sızlaması insanın içini paralıyacak kadar acıklı idi. Bu iki çehrenin ızdırap ifadesi zaman zaman halâ gözümün önüne gelir ve içimi sızlatır.

Bu sahneden sonra muayene sırası bana geldiği zaman titrediğimi belli etmemeye çalışıyordum. Hürriyete bu kadar yaklaştığım bu anda, ben de geri çevrilecek olursam bayılıp yere yığılacağımı biliyordum. Fakat benim korkacak bir şeyim yoktu. Rusya seyahatine ait resimleri çantada elbiselerin üstüne koymuştum. Muayene memuru şöyle bir göz atıp benim yüzüme bakınca çantayı çabucak kapadı ve bana hürmetle yol verdi.

Binanın dışında, Macao'ya giden yolun başında toplandık. Bize emir verecek memur yoktu, çobanını bekliyen bir davar sürüsüne benziyorduk, kimse kımıldamıyordu.

Muayenesi en son bitenlerden birisi, külhanbeyi bir işçiye benzeyen iriyarı bir adamdı. Muayeneden çıkar çıkmaz, binaya karşı döndü, yüzünü ekşitmiş, yumruklarını sıkmıştı. Ağzına alınamıyacak kadar çirkin kelimelerle Komünistlere, Parti'ye ve Rejim'e lânet yağdırmaya ve küfretmeye başladı. Bir sene önce Hong Kong'dan Kanton'a çalışmaya geldiğini ,sekiz aydan beri de geri dönme müsaadesini almaya uğraştığını anlatıyordu. Başından geçenleri sayıp dökerken kızgınlığından deliye dönüyordu. Ben hemen yanından uzaklaştım.

Başkaları yanına yaklaştılar, henüz Çin'de olduğumuzu, Macao'ya geçmediğimizi söylediler. Adam birden sustu. Korkudan yüzü kül gibi olmuştu. Sonra kafileden ayrıldı, tabana kuvvet çamurlara bata çıka koşmaya başladı. Macao'nun kapısına yetiştiği zaman üstü başı sarı bir çamurla sıvanmış gibiydi.

Bu gürültü üzerine gümrük binasından çıkan iki muhafız bize tepeden küçümsiyerek baktı, birisi yolu göstererek:

— Yürüyün bakalım! dedi.

Şimdi kafilemiz 100 kişi kadar olmuştu. Evvelâ, sanki hareket etmeye korkuyormuş gibi, adımlarımızı ihtiyatla, yavaş yavaş atıyorduk. Sadece 100 metre kadar yürüdükten sonra hürriyete kavuşabileceğimize adetâ inanamıyorduk. Yavaş yavaş adımlarımız sıklaştı, çabuklaştı. Sonra birden bir paniğe kapıldık. Yırtıcı bir canavarın önünden kaçar gibi tırmanıyor, sendeliyor, hıçkırıyor ve deli gibi koşuyorduk.

Birbirimizi ite kaka kapıdan geçtikten sonra bir sokağa geldik. Başlarında Portekizli subaylar bulunan zenci askerler ürkmüş bir davar sürüsünü toparlar gibi, bizi bir sıraya koymaya çalışıyorlardı. İşle biz Komünist Çin'in "ilerici" Cemiyetinden böyle kaçtık ve onkesizinci yüzyıl sömürgeciliğinin kollarına böyle atıldık. Portekizli subaylar, bizi sıraya sokarken Çince kaba küfürler savuruyorlardı, fakat sevincimizden biz bunları duymuyorduk bile. Çıkış permilerimiz toplandı, karşımızdaki daireye götürüldü ve on dakika sonra geri getirilerek bize dağıtıldı. Askerler şimdi bizi, dürtükleyerek bir yolda muntazam yürütmeye çalışıyorlardı.

O zaman kafilemiz, sevinçten çılgına dönmüştü. Bir kısmı ağlıyor, diğer bir kısmı çığlıklar koparıyor, bağırıyor, şarkı söylüyor, gülüyor veya bunların hepsini bir arada yapmaya uğraşıyordu. Bir ara ben de kendimden geçmiş, önümdeki yaşlı bir işçinin sırtını yumrukluyor: "Oldu bu iş, becerdik" diye bağırıyordum. Adam bunu komik bulmuş, kahkahadan iki büklüm olmuş gülüyordu. Sonunda sokağın ortasında oturdu, öne arkaya sallanıyor ve halâ katıla katıla gülüyordu. Yanımızda genç bir adam ile yaşlı iki hanım elele tutuşmuş, sıçraşıyorlar ve bağırışıyorlardı. Bende gülmeye başlamış ve farkında olmadan yaşlı adamın yanında sokağın ortasına oturmuştum.

Bu sahnenin ne kadar devam ettiğini bilmiyordum. Bir ara baktım; seyahat acentasının Çinli temsilcileri bizi toplayıp iki kamyona doldurmaya uğraşıyorlardı. Sevinç çılgınlığı bitmişti, birkaç dakika sonra kendimi bir kamyonun arkasında ayakta buldum. Kamyon, kasabanın pürüzlü yollarında ilerlerken biz arkada sallanıyor ve sıçraşıyorduk. On dakika sonra üç katlı bir binanın önüne geldik. Zemin kat, seyahat bürosunun yazıhanesi, üstteki iki kat, yatak odaları idi. İsimlerimiz okununcaya kadar salonda bekledik, beni hemen çağırdılar.

Masanın başında terbiyeli bir genç, Hong Kong'a kaçak olarak girmek için üç ayrı mevkî halinde yapılan vapur seyahati hakkında bana ilk defa tafsilât veriyordu. Birinci mevkî, normal vapurlarda tayfa kılığında seyahat etmek ve Hong Kong'a bu kılıkta çıkmak manâsına geliyordu. Genç adam her seferde ancak dört beş kişinin birinci mevkî ile içeri sokulabildiğini; zaman zaman kontrolu sıklaştıran Hong Kong polisinin bu mevkîde yapılan seyahatin geçici olarak durmasına sebep olduğunu; bu sebeple bugünlerde bu mevkî ile yolcu gönderemediklerini; birinci mevkî ile gitmek istediğim takdirde bir iki hafta beklemem lâzım geldiğini etraflıca anlattı.

İkinci mevkî, motorlu balıkçı gemisi idi. Yolcular, balık için kullanılan yük ambarında saklanıyorlardı. Üçüncü mevkî motorsuz, yelkenli balıkçı gemileri idi. Genç, açıkça her iki mevkîin riskli olduğunu, fakat üçüncü mevkîin son derece tehlikeli olduğunu söyledi. Bu yelkenli gemiler gayet yavaş gidiyor, fena havalarda veya Hong Kong liman polisi tarafından şüpheli görüldüğü zaman çaresiz kalıyordu. Üçüncü mevkîde seyahate teşebbüs eden yüzlerce yolcunun öldüğünü sonradan öğrendim.

Aynı zamanda, ikinci mevkîde seyahat etmeyi kabul ettiğim takdirde, hemen o akşam gidebileceğimi de söylediler, tereddüt etmeden kabul ettim. Ücret, ben Hong Kong'da yerime salimen teslim edildiğim zaman ödenecekti. Ücret için bir çeşit bono imzaladım.

Genç, bir şey söylemedi, fakat herhalde birinci mevkî için beklemenin daha akıllıca bir hareket olacağını düşünüyordu. Lâkin benim beklemeye, sabretmeye tahammülüm kalmamıştı. Anavatandan mümkün olduğu kadar çabuk uzaklamak ve mümkün olduğu kadar uzaklara gitmek istiyordum. Hattâ birkaç saat daha az beklemek için her riski göze alabileceğimi hissediyordum.

Seyahat işini kararlaştırdıktan sonra salona döndüm. Salon, sadece kaba saba iskemle ve sıralarla döşenmişti, fakat bize, şimdiye kadar gördüğümüz en güzel salon gibi geliyordu. Bir köşede Hür Dünya'nın gazete ve mecmuaları deste deste yığılmıştı, hemen bunların üstüne atıldık. Senelerden beri okumaya alıştığımız sert, tehdit edici propaganda yazıları yerine şimdi ilk defa huzur verici sâkin bir dille yazılmış akla uygun yazılar okumanın eğlendirici mizah dergileri olmuştu. Bu türlü dergilere anavatanda "ahlak bozucu" manâsına "şarı" dergiler denirdi. Sadece dinlenmek ve eğlenmek için herhangi birşeyin basılıp yayınlanabileceğini unutmuştuk. Güzel cazip kadın resimlerine hayretle bakıyor; okuduğumuz eğlendirici gıkralar, fakalar, nükteler karşısında şaşırıyorduk. Ve senelerden beri unuttuğumuz gülmeyi, yavaş yavaş yeniden öğreniyorduk.

Bundan sonra hayret edilecek muazzam bir keşifte bulunduk: Konuşmak. Bu keşif, içimizden birisinin enteresan bulduğu bir haberi diğerlerine söylemek isteğinden doğdu .Meselâ birimiz:

— Dinleyin... Onlar (Komünistler demek istiyor) hiçbir zaman bize bunu söylememişlerdi... diyordu.

Yavaş yavaş artık söylediğimiz her kelimeye dikkat etmek mecburiyetinde olmadığımızı anladık ve konuşmaya başladık. Rejim'e karşı alaylı hücumlara kalkmıyorduk; siyasetin her türlüsü bize tiksindirici geliyordu. Biz sadece korkusuz konuşmanın zevkini tatmak için sesimizi kullanıyorduk. Meselâ yaşlı işçi, annesinin kendisi için pişirdiği bazı yemekleri anlatıyordu. Genç bir öğrenci, Komünistlerin zayıf ahlâklı ve hafif meşrep saydıkları içli bir şairden hislere hitap eden mısralar okuyor, unuttuğumuz bu sesleniş, içimize fazla dokunuyor.

Kafilemizi teşkileden insanlar garip şekilde birbirlerine yaklaşmıştı. Bunlarınçoğu işçi veya köylü idi. İçlerinde

Asya memleketlerinde oturan birkaç Çinli öğrenci de vardı; bunlar ailelerinin yanına dönüyordu. Birbirimizi anladığımızı ve sevdiğimizi biliyorduk. Gerçekte bunlar yabancı olmakla beraber, benim dostlarımdı. Bunların herbirisine güveniyor ve yardım etmek istiyordum. Salonda bize basit, fakat lezzetli yemekler veriyorlar, İngiliz ve Amerikan sigaraları ikram ediyorlardı. Fakat yeni arkadaşlarımla yaptığım sohbetin tadını hemen hiçbir şeyde bulamamıştım.

Daha sonra, vapurun bu akşam hareket etmemesi ihtimaline karşı bana ayrılan yatağı görmek üzere yukarı kata çıktım. Yatakhane basit ve kaba bir şekilde döşenmişti, fakat hiçbir yolcunun bundan şikâyet ettiğini sanmıyorum. Yanımdaki yatakta omuzları düşmüş bir adam oturuyordu, kederli bir hali vardı. Bu adam, bizim kafilemizden değildi. Fakat ben, yeni kazandığım insan sevgisinin tesiri ile kendisini Hong Kong'a iki defa götürmüş fakat her iki defasında da Hong Kong polisi tarafından tutuklaranarak tekrar Macao'ya sevk edilmiş. Adam şimdi üçüncü teşebbüsü yapmak için bekliyordu. Hiç olmazsa seyahat bürosu, dürüst ve becerikli idi; yolcuyu kaçak sokmak için yapılan teşebbüs, başarısızlığa uğradığı takdirde, başarı elde edilinceye kadar bu teşebbüs tekrar ediliyor ve sadece bir seyahat ücreti alıyordu. Bu süre içinde kendisinden yemek ve yatak parası da almıyorlardı. Öğrendiğimize göre en fenası, Hong Kong'un içinde tutuklanmak imiş. Kanunsuz giren kimseyi birkaç gün bir kampa koyuyor ve orada parmak izini alıyorlarmış. Bir defa parmak izi alınan bir kimsenin bir daha kanunî bir muhacir olarak kabul edilme imkânı pek azalırmış. Böyle bir halin benim de başıma gelmesi ihtimali beni endişeye düşürmüştü.

O gün akşama doğru kafilemizden, benim de dahil olduğum 15 kişiyi ayrı bir odaya çağırıp o gece bizi Hong Kong'a sokmaya teşebbüs edeceklerini bildirdiler. Verilen

talimata harfi harfine riayet etmemiz gerektiği hususunda dikkatimizi çektiler. Seyahat bürosu memuru, bizimle muhtelif zamanlarda ayrı ayrı kimselerin meşgul olacağını; her defasında bu kimseleri tanımamızı; hayatımızın, bu kimselerin emirlerini derhal ve harfi harfine yerine getirmemize bağlı bulunduğunu iyice anlattı.

Kıyafet değiştirdik ve Hong Kong halkının giydiği elbiseleri sırtımıza geçirdik; bu sayede Hong Kong'a çıkar çıkmaz derhal kalabalığın arasına karışıcaktık. Bize verilen bu elbiselerden başka herşeyimizi seyahat bürosuna teslim ettik, bu eşyamızı sonradan Honk Kong'a getirip bize vereceklerdi. O akşam saat sekizde bize verilen talimata uyarak, seyahat bürosundan teker teker çıktık; yolda birbirimizi tanımıyormuşuz gibi ayrı ayrı yürüdük; 100 metre kadar ötede nehir kenarında küçük bir otele yine ayrı ayrı zamanlarda teker teker girdik ve bize önceden tarif edilmiş bulunan bir odada toplandık. Bir yazıhaneye benzeyen bu odanın perdeleri sımsıkı kapanmış, elektriği söndürülmüştü. Hiç ses ve gürültü çıkarmamamızı fısıldadılar ve isimlerimizi kontrol ettiler. Yarım saat böyle bekledikten sonra bizi adadan birer birer çıkardılar. Az sonra kendimi karanlık bir rıhtımda buldum. Bizi büyükçe bir kayığa bindirdiler. Kayığı, boş balıkçı gemilerinin arka taraflarından, kürek çekerek götürüyorlardı.

Yarım saat böyle yol aldıktan sonra bir balıkçı gemisinin karanlık teknesine yanaştık. Geminin bordasına tırmandık ve ambarın ağız deliğinden aşağıya, ambarın dibine indik, deliğin ağzındaki kapak kapandı. Kaba tahta döşemenin üzerine sığabilmek için balık istifi gibi yanyana oturup dizlerimizi dikerek karnımıza doğru çekmek zorunda kaldık. İçerisi, zifirî karanlık, sıcak ve havasızdı, üstelik çürümüş balık kokuyordu.

Aramızda bulunan orta yaşlı bir adamın yüzünde, başında iğrenç bir cilt hastalığına ait çıbanları görünce büs-

bütün tiksinmeye başladık. Buna rağmen bu pis hastalığa yakalanma tehlikesi bizi fazla tedirgin etmemişti; çünkü böyle şeyler, bu ölüm-dirim yolculuğunda manâsız kalıyordu. Fakat bu hastalıktan dolayı adam derhal göze çarpıyordu. Bu sebeple polis bizi gördüğü takdirde bu adamı kolayca takip edebilir ve hepimizi yakalıyabilirdi. Biz daha fazla buna üzülüyorduk.

Bu durumda beklediğimiz iki saat, bize sonu gelmiyecekmiş kadar uzun göründü. Nihayet gemi yol almaya başlayınca, birkaç arkadaşımızı deniz tutmaya başlamıştı. Bu arkadaşların şiddetle kusmaya başlaması, zaten perişan olan vaziyetimizi büsbütün dayanılmaz hale getirmişti. Ayrıca iki arkadaşımız sıcaktan bayılmıştı. Artık bir dakika bile daha fazla dayanamıyacağımızı anladığımız anda ambar deliğinin kapağı açıldı ve bizim yukarıya çıkmamıza müsaade ettiler. Derin derin birkaç nefes alıp biraz kendime gelince bir köşede oturdum, oradaki halat kümesine yaslanarak biraz uyukladım.

Sabahın saat ikisinde ufukta dağları seçebiliyorduk. Az sonra Hong Kong tepeleri üzerinde şafak sökmeye başlamıştı. Esmeye başlıyan sıcak ve rutubetli bir rüzgâr denizi arttırmış, fena halde sallanan gemide uyumak imkânı kalmamıştı.

Hepimiz hastalandık. Geminin motoru durmuştu. Gemicilerin yelken açtığını ve ağları çıkardığını duyuyorduk. Gemi şimdi dalgalar üzerinde çalkalanıp duruyordu. Gemicilerin de gemiyi boş bırakarak balık tutuyormuş gibi yaptıkları anlaşılıyordu. Fakat geminin böyle çalkalanıp durması bize müthiş bir iskence veriyordu. Asıl fenası, sıcak gittikçe daha fazla bastıyordu. Ben yarı baygın hale gelmiştim. Hepimiz inliyorduk. İçimizden birisi artık dayanamamıştı, ambarın kapağını açmış ve ayağa kalkmıştı. Bir gemici derhal bu adamın kafasına bir sopa indirdi. Bun-

dan sonra hepimiz sakinleştik. Saatler geçiyor, içimizden kımıldayan olmuyordu. Galiba hepimiz yarı baygın hale gelmiştik.

Ambarın kapağı nihayet tekrar açıldığı zaman dışarı çıkabilmemiz için bize yardım ettiler. Zifiri karanlıktan birden güneşe çıkınca gözümü ışığa alıştırmaya çalıştım, sonra saate baktım, sabahın 9'u idi. Bütün gece pislik içinde yüzmüştük, pis kokumuza gemiciler bile dayanamıyor, yanımızdan geçerken burunlarını tutuyorlardı. Onbeş saatten beri ağzımıza ne bir lokma ekmek ne de bir damla su girmemişti. Şimdi de denizciler, biran önce bizden kurtulmak için sabırsızlanıyorlardı.

Hong Kong'un kuzeydoğusunda, boş ufak bir adanın koyunda idik. Gemimize bir kayık yanaştı, bizi çabucak karaya çıkardı. Sık çalılar arasında kimseye görünmeden yatacaktık; kımıldadığımız veya gürültü ettiğimiz takdirde bize ateş edileceğini söylediler. Orada çalılar arasında üstümüze milyonlarca sinek ve diğer böcekler üşüşmüştü. Cehennem gibi kızgın güneşin altında sususluktan bitkin bir halde iki saat daha geçirdik.

Koya, üç küçük balıkçı gemisi girdi. Beşer kişilik gruba ayrıldık. Ben şans eseri, cilt hastası adamın grubuna düşmemiştim, fakat susuzluktan bitmiştim ve sudan başka birşey düşünecek halde değildim.

Bizi tekrar bir geminin karanlık ambarına tıktılar, Bu defa da öğle vakti yaklaşmış, sıcak dayanılmaz bir hale gelmişti. Ben yarı baygın halde idim. Susuzluktan dilim ve dudaklarım şişmişti; konuşamıyordum. Artık zaman, manâsını kaybetmişti, anbarda ancak bir saat kadar kalmıştık. Öğle vakti bizi tekrar sahile, fakat bu defa dik bir dağın eteğine çıkardılar. Denizin suyunda bir parça temizlenmemize müsaade ettiler. Sonra dağa tırmanmaya başladık.

Tırmandığımız dik yamaşta patika veya keçiyolu gibi yürümeyi kolaylaştıracak bir iz yoktu ve ağaçların altındaki çalılar geçit vermiyecek kadar sıktı. Denizden 150 metre kadar yüksek bir tepeye çıktık. Rehberimiz tepede ormanın sık ağaçlık bir yerinde bizi bırakarak gitti.

Seyahatimizin en zahmetli kısmı herhalde bu son tırmanış oldu. Çalılardan her tarafımız çizilmiş, elbilerimiz yırtılmıştı. Yorgunluk, açlık, bilhassa susuzluk bizi son derece bitkin bir hale getirmişti. Daha fenası akşam yaklaştığı halde bizi arayan olmamıştı, unutulmuş olmaktan korkuyorduk.

Tam akşam saat 6'da ağaçlar arasında iyi giyinmiş iki adam göründü. Duyduğumuz ferahlık ve sevinç hudutsuzdu, gelenlere teşekkür etmek istedik fakat konuşamıyorduk, ağzımızdan sadece hırıltı gibi sesler çıkıyordu. Şimdi bizi tepenin başka bir yamacından aşağıya indiriyorlardı, inerken, tırmanışımızdan daha fazla tökezleyip düşüyorduk.

Nihayet bir kara yoluna çıktık. Yakınımızda iki yeni otomobil duruyordu; birisi Ford, diğer plymouth.. ikisi de 1956 model... Her iki araba son derece lüks görünüyordu, fakat ben rüya ile baygınlık arası bir halde idim, hiçbirşey bana heyecan vermiyordu. Arabanın birine üçümüz bindik, diğerine de öbür iki arkadaş bindi. Arkada yumuşak mindere gömülürken içime, dağdan aşağı yavaşça uçuyormuşum gibi bir his geldi.

Çok geçmeden Kowloon'a geldik. Bizi, Kaitak hava meydanına götürüp bir otobüs durağında bıraktılar, orada başka bir rehber bekliyordu. Üç arkadaş yeni rehberle beraber geçen otobüslerden birisine bindik. Ben, bütün gün çalışmış bir işçiye benziyordum, kimsenin bana aldırış ettiği yoktu. Otabüs bizi Kowloon şehir hattı vapur iskelesine

götürdü. Rehber bizi üçüncü mevkiye götürdü, orada hemen hiç göze çarpmıyorduk. On dakika sonra Hong Kong'da idik.

Sabırsızlıktan veya susuzluktan otobüsle devam etmeye artık tahammülüm kalmamıştı. Yanımda kalan beş doları rehbere verdim, konuşamadığım için bir taksi tutmasını işaretle anlattım. Rehber başı ile "olur" işareti verdi, bir dakika sonra bildiğim caddeler arasından geçip gidiyorduk.

O zaman bizleri gideceğimiz yere göre ayırdıklarını anladım. Arkadaşlardan birisi benden önce indi. Rehberimiz de beraber gitti ve beş dakika sonra döndü. Sıra bana gelmişti. Birkaç dakika sonra rehber, ağabeyimin evinin kapısına benimle beraber geldi.

Zili çaldım. Yarı açılan kapıdan bir kadın çehresi göründü. Ben bu kadını daha önce görmemiştim, kim olduğunu bilmiyordum. Kadın bilhassa benim kılığımı kıyafetimi görünce bize ters ters baktı ve kapıyı yüzümüze kapadı. Rehber hemen hiddetlendi, bana yalancılık, dolandırıcılık yakıştırmaya başladı. Anlaşılan rehber, benim seyahat ücretini karşılayacak param olmadığı için acentaya uydurma bir adres verdiğimi sanmıştı. Kendimi kaybetme derecesine gelmiştim, ümitsizlik ve çaresizlik içinde kapıyı yumruklamaya başladım.

Bir dakika sonra kapının aralığında ağabeyimin yüzü göründü ve sonra kapı hemen ardına kadar açıldı. Uzunca bir an birbirimizi süzdük. Sonra ağabeyim dehşetle büyüyen gözleri yüzümden ayırmadan ısyan eder gibi bağırdı:

— Aman Allahım! Sana ne yapmışlar!

On anda yere yığılıyordum. Rehberle ağabeyim beni tutarak içeri taşıdılar. Rehber, benim burada beklendiğimi ağabeyimin ağzında nduymak istedi. Beklendiğimi öğrenin-

ce, seyahat ücreti karşılığı olarak verdiğim bono'nun imza edilmesini istedi. Ağabeyim, bono bedelini derhal ödemeyi teklif etti. Fakat rehber parayı almaya bir başkasının geleceğini söyliyerek kabul etmedi. Bütün seyahat programının tipik Komünist usulüne nekadar uygun olarak tertiplendiğini düşündüm ve o mecalsiz halimde bile içimden gülmek geldi. İşin her ayrı parçası için başka bir kimse tâyin edilmiş ve tâyin edilen kimseler, biri diğerini kontrol edecek şekilde tertiplenmişti. Ben hiçbir zaman bunlardan uzaklaşamıyacak mıydım? Nihayet rehber gitti. Ben kardeşlerimle yalnız kaldım. Hizmetçi olduğunu sonradan öğrendiğim kapıyı yüzüme kapayan kadın, suç işlemiş gibi başı öne eğik, etrafta dolaşıyordu. Kardeşlerim beni kucaklıyor, bulanık şekilde anladığım sual yağmuruna tutuyorlardı. Nihayet işaretle susadığımı anlattım. Maden suyu getirdiler, üç şişesini ara vermeden içtikten sonra biraz konuşabilecek hale geldim.

Buna rağmen yorgunluktan, açlıktan, heyecandan üstüme çöken sersemlik tamamiyle geçmemişti. Etrafımda diğer çehreler belirdi; dostum Pao'yu tanıdım; hafifçe omuzlarıma vuruyor, sevinçle bağırıyordu:

— Bravo! Başardın! Başardın!

Herkes en basit şeylere durmadan gülüyordu; ben yadırgıyordum, insanların nasıl güldüğünü unutmuştum.

Sonra kendimi dinlendirici sıcak bir banyoda buldum. Az sonra, yumuşak bir yatağın temiz çarşafları arasında uzanmıştım. Tatlı bir rehavet içinde sinirlerim gevşemeye başlamıştı.

Daha sonra birden babamı hatırladım. Sekiz sene önce onunla burada bulunduğumu; sözünü dinlemediğim için hem kendisini, hem de hayatımdan sekiz uzun seneyi kaybettiğimi düşündüm; gözüme acı yaşlar doldu.

XV. HÜR DÜNYADAN GERİYE BAKIŞ

HÜKÜMDARIN TEBASININ IZDIRAPLARI NE ZAMAN DİNECEK?

— TO FEİ —

Hür Yaşamaya Yeniden Alışma - Çin'de Sağcıları Temizleme Kampanyası - Büyük Hamle - Amerika'ya Dönüş

HÜR YAŞAMAYA YENİDEN ALIŞMA

28 Haziran 1957.. hürriyet içinde geçen birinci günümün tamamını istirahatle geçirdim. Ne zaman gözlerimi kapayıp biraz uykuya dalsam, üstüme çöken kâbuslar derhal beni uyandırıyordu. Sinirden zaman zaman titremeler geliyor, kafamdaki şaşkınlık, bulanıklık devam ediyordu.

Pao ile kardeşlerim beni oyalamak için ellerinden geleni yapıyorlardı. Meselâ o akşam beni eğlendirmek ümidiyle Repulse Bay Holtel'de şerefime bir ziyafet verdiler. Uzun senelerdir görmediğim parlak ışıkları, akrabaların, dostların çılgın neşe ve sevincini yadırgadım; bunlar bana yanlış, hattâ müphem bir şekilde uygunsuz gibi geliyordu. Eve döndüğüm zaman odamda kendimi daha büyük bir huzur ve emniyet içinde hissettim.

Ertesi sabah kardeşlerim beni Aberdeen Mezarlığına götürdüler, ben babamın mezarı önünde diz çökerken onlar yavaşça çekildiler. Gözlerimi kapadım, babamı yanımda

hissetmeye başladım; kendisinden af diledim. Benim kaçıp kurtulduğumu bilmesini Istiyordum; çünkü bu takdirde mesut olacağını biliyordum. Bu düşünce bendeki slnir gerginliğini gevşemesine yardım etti, o andan itibaren Hür İnsan gibi yaşamanın yollarını yeniden öğrenmeye başladım.

Fakat, ben halâ kanunsuz bir mülteci olarak tutuklanma tehlikesi ile karşı karşıya bulunuyordum. O gün öğleden sonra, benim ikamet tezkeremin alınmasına teşebbüs ettik.

Eğri büğrü ara sokaklardan geçtik, eski ahşap merdivenlerden çıkarak kalabalık bir odaya girdik.Bir kadın bana adımı, doğum tarihimi ve Hong Kong'a geldiğim tarihi yazmamı söyledi. Hong Hong'a Nisan 1953'de geldiğimi yazmam gerektiğini bana önceden söylemişlerdi. Kardeşim kadına 50 dolar (500 lira) verdi. Kadın, eliyle birisini işaret ederek, bu adamın beni üç gün sonra Mülteci Dairesi binasının dışarısında göreceğini söyledi.

Üç gün sonra, tâyin edilen saatte, binanın önüne geldiğim zaman, adam beni selâmladı, sonra bir köşeye çekerek ikamet müsaadesini alabilmem için nasıl davranmam gerektiğini kulağıma fısıldadı. Mülteci işlerine bakan memura sadece önceden doldurduğum kâğıdı verecektim fakat hiçbirşey söylemiyecektim. Kâğıdı vermeden önce, kâğıdın sağ-alt köşesini hafif kıvıracaktım. Sözde ben 1953'-de geldiğime göre, eğer memur neden daha önce yazılmadığımı sorarsa, cahil bir adam taklidi yaparak okuyup yazma bilmediğimi, bu konudaki kanundan haberim olmadığını söyliyecektim.

Binanın girişinde en aşağı kuyruk olmuş 500 kişinin yazılmayı beklediğini gördüm. Adamla beraber bekliyenlerin yanısıra yürüyorduk. Adam birden beni ön taraflarında bir yere itti ve ben sendeledim. Geridekilerin itiraz edeceğini beklerken tam arkamdaki adam beni dostça omuzumdan tuttu ve doğrulttu, sonra sırtımı okşadı. O zaman

"Mülteci Ajanları"nın, sırada bazı yerlere -işleri kolaylaştırmak için- kendi adamlarını koyduğunu anladım. Ayrıca burada birçok kimsenin durumu benimkine benzediğine göre şikâyet edecek durumda olmadıkları anlaşılıyordu. Meselâ benim önüme birisini koysalar, ben itiraz etmeye cesaret edemezdim.

Yazılma formalitesi, beklediğimden daha kolay oluyordu. Hattâ, Mülteci Memuru, icabeden kağıtları benim yerime kendisi doldurdu ve bana hiçbir sual sormadı. Sadece ufak bir aksaklık oldu. Çince'de benim adım, Şanghay lehçesine göre "Loh" diye, Kanton lehçesine göre "Luk" diye okunur. İngilizce yazılan İkamet Tezkeresinde memur, benim adımı Kanton lehçesine tercüme etmiş ve benim adım kanun nazarında Luk olmuştu. Yeniden hür bir memlekette yaşamak imtiyazına karşı bu kadar fedakârlığı çok görmedim!

Bununla beraber, aldığım bu ikamet müsaadesi, uzun zamandır içimde yer etmiş bulunan korkuları hemen söküp atamadı. Komünist Çin'de, herbirisi şekillenmiş birer gerçek olan bu korkular burada "şekilsiz ve isimsiz" devam ediyordu. Sebebini bilmiyordum, fakat devamlı olarak bir korku hissinin tesir altındayım. Geceleri o kadar korkunç rüyalar görüyordum ki uyumaktan adetâ dehşet duyuyordum. Bir yabancı bana sadece biraz fazla baksa, vücudumu müthiş bir titreme alıyordu.

Daha fenası, dostlarım ve akrabalarımla normal ve tabiî konuşmakta uğradığım güçlük idi. Anavatanda iki kişi arasındaki konuşmadan asıl maksat, her iki tarafın "siyasi yönden güvenlir", yani Rejim'e bağlı olduğunu ispat etmeye çalışması idi. Hiç kimse karşısındakine samimi hislerini ve düşüncelerini söyliyemezdi. Uzun seneler bu şartlar altında elde ettiğim konuşma alışkanlığı benliğime ve şuruma işlediği için birisi bana şahsî düşüncelerini söylediği zaman şaşırıyor, hattâ paniğe uğruyordum.

Diğer mültecilerle konuşurken bu rahatsızlığı duymuyordum. Onlarla serbest konuşmanın zevkini paylaşıyor, fakat içgüdü ile bizde halâ panik yaratacak konulara girmiyorduk. Kardeşlerim ve dostlarımla tekrar bir arada olmak beni mesut etmişti, fakat diğer mültecilerle beraberken kendimi daha rahat hissediyordum. İstisnasız, bütün mülteciler, Hong Kong'a bir cennet diye bakıyorlardı. İki milyon mültecinin büyük çoğunluğu, dik dağ yamaçlarında, teneke ve kullanılmış çuvallardan yaptıkları kulübelerde otururlar. Şiddetli yağmurlarda bu kulübeleri sel basar; suyu kilometrelerce uzaktan testilerle taşırlar; doğru dürüst iş bulamazlar, elbiseleri tektir, hiçbir zaman doyasıya yemek yiyemezler. Fakat bütün bunlara rağmen Hong Kong'u "cennet" sayarlar.

ÇİN'DE SAĞCILARI TEMİZLEME KAMPANYASI

Çok, geçmeden, mültecilerin gizli bir haber alma sistemi kurduklarını; bu sayede anavatanda olanları az bir gecikme ile burada öğrendiklerini anladım. Bu sistem, haberleri, "adamdan adama anlatma yolu" ile ulaştırıyordu. Biz okumuşlar, Komünist basınında Komünist dili ile yayınlanan yazılardan işin gerçek tarafını okumayı öğrenmiştik. Anavatandaki akraba ve dostları ile mektuplaşan birçok kimse basit bir şifre kullanarak haberleri sansürden kolayca geçirebiliyordu. Hergün, yeni iltica edenler anavatan hakkında taze haberler getiriyordu.

Buraya geldiğimin hemen ertesi günü, mülteci akını birden durakladı. Bizim korktuğumuz tethiş kampanyası, Chou En-lai'nin 26 Haziran 1957'de Halk Meclisi'ni açarken yaptığı konuşma ile başlamıştı. Chou En-lai o konuşmasında "Parti'nin Düzeltme Kampanyasına yardım bahenesi ile

tahrip edici bir takım sözler söyleyen bazı sağ-kanat elemanları"na saldırıyor ve bu sağcıların "işçi sınıfın öncüsü olan Komünist Parti'sinden Devlet Kuvvetini koparmak" için uğraştıklarını anlatıyordu.

Bu konuşma, "sağcılar"a, yani sözleri veya hareketleriyle Komünist Partisine uşaklık edenlerden gayri herkese saldırmak için alt kademe Komünistlerine ipuçları veriyordu. Sözde, "Düzeltme Kampanyası" devam ediyordu fakat bu defa hata yapan Kadrolar'a değil, bu hataları Mao'-nun emri ile tenkit edenlere tatbik ediliyordu. Gazeteler şimdi tenkit yazıları yerine yüksek kademe Komünistlerinin konuşmaları ile doluyordu. En meşhur konuşmalardan birkaç tanesinin başlığı, yeni siyaset hakkında kâfi bir fikir verebilir:

"Sağcılar, Vicdanınız Nerede?", "Sağcılar Suçludur", "Sağcıların Fesatçı Meydan Okumaları Karşısında Millet Şahlandı", "Sağcılar Tövbe Edin!" "Sağcı Hainlere Hücum!" "Sosyalizme Karşı Gelenlerin Kemiklerini Kıralım!" "Sağcı Serserileri Ezelim!"

Çok geçmeden,bilinen usullerle "itiraflar" elde edilmeye başlandı. Bu itiraflar'dan anlaşıldığına göre:

"Ajanlarını memleketin her köşesine sokmuş olan Emperyalistler, bir şeytan kurnazlığı ile muazzam bir sui-kast şebekesi kurmuşlardı. Bu Ajanlar, halk arasından bazı elemanların duyduğu ufak tefek bazı hoşnutsuzlukların üzerinde işlemişler ve sonunda iyi niyetli yapıcı tenkitleri, Halk Hükûmeti'nin varlığına kasteden bir hücum şekline çevirmişlerdi. Böylece Mao'nun dâhiyane bir görüşle önceden haber verdiği gibi, "halk arasındaki çelişmeler", Emperyalistler tarafından "halk ile düşman arasındaki çelişmeler"e çevrilmişti. Halkın selâmet ve refah nizamının bekçisi olarak daima tetikte duran Komünist Partisi, bu

suikastı -çok şükür- vaktinde meydana çıkarmıştı. Daima sabırlı, akıllı, müsamahalı olan Parti, bazı sağcıların islâh kabul etmez gerici düşüncelerin tesiri altında, düşmanla bilerek, halâ gizlice işbirliği yaptığını anlamıştı. Aldatılan diğer bazıları da, cahillikleri yüzünden, düşmana bilmiyerekyardım ediyorlardı. Suikastı meydana çıkaran Komünist Partisi, buna iştirak edenlerden "tam itiraf" da bulunmalarını rica etmişti. Bunun üzerine, daima halkın iradesine boyun eğen Parti, bu itirafları halkın bilgisine sunmuş, bu hususta onun vereceği hükmü bekliyordu."

İlk itiraflar, anavatan gazetelerinde Temmuz 1957 ortalarında görünmeye başladı. Tanınmış kimselerden alınan bu "itiraflar"dan herbirisi birer aşağılık yaltaklanma numunesi idi ve arkadan gelecekler için "itiraf modelleri" olacaktı. Bazı meşhur "itiraflar"ın başlıkları Komünistlerin niyeti hakkında yine bir fikir verebilir:

"Ben Niçin Bir Hain Oldum?", "Halka Teslim Oluyorum Ve Af Diliyorum", "Bir Sagcı Olduğum için Kendi Kendimden Nefret Ediyorum", "Halka Karşı Hain Bir Canîyim", "Halkın Önünde Eğiliyorum ve Suçlarımı İtiraf Ediyorum", "Halk Tarafından Bana Bahsedilen İtimat ve Şerefe Lâyık Olamadım", "Yalvarırım, Bana Yeni Bir Hayata Başlama Şansı Veriniz!"

İtiraflardan hemen sonra, hükümler ve cezalar gelmeye başladı. Öldürülenlerin sayısı bundan önceki Kampanyadakilere göre azdı, fakat "Çalışma Yoluyla Öğrenme" adı altında yeni bir ceza konmuştu. Bu yeni ceza şartları itibariyle "İş Reformu"na benziyordu. Burada da mahkûmlar çabucak çöküyor ve bunların çoğu bir iki sene içinde ölüyordu. Sadece bunların çalışmalarına karşılık sembolik bir para veriliyordu.

Milletlerarası şöhrete sahip, fakat Parti üyesi olmayan yüksek memurlar, genellikle bu kampanyayı ucuz atlattı-

lar. Meselâ, Rusları suçlayan Millî Savunma Konseyi Başkan Yardımcısı Lung Yun ile, Karşı-İhtilâlciler'in dâvalarının yeniden görülmesini istiyen Orman Umum Müdürü Lung-chi, sadece bütün vazifelerinden çıkarılıp kendi evlerinde hapsedilmişlerdi.

En kötüsü yine aydınların başına gelmişti; yüzlercesi "İş Reformu"na veya "Çalışma Yoluyla Öğrenme"ye mahkûm edilmişti. Tabiî bunlar, daha önce -usule uygun olarak- Halk Mahkemeleri'nde, herkesin karşısında tahkir ediliyor, küçük düşürülüyor ve her türlü hakarete hedef tutuluyordu. Meselâ 30 senedir Komünist Partisi üyesi olan meşhur kadın yazar Ting Ling, "sağcı" ilân edilir edilmez, Çin Yazarlar Birliği dahil, çalıştığı yerlerin hepsinden atılmış, sonra bir sene Yazarlar Birliği'nde kendisine yer silme ve saire gibi hizmetler yaptırılmış, daha sonra uzaklarda, Sibirya hududunda bir yere "Çalışma Yoluyla Öğrenme"ye gönderilmişti.

İş adamları, Rejim'i, aydınlar kadar acı bir dille tenkit etmemişlerdi fakat onlar gibi muamele gördüler. Gayet mutedil bir dille tenkit yapanlar bile, evvelce sahip bulundukları veya idare ettikleri tesislerde, süpürgeci veya kapıcı olarak çalıştırılmışlardı.

Komünist Rejim'inde hiç yaşamamış olan Hong Kong'lu Çinliler, bu kampanyayı tasvip etmemekle beraber, bunu gerçekten Sağcılara karşı girişilmiş bir hareket sanmışlar; "itiraf"ın nasıl yaptırıldığını bilmedikleri için tanınmış kimselerin "itiraflar"ındaki cıvık yalvarmalar ve yaltaklanmalar karşısında şaşırmışlardı. Hülâsa, hiçbirisi Kızıl Çin'deki vatandaşlarının neler çektiğini bilmiyor ve bazen dudumu bir şaka konusu yapıyordu.

Diğer taraftan biz mülteciler, durumun gelişmesini gittikçe artan bir dehşet duygusu ile takip ediyorduk. Bilhas-

sa ben, nasıl kıl farkı ile kurtulduğumu düşündükçe soğuk ter döküyordum. Kampanya 26 Haziran 1957'de, yani benim Kanton'dan Macao'ya hareket ettiğim gün başlamıştı. Eğer benim hareketim birgün gecikseydi kurtulmayabilirdim. Atlattığım tehlikenin korkusunu kolayca üstümden atabiliyordum. Fakat geride bıraktıklarımızın akıbeti hepimiz için sonsuz bir ızdırap kaynağı oluyordu.

Batı'da okuyanların tenkit toplantısında, pejmürde ceketini Belediye Başkan Yardımcısının yüzüne uzatan genç mühendis, kampanyanın ilk kurbanlarındandı. "Düşman hesabına" birçok faaliyetler bulunduğunu "itiraf" etti ve Karşı-İhtilâlci olarak ölüme mahkûm edildi.

Bundan sonra, Rusya seyahatimizde, Yoldaş Ho'nun kırdığı potları, Rejim'e hizmet düşüncesiyle ve samimiyetle tenkit eden Komünist taraftarı üç üye suçlarını "itiraf" etmişler ve "Çalışma Yoluyla Öğrenme"ye gitmişlerdi.

Tenkit Kampanyası'nın ilk zamanlarında, "haksız yere mahkûm edilmiş birisi" olarak tahliye edilen Şanghay Üniversite'sinin eski Rektörlerinden Dr. Henry Ling, tekrar tutuklanarak hapse atılmış ve az sonra öldüğü bildirilmişti. Bu seçkin karakterli profesöre Şanghay sokaklarında rastladığım günü hatırladım; Mao'nun vaadine inanıyor, serbest bırakılmasını, memlekette hürriyetin başlangıcı sanıyor ve hapishanede çektiklerini unutarak bir çocuk gibi nasıl seviniyordu!

Bana en fazla ızdırap veren facia, 1949'da beni Şanghay'a gelmeye ikna eden sevgili hocam Dr. Yui'nin akıbeti oldu. Düşünme Reformu Kampanyası'ndan beri kendisine bilgisi ile nisbeti olmayan ufak iş verilmişti. Geçen sene hastalanıp yatağa düşmüştü. Buna rağmen son kampanyada "mücadele hedefleri" arasına o da sokulmuş. Karyolası üniversite bahçesine sürüklenmiş; Kadro'lar (Komü-

nist memurlar) tarafından idare edilen öğrenciler karyolanın etrafına toplanarak dört saat müddetle ihtiyar hasta profesöre bağırmışlar, çağırmışlar, hakaret etmişler, zavallının yüzüne tükürmüşler, yani usulüne göre Dr. Yui'den "tam itiraf" almaya çalışmışlar. Fakat hasta profesör bayılınca karyolası binaya tekrar götürülmüş ve kendisine ertesi sabah tekrar mücadele hedefi olacağını ve bunun "tam itiraf" edinceye kadar bu şekilde devam edeceği bildirilmiş. O gece yatağından kalkarak eline bir jilet geçiren Dr. Yui, bileklerini keserek intihar etmiş. Dr. Yui, parlak bir profesör, aynı zamanda benim tanıdığım en nazik, şefkatli, iyi kalpli insanlardan birisi idi; mevkîi düşürülmüş, mecalsiz, yaşlı ve çaresiz olmasına rağmen vakarından, şerefinden dürüstlüğünden hiçbir zaman fedakârlık etmemişti. Dr. Yui, Komünistlerin en fazla korktuğu vasıfları nefsinde toplayan insan tipini temsil ediyordu. Komünistler, bu tip insanların kökünü kazımak için her zahmete katlanıyor, herşeyi göze alıyorlardı. O yaşadığı müddetçe, Yeni Çin'de insanlık ruhunun, sonunda, zulme karşı zafer kazanacağını ümit edebiliyordum. Fakat şimdi, kâfi bir baskı ve tethiş sonunda muazzam bir halk kitlesinin tamamında insanlık ruhunun söndürülebileceğine; halkın düşünmeyen, hissetmeyen ve yalnız istenilen yönde hareket ettirilen bir davar sürüsü haline getirilebileceğine inanıyorum.

Bununla beraber benim en büyük ilgim; benim Çin'e dönmeyişim sebebiyle oradaki sevgilim ile en yakın arkadaşlarımın tehlikeye düşmesini önlemekti. Çıkış müsaademin son bulmasından bir hafta önce, Li-li'ye, J. P.'ye ve Yoldaş Yang'a dikkatle hazırlanmış birer mektup gönderdim. Doktorların burada bende ciddî bir ülser bulduğunu ve sekiz ay mutlak istirahat tavsiye ettiğini; muhtaç olduğum bakımı kardeşlerimin sağladığını; iyileşince ailenin iktisadî teşebbüslerine yardım etmeye karar verdiğimi; çünkü bana fena halde iktiyaçları olduğunu her üç mektupta

müşterek yazdım. Bu sebeple Yoldaş Yang'a fabrikaların müdürlüğünden istifa ettiğimi resmen bildirdim. J. P.'ye geri döneceğime dair kendisine verdiğim sözü tutamadığım için özür diledim. Li-li'ye yazdığım mektupta, bana önem vermediğini, hattâ benim hakkımda pek iyi düşünmediğini nihayet anladığımı ve bu sebeple rahhatsız etmemek için bundan sonra kendisiyle ilgilenmiyeceğimi anlattım.

Bu mektuplardan maksadım, Hong Kong'da kalmaya karar verişimin önceden plânlanmış birşey olmadığı ve sonradan benim elimde olmayan şartlardan ileri geldiği intibaını yaratmaktı. Bu takdirde ana vatanda hiçkimse bana yardım etmekleveya kaçmama göz yummakla suçlanamazdı.

Bu düşünceye inanılır bir şekil vermek için mektuplardaki ifadenin, benim Hong Kong'da kalmayı normal gördüğüm hissini vermesi lâzımdı. Her demokratik cemiyette olduğu gibi sanki Komünist cemiyette herkes istikbaline tesir edecek hususları dilediğl gibi seçmek hürriyetine sahipmiş gibi... Çin'de böyle bir hürriyetin bulunduğunu İdare, bilhassa yabancılara karşı iddia eder, fakat Komünist Rejiminde yaşayan herkes orada her hareketinin sıkı sıkıya kontrol edildiğini; İdarenin izni olmadan değil böyle bir hürriyetin kendi cemiyetlerinde de bulunduğu yolundaki Komünist iddiasından faydalanıyordum. Diğer taraftan, Komünistleri en fazla kızdıran şey; kendi iddialarının kendilerine karşı kullanılması idi. Buna rağmen, Komünistler, Çin'de seyahat hürriyetinin varlığı yolundaki iddialarını çürütmemek için oradaki yakınlarımı benim kaçışımla ilgili göstermek cihetine gidip onlara saldırmadılar. Yani hiçbir dostum, sırf beni tanımış olmaktan dolayı ilâve bir ızdıraba katlanmadı. Bu, bana vicdan huzuru ve ferahlık vermişti.

Komünistlerin bütün dehşet vekinlerlyle benim üstüme atılmaları normaldi. Bana ağır suçlar isnat edildiğini öğ-

rendim. Meselâ, 1954'te bir motorun kısa devre yapıp arızalanmasına, benim o zaman giriştiğim bir sabotaj hareketinin sebep olduğu şimdi meydana çıkmış. Ben aynı zamanda, "halk arasındaki çelişmeler"i, "halkla düşman arasındaki çelişmeler"e çevirmek için Emperyalistlerin kullandığı "iblis ruhlu gizli ajanlardan birisi" imişim.

Tabiî Şanghay'da bıraktığım dostlar, yakınlar, "Tenkit Kampanyası" sırasındaki davranışlarının neticesine katlanıyorlardı. Meselâ, bir eczanenin eski sahibini bıçakla ağır yaralamış bulunan eczanedeki Devlet Temsilcisini tenkit etmiş ve bu konuda adaletin tecellisini istemiş olan J. P.'ye "İş adamlarını Parti aleyhine kışkırtmak" suçu isnat edilmişti. J. P.'nin olağanüstü bir durumu olmasaydı, bu suçtan dolayı "sağcı" olarak mahkûm edileceği muhakkaktı. Fakat. J. P.'ye senelerden beri, Yeni Çin'i ziyaret eden yüzlerce tanınmış yabancıya, "Çin'de iş adamlarının Komünistlerden memnun olduğu" düşüncesini telkin yolunda rol yapma vazifesi verilmişti. Şimdi J. P., bir taraftan bu rolü yaparken, diğer taraftan kendisinin gizlice Rejim'e karşı düşmanlık beslediği iddia edilirse, dünyanın dört bir tarafından gelip Yeni Çin'i ziyaret etmiş bulunan bu önemli iş adamları, işin içyüzünü anlıyarak Komünistlerin sahtekârlığını ilân edeceklerdi. Bu sebeple J. P. sadece, Şanghay Kültür Meydanı'nda toplanan 30.000 kişinin huzurunda, suçunu "halka itiraf" etmekle yakasını kurtardı. Usule göre, süklüm püklüm suçlu tavrı takınan J. P., "sağcı hareketler" yapmadığını fakat "sağcı DÜŞÜNCELER"e saptığını ve bu yüzden, farkına varmadan, Parti'ye saldıran "sağcılar"a alet olduğunu "itiraf" etmiş. Eczane sahibi dâvasının, sadece önemsiz değil, aynı zamanda nadir görülen bir durum olduğunu belirten J.P., bunu ortaya çıkarıp ilân etmekle önemini olduğundan fazla gösterdiğini kabul etmiş; ve sağcıların, "Kadroların yüksek ruh ve karahteri"ni, "Partimizin asil hedefleri"ni halka nasıl yanlış göstermeye yel-

tendiklerini anlatmış. J. P., "itiraf'ının sonucunu usulüne göre bitirmiş: Parti'ye ve halka nekadar büyük fenalık ettiğini şimdi ancak Parti'nin yardımı ile anladığını söylemiş. Bundan sonra "sağcı DÇŞÜNCELER"e karşı daha uyanık ve dikkatli olacağına söz veren J. P., Parti'nin kendisine gösterdiği "âlicenaplık" karşısında duyduğu sonsuz minnet ve şükranlarını sunmuştu.

Eczanenin eski sahibini ağır yaralıyan Komünist Devlet Temsilcisi serbest bırakılarak yine eczaneye yerleştirilmiş, eczane sahibi de "sağcı" ilân edilerek "Çalışma Yoluyla Öğrenme" ye gönderilmiş. Böylece vaktiyle bu misaldeki başarısını Parti'nin değişme isteğine delil saymış olan J. P., bu gayretinin boşa gittiğini görünce Parti hakkında besledigi ümidini kaybetmişti.

Charlie, Tenkit Kampanyasında, üstüne çay suyu sıçrattığı için yaşlı bir işçiyi kovan fabrikadaki Devlet Temsilcisini tenkit etmişti. Şimdi Temsilci tekrar eski yerine gelmiş ve işçi tekrar kovulmuştu. Zavallı Charlie, "milletlerarası şöhret" gibi bir silâha sahip olmadığı için, "Kadroların yüksek ruh ve karekterleri'ne karşı iftira atmak suçundan iki sene için "Çalışma Yoluyla Öğrenme"ye hem de yaşamaya gayret ettiğini, fakat bu "öğrenme"ye fazla da yanamayıp sağlık durumunun bozulduğunu öğrendim.

Hong Kong'a geldikten iki ay sonra Li-li'nin. İdeoloji Enstitüsü Müdürü Win ile evlendiğini öğrendim. Win gibi önemli bir Komünist memurun bir "eski dejenere eleman" ile evlenmesi Hong Kong'daki mülteciler arasında dedikoduya yol açtı. Bukonuda mümkün olduğu kadar fazla birşeyler öğrenmeye çalışırken, Li-li'nin Hong Kong'da bir banka memuru ile evli halasının bulunduğunu öğrendim. Hala, Şanghay'daki akrabaları ile haberleşiyor, nadiren Li-li ile de mektuplaşıyordu. Halayı ziyaretimden sonra, Li-li'ye ait bütün duyduklarını kendisinden öğrenebiliyor-

dum. Şimdi bir "düşman" ilân edildiğim için, anavatanda temas kuracağım herhangi bir kimseyi tehlikeye atabilirdim; bu sebeple, nekadar iyi gizlersem gizleyim, Li-li'ye herhangi bir mektup ve haber yollamadım. Li-li'den böyle bir vasıta ile aldığım haberler bile moralimi ölçülemiyecek kadar düzeltiyordu. Durumunun iyi olduğunu, yüksek kademedeki memurlar arasında büyük itibar dördüğünü ve şimdi önemli işlerde çalıştığını öğrendim. Bazen kıskançlığın verdiği ızdırap içimi yakıyordu, fakat onun emniyette olduğunu bilmek bana büyük ferahlık veriyor ve Hür Dünya'ya yeniden alışmak için daha az güçlük çekiyordum.

İLERİYE DOĞRU BÜYÜK HAMLE

Ailenin uğraştığı işlerde kardeşlerimin bana bir ihtiyaçları yoktu, fakat Pao'nun babası beni kendisine sekreter olarak almıştı. İşin istikbali yoktu ve ücreti azdı, fakat benim ihtiyacım da azdı ve bana yetişiyordu. Geçen sekiz yıl içinde Hür Dünya'da olup bitenleri anlamak için okumaya ve şimdi anavatanda süratle gelişen olayları takip etmek için diğer mültecilerle sık sık konuşmaya vakit bulabiliyordum.

En vahşi ve çılgın noktasına 1957 yazında varan Sağcıları Temizleme Kampanyası, 1958 başlarına kadar devam etmişti. Tabiî artık Komünist İdare'de yaşayan herkes baskı ve tethiş taktiklerinin takip edeceği yolu öğrenmişti. Her kampanyada, İdare'nin zulmüne her defasında halkın bir sınıfı hedef oluyordu. Bu sınıf, tethiş ve baskı sonunda tam köle durumuna düşürülünce, İdare'nin dikkati başka bir sınıfa çevriliyor, daha sonra bir başkasına.. ve böylece halk kitlesinin bütün sınıfları rejime karşı bir köle gibi boyun eğdiriliyordu. Sonra bu usul yeni baştan tekrarlanıyordu. Meselâ Sağcıları Temizleme Kampanyası, aydınlar için "üçüncü tur", memurlar için "ikinci tur" idi.

Yani aydınlar üçüncü defa, memurlar ikinci defa eziliyordu. Daha bu kampanya bitmeden, şimdi sıranın tekrar işçiler ile köylülere geldiğini herkes biliyordu. Gelecek kampanyanın kurban adayları, daha propaganda silâhları ateşlenmeden panik alâmetleri göstermeye başlıyordu. Meselâ "Düzeltme" kampanyası sırasında işçiler arasında alıp yürümüş bulunan şikâyet ve tenkitlerin yerine şimdi Parti'ye karşı cıvık bir yaltaklanma halini alan bir övme yarışı başlamıştı. İşçiler bu şekilde görecekleri cezanın daha az sert olacağını umuyorlardı. Bu sıra Hong Kong'da, yumurta, tavuk, sebze gibi çiftlik mahsullerinin fiatı birden yükseldi. Çünkü bu mahsuller Çin tarafından ithal edilmiye başlanmıştı. Çin gibi bir ziraat memleketinin çiftlik mahsulleri ithal etmesi garip görünür. Fakat sebebi basitti: Yaklaşmakta olan tethiş kampanyasında herşeyini kaybedeceğini bilen köylü daha önce davranıp bu mahsulleri kendisi yiyor; piyasaya getirip satmıyordu.

Köylülere ve işçilere karşı girişilen saldırı 1958 senesi ilk baharında başladı. Bu saldırı sonları "İleriye Doğru Büyük Hamle" adını aldı. Büyük Hamle, millî istihsali arttırmak için muazzam ölçüde "Gönüllü" bir gayret harcanmasını gerektiriyordu. Herkes, günlük çalışmasından arta kalan saatlerini "yardım" olarak harcamak suretiyle bu Hamle'ye katılacaktı. Millî faaliyetin her kolunda erişilmesi güç hedefler tesbit ettiler, fakat tarımdan, bilhassa sanayiden bekledikleri artış muazzamdı.

Sanayîde, "arkabahçe" çelik istihsali üzerinde çok duruluyordu. Her tarafta yerli malı izabe fırınları, yerden mantar biter gibi fışkırdı. İşçiler, kendi işlerinde bütün gün çalıştıksan sonra bu fırınlarda da ayrıca çalışıyorlardı. Orta bir işçi, bu en zahmetli işte, normal olarak günde15-18 saat çalışırdı. Haftanın yeni gününü kaplıyan bu çalışma aylarca bu şekilde devam ediyordu. Yaşlı kadınlarla çocuklar da bu işte "gönüllü" çalışmak için zorlanıyordu. Bu yerii malı

fırınları beslemek üzere hurda maden toplamak için çoşkun kampanyalar yapılıyordu. Bu kampanyalar şiddetlenince halk, elinde bulunan birkaç madenî eşyanın çoğunu "bağışlaması" için "zorlandı". Sonunda halk fırında eritilmek üzere maden satın almak zorunda kalıyordu.

Önceleri İdare, Büyük Hamle'nin başarısı hakkında astronomik iddialarda bulunuyordu. Sonraları yabancı iktisatçılar, Komünistlerin ilân ettiği rakamları kullanarak Rejim'in istatistiklerin uydurma olduğunu; kampanya maliyetinin elde edilen kazançtan fazla olduğunu ispat ettiler. Buna rağmen propagandacılar "Büyük Hamle" deyimi kullandılar, fakat İdare, iddialarını yeniden "ayarladı."

Başarısızlık, Komünist Cemiyetlerde sık sık tekrarlanan bir hatadan ileri gelmişti.. bu hatayı kısaca anlatalım: Millî faaliyetin her safhasındaki kararlar, yetişmiş mütehassıslardan fazla Komünist prensiplerine bağlı siyasetçiler tarafından alınıyordu. Rejim, mütehassıs tavsiyesinin sağlıyacağı avantajdan mahrumdu. Aynı zamanda Komünistler aydınlardan son derece şüphe ettikleri için onların tavsiyesine de inanmazlardı. Meselâ, Çin'de çelik imalinden bir parça anlayan herkes, yerli malı izabe fırınlarının en iyisinde bile kullanılabilir çelik yapılamıyacağını söyliyebilirdi. Bundan başka ulaştırma sistemi, normal imalâtı ancak taşıyabilecek kapasitede idi. Sayısı onbinleri aşan bu küçük izabe fırınlarını besliyebilmek için birkaç defa daha geniş ve daha verimli bir ulaştırma sistemine ihtiyaç vardı. Neticede muazzam ölçüde bir kayıp oldu. Milyonlarca saat insan gücü ve muazzam miktarda yakıt harcanarak eritilen faydalı maddelerden kullanılamayan, hattâ taşınamayan maden blokları elde edildi. Taşıma sistemi üzerindeki fazla zorlama, çok geçmeden bu sistemin taşıma kapasitesini normalden bile aşağı düşürmüş ve memleket ekonomisinin tamamı, büyük bir başarısızlığın acısını çekmişti.

Buna rağmen kampanyadan elde edilen siyasî fayda, bilhassa tarafsız memleketlerde büyük olmuştu. Büyük Hamle üzerinde toplanan devamlı propaganda ve hayalî istihsal iddiaları, Komünist Çin'in bizden muazzam maddî bir güç kazandığı intibaını veriyordu. Komünistler, zorla çalıştırdıkları Çin halkının bu çabasını yaptıkları propaganda ile dış dünyaya şöyle tanıtıyorlardı: "Birbirine demir gibi kenetlenmiş Çin halkı, Devlete, akıllara durgunluk verecek bir yardım yapıyor. Onu, bu yardıma koşturan sadece Komünist Partisi'ne ve Sosyalist yaşama yoluna olan sevgisidir." Kampanyanın ispat edilen iflâsına rağmen, daha safdil olan birçok tarafsız, halâ Büyük Hamle'nin bir başarı olduğuna inanır.

Büyük Hamle devrinde yaşayan her işçi bu kampanpanın bir tethiş havası içinde yapıldığını bilir. Halk, devamlı olarak insan takatının üstünde çalıştırılıyordu. Halkın Rejim'e hiçbir mukavemet düşüncesi beslemeyişi, sadece çok yorgun olduğundan ileri gelmiyordu, onun aynı zamanda kolu kanadı da kırılmıştı. Sanki halkın Tenkit Kampanyası'nda gösterdiği muhalefetten dolayı hırçın bir hiddete kapılan İdare, bütün kitleyi İş Reformu'nun esir sürüleri haline getirmeye karar vermişti. Bu kampanyanın ceza mahiyetinde olduğunun bir delili de, Parti'nin gözönünden düşen diğer sınıflara mensup kimselerin CEZA olarak "Kitleden Öğrenmek" üzere köylü ve işçilerle beraber Büyük Hamle'de çalıştırılması idi.

Büyük hamle, köylünün kolunu, kanadını kırmış ve şimdi artık sıra malının elinden alınmasına gelmişti. Hazırlık 1958 ilkbaharında, basının, bazı kooperatiflerin "birleşme" durumuna geçtiğini yazması ile başladı. Temmuzda, bu kooperatifler grubunun "Komün karakteri" aldığı söylendi. Ağustos'ta köyleri gezen Mao, gördüğü Komünler'den (çoğul) memnun kaldığını söyledi. Bu bir işaretti. Eylül 1958'de bundan önceki dokuz yılın en kesif propaganda

kampanyası başladı. Vaktiyle Rejim'den topraklarının ve tarım aletlerinin kooperatifler emrine verilmesini "isteyen" köylüler, şimdi birden bütün varlıklarının "halk" tarafından alınmasını "istemeğe" başladılar. Eylül sonunda İdare, köylü ailelerin yüzde 98.2'sinin Komün haline getirildiğini ilân etti.

Neticede Rejim'in istediği şekli alan köylülerin malı, mülkü, hiçbir varlığı kalmadı. Her köylü bir "istihsal takım"ına kondu ve her "takım"a, mensup olduğu Komün'ün kapladığı geniş sahada muayyen bir iş verildi. Her köylüye Komün yemekhanesinde bir yer ayrıldı; yatması için önceleri bir köy evinde bir oda; sonraları geniş bir yatakhanede bir yer veriliyordu. Köylüler artık Kadro'ların emri altında çalışmaya başlamıştı. Köylüler, Komün'deki işlerini bitirdikten sonra geri kalan, sözde boş saatlerini Büyük Hamle'de "gönüllü" olarak çalışmakla geçiriyorlardı. Bu "takımlar" Komün'ün iş mevsimi dışında yollarda, kanallarda ve taşkın önleme inşaatında çalıştırılıyordu. Kadın, erkek her köylü çalışmak istediği "takım"ı seçemez ve çalıştığı "takım"dan ayrılamazdı. Evli olan karı koca, ayrı ayrı çalıştıkları takımlar müsaade ettiği zamanlarda bir araya gelebiliyorlardı. Çocukları, bakım evlerinde "Kızıl ve Mütehassıs" olarak yetiştiriliyordu. Yani bu çocuklara Komünist inançları aşılanıyor ve İdare'nin tâyin edeceği işe göre teknik bilgi veriliyordu. Nihayet, her Komün üyesi, kendi yemekhanesinden başka hiçbir yerde yiyecek birşey bulamazdı. Hülâsa eski devirlerin bir "serf"i, bir kölesi ile Komünist Çin'in bir Komün üyesi arasında fark kalmamıştı.

Çin'in dışında, "Komün tecrübesi"nin başarısı veya başarısızlığı hakkında birçok yazılar yazılmıştır. Komünlerin kurulmasından sonra tarım mahsullerinde görülen dehşetli düşmeyi işaret eden iktisatçılar bunun bir başarısızlık olduğunu söylüyorlar. Gerçekten Çin'de Komünün kabulünden itibaren iki sene içinde halk, memleket ölçüsünde

açlık ve kıtlıkla karşılaşmıştı. Sadece orduyu ve polisi beslemek üzere Kanada'dan ve Avusturalya'dan alınan buğdaylara memleket dövizinin mühim bir kısmını ayırmak gerekiyordu. Önümüzdeki beş on sene içinde durumun düzeleceğini gösteren bir işaret de yoktur. Çin'de memleket ekonomisinin esası tarım olduğuna göre, bütün sanayî programının geniş ölçüde daraltılması gerekiyordu. 1961'den itibaren açlıktan ölenlerin nisbeti artıyor, gıdasızlıktan ileri gelen hastalıklar bütün memleketi kaplıyordu.

Fakat Komün sisteminin verdiği bütün kötü neticelere rağmen, Komünistler bu sistemden bekledikleri neticeyi elde etmişlerdi. Çünkü Komünistler, herşeyden önce Rejim'e karşı yapılan veya yapılabilecek olan her türlü muhalefeti yok etmeyi düşünürler. Tenkit Kampanyası, muhalefetin genişliğini, yapısını ve yerini göstermişti. Sağcıları Temizleme Kampanyası aydın sınıfı, dilsiz uşaklar sürüsü haline getirmişti. Büyük Hamle işçileri, Kadro'ların emrinde, şikâyet etmeden ölürcesine çalışan robotlar durumuna düşürmüştü. Ve şimdi, Komünler, sayısı 500 milyonu geçen köylü kitlesini Rejim'in mutlak tahakküm ve kontrolü altına koymuştu. Bu köylülerin herbirisi, yaşayabilmek için yemek istiyeceği her lokmanın İdare'nin kendisini beğenmesine bağlı olduğunu bilmektedir. Böyle olunca Komünist Partisi halk üzerindeki hâkîmiyetini daha arttırmak için icabında 10 milyon, 20 milyon insanı, hiç tereddüu etmeden, açlıktan öldürebilir. Bu sebeple şimdi artık bu zalim diktatörleri devirmek için bir halk ayaklanması imkânı hemen hemen kalmamıştır.

Komünistler, 1958 ve 1959 senelerinde, daha fazla, durumlarını sağlamlaştırmak için uğraştılar. Mao 1959 başlarında Çin Halk Cumhuriyeti'nin başkanlığını Liu Shao-Chi'ye devretti fakat Parti'nin başında kaldı. Bundan sonra Mao, bütün dikkatini, enerjisini, Parti'nin halk kitlesi üzerindeki mutlak hâkimiyetini devam ettirebilmesini sağlama-

ya çalıştı. Bu son gayretle içeride tam hâkimiyet kuran Komünistler, derhal dışarıya karşı saldırgan ve küstah bir tavır takınmaya başladılar. Meselâ 1958 sonlarında Milliyetçi Çin'e ait Quemoy ve Matsu adalarını bir istilâ hazırlığı olarak topa tuttular. "Sulh Sever Çin Halk Cumhuriyeti"-nin bu savaş hazırlığı hareketi, Asya tarafsızlarını "tedirgin" etti. Komünistlerin cevabı, mantığa dayanmaktan fazla küstahlığı arttırmak şeklinde oldu; hareketlerini tenkit eden herkesi, "Emperyalistlerin emri altında bulunan savaş tertipçileri" diye damgaladılar. Komünistler bu adalara ateş açmaktan, ancak Amerikalıların "bir istilâya mukavemet edileceğini" bildirmesi üzerine vazgeçtiler. Komünistler bundan sonra dikkatlerini batıdaki daha zayıf memleketlere çevirdiler. Tibet'in Sömürülmesi hayli ilerlemişti; bu sebeple meydana gelen Tibet ayaklanmasında, Dalai Lama kaçmış fakat Kızılordu bu ayaklanmayı tarihte eşine nadir rastlanan vahşi yollarla bastırmıştı. Asya tarafsızları yine "tasvip etmediklerini" ve "hayal kırıklığına uğradıklarını" belirttiler. Bu defa, Pekin, dışarının düşüncesine yine önem vermiyor gibi idi. Komünistler, bütün Güney Asya memleketlerindeki yıkıcı hareketlerini arttırdılar. Hindistan ve Burma topraklarının bazı parçaları üzerinde hak iddia etmeye ve buralarını istilâya kalktılar. Bu memleketler karşı kopmaya hazırlanınca, Pekin fasılarla önce tahkir ediyor, sonra "müzakere" teklifinde bulunuyordu. Komünistler genellikle, Halk Cumhuriyeti'nin bu davranışının etrafı teskin edici izahını yapmayı tarafsız memleketlere bırakıyordu.

Çin Komünistlerinin usullerini bildiğimiz için onların bu yeni kabadayılığının sebebini anlıyorduk. Bu kabadaylık, İdare'nin halk üzerindeki hâkimiyetinin mutlak olduğunu göstermek ve memleketin maddî takatsızlığını saklamak için yapılmıştı. Komünist liderler her sene artan açlık ve yerinde sayan sanayî karşısında, dış âlemi korkutarak memleketin kuvvetli olduğuna inandırmak istiyorlardı.

AMERİKAYA DÖNÜŞ

Mülteci Çinli Aydınlara Yardım Derneği Mart 1960'da benim Amerika'ya dönmeme yardım etmişti. Hong Kong, benim durumumda olan birisinin yaşaması için güzel bir yerdi. Fakat bana o yerde devamlılık yok gibi geliyordu; sanki bir nehirde kırık bir ağaç dalının üzerine konmuş gibiydi ve zamanla olayların seline kapılarak kaybolacakmış gibi duruyordu.

Anavatanda esir hayatı yaşayan vatandaşlarımın istikbali için bana ümit verecek birşeyler arıyordum ve bunu Amerika'da bulacağımı ümit ediyordum. Bu sebeple Amerika'ya giderken içim ümit ve heyecanla dolu idi. Amerika'yı hayli değişmiş buldum. Eskisine göre şehirleri daha büyük, ışıkları daha parlak, trafiği daha gürültülü, otomobilleri daha zarif, fiatları daha yüksek, halkı daha sıcak kanlı ve yürüyüş temposunu daha çabuk buldum. Kısacası Amerika'da herşeyin kökü, evsafı ve karakteri aynı kalmış fakat hacmi ve görünüşü çok değişmişti. Bu hali ile Amerika insana muhteşem bir devamlılık ve istikrar hissi veriyordu.

Amerika'da beni hayretler içinde bırakan, hayal kırıklığına uğratan hattâ korkutan tek şey Amerikalıların halâ Komünizmi Anlamamış olmasıydı, bilhassa Komünist Çin'e karşı tutumları hiç değişmemişti. Burada, çok defa, onbir sene öncesini yaşadığımı hissediyordum.

Bu, bilhassa aslı Çinli olan Amerikan vatandaşları için doğru idi. Evvelce tanıdığım Çinli öğrencilerden Kızıl Çin'e gitmeyip burada kalanları tekrar gördüm. Hemen hepsi Rejim'in bazı meselelerdeki tutumunu beğenmiyorlar, fakat Komünistlerin anavatanı kuvvetlendirdiğine inanıyor ve bundan gurur duyuyorlardı.

Artık bir anavatanın mevcut olmadığını onlara anlatmak için beyhude çırpınıyordum. Anavatan denince kafamızda canlanan şey; bir gelenekle bir kültürün, adına Çin denilen kıtaya mahsus manevi değerlerle birlikte teşkil et-

tiği bir "bütün" idi. Geleneği, kültürü ve değerleri çiğnediler, ezdiler ve yokettiler; kıtayı da muazzam bir esir kampına çevirdiler.

Komünist Çin'in kuvvetli gibi gösterilmek istenmesinin bir yalandan, bir sahtekârlıktan başka birşey olmadığını ispat eçin sonsuz münakaşalara giriştim. Memleketimiz, maddî ve manevî yönden utanılacak kadar zayıftı. Katillerin savurduğu tehditle zincire vurulmuş esirlerin teşkil ettiği birlik, hayranlık duyulacak bir kuvvet sayılamazdı.

Benim bu yoldaki düşünce ve tenkitlerime içerliyorlardı. En yakın arkadaşlarım bile şöyle cevaplar veriyorlardı:

— Sen Burjuva sınıfındansın, tabii Komünistliğe karşı olursun!

— Burada daha iyi yaşıyacağını düşündüğün için Komünistleri bıraktın, bunu kabul et!.

Bu cevaplardaki haksızlık, içimi, ızdırap, ümitsizlik ve çaresizlikle dolduruyordu. Halbuki ben Komünistlerin, mensup olduğum sınıfı düşman bilmesine rağmen hayatımı Komünist davasına adamak niyetiyle Kızıl Çin'e gitmiştim. Ailemin mensup olduğu sınıf, aslında bir engel olamazdı. Komünistlerin birçoğu orta sınıftan gelmedir. Bundan başka ben, Komünist Çin'de birçok maddî menfaat sağlamıştım, hattâ lüks içindeydim. Yüksek mevkilere çıkmıştım ve eğer orada kalsaydım hiç şüphesiz önemli bir memur olurdum. Komünistlerin bana işkence yaptığını da iddia edemem. Buna karşı Amerika'da sağlıyabildiğim konfor çok daha azdı, ve orada eriştiğim mevkiî burada elde edebileceğime dair hiçbir ümidim yoktu. Bütün bunlara rağmen Komünist Çin'in bir cehennem olduğunu ben söylediğim zaman bunun bir ağırlığı, bir manâsı olması lâzım gelir.

Çinli aslından olmayan Amerikalılar, Komünist Çin'e karşı daha tarafsız düşünüyorlar, fakat onlara da konuyu kolayca anlatmak mümkün olmuyordu. Bu güçlüğün çoğu, belki de Milliyetçi idare devrinde hayatının birçok senesini

Çin'de geçirmiş bulunan "eski Çin dostları"nın Çinli'lere karşı beslediği sempatiyi, sevgiyi unutmamış olmalarından ileri geliyordu. Bu gibi kimseler, çok zaman Çin'de görünen yüzeyin altında eski medeniyetin sapasağlam durduğu; Komünistlerin gerçekte çok ihtiyaįç duyulan "Reform"lardan başka birşey yapmadığı düşüncesine inatla sarılıyorlardı. Bazen bunlar, safdilce bir fikir yürütüyorlar ve "Komünizm Çin halkını değiştiremez, aksine Çin halkı Komünizmi değiştirir" diyorlardı. Biz, Yeni Rejim'den kaçanlar bu tutumu son derece hazin buluyorduk.

Diğer taraftan, Komünist Çin hakkındaki bilgisi akademik olan, nazariyata dayanan bilginler ve gazetecilerle yaptığımız münakaşalarda bazen sabrımız taşıyordu. Bunlar, vardıkları neticeleri, edindikleri kanaatleri, Komünistlerin Çin'e SÖYLEDİĞİ ile YAPTIĞI arasında bir bağ, bir münasebet yoktu. Meselâ, Tenkit Devri ile Sağcıları Temizleme Kampanyası konuları üzerinde bir çok yazılar yazılmıştı. Bilginler daha fazla Mao'nun "çelişmeler" adiyle anılan meşhur konuşmasının son ve resmî şeklini yazan kitaba itibar ediyorlardı, çünkü bu konuda basılmış tek kitaptı. Bu sebeple birçok bilginler, Mao'nun "doğru tenkit" için koyduğu "altı ölçü"yü kampanyanın başında ilân ettiğini sanarak bu durum karşısında Çin halkının bu kadar sert konuşmasını aptalca buluyorlardı. Gerçekten önemli bir devlet adamının bir gün beyanda bulunması ve ertesi günü sükûnetle bu beyanda anlattıklarının tamamiyle başka şeyler olduğunu söylemesi, bir bilgin için inanılır ve anlaşılır şey değildir.

Nihayet, biz mülteciler, Komünist Çin konusunun, siyasî düşünceleri çeşitli olan Batılılar arasında bir ağız kavgası vesilesi yapılmasından rahatsız oluyorduk. Bugün dünyada Çinli Komünistlerin usullerinin doğru anlaşılması, Kızıl Çin'in kuvvetli ve zayıf taraflarının iyice tartılıp değerlendirilmesi son derece mühimdir. Bütün dünyanın istikbali

ile ilgili olan bu derece önemli bir dâvanın partizan politikacıların ağız dalaşması arasında kaybolmasına fırsat vermek günah olur.

Çin Komünistleri, heryerdeki yoldaşları gibi yalnız bir noktada kuvvetlidir. Bunlar kendilerini, sosyal reform isteğinin bir sembolü, bir öncüsü gibi göstermekte ve bu istekten kendi hesaplarına faydalanmakta son derece ustadır. Sosyal reform ve sosyal islâhat dünyada geniş halk kitlelerinin en kuvvetli isteğidir ve bu isteğe karşı koymak imkânsızdır. Bu reform ve islâhat Hür Dünya memleketlerinde demokratik yollardan sessizce zaten yapılmaktadır. Halbuki Komünistler halkın bu isteğini oltanın ucuna takılmış bir yem gibi kullanarak bir memlekete hâkim olduktan sonra hayatına binlerce yıl önceki kölelik devrinin iptidaî nizamını hâkim kılıyorlar. Hür Dünya memleketlerinin birçok bilgini ve yazarı Komünizmin gerçekleri hakkında halkı uyaracak yerde ne hazindir ki Komünistleri halâ "reformcu" olarak tanıtıyorlar. Her şeyden önce Komünistlerin kuvvetli ve zayıf tarafları ile yayılma usullerinin Batılılar tarafından iyice bilinmesi ve bu noktalar üzerinde bir görüş birliğine varılması lâzımdır. Komünist vaatlerinin hileden ibaret olduğunu; şimdiye kadar gerçekleşmediği gibi hiçbir zaman gerçekleşmiyeceğini anlatmak ve ispat etmek şüphesiz lüzumlu ve faydalıdır. Fakat bunun yanında -yalana da dayansa- Komünist vaatlerinin kitleleri sürükleyen bir heyecan yarattığını unutmamak lâzımdır. Buna karşı koyabilmek için Batılıların, insanlık ideallerine dayanan daha kuvvetli bir heyecan yaratacak ve gerçekleşen bir vaatler sistemi kurması şarttır.

Halbuki Batılılar arasında bazı muhafazakârlar, bütün dünyayı sarsan değişiklik isteğine halâ karşı duruyor, Bunlar, her sosyal reform isteğinin arkasında Komünist parmağı gördüğü için bu isteğe karşı mukavemet ediyor. Bu, tabiî Komünistlerin ekmeğine yağ sürüyor, gerçekte, Komünist-

ler ihtilâli hazırlarken Muhafazakârların bu tutumundan çok faydalanacaklarını da hesaba katıyorlar.

Diğer taraftan birçok batılı liberallerin tutumu aynı derecede tehlikelidir. Bunlar, Reform ihtiyacını takdir ediyor fakat çok defa Komünistlerle Reformcuları ayırt edemiyor. Komünistleri Reform düşmanı olarak tanımayan liberaller de Komünistlerin kuvvetlenmesine yardım ediyor. Zaten Komünistler, söyledikleri gibi hareket etselerdi, hattâ vaat ettiklerinden ufak bir kısmını yerine getirselerdi dünya şimdiye çoktan Komünist olurdu.

Hülâsa, dünya ideoloji mücadelesinde Komünistlerin avantajı Batılılar arasındaki birliğin zayıf olmasından ileri geliyor Demokratik cemiyetlerde, bencillik, ayrılık, anlayışsızlık, peşin hüküm ve ilgisizlik hâkim olduğu müddetçe Komünistlerin kuvvetli olacağına hiç şüphe yoktur.

Yakın zamanlara kadar Komünistlerin kuvvet üstünlüğünün, sadece batının zayıf olmasından ileri geldiğini sanırdım. Fakat aldığım son haberlere göre Kızıl Çin'de Komünist memurlar arasında rüşvet ve iltimas artıyormuş. Eğer bu artma devam ederse diktatörler dejenere olmaya, tereddî etmeye başlar. Çin Komünistleri bugüne kadar inanılamıyacak birşeyi başardılar: Plânlı ve disiplinli hareket eden ufak bir grubun, 650 milyon insanı, bu insanların isteğine aykırı olarak, tam kontrol ve hâkimiyeti altına alabileceğini ispat ettiler. Fakat bu kontrol ve hâkimiyetin devam ettirilebilmesi, tamamiyle Komünist Partisi'nin kendi üyeleri arasında tam bir disiplin sağlanmasına bağlıdır. Yani Komünistlerin kuvvetine, Batılılar arasındaki birliğin sağlamlık derecesi yanında Komünist Partisi'nin sağladığı disiplinin derecesi ve devamı da tesir edecektir.

Doğu - Batı mücadelesi, büyük bir ihtimalle, Komünist blokta Parti'nin disiplini devam ettirebileceği müddetin uzunluğu ile Batılı'ların tekmil demokratik idealleri gerçekleştirmeye başlayarak ideoloji sahasında insiyatifi ele ala-

bilmesi için geçecek zamanın uzunluğu arasında bir yarış halini alacaktır.

Komünist Çin'de sekiz sene yaşadıktan sonra batının yapısında mevcut kuvvetin zannettiğimden daha da büyük olduğunu anladım. Batı'da süreceğim daha sade ve tutumlu hayata alışmakta güçlük çekmiyorum. Haftalar geçtikçe, buradaki hayatım daha sahici bir hal alıyor ve Komünist Çin'de geçirdiğim yıllar, kötü bir rüya gibi gittikçe uzaklaşıyor. Fakat burada, Demokrasinin bana sağladığı hürriyet ve emniyet içinde korkusuz yaşamanın tam zevkini çıkaramıyorum; çünkü benim gibi bu bahtiyarlığa erişemiyen, Çin'de bir esir hayatı yaşayan yüzmilyonlarca vatandaşımın ümitsiz ve çaresiz durumunu unutamıyorum.

1961 yılı başlarında Li-li'nin öldüğünü haber aldım, boğulmuş ve cesedi nehirde bulunmuş. Ölümünün bir kaza eseri olarak kabul edildiğini halası bana yazdı. İşin aslını araştıracak durumda değildim, fakat bana öyle geliyorki, Li-li, tahammülünün sonuna geldi ve hayatına son verdi. Bu haber karşısında fazla şaşırmadım, gerçekte şuuraltı bir hisle buna hazırlanıyordum.

Gariptirki Li-li, şimdi bana daha sahici, daha yakın görünüyor. Şimdi onun için artık hiçkimse "eski bir dejenere eleman", "Şanghay Propaganda Müdürü ile evli eski bir Karşı-İhtilâlcinin Karısı" diye düşünmiyecek ve onu küçümsemiyecek.

Çok zaman, O'nun etrafımda dolaştığını hisseder gibi oluyorum. Bazı yaz geceleri, son yağmurların ıslattığı sokaklarda, O'nun birden kalabalık arasından çıkıp bana doğru gelişini bekler gibiyim. Burada, New York'ta, bu sahnenin gerçekleştiğini hayalimde canlandırdığım zaman O'nu tanımıyormuş gibi davranmaya mecbur kalmayacağımı düşünüyorum, sadece O'nun koluna giriyorum ve beraber yürüyoruz.

Bu hayal bana huzur ve sükûn veriyor.

S O N

İsteme Adresi : EKONOMİK VE SOSYAL YAYINLAR A. Ş.
NECATİBEY CAD. 84/1, YENİŞEHİR - ANKARA
TEL: 18 86 66
Basıldığı Yer : AYYILDIZ MATBAASI A. Ş. — ANKARA 1976

Fiyatı: 20 Lira